

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI
SOSYAL POLİTİKA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE SOSYAL SİYASETİN OLUŞUMUNDA
GERHARD KESSLER**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ömer CEYLAN

BURSA 2009

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI
SOSYAL POLİTİKA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE SOSYAL SİYASETİN OLUŞUMUNDA
GERHARD KESSLER**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ömer CEYLAN

Danışman

Doç. Dr. Pir Ali KAYA

BURSA 2009

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

..... Anabilim Dalı,
..... Bilim Dalı'nda numaralı
.....'nın hazırladığı
“
.....” konulu (Yüksek Lisans) ile ilgili tez
savunma sınavı,/...../ 20.... günü -saatleri arasında yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin
.....(başarılı/başarısız) olduğuna
.....(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı) Doç. Dr. Pir Ali KAYA Uludağ Üniversitesi	Üye Prof. Dr. Yusuf ALPER Uludağ Üniversitesi
Üye Doç. Dr. Feridun YILMAZ Uludağ Üniversitesi	Üye Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi
Üye Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi	
	/...../ 20....

TÜRKİYE’DE SOSYAL SİYASETİN OLUŞUMUNDA GERHARD KESSLER

(Yüksek Lisans Tezi)

Ömer CEYLAN

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BURSA 2009

ÖZET (ABSTRACT)

1933 Üniversite Reformu çerçevesinde Türkiye’ye yabancı bilim adamları davet edilmiştir. Gerhard Kessler, bu süreç içerisinde 1933 yılında Türkiye’ye gelmiştir. Gerhard Kessler, Türkiye’ye davet edilmeden önce, Alman bilim hayatının içinde yetişmiş, özellikle sosyal siyaset alanında uzmanlaşmış bir bilim adamı olarak Almanya’da akademik görevini sürdürmüştür. Nasyonal Sosyalizm’le mücadelesi sonucunda görevine son verilen Alman bilim adamları arasındadır. Türkiye’de kaldığı 1951 yılına kadar İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Kürsüsü’nde, çeşitli dersleri yürütmüş ve bu eğitimi Türkiye’de veren ilk bilim adamı olmuştur. Kessler, yapısı itibari ile aktivist bir bilim adamıdır. Bu sebeple Türkiye’de bulunduğu süreç içerisinde çalışmalarını sadece Üniversite sınırları içerisinde ve teorik alanda sınırlamamıştır. Bu meyanda Kessler, sosyal siyasetin her alanında çalışmalar yapmış, yayınlar vermiş, inceleme gezilerine çıkmış ve çeşitli çözüm önerileri önermiş ve bizzat Türkiye’de yeni olan bu disiplinin devlet kanadınca yapılan ilk uygulamalarında da yer almıştır. Kessler, bu özellikleriyle Türkiye’de sosyal siyaset anlayışının oluşması, bu anlayışın bir disiplin olarak bir sistematığe oturtulması ve bu disiplinin ilk uygulamalarının gerçekleştirilmesinde bir kilometre taşı olmuştur. Bu çalışma ile Kessler’in Türkiye’de sosyal siyaset alanında yaptığı çalışmalarının, onun sosyal siyaset fikrinin ve Türkiye’nin Kessler’in bu görüş, tahlil ve önerilerinden nasıl etkilendiğinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışma dört bölümden oluşmakta olup; birinci bölümde Kessler’in hayatı ele alınmıştır. Kessler’in sosyal siyaset tutumunun ele alındığı ikinci bölümde Kessler’in bu alandaki fikirleri, görüşleri dile getirilmiştir. Üçüncü bölümde ise Kessler’in Türkiye’deki çalışmalarına yer verilmiştir. Dördüncü bölüm sonuç bölümü olup Kessler’in Türkiye’de Sosyal Siyasetin Oluşumundaki önemine bu bölümde yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler :

Gerhard Kessler, Türkiye’de Sosyal Siyasetin Oluşumu, Sosyal Siyaset, Sosyal Siyaset Kürsüsü

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
Giriş	1
1. BÖLÜM	
PROF. KESSLER'İN BİYOGRAFİSİ	
1.1. Prof. Kessler'in Hayatı	3
1.1.1. Aile Özgeçmişi	3
1.1.2. Eğitim Özgeçmişi	9
1.1.3. Meslek Özgeçmişi	11
1.2. Prof. Kessler'in Bilim Anlayışı	17
2. BÖLÜM	
KESSLER'İN SOSYAL SİYASET YAKLAŞIMI	
2.1. Kessler'in İnsan Hakları Yaklaşımı	22
2.2. Kessler'in Özgürlük Yaklaşımı	28
2.3. Kessler'in Liberalizm Yaklaşımı	34
2.4. Kessler'in Ahlak Yaklaşımı	53
2.5. Kessler'in Sosyal Adalet Yaklaşımı	60
2.6. Kessler'in Sınıf ve İşçi Sınıfı Yaklaşımı	64
2.6.1. Kessler'in Sınıf Yaklaşımı	64
2.6.2. Kessler'in İşçi Sınıfı Yaklaşımı	70
2.7. Kessler'in Örgütlenme Özgürlüğü ve Sendikal Yaklaşımı	72
2.8. Kessler'in Ücret ve Gelir Dağılımı Yaklaşımı	77
2.9. Kessler'in Sosyal Güvenlik Yaklaşımı	81
2.10. Kessler'in Kooperatif Yaklaşımı	85
3. BÖLÜM	
KESSLER'İN TÜRKİYE'DE SOSYAL SİYASETE YAPTIĞI KATKILAR	
3.1. Kessler'in İstihdam Politikalarına Yaptığı Katkılar	92
3.2. Kessler'in Kooperatifçilik Politikalarına Yaptığı Katkılar	96
3.3. Kessler'in Sendikal Örgütlenme Alanında Yaptığı Katkılar	100
3.4. Kessler'in Çalışma Hukuku Alanında Yaptığı Katkılar	105
3.4.1. Bireysel İş Hukuku Alanında Yaptığı Katkılar	105
3.4.2. Toplu İş Hukuku Alanında Yaptığı Katkılar	113
3.4.3. Sosyal Güvenlik Hukuku Alanında Yaptığı Katkılar	119
3.5. Kessler'in Eğitim Politikalarına Yaptığı Katkılar	125
3.6. Kessler'in Kentleşme ve Çevre Politikalarına Yaptığı Katkılar	133
3.7. Kessler'in Sağlık Politikalarına Yaptığı Katkılar	139
Sonuç	144
Ek – 1 Kessler'in Yayın Bibliyografisi	150
Ek – 2 Terimler Sözlüğü	158
Kaynaklar	167

GİRİŞ

Prof. Gerhard Kessler, 1933 tarihli üniversite reformu ile Türkiye'ye davet edilen ve Hitler Almanyası'ndan kaçan öğretim üyeleri arasında yer alan önemli bir bilim adamıdır. Kessler Türkiye'ye gelinceye değin Almanya Leipzig Üniversitesi'nde iktisat ve sosyal siyaset kürsülerinde profesör unvanıyla akademik çalışmalarını yürütmüştür. Prof. Kessler İstanbul Üniversitesi'nde "Sosyoloji" "Hukuk" ve "Sosyal Siyaset" derslerini vermiştir. Prof Kessler bugün çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri adıyla bilinen bölümün İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurmuş olduğu sosyal siyaset kürsüsüyle ilk kurucuları arasında yer almıştır.

Prof. Kessler, Türkiye'de bulunduğu dönem içinde hem bir teorisyen hem de bir aktivist olarak, sosyal siyaset alanında bir çok gelişmeye öncülük etmiştir. Prof. Kessler Türkiye'de sosyal siyaset anlayışının oluşumunda ve gelişiminde önemli bir mihenk taşı olmuştur. Özellikle Çalışma Bakanlığı, İşçi Sigortaları Kurumu gibi kurumsal alt yapının oluşumunda, başta 1936 tarihli 3008 sayılı İş Kanununun kabulünde, işçi sendikalarının örgütlenmelerinde ve eğitimlerinde önemli rol oynamış bir bilim adamıdır.

Bu katkıların daha iyi irdelenmesini amaçlayan bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kessler'in biyografisine yer verilmiştir. Bu amaçla Kessler'in hayatı, aile yaşamı, mesleki özgeçmişi ve Kessler'in bilim anlayışına yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Kessler'in Sosyal Siyaset Tutumu incelenmiştir. Bu amaçla Kessler'in insan hakları yaklaşımı, özgürlük yaklaşımı , sınıf yaklaşımı , örgütlenme özgürlüğü yaklaşımı, ahlak yaklaşımı, sosyal güvenliğe ilişkin yaklaşımı, kooperatifçilik yaklaşımı ile sosyal adalete ilişkin yaklaşımları v.b. tutumları incelenerek onun sosyal siyasete bakış açısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kessler'in Türkiye'de sosyal siyasetin oluşumundaki katkısının irdelendiği üçüncü bölümde ise Kessler'in Türkiye'de katkı yaptığı alanlar ayrı ayrı incelenmiştir. Burada Kessler'in istihdam politikalarına ilişkin katkıları, eğitim politikalarına katkıları, sağlık politikalarına katkıları, kooperatifçilik alanındaki katkıları, kentleşme konusundaki katkıları, çalışma hukuku alanındaki katkıları ve sendikal örgütlenme alanındaki katkılarına yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde Kessler'in sosyal siyaset yaklaşımı ile Kessler'in Türkiye'deki faaliyetlerine yönelik bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca ek olarak Kessler'in bibliyografisi bu bölümde sunulmuştur.

I. BÖLÜM

1.KESSLER'İN BİYOGRAFİSİ

Prof. Gerhard Kessler*, 1933 yılında Almanya'dan Türkiye'ye davet edilmiş olan bilim adamları arasındadır.1933 yılından 1951 yılına dek, Türkiye'de sosyal siyaset alanında çalışmalarda bulunmuştur

1.1.Kessler'in Hayatı

1.1.1.Aile Özgeçmişi

Prof. Gerhard Kessler 24.8.1883 tarihinde Doğu Prusya'ya bağlı Wilmsdorf Köyü'nde doğmuştur. Kessler bir yaşına geldiğinde babasının tayini nedeniyle ailesiyle Berlin'de yaşamaya başlamış ve kendi deyimiyle “Alman devlet merkezinin fikri ve siyasi çok dinamik olan hayatında”¹ yetişmiştir. Babası, Kessler'in doğmuş olduğu Wilmsdorf Köyü'nün Protestan rahibidir. Kessler'in annesi ise Şilezyalı bir hâkimin kızıdır. Kessler'in annesi genç yaşında ebeveynini kaybetmiştir. Bu sebeple kendisinden küçük olan dört kardeşini yetiştirmiştir. Kessler, annesinin başından geçen bu olayın, annesi için kolay olmadığının bilincindedir. Ancak annesinin yaşadığı bu dönem, ona olan saygısını arttırmıştır.²

*Profesör Gerhard Kessler 1933 yılında Türkiye'ye davet edilen bir grup Alman bilim adamı arasında yer almaktadır. Almanya'da dönemin siyasal akımı olan Nasyonal Sosyalizme karşı olan mücadelesi yüzünden ülkesinden çıkmak zorunda olan Prof Kessler, Türkiye'ye davet edilmiştir. Türkiye'de İstanbul Üniversitesinde göreve başlayan Kessler, bu üniversitede daha sonradan Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri adını alan Sosyal Siyaset Kürsüsü'nü kurmuş ve 1952 yılına kadar Türkiye'de görevine devam etmiştir.

¹ Kessler, Gerhard, “Bir Otobiyografi: Kendi Hayat Yolum”, Çev: Dr. M.B. – Dr. E.Z., İş Dergisi, c.113, İstanbul, 1951, ss. 33 – 40, s. 33

² Kessler, (1951) a.g.m., s. 34

Babasının Wilmsdorf köyündeki görevi dışında Königsberg Üniversitesi tarafından Fahri Doktor payesi ile ödüllendirilmiş olması Kessler üzerinde önemli etkiye sahip olmuştur. Öte yandan Kessler'in babası, Berlin'de en yüksek Protestan rahibi unvanıyla görev yapmıştır. Babasının bu görevi Kessler'in kendini geliştirmesinde de pay sahibi olmuştur. Kessler'in, özellikle babasından etkilendiği söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Kessler, ailesinin, kendisinin yetişmesi üzerindeki etkisini şu şekilde ifade etmektedir: "Babam büyük bir istidada ve kuvvetli bir kültüre sahipti. Şarki Prusya'nın üniversitesi olan Königsberg Üniversitesi tarafından kendisine Fahri Doktor payesi tevcih edilmiş olan babam, Berlin vilayetinin senelerce en yüksek Protestan rahibi sıfatıyla Almanya'nın kilise hayatında büyük bir mevki işgal etmiştir. Çalışkanlığı, hak severliği ve dürüstlüğü bana örnek sembol olmuştur (...) Ebeveynimin evinde gayet canlı bir tefekkür hayatı hüküm sürüyordu. Edebiyat ve güzel sanatlar ailece sevilir ve itina ile tarafımızdan tatbik ediliyordu. Dini, siyasi ve ilmi meseleler gecenin geç vakitlerine kadar canlı ve hararetle münakaşalar halinde ele alınıyor, büyük bir kütüphane benim, kardeşlerimin istifadesine arz edilmiş bulunuyordu"³ Kessler'in, bu cümlelerinden yola çıkılarak, onun ahlakçı tutumu ve sosyal siyasetçi kimliğinin oluşumunda, ailesinin önemi anlaşılmaktadır.

Prof. Kessler, doğduğu yer olan Prusya'daki ve annesi tarafından bağlı olduğu Şilezya'daki kökenlerini incelemiştir. Babasına Fahri Doktor payesi veren Königsberg Üniversitesi'nde 40'a yakın akrabası okumuştur ve Kessler'in ailesinin, doğmuş olduğu bölgedeki ve Şilezya'daki meşhur ailelerle ilişkileri mevcuttur. Buradan, Kessler'in ailesinin bölgenin önemli aristokrat ailelerinin içinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada Kessler ailesinin kökenlerini inceleme ve kökenini ortaya çıkarma merakına girmiştir. Öğrenciliği esnasında yaptığı araştırmalarla ecdadının 16. yy. kadar giden tarihini incelemiştir.⁴

1907 – 1908 tarihleri arasında askerliğini yapan Kessler, 1913 yılında evlenmiştir. "Eşi Dorothea'dan dört çocuğu (Gerhild,1915; Hans, 1918; Gorfried,

³ Kessler (1951), a.g.m., s. 34

⁴ Kessler (1951), a.g.m., s. 34

1921; Adelheid, 1926) dünyaya gelmiştir.”⁵ Ailesi ile birlikte 1933 yılında, Türkiye’ye yerleşmiştir.

Prof. Kessler’in aile ve meslek yaşantısında ve kendisinin Türkiye’ye davet edilmesinde Nasyonal Sosyalizm’le* olan mücadelesi önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Kessler’in Nasyonal Sosyalizm’le olan mücadelesi onun sosyal siyasete ilişkin tutumlarının yorumlanmasında da önemli ipuçları vermektedir.

Kessler’in Nasyonal Sosyalizm’le olan mücadelesi Nasyonal Sosyalist yönetimin Almanya’da iktidarı ele geçirmesinden önceye dayanmaktadır. Kessler, henüz başa gelmemiş olan Adolf Hitler’e karşı mücadelesini daha önceden 1930 yılında başlatmıştır. “Kessler, Nasyonal Sosyalizm’in Almanya’daki yükselişini 1929 Büyük bunalımı sonrasında gelişen ekonomik krize bağlıyordu. Kessler bu süreci şu şekilde ifade etmektedir: “1929 yılından itibaren başlayarak gittikçe şiddetini artıran milletlerarası ekonomik kriz Birinci Cihan Harbi sonunda mağlup olan ve o zamandan beri yarı kötürüm halde sürüklenen Almanya’da 7 milyon işsiz doğmasına sebep olmuştur. Büyük bankalar ve mali müesseseler iflas ediyor, bir çok kimseler kısmen komünist, kısmen de, Sosyalist sıfatına rağmen, Sosyalizm’le hiç alakası olmayan Nasyonal Sosyalist cereyana itibar etmek suretiyle, kendilerini siyasi radikalizmin kucağına atıyorlardı.”⁶

Kessler Nasyonal Sosyalizm’le olan mücadeleye girişini ve o mücadeleden etkilenişini “Kendi Hayat Yolum” adlı otobiyografisinde şu sözlerle ifade etmektedir: “Çalışkan ve kabiliyetli fakat şansı olmayan bir milletin böylece radikalleştirilmesine karşı savaşmak bütün ileri görüşlü Alman vatanseverlerin bir vazifesiydi. 1930 senedinden beri bu mücadeleye iştirak ettim. 1932 senesinde, Almanya’da Nazi Partisi’nin zorbalığı o zaman kadar görülme­yen bir dereceye varınca söz ve

⁵ Hanlein, Andreas, “Gerhard Kessler: Türkiye’de Sürgün Bir Alman Sosyal Politikacı”, Çev: Dr. Alpay Hekimler, Çalışma ve Toplum Dergisi, 2006 / 2 <http://www.calismatoplum.org/sayi9/hanlein.doc> 2007

* 1933-1945 arasındaki dönemde Almanya’da uygulanan bir tür sağ totaliter rejime ya da o dönem için Almanya özelindeki faşizme verilen isimdir. Detaylı için bakınız Akımlar ve Teoriler. <http://www.ekonomi.name/akimlar-ve-teoriler/nasyonel-Sosyalizm.html>

⁶ Tuna, Orhan, “Prof. Gerhard Kessler, Şahsiyeti, Eserleri”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası , c.23 İstanbul, 1963, ss. 5 – 23, s. 7

* 1932 yılında yayınlanan bu kitabın adı “Mücadele ve Kurtuluş ! Genç Alman Politikası” dır.

neşriyatımın bütün kuvvetiyle ona karşı koydum. Bu mücadelede daha 1932 şubat ayında son küçük kitabımı* neşrederek Almanlara Adolf Hitler'e inanmamaları ihtarında bulundum. Hitler o zaman başvekildi. 1933 Martında Alman mağlubiyetinden evvel son seçim mücadelesinde Saksonya'nın üç seçim bölgesinde demokrat lideri olarak Reichstag - Alman Büyük Millet Meclisi - için adaylığımı koydum. Bu mücadelede tatmin edici muvaffakiyetler elde ettim. Fakat vatanımın büyük felaketinin önüne artık geçemezdim. Seçimden hemen sonra (bu seçim Nazilere bir çokluk getirmemekle beraber tazyik sayesinde kendilerini tam bir siyasi iktidara sahip kıldı.) da 1933 martında Leipzig Üniversitesi profesörü olarak vazifeme son verildi. Hürriyet, hukuk ve adalet için mücadele etmiş olup kürsümden zalim hükümet tarafından atılan ilk Alman profesörü olduğumdan iftihar duymaktayım.”⁷

Prof. Kessler'in görevine son verilmesi durumu 1933 yılında çıkan bir yasa ile gerçekleşmiştir. Yine aynı dönemde Prof Kessler ile birlikte Almanya'dan Türkiye'ye davet edilen bilim adamları arasında bulunan hatta Kessler'in öğrencisi de olmuş olan Fritz Neumark bu yasayı şu şekilde ifade etmektedir: “1933'ün başlarında iktidarı ele geçirişinden daha birkaç hafta sonra korkunç bir istihza ile Devlet Memnuniyetinin Meslek Olarak İfasına Yeniden Dönüş Kanunu adı verilen, gerçekte bu müesseseyi temelinden sarsan bir yasa çıkararak, amaçlarının bir bölümüne ulaşmaya çalışıyordu.

Başlarda bu yasanın oldukça esnek anlamlı hükümlerine dayanarak, sonradan hiçbir yasal dayanak olmaksızın Alman bilim ve sanatının bir çok temsilcinin memuriyet statüsü geçici ya da kesin olarak kaldırıldı veya kendi mesleğinde çalışmasına tamamen mani olundu. Nazilerin baştan hoşuna gitmeyen veya zamanla onların gözüne batan yüksekokul öğretmenleri, gazeteciler, sanatçılar, vb. eğer zaten ırki nedenlerle derhal işlerinden atılmadıysa, memurluk statülerini yitirdikten sonra parti veya onun diğer organları tarafından tahammülü olmayan kişi olan edilip işten atılana kadar daha birkaç yıl kendi mesleklerinde çalışabildiler. Şunu da belirtelim ki, ırki nedenlere dayanarak işten çıkarmalar, bahsi geçen Kanunun arı ırkına mensup olmayan kişilerden, Birinci Dünya Savaşı'nda cephede savaşmışlara tercihli muamele

⁷ Kessler, (1951) a.g.m., s. 37

yapılmasını öngören hükümlerine çoğu zaman zıt düşüyordu”⁸ Kessler’in görevine bu yasa çerçevesinde son verilmiştir.

Prof. Kessler, öğretim üyeliği görevine son verilmeden önce 1932 yılından itibaren yazmış olduğu yazılarında “özgürlüklere ilişkin saldırgan sözler kullanmaktan geri kalmamıştır: Alman tarihi bugüne kadar dikta yönetimini tanımamaktadır ve tüm insanların tarihten kaynaklanan hakkı ve de siyasi görevi, bu yasaklayıcı ve özgürlüğü kısıtlayıcı, Alman düşüncesi ile hiçbir biçimde bağdaşmayan düşünce ile mücadele etmek ve genç Alman Halk Devleti’ni güçlü kılmaktır. Bu yazılarda açık bir biçimde Nasyonal Sosyalistlerin ırkçılık doktrini ve antisemitizme karşı çağrılara yer verilmiştir. Bu konudaki fikirlerini de “Biz Almanlar bir kandan ve topraktan gelmekteyiz, ancak biz birbirimize kafa tasımızı ölçtürmeden ve soy ağacımızı çıkartmadan önce, elimizi uzatmaktayız” sözleri ile özetler.”⁹

Prof. Kessler, kendisi Yahudi olmamasına rağmen özgürlük, eşitlik ve adalet temelinde Nasyonal Sosyalizm’e karşı mücadelesini yürütmüştür. Bu mücadelesindeki kararlılık ve azmi, Nasyonal Sosyalizm’e karşı ilk muharip yazısını yazdıktan sonra üniversitedeki amfisinin basılması sonucu sarf ettiği şu sözlerinden anlaşılmaktadır: “Kalabalık, Leipzig Üniversitesi’ndeki amfideki dersime ıslıklar, bağrıışmalar ve hakaret içerikli sözler ile 20 dakika boyunca işgal etti, asker olarak bundan çok daha kötüsünü yaşamıştım, çünkü 27 ay boyunca, bana hakaret eden şahıslar daha “Anavatan” kelimesini yazmayı bilmez iken, ben batı cephesinde Verdun’da bulunmuştum. Yüksek Öğretim Birliği’nin öğrenen ve öğreten 32 yıllık üyesi olarak bu olay beni çok utandırmıştır. Bu olayın akademik açıdan değerlendirilmesinin yeri burası değildir. Baskını düzenleyenler, bu baskın ile beni yıldırabileceklerine inanmışlarsa da, çok yanlışmışlardır.”¹⁰

Türkiye’ye davet edilmeden önce, 1933’te Kessler’in Leipzig Üniversitesi’ndeki görevine son verildikten sonra “izleyen aylarda Kessler sürekli takip edilmiş, evinin camları kırılmış, evi ve işyeri aranmıştır. Ardından herhangi bir iddianame

⁸ Neumark, Fritz, Boğaziçi’ne Sığınanlar:Türkiye’ye İltica Eden İlim Siyaset ve Sanat Adamları 1933-1953 , çev: Talip Doğan Karlıbel, Neden Kitap, İstanbul, 2008, s.14 - 15

⁹ Hanlein,, a.g.m. a.e.

¹⁰Hanlein, a.g.m. a.e.

hazırlanmadan ve yargılanmadan Haziran – Ağustos 1933 tarihleri arasında hapsedilmiştir. Cumhurbaşkanı Hindenburg'un müdahalesi ile daha uzun süreli hapis edilmesi engellendikten sonra bile aylarca Gestapo'dan saklanmak zorunda kalmıştır”¹¹ Saklandığı bu dönemde, Kessler'in, ailesi ve ebeveyni ile görüşme fırsatı olmamıştır. Eşi, çocukları ve anne ve babası bile nerde olduğunu bilmemektedir. Kessler bu dönemi şöyle anlatmaktadır : “Eski Reysicumhur olan Hindenburg beni bir defa daha hapisneden kurtarabildikten sonra, 1933 senesi eylülünden beri meşhur *Gestapo'nun cihaziyle aylarca bütün Almanya'da takip edildim. O zaman vatanımda, başka bir nam altında saklanılarak yaşamağa mecburdum. (...) Buna rağmen postayla gönderilen mektup ve diğer şeyler dolambaçlı bir yolla bana ulaştırılabiliyordu. Hatta birkaç defa ailemi önceden haber vermeden ziyaret ettim. Ara sıra o zaman Berlin'de dört muhtelif ev için anahtarım vardı ve gecelerimi kâh birinde kâh diğerlerinde geçiriyordum. Fakat, en uzun zamanı gençliğimdeki bir dostumun ailesi nezdinde geçirdim. Kendisi beni büyük bir itina ile saklıyordu. Çocukları dahi Hansen amcanın gerçekte kim olduğunu bilmiyorlardı.”¹²

Prof. Kessler İstanbul'a yerleştikten sonra Alman Dışişleri Bakanlığı tarafından sürekli izlenmiştir.* “Bununla birlikte 1938 yılı sonunda veya 1939 yılı başında Başkonsoloslukta vatandaşlıktan çıkarılmasına karar verilmiştir.”¹³ Bu dönemde “Kessler'in çocukları, özellikle de Rayh Gençlik Önderi olan en büyük kızı göz önünde

¹¹Hanlein, a.g.m. a.e.

* Gestapo, (Alman gizli servisi), 1934 Nisan'ında Heinrich Himmler tarafından Reinhard Heydrich ve Heinrich Muller'e yetki verilerek kuruldu. Ama mazisi Nisan 1933'e kadar uzanır, kurucusu ise Hermann Göring'dir. İlk olarak Fırtına Birlikleri'nden (SA) ve Alman polisinden seçkin görülenler alındı. Sivil üniformayla polis birliklerinden ayrıldılar. İlk adı Geheime Polizei Amt yani GPA'dır ama bu ismin basit olduğu düşünülmüş olmalı ki, Gestapo olarak değiştirilmiştir. Açılımı, Die Geheime Staatspolizei'dir. Detaylı bilgi için bkz. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Gestapo>

¹² Kessler (1951), a.g.m., s. 37 – 38

* Bahsedilen izleme Alman Rayhının (meclisinin) görevlendirmiş olduğu Herbert Scurla adlı bir memur tarafından yapılmıştır. Herbert Scurla pervasızca ve hiçbir insancıl değeri ya da başka değerleri kale almaksızın , buz gibi soğuk bürokratik kriterlerle insanların selametine ya da ızdırabına hükmetme hakkını kendinde görüyordu. Dikkate aldığı yegane kriter, o insanların iktidardaki Nasyonal Sosyalist devlet ideolojisinin cinnet derecesindeki sapık öğretilerine hizmet edip etmedikleri idi. Detaylı bilgi için bkz. Şen, Faruk, Ayyıldız Altında Sürgün Herbert Scurla'nın Nasyonal Sosyalizm Döneminde Türkiye'de Çalışan Alman Bilim Adamları Hakkında Yazdığı Rapor, çev: Fatma Artunkal, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.22

¹³ Hanlein, a.g.m. a.e.

tutularak, vatandaşlıktan çıkarma işleme alınmış ancak bu işlem sürekli olarak ertelenmişti”¹⁴ Alman Dış İşleri Bakanlığı’nın hazırladığı “raporda ayrıca Kessler’e sadece çocukları nedeniyle bunca zamandır müsemma gösterildiği, kızının babasının itirazlarına rağmen, BDM*’ye üye olduğu ve üçüncü Reich’e hayranlık duyduğu belirtilmiştir”¹⁵ Neticede uygulanan vatandaşlıktan çıkarma işlemi sadece Kessler’in şahsına yöneliktir. Aile üyeleri vatandaşlıktan çıkarma işlemine tabi tutulmamıştır.

“Ancak, Alman Reich’in kolu daha uzaklara da ulaşabilmiştir ve Kessler vatandaşlıktan çıkarıldıktan sonra, Başkonsolosluk, Kessler’in büyük kızı Gerhild’in uzun zamandan beri hasta olan Annesi ve 13 yaşındaki kız kardeşi ile birlikte kimsenin haberi olmadan Almanya’ya gitmelerini sağlamıştır.”¹⁶

Prof. Kessler’in eşi Dorothea 1944 yılında vefat etmiştir. İki oğlu ise Amerika’ya yerleşmişlerdir. Almanya’ya Başkonsolosluk tarafından gitmeleri sağlanan iki kız çocuğu bu dönemde Almanya’da ikamet etmişlerdir. Kessler Türkiye’den ayrıldığında, Almanya’da bulunan iki kız çocuğundan biri olan Gerhild evlenmiş ve Gerhild’in iki çocuğu bulunmaktadır.

1.1.2 Eğitim Özgeçmişi

Prof. Kessler Ailesinin Berlin’e taşınması üzerine, 1901 yılına kadar Köllnischen Gymnasium (Kolonya Lisesi)*’a gitti. Bu okulda almış olduğu eğitim Kessler için çok önemlidir. Kessler bu önemi şu şekilde açıklamaktadır: “Berlin’in en eski lisesi olan bu mektepte bir çok kıymetli hoca mevcuttu. Üzerimde en büyük öğretici tesiri gariptir ki jimnastik hocamız yapmıştır. Bu muhterem hoca ile İstanbul’a profesör olarak geldikten sonra bile muhabereye devam ettim. Talebelerinden çok şeyler isteyen bu mektepte eski Yunanca, Latince, İbranice ve Fransızca olmak üzere

¹⁴ Şen, Faruk, Ayyıldız Altında Sürgün Herbert Scurla’nın Nasyonal Sosyalizm Döneminde Türkiye’de Çalışan Alman Bilim Adamları Hakkında Yazdığı Rapor, çev: Fatma Artunkal, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.22

* BDM Nasyonal Sosyalizm döneminde Nazi Partisinin Kadın örgütlenmesidir. Detaylı bilgi için bkz. http://www.sevivon.com/holokost/feldenkreis_jutta.htm

¹⁵ Hanlein, a.g.m. a.e.

¹⁶ Hanlein, a.g.m. a.e.

dört yabancı dil öğrendim(...) Lisede sık sık kompozisyonlar yazmak icap ediyordu. Bilhassa bu kompozisyonlarda muvaffak olunduğu takdirde “Bakalorya” imtihanını başarmak kabil olur”¹⁷

Prof. Kessler lise eğitimini tamamladıktan sonra, 1901 ve 1907 yılları arasında altı yıl boyunca Berlin ve Leipzig Üniversitelerinde eğitim görmüştür. Bu altı yıl boyunca öncelikle tarih ve coğrafya daha sonra ise iktisat ve sosyal bilimler eğitimi almıştır. Kessler, kendi gelişiminde Alman Üniversiteleri’ndeki özgür eğitim modelinin yerini ayrı tutmaktadır. Kessler’in okuduğu dönemde Alman öğrencileri çoğunlukla her konuda serbestti. Öğrenciler istedikleri gibi üniversitelerini, derslerini, seminerlerini ve hatta okuyacakları kitaplarını da seçebilmektedir. Öte yandan aynı zamanda öğrenciler diğer fakülte derslerine de devam edebilmektedirler. Kessler, bu özgürlüğü “ Profesör ve Doçentler için tam bir öğretme serbestliği ve talebeler için tam bir öğrenme ve çalışma hürriyeti”¹⁸ olarak ifade etmektedir.

Berlin ve Leipzig üniversitelerinde geçen altı yıl boyunca, Kessler, önemli bilim adamlarını takip edebilme imkânını da bulmuştur. “Kessler, Hocaları arasında tarihçiler Has Delbrück, Albert Hanck, Edward Meyer, Karl Lamprecht ve Julius Karsten’i, hukuk tarihçisi ve kilise hukukçusu Rudolf Sohn’y, coğrafyacı Friedrich Ratzel ve Joseph Prtsch’ı, filozof Wilhelm Wundt ve Adolf Lasser’ı ve de iktisatçı Adolf Wagner ve Karl Bücher’i saymaktadır.”¹⁹ Kessler’in bahsetmiş olduğu bu hocalar Kessler, in bilim anlayışının oluşmasında ve gelişmesinde temel öneme sahiptirler. Öte yandan üniversite hayatında, öğrencilerin diğer fakülte derslerini takip etmesinin de mümkün olması Prof, Kessler’’in diğer fakültelerde verilen derslere katılmasına imkan vermiştir. Kessler böylelikle geniş bir eğitim alma imkânını bulmuştur. Ayrıca Kessler, zamanla hocalarının evine misafir olarak gidip gelmiştir.

Üniversitede öğrenci olduğu dönemde öğrenci birlikleri bulunmaktadır ve Kessler bu birliklere katılmıştır. Kessler için bu birlikler onun kendi gelişiminde büyük

* Kessler’in kaleme almış olduğu Kendi Hayat Yolum adlı makalesinde bu okuldan Kolonya Lisesi olarak bahsedilmiştir.

¹⁷ Kessler (1951), a.g.e., s. 34

¹⁸ Kessler (1951), a.g.e., s. 35

¹⁹ Hanlein, a.g.m. a.e.

katkı yapmıştır. Kessler bu birliklere katılımını ve bu birliklerin kendisine etkisini şu şekilde ifade etmektedir. “Bu birlikler, fikri inkişaf ile neş’eyi birleştiren teşekküllerdi. Ben de böyle bir “korporation”un azasıydım. Bu teşekküller bana siyasi terbiyemin inkişafı hususunda çok kıymetli şeyler bahşetmiştir. 1933 senesine kadar Eski Aza – Alter Herr olarak bu teşekküllere dâhil kaldım”²⁰

Kessler, üniversite eğitiminin dördüncü yılında (1905) Leipzig’de felsefe doktora imtihanını vermiştir. Doktora tezini Roma Tarihi üzerine hazırlamıştır. 1911 yılında da Braumsehweig Yüksek Teknik Okulunda iktisadi ilimler doçentliğini elde etmiştir. 1912 yılında ise Jena Üniversitesi’nde içtimai siyaset ve iktisat profesörü unvanını almıştır.

1.1.3. Meslek Özgeçmişi

Prof. Kessler, 1911 yılında, Braumsehweig Yüksek Teknik Okulu’ndan İktisadi ilimler doçentliğini elde ettikten sonra, 1912 yılında Jena Üniversitesi’nde içtimai siyaset ve iktisat profesörü olarak görev almıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması üzerine Aralık 1918 yılına kadar savaşta bulunan Kessler, 1918’den 1933 yılına kadar profesör olarak üniversitelerdeki görevine devam etmiştir.

Prof. Kessler, 1927 yılında Leipzig Üniversitesi’ne iktisat dalı ve sosyal siyaset profesörü olarak tayin edilmiştir. 1919 yılından 1927 ye kadar geçen süreci Kessler şu şekilde ifade etmektedir: ”1919 dan 1927 senesine kadar Jena Üniversitesi’ndeki hocalığımla birlikte kooperatifçilikte, belediye siyasetinde, halk üniversitelerinde ve gençler için içtimai muavenet işlerinde çok zaman ve çok emek sarfetmişim. Konferanslar vermek için yaptığım seyahatlerde hemen hemen bütün Almanya’yı – Avrasya harici de – dolaştım. Jena’da Üniversitenin en fazla talebe celbeden derslerini veriyordum. Ayrıca muntazaman yaptığım seminerlere doktora talebelerinden de büyük

²⁰ Kessler (1951), a.g.e., s. 35

bir kısım iştirak ediyordu.”²¹ Görülmektedir ki Kessler bu yıllardaki faaliyetini üniversite sınırları içerisinde tutmamış ve sosyal siyaset alanında teorisyenlik dışında bir aktivist olarak ta faaliyetlerde bulunmuştur. Kessler’in bu aktivist yapısı Türkiye’de bulunduğu yıllarda da devam etmiştir.

Prof. Kessler’in Türkiye’de bulunduğu sırada yapmış olduğu hemen hemen, tüm faaliyetlere katılan Orhan Tuna, Kessler’in aktivist yapısına da şahit olmuştur. Kessler’in seminer ve konferanslar sebebiyle Almanya’nın neredeyse her tarafını dolaşmış olması, Kessler’in Türkiye’de de yapmış olduğu faaliyetler arasındadır. Orhan Tuna Kessler’in bu yapısına ilişkin şu ifadelerde bulunmuştur. ”Daima memleketimiz ve vatanımız olarak bahsettiği Türkiye’yi, ondan daha iyi tanıyan bir yabancı, hatta bir Türk var mıdır bilinmez. Gezip görmediği köşe ve bucağı, ilgilenmediği derdi, üzerine eğilmediği meselesi kalmamıştır. Ürgüp ve Senirkent şehirlerinin fahri hemşehriliğine seçilen Kessler, yurdu Doğu ve Batı, Kuzey ve Güney, bütün uçlariyle görmüş, gezmiş, Bursa ve İstanbul’u âdeta taş ve topraklariyle tanımış, “Uludağ’ı Sevenler Cemiyeti”ni tesis etmiş, Hereke’de işçi mesken sitesinin kuruluşunda büyük hizmet ve himmetleri sebketmiş, yurtdaki belli, başlı bütün fabrika ve maden ocaklarını gezip görmüştür.”²²

Prof. Kessler ile birlikte aynı yıllarda İstanbul’a göç etmek zorunda kalan Alman bilim adamlarından Prof. Fritz Neumark, Kessler’le ilk tanışmasının Jena Üniversitesi birinci sınıf eğitimi esnasında olduğundan bahsetmektedir. Neumark kendisinin bilim anlayışının ve ilgi alanlarının oluşmasında Kessler’in etkisinden söz etmektedir. Neumark, Kessler’in etkisini şöyle ifade etmektedir. “Kendisi (Gerhard Kessler) o sırada Dünya Savaşı’ndan yurda daha yeni dönmüştü. Çok canlı olan ders veriş stiliyle çok sayıda öğrenciyi derslerine çekiyordu ve onlarla seminerlerin ve uygulamaların dışında, bilimsel olduğu kadar insani açıdan da yoğun bir şekilde ilgileniyordu. Böylece başkalarına olduğu kadar bana da unutulmaz bir örnek olmuştur. Ben, onun teşvik etmesi ile iktisat bölümünü seçmiştim.(...) İlk planda sosyal politika ile ilgilenen Kessler’in tesiri altında – ki bu konu bana derhal çekici gelmiştir – germanistikten

²¹ Kessler (1951), a.g.e., s. 36

²² Tuna (1963), a.g.m., s. 8-9

iktisat bölümüne geçtim.”²³ Nitekim Kessler Fritz Neumark’ın doktora sınavı jüri üyeliğini yapmış ve yine Kessler kendisini sözlü sınavdan geçirmiştir. Öte yandan Prof. Dr Mehmet Muhlis Ete Almanya’da doktora öğrenimi esnasında Kessler’i tanıma fırsatını elde etmiştir. Prof. Neumark’ın da değindiği gibi Prof. Ete de Kessler’in canlı ders anlatımlarından bahsetmektedir : “Profesör Kessler’i Leipzig Üniversitesi’ne 1927 senesinde tayin olduğu zaman tanıdım. (...) Her yeni gelen hocayı tanımak vesilesi ile üniversitede tertip edilen ilk açılış dersinden itibaren bütün meslekdaşların ve talebelerin sevgisini kazanmağa muvaffak oldu. Dersleri çok rağbet görüyordu. Ben hocanın 1929 yılı sonuna kadar talebeliğini yapmakla şeref duydum”²⁴ Prof. Ete, Prof Kessler’in İstanbul’a geldiği ilk yıllarda onun asistanlığını ve tercümelerini de yapmıştır.

1927 yılında Leipzig Üniversitesi’nde göreve başlayan Kessler bu durumdan memnun olmuştur. Çünkü kendi deyimiyle “hakiki ilmi çalışmaları için elzem olan hürriyete “ burada kavuşabilmiştir. 1933 yılına kadar bu üniversitede derslerini okutmuş ve bireysel çalışmalarını yapmıştır. Bu üniversitedeki görevi sırasında, üniversite kütüphanesinden özellikle bahseden Kessler, Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi ile Alman Kütüphanesi için “gerek kendime gerekse talebelerime öğrenmenin asla sönmiyen aşkını verdiler”²⁵ ifadelerini kullanmaktadır. Kütüphanelerin önemini bu şekilde ifade eden Kessler, Türkiye’de bulunduğu sürede kütüphanecilikle önemli ölçüde ilgilenmiştir. Orhan Tuna, Kessler’in kütüphanecilik faaliyetlerini ”Hocanın Üniversitemize bıraktığı en büyük eser, şüphesiz o tarihlerde “İktisat ve İktisaiyat Enstitüsü” ve halen İktisat Fakültesi kitaplığıdır. On beş yıl kadar aralıksız olarak müdürlüğünü yaptığı enstitüye, muazzam ve muhteşem bir kütüphane kazandırmış, âdeta iğne ile kuyu kazmak kabilinden, tatil ve bayram günleri de dahil olmak üzere, vaktinin büyük bir kısmını bu kitaplığın kurulmasına hasretmiş, bizzat elli binden fazla fiş doldurmuştur. Bütün Üniversite camiası içinde üzerinde en çok takdir toplayan bu kütüphane, münhasıran onun eseridir.”²⁶ şeklinde ifade etmektedir.

²³ Neumark, Fritz, a.g.e., s.78.

²⁴ Ete, Muhlis, “Prof. Gerhard Kessler”, İş Dergisi, c.17, s.113, İstanbul, 1951, ss. 2 – 6, s. 3

²⁵ Kessler (1951), a.g.m., s. 36

²⁶ Tuna (1963), a.g.m. s. 8

1930lardan itibaren yıldan yıla “ Ülkenin ihtiyaç duyduğu inovasyonu sağlamak ve böylelikle gelişime katkı sağlamak için, iltica edenler ile sözleşmeler bağtlanmıştır. Akdedilen belirli süreli sözleşmeler kapsamında Alman Profesörler kendi alanlarında modern bir eğitim oluşturmak ve genç Türk bilim adamlarını yetiştirmek ile görevli kılınmışlardı. Bu nedenle de alanlarında ders kitapları yazmak ve de Türk asistanları araştırma süreçlerine dahil etmeleri yolunda zorunlu tutulmuşlardır. Mümkün olduğu ölçüde Türkçe’yi öğrenmeleri de kendilerinden beklenmiştir.”²⁷ Kessler de bu sözleşmeler ile birlikte Türkiye’de mesleki faaliyette bulunmuştur.

Prof. Kessler’in Türkiye’ye gelişi ise Almanya’daki akademik görevine son verilmesinin ardından gerçekleşmiştir. Bir süre Almanya’da gizli bir şekilde yaşayan Kessler “Türk Milli Eğitim Bakanlığında İstanbul’a gelmek üzere bir davet alır ki, bu daveti almasında daha önceden öğrencisi olduğu ve bundan sonra meslektaşı olacak Fritz Neumark’ın büyük rolü olmuştur. Berlin’deki Türk Büyükelçiliğinden ve Ankara’daki Türk Dışişleri Bakanlığında vizesini aldıktan sonra, ailesi ile birlikte ülkesini terk edebilmiş ve Aralık 1933 yılının ortalarında Kessler ailesi İstanbul’a ulaşır.”²⁸

Prof. Kessler, Türkiye’ye gelişinin ardından ilk eğitim öğretim yılında İstanbul Üniversitesi’nde Edebiyat Fakültesi’ne bağlı olarak Sosyoloji öğretimi ile görevlendirilmiştir. Prof. Z. Fahri Fındıkoğlu Kessler’in Türkiye’de ki mesleki faaliyetlerini kısaca şöyle özetlemektedir: ”Kessler, yaratılışı itibariyle dışa dönük karakter bakımından cemiyete ve aksiyona yönelici ideal bir “basiret-i içtamaie”^{*}ci bir sosyal siyasetçi idi. Disiplin olarak yabancısı olduğu “sosyoloji” öğretimini, başlangıçta üç Fakültede – Edebiyat, Hukuk, daha sonra İktisat Fakültelerinde – üzerine aldı, yahut kendisine bu üçlü vazife verildi. (...) Kessler de, 1937 senesi ikinci sümestre başına kadar bu vazifeyi, bazı zevatın hücum ve tenkitlerin rağmen, muvaffakiyetli sayılabilecek bir şekilde ifa etti. Nihayet yeni İktisat Fakültesinde “Sosyoloji” ile

²⁷ Hanlein, Andreas, a.g.m. a.e.

²⁸ Hanlein, Andreas, a.g.m. a.e.

^{*}İçtimai Siyaset tabiri çok önceden “Basiret-i İçtamaie” formülü ile esasen sosyal bilimler terminolojisine girmişti.1914-1918 yılları arasında ise Alman kültür çevresinin tesirile M. Tekinalp tarafından “Siyaset-i İçtamaie” tabiri kullanılmaya başlanmıştır.

birlikte “Sosyal Siyaset” disiplini tedrisatı başlayınca yüzü güldü. Zira Fakültenin “Sosyoloji – Sosyal Siyaset” kürsüsünün eskiden Edebiyat Fakültesinde temas ettiği “Sosyoloji” kolu kendisine ne kadar yabancı ise kürsünün ikinci bölümü, yani sosyal siyaset de o kadar aşinası idi. Bu aşinalık, yalnız fakültedeki 18 şü kadar senelik sosyal siyaset öğretiminde işe yaramakla kalmıyacak, bilindiği gibi 1936daki yeni Türk İş Kanununun neşrinden 1946daki Yeni Çalışma Bakanlığının, İşçi Sigortalarının, işçi sendikalarının... kuruluşundan sonra üniversite dışına taşacaktır.”²⁹. Prof Kessler, Türkiye’de bulunduğu süreçte mesleki yaşamına sosyoloji eğitimi ile devam etmiştir. Kessler’in iktisat ve sosyal siyaset temeli olmasına karşın sosyoloji eğitimiyle görevlendirilmesinin nedeni henüz İstanbul Üniversitesi’nde sosyal siyaset enstitüsünün kurulmamış olmasıdır. Kessler, 1933 – 1934 yılında Hukuk Fakültesi’ne bağlı iktisat ve içtimaiyat enstitüsünde içtimaiyat derslerini yürütmüş daha sonra 1937 yılında İktisat Fakültesinin resmen açılmasıyla burada sosyal siyaset dersleri vermeye başlamıştır. Türkiye’deki mesleki yaşantısına biraz uzağında kaldığı sosyoloji ile başlayan Kessler, 1937 yılından itibaren uzmanlaşmış olduğu sosyal siyaset alanında devam etmiştir.

Prof. Dr. Sabahattin Zaim* “İ.Ü. İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünün Tarihçesi ve Gelişimi” adlı makalesinde Prof. Kessler’e ilişkin bazı gözlemlerini şu şekilde aktarmaktadır: “Prof Kessler, bizim bölümün kurucusu olan hocadır. (...) Prof. Kessler Prusyalı bir Alman. Sosyal Demokrat olduğu için ve Hitler’e karşı olduğu için kaçanlardan. (...) Kessler Almanya’dan bütün Sosyal Siyaset kitaplarını getirmişti. Çünkü Sosyal Siyaset, Almanya’da 19. asırda kurulan Sosyal Siyaset Cemiyetinin ürünü olan bir modeldir. 19. asırda Marksizm’e karşı yani

²⁹ Fındıkoğlu, Z. Fahri, “Prof.Kessler ve Prof. Rustow”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, c.23 İstanbul, 1963, ss. 33 – 50, s. 34 – 35

* İ.Ü., İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Emekli Öğretim Üyesi. 1953

kapitalizmin doğurduğu Marksizm'e karşı, kapitalizmin gayri ahlaki gayri adil olan yönlerine reaksiyon olan bir disiplin olarak çıkmıştır. (...) Kessler aynı zamanda bir iktisatçı ve sosyologdu. Derdi ki Kessler: İyi bir sosyal siyasetçinin evvela cemiyeti yani toplumu bilmesi gerekir. Yani sosyoloji bilmesi gerekir. Ondan sonra iktisadın nasıl teşekkül ettiğini, hangi doktrinlerle geliştiğini yani iktisadi doktrinleri bilmesi gerekir. Sonra iktisat teorisini bilmesi gerekir. Ondan sonra sosyal siyaset yapabilecektir. (...) Sosyal Siyaset'te de Kessler'in iki asistanı vardı. Bunlar Zia yettin Fahri Fındıkoğlu hocamız ve Orhan Tuna hocamız.”³⁰

“Profesör, 1951'de Türkiye'yi terk ettiğine göre 1934 den sonra geçen 17 senelik hocalık hayatının on senesini hem Sosyoloji, hem Sosyal Siyaset öğretimi ile son yedi senesini ise yalnız Sosyal Siyaset ve ona dâhil sayılan kooperatifçilik ve şehircilik tedrisatı ile geçirmiştir.”³¹

“Kessler yurdumuzda kaldığı on yedi – on sekiz yıl zarfında belli başlı dört kitap yazmıştır. Bunlar sırası ile Sosyolojiye Giriş, Kooperatifçilik, Sosyal Siyaset ve İktisat Tarihidir. Esas itibariyle talebenin ihtiyacına cevap vermek gayesiyle yazılmış bulunan bu kitaplar, iddialı ve orijinal görüş ve düşüncülerden uzak olmakla beraber, ilimde modern cereyanları aksettiren açık, berrak ve didaktik bir vasma sahip bulunmakta idi.(...) Bu eserler dışında Kessler hoca tarafından verilen yüzlerce konferans ve yazılan yüzlerce makale vardır.”³²

Prof. Kessler Türkiye'de bulunduğu dönemde akademik yaşam içerisinde beraber çalıştığı kişilerle iyi ilişkiler kurmuştur. Sabahattin Zaim bu durumu yukarıda bahsedilen makalesinde şöyle açıklamaktadır: “...Dolayısıyla böyle bir aile havası

tarihinde İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Kürsüsü'nde asistan olmuştur. Daha sonra 40 yıl aralıksız bir şekilde bu üniversitede doktor, doçent, profesör ve kürsü başkanı olarak görev yapmıştır. Suudi Arabistan'daki Melik Abdülaziz Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi, Sakarya Üniversitesi'nde de İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin kurucu dekanlığı görevlerini yapmıştır. 1998 yılında emekli olmuştur. Detaylı bilgi için bkz. <http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=4238>

³⁰ Zaim, Sabahattin, “İ.Ü. İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünün Tarihçesi ve Gelişimi”, <http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/ssk/kitap52/11.doc>

³¹ Fındıkoğlu, a.g.m. s. 39

³² Tuna (1963), a.g.m. s. 8

vardı. Yani herkes birbiriyle ilgilenirdi. Problemlerimizi müşterek çözümlerdik. Bu Kessler'den Fındıkoğlu'ndan gelen geleneği bendeniz de devam ettirmeye çalıştım.”³³

1.2.Kessler'in Bilim Anlayışı

Prof. Kessler, “Leipzig'deki öğrenimi sırasında Wilhelm Steida ve Kari Büscher gibi iktisatçıların etkisi altında, o zamanlar Leipzig'de hüküm süren a-teorik Tarihsel Okul akımına” dahil olmuştur.³⁴

Alman Tarihçi Okul* olarak da bilinen bu okul, 19. yy. sonlarında Wilhelm Roscher, Brun Hilderband ve Karl Knies'in yayınlarıyla kurulmuş olup, Klasik Okul düşüncesine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.

“Otoriter ve organize olmuş bir devlet iradesi ve az ya da çok ekonomi üzerinde baskıda bulunma özelliklerine sahip olan tarihçi okul, özünde sosyal politika açısından, etik, motive eden yönüyle sosyal uyumsuzlukların ortadan kaldırılması ve sosyal eşitliğin sağlanması gerekliliğinden yola çıkmaktadır.”³⁵ İktisat bilimi, bu okul çerçevesinde iktisadi kurumları ve iktisadi yaşamı inceleyen bir bilim haline gelirken,

³³ Zaim, Sabahattin, a.g.m., a.e.

³⁴ Neumark, s.78

* Alman Tarihçi Okul, klasik düşünceye bir tepki olarak XIX. yüzyılın ortalarında Wilhelm Roscher, Bruno Hildebrand ve Karl Knies'in yayınları ile kurulmuştur. Alman Tarihçi Okul'a dahil olan iktisatçıları genellikle ekonomiye devletin müdahale etmesinden yanadırlar. Tarihsel Okul mensupları, klasik iktisat düşüncesinin; ekonominin zaman ve yerden soyutlanarak incelenmesi, insanların ekonomik yaşamda sürekli kâr ve menfaatlerine göre hareket ettikleri, ekonomik yaşamın her zaman geçerli ekonomik ilkeler olduğu düşüncesine ve ekonomik yaşamın içinde bulunduğu sosyal yaşamdan ayrı incelenmesi, fikirlerine karşı çıkmışlardır. Ayrıca Tarihçi Okul'a mensup ekonomistler Klasik Okul'un, ekonomik yaşamı zaman ve yerden soyutlayarak incelemesini; insanları birer homo-economicus olarak ele almasını; her yerde, her zaman geçerli ekonomik ilkelerin bulunduğu yolundaki düşüncesini eleştirerek, iktisadi yaşamın içinde cereyan ettiği sosyal ortamdan soyutlanarak incelenemeyeceğini, sosyal ortamın tarihi gelişmeye bağlı olarak ülkeden ülkeye değiştiğini, ekonominin hukuk, doğa, toplumun sosyal, kültürel ve politik yapısı ile yakından ilgili bulunduğunu ileri sürmüşler; insanların birer homo-economicus olduğu varsayılarak her zaman her yerde geçerli mutlak ilkelere varılmasının doğru olmayacağını; insanların iktisadi faaliyetlerde kişisel çıkar ve kâr motifi yanında şan ve şeref kazanma, görev hissi, acıma duygusu, yardım etme arzusu, başkalarını sevme ve alışkanlıklar.... gibi motiflerle hareket edebileceklerini; bu nedenle ekonomik ilkelerin mutlak değil, nisbi (relatif) olduğunu ileri sürmüşlerdir. Detaylı bilgi için bkz. www2.aku.edu.tr/~mmasca/iddt_VI_hafta_mudahaleci_ekonomistler.ppt, Ayrıca bkz. http://www.canaktan.org/ekonomi/kurumsal-iktisat/eski_kurumsal.htm

³⁵ Hanlein, a.g.m. a.e.

teorik meselelerden ziyade pratik meselelerin tartışıldığı bir bilim anlayışı durumuna gelmiştir.

Tarihsel Okul düşüncesine göre liberalizmi yaratan koşullar her zaman, her yerde mevcut değildir. Liberalizm her ülkenin çıkarına uygun değildir. Bu yüzden modern devlete ekonomik ve sosyal yaşamda milli üreticilerin korunması, sosyal sigortaların kurulması, sosyal adaletin sağlanması gibi bir çok görevler düşmektedir. “Bu okulun anlayışına göre devlet, gerek Prusya devletinde gerekse Wilhelm dönemi devletinde Sosyal Politika açısından Arşimet’in kaldıracı durumundadır. Tarihsel Okulun bu özelliklerinde etkilenmiş olan Kessler sürgünde bulunduğu yıllar içersinde, otoriter bir biçimde yönlendirilen Türkiye Cumhuriyeti’nin gelişim yıllarında uyum sağlamaktaydı.”³⁶

“Bu okul Kessler’in öğrencilik döneminde Alman iktisat bilimi açısından baskın bir konuma sahiptir.” Kessler’in özellikle klasik iktisat okulu ve bu bağlamda liberalizm hakkındaki görüşleri bu okulun etkisi altında oluşmaktadır. Ayrıca Prof. Kessler’in sosyal siyaset ve bu alandaki uygulamalar ve sosyal siyaset mekanizması içinde devletin durumuna ilişkin fikirlerinin oluşumunda bu okulun izlerini görmek mümkündür. Prof. Kessler, bu okulun etkisi altında teorik bir bilim anlayışından ziyade özellikle a-teorik ve aktivist bir bilim anlayışına sahip olmuştur. Yapmış olduğu bilimsel çalışmalar ve araştırmalar tarihsel bir yapıda gelişmekte ve içinde bulunduğu döneme ait ekonomik yaşamı incelemeye, anlamaya ve çözüme yöneliktir. Kessler’in 24 yaşındayken yapmış olduğu ilk çalışması Alman İşveren Kuruluşları adlı çalışmadır. Kessler bu çalışmasında “ilk olarak işveren kuruluşlarının tarihsel gelişim sürecini ve organizasyon yapılarını incelemektedir. Bu çalışmadan o dönemki 14 farklı iş kolundaki işveren kuruluşlarının yapıları hakkında detaylı bilgi edinilebilir. Ancak Kessler çalışmasında ağırlıklı olarak işveren kuruluşlarının faaliyetleri üzerinde durmuş ve bu faaliyetleri şu şekilde sıralamıştır: İşçi hareketi ve grevin engellenmesi yönünde tedbirler, ki bunlar arasında grev kırıcı önlemleri ve lokavtı göstermiş ve de işçilerin katılımı ile sağlanacak anlaşmaların oluşturulması yani toplu sözleşmelerin gerçekleştirilmesi gerekliliği

³⁶ Hanlein, a.g.m. a.e.

üzerinde durmuştur. Kitapta yaygın olan kanı, işçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi için işçilerin birleşmeleri yönünde çalışmalarda bulunmalarının doğal haklarının olduğu ve bu nedenle de mevzuatta yer alan koalisyon özgürlüğüne ilişkin kısıtlamaların kaldırılması gerektiği yönündedir. Ancak koalisyon hakkının aynı zamanda işçi sendikaları tarafından haksız biçimde kışkırtıcı dernekler olarak değerlendiren işverenler içinde bir hak olduğu ifade edilmektedir. Kessler esas itibarıyla gerek işçilerin gerekse işverenlerin güçlü bir kuruluşun çatısı altında birleşmelerini olumlu bir gelişme olarak değerlendirmekte ve burada önemli olan noktanın bu kuruluşların ihtiraslı bir biçimde yönetilmemesi gerektiği ve ancak her iki tarafın da bu yönde hareket etmediğini belirlediğini ifade etmektedir. (...) Kitabının son cümlesi: Gelecek ve başarı merhametsizce sınıf kavgasını nasihat edenlerin değil, barışçıl yollarla anlaşılan ve özellikle işçi haklarını tanıyanların olacaktır.”³⁷

Prof. Kessler’in 24 yaşında yazdığı bu eserde görülüyor ki; Kessler işveren kuruluşlarını tarihsel açıdan inceleyip, genel bilgilendirmeleri yaparken, özellikle üzerinde durduğu nokta koalisyon hakkının hem işçi hem de işverenler için kullanılmasının gerekliliği olmuştur.

Diğer yandan Tarihsel Okulun özellikle teorik meselelerin ötesinde pratik meselelerle uğraşıyor olması Kessler’in aktivisit yönünü de açıklamaktadır. Kessler hem Almanya’da hem de Türkiye’de, sürekli olarak gezilere çıkmış, eğitim ve mesleki hayatını bulunduğu üniversitelerin içinde geçirmemiştir. Kendi ifadesiyle Almanya’yı neredeyse tamamıyla dolaşmış olan Kessler, Türkiye’de de konferans seminer ve özellikle inceleme gezilerine çıkarak aktivist niteliğini devam ettirmiştir.

Prof. Kessler, Türkiye’de görevine Sosyoloji eğitimi ile başlamıştır. Kessler “daha önceleri Fransız Durkheim Okulundan etkilenmiş olan Türk sosyolojisine, Max Weber gibi ancak özellikle de Ferdinand Tönnies gibi Alman sosyologların kapılarını açmıştır. (...) Kessler Türkiye’de Tönnies Doktrininin taraftarı olarak çalışmalarda bulunmuştur. Kessler ‘Cemaat ve Toplum’dan etkilendiği kadar Tönnies’in sosyal reformlar ve bağımsız sendikacılık hakkındaki görüşlerinden de esinlenmiştir. Özellikle

³⁷ Hanlein, a.g.m. a.e.

19. yüzyılın son çeyreğinde tarihselcilik akımından gelişen bağımsız kooperatifçilik ve kendi kendine idare etme düşüncesi konusundaki ikisi arasındaki paralellikler dikkat çekicidir.”³⁸

“Ferdinand Tönnies (1855 – 1936) teorik açıdan rasyonalizm ve tarihselciliği karşılıklı olarak birbiriyle tamamlanması üzerine çalışmıştır.”³⁹ Kessler’e göre “içtimai münasebetlerin mahiyetinin kökleri akıldadır. Akılsız ‘Ratio’suz içtimai hayat yoktur.”⁴⁰ Bu özellikleriyle “determinist, ilmi ve mekanik izah zihniyeti veren Ziya Gökalp sosyolojisinin yanında Kessler’in tedrisatı, rasyonalist, hür ve gaiyetçi görüş telkin etmektedir.”⁴¹ Buradan hareketle “Kessler’in Türkiye Cumhuriyeti Sosyoloji Tarihindeki yeri, genel görünüş içinde, geleneksel tutuma bir tepki olarak ifade edilebilir”⁴²

Prof. Kessler, kendi döneminde sosyoloji üzerine yürüyen tartışmaları ve Türkiye’de sosyolojinin yapması gerekenleri şu şekilde aktarmaktadır: “son otuz sene zarfında bilhassa Almanya’da empirik bir sosioloji meydana gelmiştir ki kendisine mütavaziane ve daha kolay irişilecek gayeler vaz’etmiştir. Bu yeni sosioloji içtimai hayattaki hadiseleri, içtimai münasebetleri, içtimai vaziyetleri, içtimai muvazeneyi tetkik eder; içtimai grubu, birliğin, istikametini, sınıfın, standın, fırkanın, halkın, dini birliğin, ve devletin mahiyetini araştırır. (...) İşte bir nev’i (içtimai münasebetler ilmi) ve (içtimai vaziyetler ilmi) demek olan bu Sosioloji henüz daha başlangıçta bulunuyor. Tönnies, Simmel, Max Weber, Leopold von Wiese, Oppenheimer ve Spann bu yeni ilmin öncüleri ve başlıca mübeşşirleridir. Burada da münferit meseleler tetkik edilirken illi ve ga’i müşahade tarzları birbirile mücadele halindedir. Bu âlimlerden bazıları çıkış noktası olarak ferdi ve bazıları da cemiyeti ‘bütün’ü almaktadırlar. Hâtta bu meyanda bazı Sosioloji mevzularının başlıkları ve metotlar üzerine münakaşa ve münazaralar tehlikesi de ortadan kaldırılmamıştır. Fakat ilmi tetkiklerde mevhum ve hayali cemiyet üzerine i’malî fikir etmektense cemiyet hayatının hakiki ve muhtelif tezahürleri

³⁸ Hanlein, a.g.m. a.e.

³⁹ Hanlein, a.g.m. a.e.

⁴⁰ Tütengil, Cavit O, “Ord. Prof.Kessler’in Bibliyografisi”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası , c.23 İstanbul, 1963, ss. 51 – 66, s. 52

⁴¹ Tütengil, a.g.m. s.52

⁴² Tütengil, a.g.m. s.53

üzerinde araştırmalar yapmak bir terekkidir. Tarihin tamamı üzerinde felsefe yaparken muvaffak olabilmek için evvela içtimai tezahürleri ve vakıaları birer birer tanımak ve onlara ilmen iyice hâkim olmak ve onların ilmi teşrih ve tahlillerini yapmak iktiza eder.”⁴³

Sosyoloji üzerindeki dönem tartışmalarını bu şekilde yorumlayan Kessler, Türkiye’de sosyolojinin özellikle sosyal mesele ve sosyal hayatı anlama çabası üzerinde araştırmalar ve çalışmalar yapması gerektiğini vurgulamaktadır. Kessler’e göre “İlim hayata hizmet eder. Sosyoloji de memleketin içtimai hayatına hizmet etmelidir”⁴⁴

Prof. Kessler, Almanya’da Leipzig Üniversitesi’nde eğitimine devam ederken, hocalarının da etkisi ile Tarihsel Okul akımında “ahlakçı ve aksiyoncu bir ekonomist, tarihçi ve sosyal siyasetçi olan ve garpteki sosyal liberal cereyana mensup”⁴⁵ bir bilim anlayışına sahiptir ve bilimsel çalışmalarını, araştırma ve incelemelerini bu şekilde gerçekleştirmiştir.

⁴³ Kessler, Gerhard, “Türkiye’de Sosiolojinin Vazifeleri”, çev: Doç. Hikmet Sadık, İstanbul Üniversitesi Açılış Dersleri, İstanbul, 1933 – 1935, s.298

⁴⁴ Tütengil, a.g.m. s.53

⁴⁵ Tuna(1951), a.g.m. s. 11.

II. BÖLÜM

KESSLER'İN SOSYAL SİYASET YAKLAŞIMI

2.1. Kessler'in İnsan Hakları Yaklaşımı

Prof. Kessler, yaşadığı dönemin insan hakları ile ilgili değerlerin, tutumların ve gelişmelerin bilincinde bir akademisyenlik sergilemiştir. Yaşadığı dönemde insan hakları konusunda henüz bir uluslararası belge ya da akademik alanda ortak bir dille kabul edilmiş “temel haklar” olmamasına karşın insan hakları meselesini ilgili makale ve yazılarında önemle vurgulamıştır. Bu karakteriyle Kessler, insan hakları ile ilgili tutumunda teoriyen ve aktivist bir yapıyı ön plana çıkarmaktadır. Dolayısı ile Kessler'in insan hakları tutumunu incelerken, onun bu iki yönüne de değinmek gerekmektedir.

Kessler'in insan hakları ile ilgili tutumunda aktivist yönünü incelemek için öncelikle onun Nasyonal Sosyalizm ile olan mücadelesini irdelemek gerekir. Kessler'in iktidara gelmemiş olan Nasyonal Sosyalist iktidara karşı mücadelesine başlamıştır. Kessler, Nasyonal Sosyalizm'in Almanya'daki yükselişini 1929 ekonomik krizinden kaynaklandığını belirtmektedir.

Prof. Kessler, Nasyonal Sosyalizm'le olan mücadelesine öncelikli olarak yazılarıyla başlamıştır. Bu tür bir mücadeleyi tüm Alman vatanseverlerin yapması gerektiğini savunmuştur. Bu çerçevede Kessler, “Alman Büyük Millet Meclisine” seçilebilmek için seçimlerde aday olmuştur. Ancak bu seçimleri kazanamamıştır. Seçimlerin ardından ise Kessler'in Jena Üniversitesi'ndeki görevine son verilmiştir. Kessler, Nasyonal Sosyalizm'e karşı olan bu eylemlerinden ötürü görevinden alınmasını hep bir övünç kaynağı olarak gördüğünü belirtmiştir. Ayrıca Kessler'in bu mücadelesinde bedel ödemesi onun insan haklarına ilişkin tutumundaki kararlılığının bir göstergesidir.

Prof. Kessler, 1932 yılından itibaren yazmış olduğu yazılarında “özgürlüklere ilişkin saldırgan sözler kullanmaktan geri kalmamıştır: Alman tarihi bugüne kadar dikta yönetimini tanımamaktadır ve tüm insanların tarihten kaynaklanan hakkı ve de siyasi görevi, bu yasaklayıcı ve özgürlüğü kısıtlayıcı, Alman düşüncesi ile hiçbir biçimde bağdaşmayan düşünce ile mücadele etmek ve genç Alman Halk Devletini güçlü kılmaktır. Bu yazılarda açık bir biçimde Nasyonal Sosyalistlerin ırkçılık doktrini ve antisemitizme karşı çağrılara yer verilmiştir. Bu konudaki fikirlerini de “Biz Almanlar bir kandan ve topraktan gelmekteyiz, ancak biz birbirimize kafa tasımızı ölçtürmeden ve soy ağacımızı çıkartmadan önce, elimizi uzatmaktayız”⁴⁶ sözleri ile özetler. Bu çıkışları ile Kessler’in her ne temele dayanırsa dayansın her türlü ayrımcılığı reddettiği ve sadece insan olmalarından dolayı insanların birbirlerine saygı göstermeleri ve eşit davranmaları gerektiğini savunduğu görülmektedir. Kessler’in “Beşer ve Tabiat” adlı makalesindeki şu soruları onun insan hakları meselesine sadece insan olmanın gereği olarak evrensel bakılması gerektiğini göstermektedir: “Dillerimiz, dini an’anelerimiz, siyasi ideallerimiz, kanlarımız ve burnumuzun şekilleri farklıdır diye birbirimizden nefret etmemiz ve birbirimizle boğuşmamız terakki midir? Acaba tabiata hürmet, hemcinslerimize iyilik ve muavenet hususlarında terakkiler yaptık mı? Civarımızdaki insanların sefalet içine yaşamalarına karşı ne yapıyoruz? Masum ve müdafaasız insanlara reva görülen fena muamelelere karşı ne yapıyoruz? Zamanımızın bütün sefalet ve ıstıraplarını soğuk bir kalple temaşa etmiyor muyuz?”⁴⁷

Prof. Kessler insan hakları konusundaki fikirleri ve eylemleri nedeniyle profesörlük görevinden alındıktan sonra da takip edilmiş, ev ve iş yerleri aranmış ve tahrip edilmiştir. “Ardından da herhangi bir iddianame hazırlanmadan ve yargılanmadan Haziran-Ağustos 1933 tarihleri arasında hapsedilmiştir. Cumhurbaşkanı Hindenburg’un müdahalesi ile daha uzun süreli hapsedilmesi engellendikten sonra bile aylarca Gestopa’dan saklanmak zorunda kalmıştır.”⁴⁸ Görülmektedir ki Kessler’in Nasyonal

⁴⁶ Hanlein, Andreas, “Gerhard Kessler: Türkiye’de Sürgün Bir Alman Sosyal Politikacı”, Çev: Dr. Alpay Hekimler, Çalışma ve Toplum Dergisi, 2006 / 2, <http://www.calismatoplum.org/sayi9/hanlein.doc> 2007

⁴⁷ Kessler, Gerhard, “Beşer ve Tabiat”, Çev: Hıfzı Veldet, Yücel, S:25, İstanbul, 1937a, ss. 2 – 4, s.4

⁴⁸ Hanlein, a.g.m., a.e.

Sosyalizm’le olan mücadelesi ona sadece akademisyenliğini kaybettirmemiştir. Kessler, bu uğurda hapiste kalmış ve daha sonrasında sürekli olarak da izlenmiştir.

Prof. Kessler’e göre “Nasyonal Sosyalizm, bu ana kadar mevcut bulunan esas teşkilat kanununu, demokrasiyi, siyasi fırka hayatını, matbuat hürriyetini ve tefekkür serbestisini bertaraf etmek sureti ile sadece yeni bir siyasi inkılap getirmekle kalmamış, fakat aynı zamanda içtimai siyaset sahasında da esaslı değişikliğe sebep olmuştur”⁴⁹ Prof. Kessler, Nasyonal Sosyalizm’le olan mücadelesini yukarıda belirtmiş olduğu hak ve özgürlüklerin gasp edilmesine karşı yürütmüştür.

Prof. Kessler, insan hakları kavramının oluşumunun başlangıcını 18. yüzyıldan itibaren değerlendirir: “Bu işte başlangıç, Şimâli Amerika Birleşik Hükümetlerinin 1776’daki istiklâl beyannamelerinde görülür. Sonra Fransa’da 26/8/1789 tarihli “Beşer Hukuk Beyannamesi’nde ve 1793 Esas Teşkilât kanununda müşahade olunur. 19 uncu ve 20 inci ana teşkilât kanunları bu iki misalin sadece takibinden ibarettir.”⁵⁰ Bu meyanda Prof. Kessler’in insan haklarına ilişkin tutumunun o döneme ilişkin uluslar arası gelişmelerden bağımsız gelişmediği de görülmektedir.

Prof. Kessler’e göre hak kavramı, insandan ve onun içinde yaşadığı toplumdan bağımsız değildir. Nitekim hak meselesi toplumsal düzen temeline dayanan hukukla da ilişkilidir. “Hak insanların bulunduğu, içtimai hayatın mevcut olduğu yerlerde vardır. Bu mânada hak insanlığın içtimai bir yaratışıdır. Düşünen insanlar yine düşünen insanlar için bir kaideler sistemi vazetmiştir. İnsan tarafından ve insan için insani ve içtimai beraberlik hayati için yaratılan bu kaideler sistemine biz hukuk diyoruz. (...) O halde hukuk insanların içtimai bağılılıklarının eseridir. (...) Hiç bir tabii hak yoktur. Mevcut olan yalnız içtimai haktır. Her esas hak, bu takdirde, beşeri gaye ve maksatlara istinat ettirilmelidir. Bu haklar insandan evvel mevcut değildi ve insansız da mevcut olamaz.”⁵¹ Kessler, insan hakları kavramı ile hukuk kavramını aynı düzlem içerisinde iç içe ele almaktadır.

⁴⁹ Kessler, Gerhard, İçtimai Siyaset, Çev: Orhan Tuna, I. Basım, Gençlik Kitabevi Neşriyatı, İstanbul, 1945, s. 84 – 85

⁵⁰ Kessler, Gerhard, İçtimaiyata Başlangıç, Çev: Ziyettin Fahri Fındıkoğlu, , İstanbul Üniversitesi Yayını No:71, İstanbul, 1938, s. 170

⁵¹ Kessler, (1938) a.g.e., s. 171 – 172

Prof. Kessler, olan insan haklarını şu şekilde sıralamaktadır:

“ 1 – Hayat ve şahsi masuniyet hakkı;

2 – Şahıs ve mülkiyet hürriyeti (seyahat hakkı ve hukuki yardımdan istifade hakkı da buna dâhildir) ;

3 – Şahsi saadet peşinde koşmak hakkı;

4 – Serbest fikir müdavelesi hakkı (söz söyleme, matbuat, mektup esrarını muhafaza, ilim yapma hürriyetleri) ;

5 – Otoriteler nezdinde rica ve şikayet hakkı;

6 – Serbest dini ibadet hakkı (itikat ve vicdan hürriyeti). Bununla beraber ekseriya şunlar da zikredilir.

7 – Silah mülkiyeti hakkı;

8 – Ev masuniyeti hakkı;

9 – Toplanma ve dernek teşkil etme hakkı;

Bu son üç hak tatbikat sahasında daima ve her yerde, devlet zaruretleri nazarı dikkate alınarak tahdit edilir.

Fransa’da bundan başka şu haklardan da bahsonulur:

10 – Çalışma hakkı;

11 – Muhavere hakkı;

12 – Tedris hakkı ; (Çocuk terbiyesi)

13 – Esas hakların tehlikeye girmesi takdirinde ihtilal hakkı ,”⁵²

Prof. Kessler temel insan hakları konusunda dokuz temel haktan söz etmektedir. Bununla birlikte, dönem itibari ile henüz diğer ülkelerde kabul görmeyen ve sadece Fransa’da yer alan dört haktan daha bahsetmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken konu, Kessler’in, temel hakları ifade ederken, bu hakların bazı ülkelerde kabul gördüğü bazı ülkelerde ise henüz kabul görmediğinden bahsetmiş olmasıdır. Nitekim Kessler, Fransa’da yer alan çalışma hakkı ve diğer hakları da, henüz diğer ülkelerde kabul edilmemelerine karşın temel haklar arasında görmektedir. Kessler, sosyal siyaset alanına da vurgu yapacak bir nitelikte çalışma hakkını en temel hak olarak

⁵² Kessler (1938), a.g.e., s. 170 – 171

benimsemektedir. Kessler'e göre "Esas hakların içinde en mükemmeli çalışma hakkıdır."⁵³ Kessler'in henüz tüm ülkelerde kabul görmemiş olan çalışma hakkını en temel ve en mükemmel hak olarak nitelemesi bu konuda onun bakış açısının ne kadar geniş olduğunu ortaya koymaktadır.

Kessler'in genel olarak ifade ettiği temel haklar ve henüz tüm ülkelerde kabul görmemesine rağmen kabul ettiği haklar daha çok birinci kuşak haklar ve ikinci kuşak haklar olarak ifade edilmektedir. Bu haklar içerisinde ikinci kuşak haklar, sosyal, ekonomik ve kültürel haklar olarak bilinmektedir. Prof. Kessler'in çalışma hakkı da dahil olmak üzere özellikle toplanma ve dernek kurma hakkı ve eğitim hakkı gibi ikinci kuşak hakları da temel haklar olarak değerlendirdiği görülmektedir.

Prof. Kessler'in üzerinde durduğu bu haklardan ilk altısı kendi dönemi içerisinde çoğunlukla kabul görmüştür. Buna istinaden Kessler, bu altı hakkı tamamen kabul eden devletleri hukuk devleti olarak ifade etmektedir. Öte yandan Kessler bu hakların kısıtlanması ile ilgili devletin de sınırlarını çizmektedir. Kessler'e göre "hukuk devletlerinde de zaruret zamanlarında en mühim esas hakların geride bırakıldığı nadir değildir. Bir harp esnasında hiçbir yerde tam bir şahsi hürriyeti, tam bir matbuat hürriyeti görülmez. Diktatör devletlerde en mühim esas haklar sulh zamanlarında da ferdlerden alınır, bunu hiç şüphesiz içtimai bir hastalık tezahürü olarak göstermek ve burada er geç esas haklar namına açılmış bir mücadelenin zuhuruna intizar etmek lazımdır."⁵⁴ Kessler'in hak ve hukuk kavramlarını neden iç içe geçen bir düzlemde ele aldığı burada daha iyi anlaşılmaktadır. Nitekim Kessler'e göre devletlerin bazı hallerde bu haklarla ilgili sınırlamalara gitmesi bu tip sınırlamaların sürekliliği anlamına gelmemelidir.

Prof. Kessler, bahsetmiş olduğu temel hakların kapsamını ise bu hakların kaynağı olarak gördüğü Aydınlanma Çağına dayanarak evrensel bir alana oturtmaktadır. Bu çerçevede "Avrupa "Aydınlık çağı – yani 18 inci asır" esas hakları yalnız bir devletin vatandaşlarına mahsus olarak değil umumi beşer hukuku sıfatı ile talep etmektedir. Şu halde esas haklar yabancıya da aittir. Keza harp esnasında devlet

⁵³ Kessler (1938), a.g.e., s. 173

⁵⁴ Kessler (1938), a.g.e., s. 173 – 174

arazisinin hudud haricindeki düşman memleketi sakinleri içinde muteber olmalıdır.”⁵⁵ Kessler’in insan haklarına ilişkin evrensel tutumu burada da görülmektedir. Kessler’in insan hakları konusundaki evrensellik iddiası, insanın sadece insan olmasından ve bir toplum içerisinde yaşamasından kaynaklanan bir durumdur. Kessler’e göre bu durum topluma, gruba, devletin iç düzenine ya da devletler arasındaki duruma göre değişen bir yapı göstermemelidir.

Prof. Kessler’in üzerinde durduğu bir diğer hak ise vatandaşlık hakkıdır. Kessler’in vatandaşlık hakkını ayrı olarak ele alma nedenini bu hakkın devlet nezdinde oluşması gerekliliğine yapmış olduğu vurguyu gösterebiliriz. Kessler’e göre “burada mesele “insanlık” ve “umumi beşer hakları” olmayıp, devlet hemşerileri ve onların umumi hemşerilik hukukudur. (...) Meselâ asil olmıyanlar, tam hemşerilik hakkına malik bulunmıyanlar, köylüler, müstakiller (partizanların çırakları, ameleler), esirler ve yarı esirler, şimdiye kadar şerefsiz addedilen mesleklerin mensupları (dokumacı, deri soyanlar, cellâtlar) , gayrı meşru çocuklar, başka dinden olanlar... için mevcut bütün hukuki tahdidat ortadan kalkmalıdır. Her vatandaş aynı medeni vazifelere (askerlik, vergi) , aynı sivil haklara (aynı intihap hakkı, mektebe gitmede aynı hak, mesleğini ifade ve memuriyet kazanmada aynı hak) , aynı mukadderata (amme hizmetinde orduda... aynı şekilde terakki etme hakkı) malik olmalıdır.”⁵⁶ Kessler’in Nasyonal Sosyalizm’le olan mücadelesinin temelini bu görüşlere dayandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Görülmektedir ki Kessler, devlet nezdinde vatandaşların durumu ile ilgili olarak zenginlik, din, ırk, sosyal tabaka, sınıf ya da statü farklarından kaynaklanan her türlü ayrımcılığı da reddetmektedir. Kessler yaşadığı dönemde, vatandaşlık hakkı ile ilgili gelişmeleri de şu şekilde değerlendirmektedir: “Stand* unvanları, stand elbiseleri, stand adet ve mahkemeleri ortadan kayboluyordu. Artık tebaadan değil vatandaş veya

⁵⁵ Kessler (1938), a.g.e., s. 174

⁵⁶ Kessler (1938), a.g.e. s. 174 – 175

* Stand kelimesi, keza “stadt – şehir” , “staat – devlet” , “stanette – mahalle” , “station – durak” , “statut – nizamname” , “statue – heyke” , “standbild – resim” , “zustand – vaziyet” , “statistic – vaziyet” , “statik – sabit”... hep almanca masdarından gelmektedir. Bu itibarla “stat – devlet” “stadt – şehir” “stand – meslek” kelimelerinin manâsı, sabit kalan bir şey ifade etmektedir. Stand kelimesi yerine burada Türkçe harf olarak stand olarak, kâh meslek olarak tercüme edilmektedir. Fakat buradaki meslek dar manâyı kastetmemektedir.. Detaylı bilgi için bkz. Kessler, Gerhard, İçtimaiyata Başlangıç, Çev: Ziyettin Fahri Fındıkoğlu, , İstanbul Üniversitesi Yayını No:71, İstanbul, 1938, s. 138 – 139 dipn.

hemşeriden bahsediliyordu. Her vatandaş aynı hitaba mazhar idi. (Herr, Monsieur, Mister, Bey...) Mektep mükellefiyeti, askerlik vazifesi, vergi mükellefiyeti, kanunlara göre ileri gelenler için olduğu gibi basitler, zenginler için olduğu gibi fakirler içinde aynı idi. Parlamentolarda, ordularda, idarede çalışan insanlar, alt tabakadan en yüksek mevkilere kadar çıkabilirlerdi.”⁵⁷ Kessler bu ifadeleriyle, vatandaşların devlet önünde hak ve borçlar yönünden eşit olmalarına ve fırsat eşitliği kavramına da vurgu yapmaktadır.

2.2. Kessler’in Özgürlük Yaklaşımı

Prof. Kessler özgürlük anlayışını toplumsal düzen çerçevesine oturtmaktadır. “İnsan hakka karşı iştihak duyar, düzenlenmiş emniyete karşı iştihak duyar ve kendi tarafından meydana getirilmiş içtimai nizam dâhilindeki hürriyete karşı iştihak duyar. Bu arzu ve iştihak, münferit insanlar için olduğu gibi, bütün insan grupları, sınıfları ve organizasyonları için de varittir. Bütün beşer tarihi hak için, düzenlenmiş emniyet için ve içtimai nizam dâhilindeki hürriyet için sonu gelmeyen bir savaştır.”⁵⁸ İfade edilen bu düşünceler, Kessler’in özgürlük konusunu sosyal bağılıklarla değerlendirdiğini, özgürlüğün sadece bireyler için değil, ayrıca gruplar, sınıflar ve örgütler için de gerekli olduğunu göstermektedir.

Özgürlük anlayışını toplumsal düzenle ifade eden Kessler’e göre, özgürlüğün sınırları yine toplumsal düzenle şekillenmektedir. Ona göre “ Hürriyet, nizamsızlık, başı boşluk demek değildir. (...) Fert karşısında bir bütün görüş ve ona serbest iradesile uyar. Hürriyetimizi bir kısım hürriyetimizden yine kendimiz vazgeçmek için kullanıyoruz. Cemiyet hem serbest kararlar, hem de bizzat insan tarafından konulmuş mânialar alemidir. Bu gibi mânîa hududları tanımayan yalnız anarşisttir.(...) Hür şahsiyet ve cemiyet birbirlerine muhtaçtırlar. İptidai cemaat uzuvları, içtimai beraberlik sayesinde kültürel insan haline gelmişlerdir. İçtimai nizamlar, ancak serbestçe dileyen

⁵⁷ Kessler(1938), a.g.e. s. 175

⁵⁸ Kessler, Gerhard, “İşçi Sendikalarının Vazifeleri ve Karşılaştıkları Güçlükler”, çev: Ekmel Zamil, İçtimai Siyaset Konferansları, c. I, İstanbul, 1948a, ss. 7 – 15, s.7

şahsiyetler tarafından idare edildiği takdirde bir mâna ve değer kazanmaktadırlar. Şahsiyet hürriyetini yıkan kimse, cemiyeti ve devleti canlı tutan kuvvetleri de tahrip ediyor demektir. (...) Şahsi hürriyeti güç ve kuvvet ile imha eden devlet ve cemiyet, kendi kendini mânasız hale sokar. Cemiyetsiz hürriyet anarşiyi meydana getirir: hürriyetsiz cemiyet ise esareti doğurur.”⁵⁹

Prof. Kessler her ne kadar bazı özgürlükler için diğer özgürlüklerimizden feragat etmemiz gerektiğini düşünse de bazı özgürlüklerden asla vazgeçilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu özgürlükler: “Tefekkür ve iman hürriyeti, yazı ve konuşma hürriyeti, keyfî tevkiflere ve polis tecavüzüne karşı hürriyet”⁶⁰ gibi özgürlüklerdir. Kessler bu özgürlükler içinde düşünce özgürlüğü ile ifade özgürlüğünü “siyasi hürriyet” adında farklı bir önemle değerlendirmektedir. Bu özgürlükler toplumsal yaşam içinde hak ve adaletin eşit dağıtılması için gereklidir. Nitekim Kessler’e göre, “serbest kritik, haksızlıkları, fena kanunları ve iktisadi bozuklukları en hızlı ve esaslı bir şekilde bertaraf eder”⁶¹

Prof. Kessler’e göre özgürlük kavramı toplumda üç farklı anlam ifade etmektedir. Bunlar:

- “1 – Şahsiyet hürriyeti: Fikrî – ahlâki hürriyet
- 2 – Kanun hürriyeti: Medeni hürriyet
- 3 – Ahlaki bağlar hürriyeti: Başlıboşluk, libertinizm”⁶²

Prof. Kessler’e göre kişi özgürlüğü fikri Antik Yunan felsefesine kadar gitmektedir. Bu özgürlük kendini daha çok Rönesans dönemiyle birlikte göstermiştir. Ancak bu dönemde bu özgürlük halkın tamamına yayılmamakla birlikte sadece birinci sınıf ayrıcalıklara tabi olanlara tanınmıştır. “İlk defa aydınlık çağı- (18 inci asır) ile şahsi hürriyet için kat’i mücadele başlamıştır.”⁶³ 19. yüzyılda ise fikir özgürlüğü Batı ve Orta Avrupa’da tepkiler görmüştür.

⁵⁹ Kessler (1938), a.g.e. s. 37 - 38

⁶⁰ Kessler (1948a), a.g.m., s.13

⁶¹ Kessler, Gerhard, “Hürriyet”, Çev: Şinasi Altındağ, Yücel, S:33, İstanbul, 1937b, ss. 83 – 87, s.86

⁶² Kessler (1938), a.g.e., s. 181 – 182

⁶³ Kessler (1938), a.g.e., s. 183

Prof. Kessler fikir özgürlüğünü ahlâk ile bağdaştırmıştır ve bu özgürlük insanı değerli kılmaktadır. Kessler’e göre “ İnsanın düşünen ve isteyen bir şahsiyet olduğu hakkındaki kendi şuuru ne kadar kuvvetli ise, kendisine bir gaye vazetmek zarureti de o kadar kudretli mesuliyeti altında ahlâkî vazifesini ifası da o nisbette ciddi olacaktır. Bu serbest karar, hakikatte, içtimai hayatın en kuvvetli desteğidir. Sosyal prensip altında serbest insan, içtimai bağlılığı zaruri ve kendi fevkinde bir nizam olarak kabul eder. Şahsi hürriyet, kendisini bizzat cemiyete bağlamağa, hatta zaruret takdirinde, kendisini cemiyete feda etmeğe sevk eyler. (...) Yalnız şahsiyet hürriyetinin bulunduğu yerde insan tam, kendi nefsinin hakimi, efendi bir insan olabilir, bu suretle bir nesne, bir şey olarak aşağılanmaz”⁶⁴

Kişî özgürlüğünden sonra, Kessler’e göre, devlet nezdinde özgürlükler ve bu özgürlüklerin tarihsel gelişimi şöyledir: “ Şahsi hürriyeti (esaretin ve bağlılığın yasak edilmesi, ilgası) , mülkiyet haklarının tatbiki hürriyeti, cemiyet kurma ve toplanma hürriyeti, terbiye ve meslek hürriyeti, mukavele akti hürriyeti, serbest siyasi intihap hakkı, iktisadi ve siyasi faaliyette bulunmak hürriyeti, şube açmak ve gezmek hürriyeti”⁶⁵ Bu haklar tarihsel süreçte zamanla ortaya çıkmış ve uygulanmaktadır. “18 inci asırdan beri şahsi hürriyeti (köylü kurtuluşu, esirlerin azat edilişi) , 19 uncu asırda tedris hürriyeti gibi. Mektepler ve kütüphaneler bugün esaslı olarak herkese açıktır. Öteki medeni haklar, bazı tahdidata tabidirler. Bazıları sonradan nez’edilmiştir. Mesela 19 uncu asırda Avrupa’dan çıkma, Amerika’ya hicret etme tamamı ile serbest olmuştu. Bugün her iki hürriyet kanuni engellere çarpar. (...) Mesleğini ifa etme hürriyeti de tahdidata uğramıştır. Devlet imtihanı geçirmeksizin doktor veya avukat olunamaz. İmtiyazsız olarak bir barut fabrikası tesis edemeyiz. İmtiyaz olsa da onu bir mahalle ortasında açamayız. Mukavele akti hürriyeti de mahduttur. Bazı mukaveleler yazılı olarak ve bir noter yardımı ile akdedilmelidirler. (...) Birleşme hürriyeti pul toplayıcılar ve musiki dostları arasında her tarafta görülür. Fakat memurlar ve ameleler için her

⁶⁴ Kessler (1938), a.g.e., s. 184

⁶⁵ Kessler (1938), a.g.e. s. 186

tarafıta mevcut değildir. Siyasi dernekler, siyasi fırkalar teşkili bazı memleketlerde yasaktır.”⁶⁶

Prof. Kessler, belirmiş olduğu hak ve özgürlükler içerisinde dernek kurma ve toplanma özgürlüğüne ayrıca bir önem vermektedir. Nitekim Kessler’e göre “fertler için mevzubahis olan şeyler, gruplar, birlikler, işçi ve müstahdemler sendikaları için de varittir. Toplanma hürriyeti olmaksızın, neşir hürriyeti, müteşebbisler ve idari makamlarla müzakere hürriyeti, idari muhtariyet ve azaları ile serbestçe fikir teatisi olmaksızın bu teşekküller ne mevcudiyetlerini idame edebilir, ne de başarı gösterebilirler.”⁶⁷ Kessler’e göre bireylere has olan özgürlükler dernek kurma ve toplanma özgürlükleri ile birlikte toplumsal grup ve sınıflar içinde geçerli olmalıdır. Nitekim Kessler, dernek kurma ve toplanma özgürlükleri olmaksızın demokratik yaşamın parçaları olarak nitelendirilen örgütler ve bu örgütlerin yol açacağı diğer özgürlükler var olamayacağından bahsetmektedir.

Prof. Kessler bu hakların gelişmesinin temelini örgütlenme özgürlüğüne bağlamaktadır. “Koalisyon hürriyeti bütün vatandaşların en esaslı hakları olarak tanınmalı ve öylece kalmalıdır. En iyisi bunun anayasa ile ithal edilmesi ve bu hakkı nez’etmek isteyen herkesin ceza kanunu müeyyidesi altına sokulmasıdır. İşçi sendikalarının yaşama ve çalışmaları için bu garantilenmiş hürriyet, şüphesiz sendika faaliyetlerinin kanuna riayetkar olmalarına dayanmaktadır.”⁶⁸ Kessler, bu görüşler ışığında örgütlenme özgürlüğünün bir anayasal hak olarak tanınması gerekliliğini savunmaktadır. Öte yandan anayasayla düzenlenmesi gereken bu özgürlüğe karşı çıkılan durumlarda maddi cezalara da yer verilmeli ve işçi sendikaları kendilerine tanınan bu özgürlük çerçevesinde kanuna uygun hareket etmelidir

Prof. Kessler’in örgütlenme özgürlüğü, yayın özgürlüğü, serbest sözleşme yapma özgürlüğü ve özgür sendikacılık üzerine görüşleri şu ifadelerinden daha net anlaşılmaktadır: “ Teşebbüs erbabı istihdam şartlarını tam mânasiyle kendi ihtiyar, ihtiyaç ve menfaatlerine göre işçilere zorla kabul ettirmeye koyulduktan sonra, hiç

⁶⁶ Kessler (1938), a.g.e. s. 186 – 187

⁶⁷ Kessler (1948a), a.g.m., s.13

⁶⁸ Kessler (1948a), a.g.m., s.14

şüphesiz devletlerin hür sendikacılık aleyhindeki davranışlarını izah etmek fevkalâde zordur. Bilindiği gibi, işçilerin ve ailelerinin büyük varlıkları, hayatları boyunca iş akdinin ihtiva ettiği şartlara bağlı bulunmaktadır. Şayet devlet, işçilerin kendi mesleki arkadaşlarıyla birleşmelerine ve toplu bir şekilde hareket etmelerine devamlı şekilde mani olursa, pek tabi olarak, bunların kendi iş şartları üzerinde tesirli olmalarına ve bu şartların islâhına matuf hareketlerde bulunmalarına imkân yoktur. Ancak ve ancak birleşme hakkı ve sendika teşkili hürriyeti işçilere gerçek mânada bir yardım temin edebilir. Filhakika emeklerinden başka hiçbir şeyleri olmayan işçiler ve müstahdemler için hür sendikacılık hakkının ve bu hakkı bahşeden hukukun ehemmiyetini, mübalağaya düşmekten asla korkmaksızın büyütmek kabildir. Ancak ve ancak kendi kendine yardım etmek isteyen ve buna muvaffak da olan bir insan, tan ve kâmil bir insan telakki edilir ve koalisyon hürriyetine ve serbest matbuat rejimine sahip olan bir halk da gerçekten hür bir halk sayılabilir. Filhakika hür bir koalisyon hakkı, en mükemmel koruyucu mevzuatın ihtiva ettiği yüzlerce maddeye nazaran işçiler için çok daha emin ve çok daha sağlam bir mesnet teşkil eder. Ancak zabıtan, kanunlardan, idari ve kazai makamlardan hiçbir mümaneat görmeksizin kendi meslek arkadaşlarıyla serbest bir şekilde birleşebilen ve toplantılarda, matbuatta kendi alâka ve menfaatlerini açıkça müdafaa etmek hakkına sahip bulunan işçilerdir ki, kendilerini devletin aynı ve müsavi haklara sahip vatandaşları ve cemiyetin hür ve bağımsız üyeleri olarak hissedebilirler. Hür organizasyonların canlı ve hareketli hayatını henüz tanımamış bulunan ve kendi kendine müessir bir şekilde yardım etmek fikrinin henüz gelişmemiş olduğu memleketlerde, hür sendikacılık hakkının haiz olduğu ehemmiyete ne kadar yüksek sesle işaret edilse yine azdır. (...) Filhakika en hayırhah şekilde hareket eden otoriter bir devlet dahi, birbirine ekseriya aykırı durumda bulunan çeşitli menfatleri devamlı suretle uyuşturup uzlaştırmaktan ekseriya aciz kalmaktadır. Devletin halka olan itimadı, hür sendikacılık hakkının bahşedilmesi için, hiç şüphesiz ilk şartı teşkil eder ki, böyle bir itimadın, vasılık ve istibdad rejimlerine dayanan devletlerde hiçbir zaman mevcut olmadığını söylemeğe dahi lüzum yoktur. Fakat hususiyle İngiltere ve diğer

Garp memleketlerinde yapılan bu son yüz yirmi senelik denemelerden, devletin halka olan derin itimadının ne kadar zengin ve muvaffak neticeler verebileceği artık anlaşılmış bulunmaktadır.”⁶⁹

Görülmektedir ki Prof. Kessler, toplanma ve örgütlenme özgürlüğünü sadece işçiler için değil ayrıca işverenler için de savunmaktadır. Öte yandan bu özgürlüklerin özellikle işçiler için bir kendi kendine yardım mekanizması olması, Prof. Kessler’in önemle üzerinde durduğu konudur. Kessler, yukarıda bahsedilen özgürlüklerin işçiler açısından önemini, işçileri mükemmel derecede koruyan bir yasal düzenlemeden daha yararlı olduğunu ifade eden sözleriyle açıklamaktadır. Kessler’e göre bu özgürlükler, işçilerin devlete olan saygılarını arttırmakla birlikte, işçilerin kendilerini vatandaş ve toplumun üyeleri olarak görmelerini de sağlamaktadır.

Prof. Kessler, yukarıda bahsedilen özgürlüklerin önemini otoriter devletlerde yaşanan uzlaştırma yönteminin başarısızlıklarına değinerek açıklanmaktadır. Bu durum nedeniyle söz konusu özgürlüklerin halka teslim edilmesi devletin yararına olacaktır. Bu sebeptendir ki “sendikaların etrafında mücadele ettikleri kolektif iş mukavelelerini, iş münasebetlerinin tanzimine matuf kendi kendine yardımın en mükemmel vasıtası olarak nazara alınmalı ve iş hukukunun yardım ve himayesi altında vazetmelidirler.”⁷⁰

Prof. Kessler’in özgürlük konusunda son bölüm olarak değerlendirdiği ahlaki bağların hürriyeti, başı boşluk ve libertinizm ise, toplumsal düzenin dışında olmayı hatta bu düzene karşı gelmeyi ifade eder. Kessler’e göre bu durum toplumun inkar edilişi olup aynı zamanda toplumsal bütünü de tehlikeye sokmaktadır. Kessler bu başıboşluğu, bundan önce bahsettiği özgürlüklerle taban tabana zıt olarak değerlendirmektedir. Nitekim özgürlükleri tamamen toplumsal düzen içerisinde değerlendirirken, bu tür bir başıboşluğu doğal olarak, toplumsal düzene karşı geliş olarak görmekte ve bu tür bir boşluğun “ içtimai olarak birbirine bağlı insanların bizzat vaz etmiş oldukları nizamlara hürmet olmadığı, nefse hâkimiyet bulunmadığı takdirde kableliçtimai ve tahtelbeşer

⁶⁹ Tuna, a.g.m., s. 15 – 16

⁷⁰ Kessler, Gerhard, “İşçi Hareketlerinin Hedefleri ve Yolları”, çev: Orhan Tuna, Çalışma Dergisi, sayı:16, İstanbul, 1946 – 1949, ss. 4 – 13, s.13

barbarlığa düşeriz”⁷¹ görüşüyle tüm toplumlarda sert bir tepkiyle karşılanması gerektiğini vurgulamaktadır.

2.3. Kessler’in Liberalizm Yaklaşımı

Prof. Kessler, tarihsel süreçte liberalizm kavramını iki temel başlıkta incelemektedir. Bunlar ekonomik liberalizm ve siyasal liberalizmdir. Kessler’in yapmış olduğu bu yaklaşım, Liberalizm’in kendi içerisinde de yapılan teorik ayrımla eşdeğerdir. “Siyasal liberalizm, liberal demokrasinin temel felsefesini oluşturur. Ekonomik liberalizm ise kapitalizmin ideolojisi sayılabilir.”⁷² Ekonomik liberalizmin ideolojisi olarak görülen kapitalizm doğal haklar söylemine dayalı gelişmiştir. Öte yandan doğal haklar söylemi burjuvazi’nin kendine meşru bir alan yaratması ile birlikte Aydınlanma Çağının başındaki özgürlük, eşitlik, vatandaşlık, eşit oy hakkı ve siyasete katılma gibi söylemleri hemen oluşturamamıştır. Ancak “sanayi burjuvazisi ile birlikte sivil toplum güçlenmekte, doğuştan gelen haklar, parlamentolar, vatandaşlık kavramı devreye girmekte ve mutlak monarşiler anayasal monarşilere doğru dönüşüm geçirmektedir.”⁷³ Kessler liberalizmle ilgili tutumunda bahsedilen her iki alana da değinmekte ve bu iki alana da ayrıca önem vermektedir.

Prof. Kessler, liberalizmin ekonomik ayağını oluşturan kapitalizmin gelişimini sırayla önce ev endüstrisinin gelişmesine ve daha sonra fabrikaların doğmasına bağlar. Kessler bu düşünceleri çerçevesinde, ev endüstrisi ve fabrika düzenini lonca sisteminin bir rakibi olarak değil, aksine, bir nevi tamamlayıcısı olarak görür. Bu iki gelişim yeni ihtiyaçlara cevap verebilmek amacıyla ortaya çıkmaktadır. Kessler’e göre ev endüstrisi, o tarihlere kadar köy zanaatı ve esnaf sistemine eklemlenmektedir. Bu yeni oluşum içerisinde, kapitalist girişimci tüccar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte Kessler tüccarların köyde ve esnaf sisteminde üretilen ürünleri toplayarak, bu ürünleri uzak pazarlara taşıdıklarını ileri sürmektedir. Kessler’e göre “ gerek yeni bir zihniyet gerek yeni bir organizasyon şekli olarak kapitalizm, ilk defa ticarete doğmuş ve büyümüştür.

⁷¹ Kessler (1938), a.g.e. s. 189

⁷² Kışlalı, Ahmet Taner, Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, 6. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 8

⁷³ Koray, Meryem, Sosyal Politika, 2. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 49

Gerek karalarda, gerek denizaşırı ülkelerle ticari muamelelerde bulunan tacirler, emtia tacirleri, sarraflar, para ikrazı işini mutad sanat haline getirmiş olanlar, iktisadi hayatın ilk müteşebbisleri ve ruhları tam manasile kazanç temayülüne ram olmuş bulunan ilk insanları idi”⁷⁴ "Kapitalist ev sanayinin organizasyon şekli tacirler tarafından tesis edilmiş bulunmaktadır”⁷⁵ Bu ticaret usulü zamanla köy ve esnaf sistemini tüccar sistemine bağımlı kılmıştır. Hatta Kessler’e göre köylü ve esnaf erbabı sipariş sistemi ile tüccara bağılı olarak çalışmaya başlamış, ve bazen de ihtiyaç duydukları para ve hammaddeyi de bu tüccarlardan sağlamışlardır. Bu değişim köy ve esnaf erbabını zamanla birer ev işçisi haline getirmektedir. Kessler’e göre üretimde kullanılan teknikte herhangi bir değişiklik yoktur. Kessler, köylü ve esnafın, tüccara bu derece bağılı olmasını eleştirmektedir. Öte yandan üreticilerin piyasaya yabancı oldukları için tüccardan sipariş alamadıkları takdirde büyük bir sefaletle düşeceklerini de belirtmektedir.

Bu dönemde Kessler’e göre tüccarlar gittikleri yerlerde hoş karşılanmaktadır. Nitekim bu tüccarlar köy ve esnaf erbabını piyasalara bağlamaktadırlar. Ancak Kessler, sözü edilen tüccarları kâr merkezli bir girişimci olarak değerlendirmektedir. Tüccarın ev işçileri üzerindeki etkisinin giderek artması sonucu tüccarların ev işçilerinin ücretleri üzerinde dilediği etkiyi yarattığını ve istedikleri biçimde ücretlerde oynama yaptıklarından bahsetmektedir. Bu dönem eve iş verme sistemi olarak da adlandırılmaktadır.

Prof. Kessler, eve iş verme sisteminde tüccarların rolünü eleştirirken bazı konularda da bu rolün gerekliliğinden bahsetmektedir. Dönem içerisinde bu yeni ticaret ve ev işçiliği büyük şehir ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ayrıca ev işçiliği toplumda bazı kesimler için yarar da sağlamaktadır. Örneğin çocuklu anneler, malûller, sakatlar gibi toplumun belirli kesimlerine bir kazanç sağlamaktadır. Nitekim Kessler, bu grupların normal bir üretim sürecinde, uzun ve yorucu çalışma sürelerine dayanamayacağı yönünde görüş bildirmektedir. Diğer bir yarar sağlanan alan ise, dağ eteklerinde,

⁷⁴ Kessler (1945), a.g.e. s. 18 – 19

⁷⁵ Kessler (1945), a.g.e. s. 21

piyasadan uzak yaşayan insanlar küçük topraklarının gelirleriyle geçinmeye çalışırken ev işçiliği sistemi ile de ek gelir elde etmektedir.

Prof. Kessler, ev işçiliği sistemini bu şekilde izah ettikten sonra fabrika sisteminden bahsetmektedir. Bu doğrultuda Kessler fabrikaların ilk kuruluşunun orta çağlarda olduğunu iddia etmektedir. Bu dönem fabrikalarına örnek olarak ta bira imalathanelerini, dökümhaneleri, kireç ocaklarını, darphaneleri, kiremit ve tuğla ocaklarını göstermektedir. Bu görüşten hareketle Kessler, ilk fabrikaların lonca sisteminin bir rakibi olarak görülmesine karşı çıkmaktadır. Ona göre ilk fabrika düzenleri esnaf tarafından karşılanamayacak ihtiyaçları karşılamıştır. Kessler’e göre esnaf sistemi ile fabrika sistemi arasındaki mücadele 19. yüzyılda başlamıştır.

Kessler, kapitalizm öncesi piyasa aktörlerini bu şekilde açıklarken, kapitalizmi şöyle tanımlar “Teşkilat şekli olarak kapitalizm, iktisadi ve alekser de sair sosyal hayatın müteşebbisler tarafından sevk ve idaresi demektir; bu müteşebbisler kapitalist cemiyetler için nihai ölçüde ehemmiyeti haiz bulunan ve kazanç vasıtası olarak kullanılan servet (sermaye) üzerinde tasarruf hâkimiyetine maliktirler.”⁷⁶ Kessler kapitalizmi ayrıca şu ifadelerle de tanımlamaktadır: “Yeni bir zihniyet ve dünya görüşü olarak kapitalizm, insan ruhunun, hudutsuz ve nihayetsiz bir kazanç temayülü ile, sonsuz bir zenginlik hırsının kuvvetli tesiri altında kalması ve zapt olunmaz bir kazanç iradesi iktisap etmesi demektir”⁷⁷

Prof. Kessler kapitalizmin maddeci yapısına ilişkin eleştiriler getirmektedir. Kessler’e göre “Kapitalizmin hayatta takip ettiği hedef tamamen maddidir ve kapitalist zihniyet tamamen dünyevidir. (...) Maddi malları elde etmek yoluna sarf olunan emek ve gayretler, insanlık kadar eski bir tarihe maliktir. Bununla beraber maddi malların insanların mukadderatında tek başına hâkim oldukları ve en zikıymet malları teşkil eyledikleri hiçbir zaman iddia edilemez.”⁷⁸ Kessler, kapitalizmin gelişim sürecini ise kısaca şu şekilde ifade eder: “İçtimai şekilde ortaya çıkan ihtiyat iktisadi kuvvet sahiplerini, cemiyet efendisi yapan kapitalizm, ilk defa ticarete meydana geldi.

⁷⁶ Kessler (1945), a.g.e. s. 13

⁷⁷ Kessler (1945), a.g.e. s. 17

⁷⁸ Kessler (1945), a.g.e. s. 18

İtalya'nın ticaret şehirleri, Avrupa kapitalizminin ilk merkezleridir. Sonra kapitalizm Avrupa'ya geçti ve feodalizmi hâkimiyetten düşürmeğe çalıştı. En sonunda da, fabrika sahipleri, tezgâh ustalarının yerine geçince zanaat hayatı kapitalistleşti ve o zaman kapitalistler Avrupa ve Amerika cemiyetlerinin efendileri oldular. Artık cemiyetin hayat ve hareketine şekil veren kuvvet, büyük arazi sahibinin emniyetli bir gelir hususundaki talep ve temayülü olmayıp bilâkis müteşebbisin gittikçe artan kazanç hakkında talebidir. Bu esnada mülkiyet, feodalizmde olduğundan daha ziyade sağlam ve sert bir mahiyet aldı. Hodkâmlık kapitalist çağda olduğu kadar hudutsuz ve kayıtsız bir şekilde hiçbir zaman ileri sürülmemiştir.”⁷⁹

Kessler, kapitalizmin gelişme sürecini özetlerken, özellikle mülkiyet ve bireycilik konusuna vurgu yapmaktadır. Kessler, “İçtimaiyata Başlangıç” adlı eserinde toplumda ahlâki kararın oluşumunu etkileyen unsurlar olarak “ben, sen ve biz” ilkelerini göstermektedir. Kessler bu yaklaşımıyla “Ben” ilkesi üzerinde ayrıca durmuş ve “Ben” ilkesini kapitalizmin ve liberalizmin temeli olan serbest rekabet ile ilişkilendirmiştir. “Ben prensibinin taraftarları, cemiyetin terakkisini serbest rekabetten, hotkâmların aralarındaki müsabakadan bekler. Bunun içindir ki Ben prensibine serbest rekabet prensibi de denmiştir. Bu prensip 150 yıl evvel garbi Avrupa’da, eski derebeylik ve loncalar zamanına ait kayıdlardan bizi kurtaracak âmil olarak ortaya çıkmıştı”⁸⁰ Kessler, bu yaklaşımı ile bireycilik ilkesini kapitalist sistemin merkezine koymaktadır. Bununla birlikte Kessler, serbest rekabet düşüncesi ile ilgili olarak Aydınlanma Çağı ile ilgili düşüncelerini şu sözleriyle ifade etmektedir. “Aydınlık felsefesi devrinde, serbest rekabet prensipinden, iktisadi prensipten, çalışkan fertler yetiştirmek suretile bütün içtimai heyeti ilerletmek, içtimai bir seçimle umulurdu: Çalışkana yol açınız. Bu formül aynı zamanda bütün cemiyetin serpilmesi demek idi. Bu rekabet esnasında çalışkan olmanın geride kalması ve mahvolması ise hiçbir içtimai zarar değildir. Bu hal, cemiyetin zaruri ve şifakâr bir temizlenmesidir”⁸¹ Kessler, Aydınlanma Çağı dönemindeki serbest rekabet ve bunun topluma olan etkilerini şiddetle reddetmektedir.

⁷⁹ Kessler (1945), a.g.e. s. 189

⁸⁰ Kessler (1938), a.g.e. s. 50

⁸¹ Kessler (1938), a.g.e. s. 51

Ona göre, bu tür görüşleri benimseyenler ancak bu sistemden sadece yarar sağlayanlardır. Kessler'e göre, "Hakikatte Ben prensibinin, herkesin serbest rekabet etmesi prensibinin taraftarları mutlak suretle nikbin (optimist) lerdir. Ekserisi bizzat iktisadi mücadelede yükselmiş kimselerdir."⁸²

Bu düşünceleri ışığında Kessler, bireycilik merkezinde serbest rekabet ve serbest piyasayı eleştirmektedir. Nitekim Kessler, bireycilik ilkesinin toplumsal düzen için iyi olmayacağı ve toplumsal düzeni ilerletmeyeceği düşüncesindedir. Bu konuda Kessler'de bireycilik ilkesine dayalı serbest rekabetten bir toplumsal düzenin ilerlemesinin beklenmemesi düşüncesi hakimdir. "Hotkâmların mücadelesi cemiyette mes'ut bir şekilde cereyan etsin: hotkâmların serbest rekabette de gerçekten en iyiler mi kazanıyorlar? Kazananlar ekseriya en güçlü, en kahredici olanlar, belki âdetleri, ahlâki kanunları dinlemiyenler, belki vicdansızlar ve hukuk tanımayanlar değil midir? Serbest rekabette şarlatanlık etmekten, yalan söylemekten, aldatmaktan, kandırmaktan sakınan vicdanlı kimseler, afif ve namuslu lanlar, terbiyeli olanlar, terbiyeli ve ahlâkça değer sahibi bulunanlar mahvolmuyorlar mı? Rekabette kuvvetli, zengin, büyük olanlar, gerçekten cemiyetin seçme insanları mıdır? (...) Cemiyetin yükselmesini bundan bekliyoruz. Çünkü kazananların, ahlâkça en iyi olanlardan ibaret bulunmadığı görünmektedir"⁸³

Kessler'in sosyal siyasete ilişkin yaklaşımını somutlaştırmak için 18. yy.dan itibaren Avrupa'da sosyal politikaya ilişkin gelişmelere kısmen de olsa değinmek gerekmektedir.

Sosyal politika kavramı genel olarak iki tanımı içerir. Bunlar dar anlamda sosyal politika ve geniş anlamda sosyal politika olmak üzere ayrılmaktadır. Dar anlamda sosyal politika kavramının ortaya çıkışı 18. yy. kapitalizmiyle yoğun ilişki içerisinde. "Sosyal politika , kapitalizmin ve sanayileşmenin ürünü olarak ortaya çıkan tehlike, zorluk ve tehditlere karşı, tek başlarına bunlardan korunma olanakları olmayan işçileri korumayı amaçlayan önlemler ve bu sorunlar temelinde işçi sınıfı ve burjuvazi arasındaki sınıf çatışmasını engellemeyi öngören politikalar

⁸² Kessler (1938), a.g.e. s. 51

⁸³ Kessler (1938), a.g.e. s. 52 – 53

bütünü olarak değerlendirilebilir.”⁸⁴ Dolayısı ile sosyal politikanın ilk ortaya çıkışı işçi sınıfını mevcutta bulunan olumsuzluklara karşı korumaktır. Kapitalizm bu süreçte işçi sınıfı için üretmiş olduğu olumsuzluklarla bulunmaktadır.

Kapitalizmin doğuşunda ve özellikle gelişiminde etkili olan klasik iktisat düşünceleri sosyal politikanın teorik altyapısının oluşmasında da etkili olmuştur. Nitekim sosyal politikanın doğuşunu ve gelişimini kapitalizme bağlanmaktadır. Bu meyanda sosyal politika da ilk kritik ve eleştirilerinde klasik iktisadın teorilerinden beslenmektedir. “Sosyal politikaya ilişkin tanım ve yaklaşımların hemen hemen tümü, bu uygulamayı, piyasa mekanizmasının yetersizliğine karşı – piyasayı sınırlamak ya da güvenceye almak için – alınacak önlemler bütünü olarak kabul etmektedir”⁸⁵ Dolayısıyla sosyal politikayı kapitalizmin piyasa mekanizmasına yönelik bir eleştiri olarak görmek yanlış olmayacaktır. Ancak sosyal politika böyle bir eleştiriyle kalmamaktadır. Sosyal politika piyasa mekanizmasının yetersiz olduğu alanlara çözümler üretmektedir. Sosyal politika bu çözümleri üretebilmek için yeri geldiğinde piyasaya belirli sınırlamalar da getirmektedir.

Sosyal politika piyasanın hangi alanlardaki yetersizliğine çözümler üretmekte ve piyasayı hangi alanlarda sınırlamaktadır? Bu noktada klasik iktisat düşüncesine bakmak gerekmektedir. Klasik iktisat düşüncesi kapitalizmin fikir merkezidir. “Klasik iktisatçılara göre ekonominin temel aktörü insandır, bireydir. İnsan kendi çıkarını kollayan ve sınırsız ihtiyaçları ile sınırlı kaynakları arasında en doğru seçimleri yapabilen (akılcı) bir varlıktır. Yani insan ekonomik bir varlıktır. “homo economicus””⁸⁶ Bu düşüncelerle ekonomik insan kendisi için en iyisini seçecektir. Bu şekilde kendi çıkarını kollayan bu insan aslında toplumun da çıkarını kollamış olmaktadır. Klasik iktisat bu yüzden ekonomik insanın ekonomik her hareketinin serbestliği fikrini savunur. Bu serbestlik klasik iktisat düşüncesine göre hukuksal zeminde de güvence altına alınmalıdır. Dolayısı ile klasik iktisat düşüncesinin temelinde liberalizmin bulunması bu özgürlük alanını ve hukuksal güvenceyi sağlamaktadır. Bu özgürlük anlayışında devletin ise eli kolu bağlıdır. Kapitalist sistemde ekonomik kararlar tamamıyla ekonomik adamın elindedir. Devlet hiçbir şekilde ekonomiye müdahale edemez. Buna göre devlet bu ekonomik süreçte en çok hakemlik görevi üstlenebilir ve bunun dışında ekonomi üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmamalıdır.

⁸⁴ Çelik, Aziz, AB Sosyal Politikası, 1. Basım, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 19

⁸⁵ Çelik, a.g.e., s. 24

⁸⁶ Koray, a.g.e., s. 54

Adam Smith, klasik iktisat düşüncesinin önde gelen düşünürleri arasındadır. “Adam Smith Milletlerin Zenginliği adını taşıyan eserinde (...) ulusların zenginlik ve refahını sağlamak açısından da sermayeden daha önemli bir etken olmadığını söylemektedir.”⁸⁷

“Diğer klasik iktisatçılar David Ricardo, Thomas Malthus ve John Stuart Mill ücret artışlarının doğal bir mekanizma sonucunda, işgücü arzının artışına ve azalışına bağlı olarak ya da bir ücret fonu çerçevesinde oluştuğunu ve bu nedenle de ücretleri hükümetlerin ya da sendikaların gayretleriyle (sosyal politika önlemleri ile) doğal düzeyin ya da fon miktarının üzerine çıkarmanın bu dengeyi bozacağını ve hatta ücretleri daha da düşürücü sonuçlar doğuracağını savunurlar”⁸⁸ Bu düşüncelerin özünde kapitalist mana da piyasanın serbestliği ilkesi yatmaktadır. Dolayısıyla emek piyasasında da tam bir serbestlik olmalıdır. Bu serbestlik içerisinde emek sahibi kişi ekonomik düşünerek istediği ücret ya da çalışma koşullarını bulamadığı taktirde emeğini sunmama özgürlüğüne sahiptir. Bunun tam tersi bir özgürlük de işverene aittir. Emek piyasasında da sözleşme serbestliği ve tarafların hukuki statülerinin eşitliği ilkeleri yine klasik iktisadın yaklaşımları arasında yer almaktadır. Klasik iktisat teorisinin bu serbestlik anlayışı Herbert Spencer’in Sosyal Darwinizm (Biyolojik Kuram) yaklaşımıyla daha net bir ifade biçimi bulur . Spencer sosyal darwinizm teorisiyle toplumu yetenekliler ve yeteneksizler olarak ikiye ayırmaktadır. Buna göre sosyal ve ekonomik açıdan yeteneksizler olarak addettiği grup zaman içerisinde yok olurken toplumda sadece yetenekli olarak addettiği güçlüler kalacaktır.

Klasik okulun ekonomiye ilişkin bu görüşlerinin ardından neoklasik yaklaşımı savunan iktisatçılar ortaya çıkmıştır. Bu düşünürler klasik iktisadın tek başına ekonominin tüm alanlarına ve oluşan sonuçlara yetersiz kaldığı düşüncesinden hareket etmişlerdir. Bu dönem itibari ile öne çıkan düşünür Keynes olmuştur. Müdahaleciliği öneren neoklasik iktisatçılar Devletin ekonomide daha etkin rol almalarını önermişlerdir.

Piyasain serbestliği ve müdahaleden uzak olması düşüncesi tarihsel süreçte neo-klasik düşünürlerin ardından neo-liberal düşünürlerce tekrar ortaya atılmış bir düşüncedir. Dolayısı ile neo-liberal düşünce Keynesçi dönemin sonu itibariyle etkin hale gelen bir düşünce sistemidir. Neo-liberal düşünce sistemine göre “devlet

⁸⁷ Koray, a.g.e., s. 55

⁸⁸ Çelik, a.g.e., s. 27

klasik liberalizmde olduğu gibi gece bekçiliği görevine dönmelidir.(...) Devlet ekonomideki yerini özel sektöre bırakmalıdır.⁸⁹

Neo-liberal düşüncenin kuvvetli savunucularından Hayek ve Friedman devletin ekonomiye olan müdahalesine kesin bir şekilde karşı çıkmışlardır. Öte yandan sosyal politika uygulamaları ile sosyal devlet anlayışı bu düşünürler tarafından sert bir dille eleştirilmiştir. “Hayek, devletin işlevini ve müdahalesini sadece rekabetin daha iyi işlemesini sağlayacak bir hukuk düzeni kurmak olarak tanımlamakta ve sosyal korumacı düzenlemelere karşı çıkmaktadır”⁹⁰ Friedman da yine aynı şekilde devletin ekonomideki rolünü ekonominin işleyişi üzerinde sadece hakemlik yapmak olarak tanımlar.

Liberalizm sadece ekonomik alandaki varlığıyla sosyal politikayı ilgilendirmez. Siyasal alanda getirdiği düşünceler doğrultusunda da sosyal politika konuya dahil olmaktadır. Liberal düşünce akımı içinde özellikle özgürlük ve eşitlik meselesi önem taşımaktadır. Özgürlük düşüncesi ekonomik alanda kendini gösterirken eşitlik düşüncesi kendisini hukuksal anlamda öne çıkarmaktadır. “Bireylerin yasa önünde eşitliği esasına dayalı olan liberal hukuk anlayışında bireylerin sosyal – iktisadi farklılıkları dikkate alınmaz”⁹¹ Liberal sistemde sosyal farklılıklar bazı düşünürlerce bizzat olması gereken bir unsurdur. Nitekim “özgürlüğün her türlü ilerlemenin ön koşulu olduğu kadar, toplumsal eşitsizliklerin de kaynağını oluşturduğunu gören A. Smith, gene de, ekonomik özgürlüğün yarattığı eşitsizliklerin sanıldığı kadar önemli olmadığı kanısındaydı”⁹² Sosyal farklılıkların sorun olmaması meselesi liberal dönemde işçi ve işverenin hukuki anlamda eşitliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak işçi işveren ilişkisinde tarafların eşitliğinin söz konusu olmadığı; tam tersine işçinin işverene olan ekonomik bağımlılığı liberal düşüncenin yetersizliğinde kendini göstermektedir. Sosyal politika kavramı bu düşünsel yapılara dayalı liberalizm karşısında karşımıza çıkmaktadır. Liberalizm özünde ekonomik faaliyetlerin tamamen özgür olduğu ve piyasanın tamamen özgürce şekillendiği fikri yer almaktadır. Karl Polanyi sosyal politikayı liberal piyasa anlayışına karşı bir korunma mekanizması olarak değerlendirmektedir. Polanyi, bu noktada ekonominin ilk kez toplumdan daha özgür bir noktaya geldiğinden bahsetmektedir. Polanyi’ye göre

⁸⁹ Demiray, Muhittin ; İnanç Hüsamettin, “Siyasal İdeoloji Olarak Neo-Liberalizm” Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , sbe.dpu.edu.tr/11/163-184.pdf

⁹⁰ Çelik, a.g.e., s. 28

⁹¹ Çelik, a.g.e., s. 29

⁹² Kışlalı, a.g.e., s. 92

19. yy.da değişen unsur piyasanın tüm ekonomiye hakim hale gelmesi ve piyasanın liberal sistem içinde kendi kurallarını kendisi belirler hale gelmesidir. Bu düzen içerisinde toplumdan bağımsız ve özgür bir şekilde ilerleyen piyasa toplum için tehlikeli bir hal almaktadır.

Polanyi sosyal politikayı müdahaleden uzak ve şartlarını kendi kendine belirleyen piyasaya karşı konumlandırmaktadır. “Polanyi, piyasa ve onu sınırlamaya yönelik karşıt hareketleri (bunları sosyal politikanın araçları olarak da nitelemek mümkündür) modern toplum dinamiklerinin çift yönlü hareketi olarak nitelendirmiştir”⁹³ “Çift yönlü hareketi iki düzenleyici ilkenin çelişkisi/mücadelesi olarak anlayan Polanyi’ye göre birinci düzenleyici ilke ekonomik liberalizmdir ve kendi kurallarına göre işleyen bir piyasanın kurulması amacına yönelmiştir. İkinci ilke ise piyasanın kendi kurallarına göre işleyişinden ve yıkıcı etkilerinden zarar görenlerin korunmasını amaçlayan sosyal koruma ilkesidir. Bu ilke, koruyucu yasal önlemler ile (sosyal hukuk; iş hukuku, sosyal güvenlik hukuku), ekonomik liberalizmi kısıtlayıcı örgütler (sendikalar) ve çeşitli müdahale araçlarını kullanmaktadır.”⁹⁴

“Polanyi’nin çift yönlü hareket analizi, 1800’lerden günümüze kadar devam eden bir çelişkiyi ve mücadeleyi ifade etmekte ve genel olarak sosyal politika – piyasa ilişkisinin anlaşılmasında” temel bir ifade ve açıklama biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kessler her ne kadar bireycilik ilkesini eleştirse de bireyciliği tamamen reddetmemektedir. Bu meyanda Kessler’e göre “ Her halde hotkâmlık cemiyet için zaruridir. Çünkü o bizde şahsi menfaatler görüldüğü zaman harekete geçen bazı kuvvetleri uyandırır ve uyanık tutar. Fakat tek başına hâkim olursa herkesin ahlâkı ve binnetice cemiyet sukuta uğrayacaktır. Hududsuz, başı boş bir hotkâmlık bizi anarşizme, cemiyeti inkâra sevkeder.”⁹⁵

Kessler, serbest rekabet fikrine belirli yönleriyle itiraz ederken aynı zamanda klasik liberalizmin dayanağı olan iktisadi adam (homo economicus) fikrine de karşı çıkmaktadır. “Hotkâmlık prensibini kurtarmak isteyenler, bunun şuurlu olarak yalnız içtimai iktisada münhasır olduğunu, ve bu inhisarın mutlak bulunduğunu söylerler ve şunu ilave ederler: İktisadi hayat, kendine mahsus kanunlara maliktir. İktisadi sahada

⁹³ Çelik, a.g.e., s. 31

⁹⁴ Çelik, a.g.e., s. 32

⁹⁵ Kessler (1938), a.g.e. s. 53

ferd hotkâmca iktisadi prensipe göre hareket eder. İktisadi hayatın kanunları peşinde koşmak ise, önceden “hotkam olan iktisadi adam” esasını “İktisadi adam – Homo economicus”ı fark ettirir. Bu noktada hata ve hakikat birbirine karışmıştır. İktisat nazariyesinin, iktisadi faydasını ve kendi hesabını arayan bir başka ferden veya cemiyetinin faydasını göz önüne almayan bir insan tipi nazariyesinden hareket ettiği doğrudur. Fakat şe’niyetle bu nazari “İktisadi adam” mevcut değildir. İktisadi hayat şe’niyetine bakacak olursak, ferden ekseriya kendi şahsi menfaatine mugayir hareket ettiğini görürüz. Bu hareket hep mülahasızlık, ihmal, yahut aşk sevkile veya başkaları veya cemiyet için bir kendinden geçme hali neticesi ile olmaz. Ekseriya vazih bir bilgiye, serbest bir karara istinat ederek şuurlu bir şekilde cereyan eder. Bulunduğumuz nahyeye, devlete, kiliseye, şu veya bu derneğe, hiçbir karşılık beklemeden hizmet ederiz. Serbestçe yapılan fedakârlık hissile ana ve babaya, çocuklara, akrabalara, dostlara, hastalara, fakirlere yardıma koşarız. O halde reel insan, iktisadi hayatta, kendi iktisadi eşyası ile münasebetle mutlaka iktisadi şekilde, hesaplı olarak, hareket etmiyor.”⁹⁶ Kessler, iktisadi adam tezini reddederken, bireyin ekonomik ve sosyal yaşamında her zaman ekonomik ya da hesaplı olarak hareket etmediği anti tezini öne sürmektedir.

⁹⁶ Kessler (1938), a.g.e. s. 53 – 54

* Serbest rekabet prensibini Manchester Mektebi olarak iktisadi hayata sokan İngiliz Manchester Pamuk Sanayicileri. Manchester Okulu, serbest ticareti vurgulayan klasik iktisadi düşünce okullarından birisi olup Birakımız yapsınlar politikasını serbest girişimi ve rekabeti ekonomik refah ve büyümenin en iyi yolu olarak kabul etmişler, korumacılığa, kamu yardımlarına, zorunlu eğitim ve benzeri önlemlere karşı çıkmışlar, tahıl ithali üzerindeki kısıtlamaların kaldırılmasını savunmuşlardır. Detaylı bilgi için bkz. Kessler, Gerhard, “İçtimaiyata Başlangıç”, Çev: Ziyettin Fahri Fındıkoğlu, , İstanbul Üniversitesi Yayını No:71, İstanbul, 1938, s. 52. Ayrıca bkz. http://tr.wikipedia.org/wiki/Manchester_Okulu. Ayrıca bkz. <http://www.bilgiportal.com/v1/idx/96/1343/Akmlar-ve-Teoriler/makale/Manchester-Okulu.html>

Prof. Kessler'in liberalizme ilişkin görüşlerini tanımlarken onun Manchester Okulu* üzerine yaptığı eleştirilerini değerlendirmek daha yararlı olacaktır. Bu noktada Kessler'in gözünden Manchester Okulunun teorik temellerini ve düşüncelerinin açıklamak gerekmektedir.

“Manchester mektebi müfrit ferdiyetçi olan bir doktrini temsil eder. (...) Manchester doktrinine göre, hür, kuvvetli, mücadeleye hazır ve birazda etrafi düşünmeyen, sosyal prensibe pek de ehemmiyet vermeyen münferit şahsiyetler, tek mil beşer hayatının asıl gayesini ve son manasını teşkil ederler. (...) Yine Manchestercilerin fikrine göre, hür şahsiyetlerin birbirleriyle yaptıkları rekabet neticesinde aynı zamanda bir kendiliğinden sosyal ahenk doğacak ve inkişaf edecektir. Bu daimi mücadele esnasında çalışanlar kendiliğinden yukarıya doğru yükselecekler ve tembeller ise kendiliğinden aşağıya doğru düşecekler, sukut edeceklerdir; bu gayet sıhhatli olan bir tabii istifa ameliyesidir ve bu ameliye esnasında meydana çıkan sosyal tabakalaşma sıhhatli bir içtimai nizamın nişanesidir. Bu tabi inkişaf tabiata aykırı engellerle yahut sun’i müdahalelerle sekteye uğratmak ve durdurmak asla doğru değildir; (...) rekabet sahasında yükselen kimse, cemiyet nazarında da kıymetli ve meziyetli olan insandır ve aynı sahada hiç bir kabiliyet gösteremeyen kimse cemiyet dahilinde yeri olmayan insandır. (...) Keza içtimai hayatta en geride ve en altta kalan kötü ve kıymetsiz unsurların bulunması da zaruridir; fakat bunlar, cemiyet içinde hak ettikleri en dün mevkiler ve rütbelere dolaylı asla şikayet etmemelidirler.

(...) Manchester mensupları umumiyet itibari ile kendilerinin liberal ve terakkiperver olduklarını iddia etmekteydiler. Bunlar sanayileşme işlerinde ve tekniğin tek mil sahalarda tamim ve intişarı terakkiperverdiler; bunlar hususile iktisat siyasetinde liberaldiler ve tek mil eski ekonomik imtiyazların, loncaların, gümrüklerin, devletin iktisadi hayata müdahale politikasının şiddetli muarızlarındadır. (...) Manchester mektebi mensupları ilk sırada ticari zihniyetle hareket eder ve her çağda ve her yerde hesaplı ve kitaplı hareket eden cür’et ve cesaretle iş gören tacir gibi düşünür ve kendi işlerinde devletin yahut bir takım teşekküllerin lüzumsuz müdahaleleri ile rahatsız edilmek istemez (...) Devlet her şeyden evvel sulh ve sükunu emniyet altında bulundurmalı, hırsızların icrayı faaliyet etmelerine mani olmalı ve nihayet sür’atle çalışan ve adil hüküm veren mükemmel mahkemeler teşkil etmelidir; devlet bu işlerin

dışında diğer teknil işlerden el ve ayağını çekmeli, hususile çok az anladığı ve müdahalesile telafisi mümkün olmayan bir takım musibet ve felâketlere sebebiyet vereceği iktisat alemine karışmamalıdır.(...) Manchester mektebi mensupları aynı suretle mesleki organizasyonlardan da iyi bir netice beklememektedirler; kuvvetli vatandaş bu kudret ve kuvvetini yalnızlıktan alır, onun hiçbir organizasyona ihtiyacı yoktur.”⁹⁷

Manchester Okulu görüşleri yukarıda da görüldüğü gibi serbest piyasa ilkesini destekler niteliktedir. Bu görüşlerin klasik liberalizm teorisinden herhangi bir farkı bulunmamaktadır.

Prof. Kessler Manchester Okulunun görüşlerine belirli açılardan karşı çıkmaktadır. Kessler, Manchester Okulunun temel düşüncelerine yönelik eleştirilerini şu sözleriyle vurgulamaktadır: “ Manchester mektebinin düşünce tarzı oldukça yavan, rasyonalist ve romantizme tam mânasile aykırı bir hayat telakkisidir: bu hayat telakkisini yakından tetkik ve müşahade etmiş olan münekkitler bunun, para canlısı bir takım bakkalların düşünce tarzı olduğu üzerinde durmuşlardır”⁹⁸ Öte yandan Kessler’in Manchester okulu ile ilgili eleştirmiş olduğu bir diğer konu, bu okul mensuplarının sosyal siyaseti gereksiz ve sosyal ve ticari hayata yapılmış bir darbe olarak görmelerinden ileri gelir.

Prof. Kessler, Manchester Okuluna mensup düşüncenin temelde iki hata yaptığını iddia etmektedir. Bunlardan ilki, Manchester Okulunca iddia edilen iktisadi adam (homo economicus) temelinde toplumsal düzenin büyük ilerlemeler kaydedeceği görüşüdür. Kessler bu görüşe şu şekilde karşı çıkmaktadır: “Manchester nazariyesinin bir ideal tip olarak nazara aldığı ve realitede de şart koştuğu, mevcudiyetine inandığı iktisadi faaliyetlerde bulunan insan “homo economicus” , saf ve sırf bir egoisttir ve tamamen a-sosyal bir şekilde hareket eder. Bu tip bir insan daima bizzat kendisini düşünmesi ve kendi şahsi faydaları peşinde koşması kafidir: bu suretle otomatik olarak bir sosyal ahenk doğacaktır. Böyle bir iddianın çok hatalı olduğunu söylemeğe dahi lüzum yoktur ve bu suretle cemiyetin mahiyetini tamamen yanlış anlaşılmış

⁹⁷ Kessler (1945), a.g.e. s. 147 – 151

⁹⁸ Kessler (1945), a.g.e. s. 148 – 149

olmaktadır. Bilakis içtimai hayat ve sosyal nizam ancak fertlerin şuurlu feragatlerinden, ferdi egoizmin şuurlu ve kararlı bir şekilde zaptından ve itaat altına alınmasından doğmaktadır. Tarihte fertlerin feragat ve fedakârlığına dayanmayan hiçbir içtimai eser gösterilemez.”⁹⁹ Kessler iktisadi adam tezine toplum ve toplumsal düzen fikri ile karşı çıkmaktadır. Nitekim Kessler’e göre eğer ekonomik insan yaşamda tümüyle hakim olsa idi şu an için her hangi bir toplumsal düzen ve sosyal uyumdan bahsedilemezdi. Kessler bu eleştirileri ile birlikte bireycilik ve egoizmin ortadan kaldırılamayacağını belirtmekte, bireycilik ve egoizmin sınırlanması gerektiğini ileri sürmektedir. Ayrıca Kessler “Hudutsuz bir egoizmden sosyal ahenk ve içtimai saadet bekliyen kimsenin, cemiyetin mahiyetine vakıf olmadığını söylemektedir.”¹⁰⁰

Kessler’in Manchester Okuluna yönelik ikinci eleştirisi ise fırsat eşitliği temelinde mülkiyetin miras yoluyla geçmesidir. Kessler’e göre mülkiyet miras yolu ile geçtiği sürece serbest rekabetten bahsedilmesi mümkün değildir. Zira “Mal ve servet tevarüs etmiş bulunan bir insanın, sefaletin kucığında yetişmiş olan diğer bir insana nazaran, rekabet sahasında çok daha iyi teçhizatlanmış bulunduğu aşikârdır. Fakat gariptir ki, Manchester mektebi miras hakkına yani mülkiyetin baba ve anadan çocuklara intikaline asla temas etmemiş ve veraset müessesine hücum eylememiştir. Bu fabrikatörler kendi çocuklarının 12 sene muntazaman mektebe devam etmelerini ve bundan sonra da babalarının mallarını tevarüs ederek bu sağlam esaslara dayanmak suretile, ya hiç mektebe gitmemiş veya yarım yamalak tahsil görmüş bulunan fakir çocuklarla rekabete girişmelerini gayet tabii bulmaktadırlar. Taraflar arasında her bakımdan ölçüsüz bir müsavatsızlığın mevcut olduğu böyle bir vaziyet karşısında serbest rekabetin nasıl bahis mevzuu edilebileceği kolay kolay anlaşılmaz bir iddiadır”¹⁰¹ Burada üzerinde önemle durulması gereken husus Kessler’in mülkiyete karşı olmamasıdır. Nitekim Kessler mülkiyeti toplumun varlığı için bir ilke olarak görür ve “tarihte mülkiyete dayanmayan hiçbir cemiyet görülmemiştir”¹⁰² demektedir.

⁹⁹ Kessler (1945), a.g.e. s. 152

¹⁰⁰ Kessler (1945), a.g.e. s. 153

¹⁰¹ Kessler (1945), a.g.e. s. 153

¹⁰² Kessler (1945), a.g.e. s. 153

Prof. Kessler itirazını ve eleştirisini miras hakkının rassallığında değerlendirmektedir. “Hayatta bir çok insanlara miras hissesi isabet eder, şüphesiz bu bir tesadüf olup diğer tekml tesadüfler gibi gayrı adildir. Bu halde cemiyet hayatın her gün rastlanan böyle yüz binlerce tesadüfi miras hakkına dayanmak suretile tam ve kâmil adaletin hakim olduğu bir cemiyet nizamının getirilemeyeceğine şüphe yoktur. Esasen ekseriya gayrıâdil mahiyet arzeden tekml tesadüflerin dünya üzerinden kaldırılması imkânı da maalesef mevcut değildir; fakat bu adaletsiz tesadüfleri müstakbel sosyal ahenk için temel olarak nazara almak oldukça gülünç bir hareket tarzıdır.”¹⁰³ Nitekim Kessler, miras hukukunun bu rassallığı içinde, toplumda tam bir adaletin sağlanmasının mümkün olmadığını belirtmektedir. Kessler’e göre “Manchestercilik cemiyet hayatında gerçek bir serbest rekabete yer vermek istiyor idise, bu takdirde her şeyden evvel mülkiyetin veraset yoluyla intikaline karşı şiddetle mücadele etmesi ve baba ve anaların servetlerine bakılmaksızın ve sınıf farkı gözetilmeksizin tekml çocukların iyi bir şekilde yetiştirilmeleri hususunda azimle çalışması icap ederdi. Ne yazık ki Manchestercilik bu yolda gayret sarf etmemiştir”¹⁰⁴ Bu söylemleriyle Kessler, mülkiyet hakkının miras şeklinde devir olmasının hiçbir şekilde fırsat eşitliğine hizmet etmediğini ve bu durumun giderek kangrenleşen bir eşitsizliğe neden olacağını ileri sürmektedir.

Prof. Kessler Manchester okulunun bu fikirlerinin toplumsal düzen ve eşitliğe neden olmadığını ifade etmektedir. “Filhakika hiçbir yerde hudutsuz rekabetin sosyal ahenge münker olduğu görülmemiştir. Nitekim ferdiyetçi görüşün Avrupa’da hâkim olduğu çağlarda (bu çağı 1780 – 1880 yılları arasında hudutlayabiliriz) iktisadi hürriyet ve serbesti ahlâken en iyi ve cemiyet bakımından en kıymetli olanların değil, fakat ekseriya her hangi şekilde büyük servete malik olmak saadetine mahzar bulunanların ve moral bakımından biraz saygısız kimselerin işine yaramıştır. (...) Cemiyet içinde kendilerini müdafaa hususunda en ziyade aciz gösterenleri kadınlar ve çocuklar teşkil eder, bu biçareler Manchesterciliğin hüküm sürdüğü devirlerde ekseriya korkunç bir şekilde istismar edilmişlerdir. İşte Manchesterci fikirlerin tatbikatta yer bulmasının

¹⁰³ Kessler (1945), a.g.e. s. 154

¹⁰⁴ Kessler (1945), a.g.e. s. 154 – 155

neticesi sosyal tezatların şiddetlenmesi, insanların hemcinsleri tarafından tahkir ve tezlil edilmeleri, akalliyetin refah ve zenginliği, ekseriyetin ise sefaleti ve zarureti olmuştur”¹⁰⁵

Prof. Kessler 1870 li yıllarla birlikte Manchester Okulunun görüşlerinin uygulama da ve pratikte zamanla ortadan kaybolduğundan bahsetmektedir. Öte yandan bu görüşlerin kapitalist sisteme yeni dahil olan memleketlerde oluşabileceğini de vurgulamaktadır.

Kessler, bu düşünceleriyle birlikte sanayi kapitalizmini eleştirse de ekonomik liberalizmin getirmiş olduğu ekonomik özgürlüğün gerekliliğinden de özellikle bahsetmektedir. Kessler, kapitalizmin getirmiş olduğu serbest piyasa ekonomisini eleştirirken kapitalizm içerisinde yaşanan dönüşümleri de dikkate alarak önemli tespitlerde bulunmaktadır. Kessler, Adam Smith’den beri serbest piyasa ekonomisi ile ilgili ekonominin tarafları ve ekonomide devletin rolü ile ilgili tartışmaların sürdüğünü belirtmekte ve kendi görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir: “Ulusal iktisat kuvvetlerinin geri kaldığı ve bunların evvela uyandırılması ve inkişaf ettirilmesi icap eden yerlerde devletin rehberliğinin zaruri olacağı aşıkardır. Fakat bugün ulusal iktisadın en yüksek bulunduğu memleketlerde iktisadi hürriyetin de geniş bir sahada mevcut olduğunu görüyoruz. Umumi ihtiyaç halinde bulunan demiryolları şöseler, posta telefon ve telgraf, limanlar, su, gaz ve elektrik tesisatı hiçbir zaman hususi ellere terk edilmemelidir.(...) Bütün müteşebbis ve müsteitlere verilen hürriyet hükümetin kontrolü ile yan yana bulunmalıdır”¹⁰⁶ Görülmektedir ki Kessler, dönem içerisinde gelişmiş ekonomilerinin ekonomik liberalizme sahip olduğunu kabul etmektedir. Öte yandan Kessler, serbest piyasa ekonomisinin ilkelerinden olan devletin ekonomiye müdahale etmemesi düşüncesine şiddetle karşı çıkmaktadır. Aynı zamanda belirli hizmet ve üretim alanlarının sadece devletin elinde olması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Prof. Kessler ekonomik liberalizmle ilgili görüşlerini ifade ederken siyasal liberalizm ve özgürlükler alanında önemli tespitlerde bulunmaktadır. Kessler,

¹⁰⁵ Kessler (1945), a.g.e. s. 155

¹⁰⁶ Kessler, (1937b), a.g.m., s.87

Avrupa’da serbest rekabet esasına dayalı olsa da oluşan özgürlük meselesine özellikle değinmektedir. Liberalizmin ortaya koyduğu özgürlük ortamı Kessler’in önemle vurguladığı unsurlardandır. Bu özgürlük ortamında özellikle yaşanan bilimsel gelişmeler ve siyasal özgürlükler meselesi toplumsal hayatı olumlu yönde etkilemiştir. Kessler’e göre : “İlmi araştırmalarda da hürriyete ihtiyaç vardır; serbest (hür) olmayan ve orta zamanlar adı verilen 1000 senede “liberal” Avrupa’nın hürriyete malik bir asırda vücuda getirdiği ilmi inkişaf bile yapılamamıştır. Bugün Avrupa’nın bazı memleketlerinde bu liberalizm asrını dünyayı cennet haline getirmediği için, hakir ve küçük görmek bir sevda halindedir. Fakat 19uncu asrın liberalizminin Avrupa ve Amerika’da yeni yetişen milyonlarca insana hayat imkânları ve düzeltilmiş maişet şartları temin ettiğini unutmamalıyız. Teknik sahasında bugünkü şaşılabilecek derecede büyük terakkiler, açlık ve sâri hastalıkların, geçmiş olan devirlerde olduğundan bambaşka bir şekilde bertaraf etme imkanları, 19uncu asrın bahsettiği hürriyetin meyveleridir”¹⁰⁷ Kessler, siyasal liberalizmin özgürlük ortamıyla birlikte toplumsal yaşamda yeni ve ileri yönde gelişmelere imkan verdiğini kabul etmektedir.

Liberalizmin etkisiyle oluşan özgürlük ve haklar, dönem itibari ile bazı ülkelerde tanınmış, bazı ülkelerde tamamen tanınmamıştır. Kessler, liberalizm akımının özgürlüklerin gelişmesi üzerindeki önemini şu şekilde ifade etmektedir : “Cemiyet tarihinde hürriyet fikri, şöyle böyle Rousseau (1778) dan Manchester mektebine kadar olan devredeki Avrupa Liberalizmi asırlarında olduğu kadar hiçbir zaman geniş bir kabule mahzar olmamış ve büyük bir kuvvet kazanmamıştır. Bu devrede içtimai hayatın bütün eski bağları ve hudutları üzerinde hürriyetin muzaffer olması içi coşkunun ümitler besleniyordu. En kuvvetli içtimai teşkilâtın, devletin bile, halk ve hükümdar arasında aktedilmiş serbest mukavele ile vücuda getirilebileceğine inanılıyordu. Meşruiyetçi devlette bu mukavele yeni bir şekilde yenileştirilmeli, bu arada devlet faaliyetinin hudutları mümkün olduğu kadar (harici karşı memleketi himayeye, dâhilde polis ve kazai vazifeye inhisar edecek şekilde) daraltılmalı idi. Tâki hemşeri serbest olup serbestçe serpilebilsin, Onlara göre bütün içtimai iktisat, fertler arasında serbest (satış,

¹⁰⁷ Kessler (1937b), a.g.m., s. 87

kira, iş akitleri) mukaveleler üzerine kurulmalı idi. Böylece zan ediliyordu ki her fert, yaptığı her mukavelede kendi menfaatlerini en iyi şekilde idare edecek, netice olarak içtimai bütün en yüksek inkişafa kavuşacaktır. Kısası, hürriyet umumiyetle saadet, hürriyete kavuşma ve içtimai ilerleme ile aynı sayılmaktadır”¹⁰⁸ Kessler, Aydınlanma Çağı döneminde Rousseau ile birlikte öne çıkan özgürlük fikrinin o döneme kadar görülen en ileri anlayış olduğunu öne sürmektedir.

Prof. Kessler’i liberalizmin ilk yıllarındaki bu düşüncelerin uygulamada sakıncalı sonuçlara sebep olduğunu belirtmektedir. Ancak özgürlük fikrinin her ne kadar kuvvetli bir şekilde serbest piyasa ilkesine bağlı olsa da liberalizmle birlikte güç kazandığını da kabul etmektedir. Kessler’e göre “Liberalizm devrinin, Avrupa dünyasında nihayete ermiş olmasına rağmen hürriyet prensibi ve hür irade sahibi olmak meselesi, bundan evvel olduğu gibi sonrada içtimai hayatın özünü teşkil eden taraflardan biridir”¹⁰⁹

Avrupa’da, kapitalizmin düşünsel alt yapısı olan Liberal düşüncenin bir sonucu olarak oluşan, doğal haklar söylemi içerisinde özgürlük, eşitlik ve mülkiyet düşünceleri mevcuttu. Ancak bu düşüncelerden sadece mülkiyet düşüncesi kapitalizmin her döneminde ve sonrasında hep var olabilmiştir.

Prof. Kessler’in mülkiyet hakkının bu özelliğini baz alarak yaptığı değerlendirmeleri oldukça önemlidir. Kessler mülkiyet meselesini şu şekilde ifade etmektedir. “Mülkiyeti tabiat yetiştirmemiş onu hukuk yaratmıştır. Tabiatla ancak işgal vardır. (...) Ağaç hayvan diğer hemcinslerini bu işgal ettiği şeylerden hariç bırakmak hakkına malik değillerdir. Diğerlerini dışarıda bırakma hakkı ancak insan cemiyetinde vardır. (...) Şu halde mülkiyette tabii olan işgal ile (elde bulundurma) kültürel olan başkalarını hariç bırakmak hakkı birleşmiş bir haldedir.”¹¹⁰ Dolayısıyla Kessler, mülkiyet kavramının insan olmanın bir gereği olarak değerlendirmektedir.

Ayrıca Kessler, özgürlük ve mülkiyet meselesini de ilişkilendirmektedir. Kessler’e göre mülkiyetsiz olmak esir olmakla eşdeğer olmaktadır. Bu haliyle “İnsani

¹⁰⁸ Kessler (1938), a.g.e., s. 35

¹⁰⁹ Kessler (1938), a.g.e., s. 36

¹¹⁰ Kessler, Gerhard, “Mülkiyete Dair Bazı Mülâhazalar”, Çev: Hikmet Sadık Domay., Hukuk Gazetesi, s.13, İstanbul, 1934 - 1945, ss.4 – 5, s. 4

hürriyeti tesis eden mülkiyet olmuştur. En ufak bir mülkiyeti bile olmayan ve bizzat başkasının mülkü olan kimse insanlık varlığının esaslarını kaybetmiştir. Mutlak mülksüzlük mutlak hürriyetsizliktir.”¹¹¹

Kessler, mülkiyet meselesinin hukuk ve toplumsal düzenin oluşumu ve sağlıklı bir şekilde devamı için de önem arz ettiğini düşünmektedir. “Bir cemiyette serbest mülkiyet sahipleri ne kadar çok, esir ve mülkiyetsizler ne kadar az ise, ahlâkı da o kadar yüksek ve hukuki nizamı da o nispette sağlam olur”¹¹² Mülkiyet konusunu özgürlükle bu derece ilişkilendiren Kessler, bu konuda devlet ve hukuk sistemlerinin de üzerlerine düşen görevleri sıralamaktadır. Devlet hukuksal yapı içerisinde mülk sahiplerinin mülkiyetlerini korumalıdır. Ancak devletin ve hukukun mülkiyete müdahale etmemesi gibi bir ilkedен bahsedilemez. Nitekim “ Ben tabiat icabile değil bilâkia hukuk sayesinde mülk sahibi olduğum için hukukun yaratıcısı olan cemiyetin mülkiyete müdahaleye hakkı vardır.”¹¹³ Kessler devletin mülkiyet üzerinde hak talep etmesine ya da kamulaştırma gibi uygulamalara ise karşı çıkmaktadır. Bu gibi taleplerin hukuki düzeni bozacağından ve zamanla bir esarete neden olacağından bahsetmektedir. “Mülkiyetin umumi devletleştirilmesi, umumi esaret ile aynı şey demektir. Yalnız mülkiyet sahiplerinden mürekkep olan bir cemiyet dünyanın en serbest cemiyeti olacaktır. Mülkiyetin teşekkülü insan olmaktan ibarettir ; mülkiyet iddiası da hürriyet iddiasından ibarettir. Kendi zincirlerinden başka bir şey kaybetmeyecek olan (ki bu ifade Marx’ındır) mülkiyetsiz adam, ihtilalci olmağa mecburdur.”¹¹⁴ Kessler, devletin mülkiyete ilişkin sadece hukuk kanalıyla müdahalesini önermekte ancak bu müdahalenin kamulaştırma gibi uygulamalara dönüşmemesi gerektiğini ileri sürmektedir.

Prof. Kessler, 1789 da Fransa’ da ilan edilen insan ve yurttaş hakları bildirisine dayanarak mülkiyeti bir hak olarak görmektedir. Ancak mülkiyet konusunda karşı çıktığı bir görüş vardır. Kessler’e göre “ Bir cemiyette mülkiyet hiçbir zaman esas gaye olarak kabul edilemez, Mülkiyet şahsiyet meydana getirmeğe, insan olmağa hür

¹¹¹ Kessler (1946 – 1949), a.g.m., s. 5

¹¹² Kessler (1938), a.g.e., s. 66

¹¹³ Kessler (1934 – 1945), a.g.m., s. 5

¹¹⁴ Kessler (1938), a.g.e., s. 66 -67

kılmağa bir vasıtaadır. Aynı zamanda cemiyetin yaratmış olduğu içtimai refaha yarayan bir araçtır. Mülkiyet tabii olmadığı gibi mukaddes de değildir.; mülkiyetin sosyal faydaları da vardır ve cemiyetin maksadlarına hizmet ettiği kadar mülkiyete itina ile bakılmalıdır.”¹¹⁵ Görüldüğü üzere Kessler’e göre mülkiyet hakkı sınırsız da değildir. Kessler mülkiyetin sınırları konusunda toplum faydasının gözetilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Buna göre Kessler’in serbest rekabet ilkesinin ve kapitalizmin maddeci yapısına ilişkin eleştirel bakışı daha net olarak ortaya çıkmaktadır.

Kessler mülkiyet meselesinde iki tür mülkiyet tipi tanımlar. Bunlardan ilkinin bütün mal ve arazilerin toplumun olduğu ve özel mülkiyetin hiç olmadığı bir sistem olarak tanımlamaktadır. Bu tip mülkiyet düzenine Kessler, Rusya’yı örnek olarak göstermektedir. Kessler bu sistemin çarlık zamanından beri Rusya’da uygulandığını belirtmektedir. İkinci mülkiyet tipi ise bütün arazilerin vatandaşların hususi mülkü haline gelmesi ve toplumun herhangi bir mülkünün olmamasıdır. Kessler, ikinci tür mülkiyet tipine ise 19. yüzyıl liberalizminin düşünce yapısını örnek gösterir. Kessler’e göre “ Bu sistemin kabulünü ileri sürenler iki noktadan hareket ediyorlar. Hareket noktaları ;

1 – Serbesti esası

2 – İktisadi gaye esası”¹¹⁶

Prof. Kessler bu iki tip mülkiyet üzerinde durmakla birlikte üçüncü bir tip mülkiyet kavramından daha bahsetmektedir. Bu üçüncü sistem, bahsetmiş olduğu iki sistemin ortasında konumlandırılmaktadır. “Bazı hallerde bu iki sistem arası bir sisteme rastlıyoruz. Bu halde büyük arazi fertler arasında taksim ediliyor. Fakat bu kısım arazi de komünlere kalıyor. Asıl taammüm etmiş olan sistem de bu mutavassıt sistemdir. Ormanlar, mer’alar, sular ve yollar komünlerin elinde kalır, diğer arazi fertlere tahsis edilir. Komünlerde kalan bu dört mülkiyete komün mülkiyeti denmektedir.”¹¹⁷ Kessler bu üçüncü tip mülkiyete daha çok önem vermektedir. Kessler’e göre liberalizm öncesi dönemde komün mülkiyeti olmakla birlikte liberalizm sonrası bu mülkiyetler toplumun

¹¹⁵ Kessler (1934 - 1945), a.g.m., s. 5

¹¹⁶ Kessler, Gerhard, Komün Politikası”, çev: Ekmel Zamil , M.T.T.B. İktisat Derneği Yayını No : 1, İstanbul, 1950a, s. 6 – 7

¹¹⁷ Kessler (1950a), a.g.e., s. 7

vatandaşları arasında paylaştırılmış ve özel şahıslara satılmıştır. Bu düşünce o dönem için iktisadi kalkınmanın bir gereği olarak görülmektedir. Öngörülen düşünce herkesin ufakta olsa bir otlağa sahip olursa o otlağın komüne nazaran daha iyi bakılacağı düşüncesidir. Ancak Kessler bu görüşe katılmamaktadır. “Bu kabil liberal düşünceler terkedilmiştir. Müşterek mülkiyet olarak kabul edilen yerler komün elinde kalmıştı ve bunun sebebi ikidir;

1 – Mali Sebep: Hemşehriler ufak bir meblağ mukabili bu müşterek mülklerden istifade ederler. Komünde bu suretle bir gelir temin etmiş olur.

2 – Sosyal Sebep: Fakir ve malî vazîyeti fena olanları da buralardan istifade etmek suretiyle iktisaden kalkınmış olurlar.”¹¹⁸

Kessler, ekonomik liberalizmin ana noktalarından biri olan mülkiyet hakkının siyasal liberalizmin konusu olan özgürlük, temel haklar ve eşitlik gibi kavramlara nazaran daha çabuk ilerlediğini öne sürmektedir. Ancak liberal sistem içerisinde mülkiyete kesinlikle karşı çıkmamaktadır. Mülkiyetsiz bireyi bir esirden farksız da görmemektedir. Bu anlamıyla mülkiyet kavramını bireyin özgürlüğü ile ilişkilendirmektedir.

2.4. Kessler’in Ahlak* Yaklaşımı

Prof. Kessler’in düşüncesine göre ahlak, toplumu oluşturan bireylerin, bağlı bulundukları topluma olan bağlılıklarından ibarettir. Birey, tek başına yaşamaz. Tüm bireyler sosyal topluluklar ve toplum içinde yaşamaktadır. Öyleyse, bireysel değerlendirmeler toplumsallaşacaktır.

Bu ekseninde Prof. Kessler’e göre, “Ahlâklılık, Etos, moral daima içinde ferdlerin kendilerini bağlı bildikleri içtimai topluluk faraziyesinden hareket eder. Ahlâki rabitaların bütününe vicdan deriz. İçtimai bir bütün içinde ahlâki rabita, ve tabiatine

¹¹⁸ Kessler (1950a), a.g.e., s. 7

*Ahlâk toplumsal bir bilinç biçimi, toplumsal yaşamın tüm alanlarında insanların hal ve gidişini düzene koyan bir toplumsal kurum. Ahlâk, kitlesel etkinliği düzen koymanın öbür biçimlerinden (yasalardan, hükümet kararlarından, halk geleneklerinden vb.) bu etkinliğin gereklerinin yerine getirişi ve bunları uygulayış biçimiyle ayrılır. Ahlâk, toplumun ya da sınıfların toplumsal gereksinim ve çıkarlarını, alışkanlık, görenek ve kamuoyunun gücünden destek alan, kendiliğinden biçimlenmiş ve genel kabul görmüş yasaklama ve değerlendirmeler halinde dile getirir. Bu nedenle, ahlâki gerekler, herkese eşit

yükleyen bir lüzum tanımayan kimse vicdansızdır. İnsiyaklarımızın ahlâki değerlendirmesi, içtimai rabitanın şuuru, vicdanlılık bizi her hangi bir şekilde insiyaklara gem vurmağa sevk eder. İçtimai gayelerin talep ettiği şey, gerçekleşir ve iyi sıfatını alır. Talep etmediği şeylerse şuurumuzda geriye itilecek ve fena, kötü sıfatları ile değerlendirilecektir.”¹¹⁹

Kessler, ahlâk kavramını sosyal bağılıklarla ilişkilendirmektedir. Ayrıca, iyi ve kötü kavramlarını da bu bağılıklar içinde değerlendirmekte ve iyi ve kötü kavramlarını sosyalleştirmektedir. Kessler’e göre iyi ve kötü kavramları sadece içinde bulunulan topluma göre değerlendirilmez. “İyi ve fena mefhumları değer mefhumu olmak itibarile ahlaki – içtimai dünya haricinde de rol oynarlar. (...) Burada ferdi fayda ve ferdi zarar düşünülüyor. Şiddetli bir yağmura bahçıvan iyi bir hava derken, gezintiye çıkmış adam fena sıfatını takar. (...) İnsandan hâli olan adada yaşayan robenson iyi ve fena sıfatlarını işte bu gibi ahlâki olmayan mânada kullanır. Çünkü o cemiyetin dışında yaşıyor. Bu yüzden onun için, cemiyet olmadığından bir Etos, Ahlâkça anlaşılan bir iyi ve fena da yoktur. Bu yüzden onun için, bir cemiyet olmadığından, bir Etos, ahlâkça anlaşılan bir iyi ve fena da yoktur. Fakat bizler için ahlâki bakımdan iyi olan şey - ki bu ya bir harektir ya bir tabiattır - cemiyetin bütününe yarayan şeydir.”¹²⁰

En nihayetinde Prof. Kessler, bu görüşleri ile birlikte ahlâk meselesini akılla bağdaştırmaktadır. “Ahlâki hareket akli bir fiildir. Makul şekilde düşünmiyen kimse, mesela bir yavru, bir ahmak, bir sarhoş, ahlâki surette düzene sokulmuş içtimai dünyanın dışında kalır. Onu hareketinden dolayı meş’ul sayamayız. Fakat makul kimse, ahlâki bir karar vereceği sıralarda insiyaklarını gözden geçirmeli, onları içtimai

seslenen, ama tek bir kişinin elinden çıkmayan, kişisel olmayan bir yükümlülük biçimini alır. Ahlâki gerekler, hemen gelip geçici değildir. Bunlar, kurulu düzenin gücünden aldıkları destekle, insanın yaşam ve davranış tarzı üstündeki anlayışta kendilerini ideolojik yönden doğrulayışlarıyla, ortak görenek ve geleneklerden ayrılır. Ahlâk, hukuktan da iki bakımdan ayrılır : Birincisi, bireyin ahlâki gereklere uyması herkesin gözetimi altındadır, bireyin ahlâki otoritesi gücünü resmîlikten almaz; ikincisi, ahlâki gereklerin gözetimi, yalnızca (kamu onayı, yapılan işlerin onanması ya da mahkûm edilmesi vb.) manevi etki biçiminde, yaptırım gücü taşır. Böyle bir şey, bilincin ahlâkta öbür toplumdal denetim biçimlerinden daha çok roll oynamasına yol açar ; burada bilinç, hem kavramsal ve yargılar halinde akılcı biçimde, hem de itilim ve eğilimler halinde coşkusal biçimde dile gelir. Detaylı bilgi için bkz. Frolov, İvan, Felsefe Sözlüğü, çev : Aziz Çalışlar, 1. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991, s.7

¹¹⁹ Kessler (1938), a.g.e., s. 42 – 43

¹²⁰ Kessler (1938), a.g.e., s. 43

bakımdan nizama sokmalı, değerlendirmeli, içlerinden bazılarını geriye itmelidir. Son zamanlarda bir ruhiyat mektebi (Freudizm) insiyak ve grizelerin bu geriye itilişinde, ihtibasda, ferdler için ağır bir tehlike görmek istedi. Fakat her ferdin bir gün insiyaklarını bağlaması, geriye itmesi olmaksızın cemiyet mevcut olamaz. Cemiyet isteyen herkes aynı zamanda etosu, ahlâki kararı, insiyaklara hâkimiyeti ve ihtibası da istemeğe mecburdur.”¹²¹

Prof. Kessler, ahlâk ile akıllı birbirine bağlarken, bireyin ahlâklı olabilmesi için içgüdülerinden uzak durması gerekliliğinden de bahsetmektedir. Bu düşüncesiyle Kessler, Freudçu düşünceyi de eleştirmektedir. Freud’a göre insanın ahlaki oluşumu ve gelişimi Kessler’in geriye itilmesinde fayda gördüğü içgüdülerle sosyal engeller ve yasaklamalar arasındaki bir dengeden oluşmaktadır. Yine Freud’un gelişim dönemleri teorisine göre insanın ahlâki gelişimi, beş yaşına kadar tamamlanmaktadır. Oysa Kessler, ahlâk kavramını toplumsal yaşama bağlamaktadır. Ayrıca ahlâkın oluşumu için Freud’un üzerinde durduğu içgüdülerin, geriye itilmesi görüşünü savunmaktadır. Kessler çocukların davranışlarının ahlâki bir temele dayanmadığını savunurken; Freud’u ahlâk gelişiminin beş yaşına kadar tamamlandığı görüşünü de kabul etmediğini göstermektedir.

Prof. Kessler, ahlakın tanımını toplum temelinde konumlandırmaktadır. Toplumu oluşturan bireylerin ise ahlâki kararı vermelerindeki temel Kessler’e göre kesinlik arz etmemektedir. “Yalnız cemiyette ahlâki kararı tayin eden esaslı düşünceler vahdet etmezler. Üç prensip birbirile daima mücadele eder. Bu mücadele esnasında bazen (Ben-İch), bazen (Sen-Du), bazen (Biz-Wir), yani, bütün, içtimai bakımdan kıymet kazandılar. Ahlâki harekete benim iyiliğim, senin iyiliğin veya bizim iyiliğimiz istikamet verebilirler. Başka bir ifade ile etosun, ahlâklılığın temelinde hotkâmlık, diğerkâmlık prensibi ve içtimai prensip bulunur. Hotkâmlık için, diğerkâmlık için, ferderin kendilerini, yani ya kendi şahsımız, yahut başkalarının, hemcinsimizin, şahsi hayatın son mânası olarak kalırlar. O halde bu iki prensip ferdçi (individualist) dir. İçtimai prensipe, cemiyet prensipine gelince onun esasında içtimai bağlılık, cemiyet

¹²¹ Kessler (1938), a.g.e., s. 46

bulunur: bu ya halk, ya devlet, ya dini bağıllık, yahut meslek zümresi, içtima, sınıf ve tabakalar olabilir. (...) Gündelik hayatta bu üç prensipten hiçbirisi saf halde mevcut bulunmaz. Yalnız ilmi düşünce itibarile onları ayrı ayrı düşünmek gerekir.”¹²² Kessler, bu yorumları ile bireyin vereceği ahlâki kararların üç temele dayandığını ifade etmektedir. Bu düşünceler ışığında gündelik hayatta bu üç düşünce net olarak yer almamakla birlikte bu düşünceler gündelik hayatta tek başına hakim olamaz

Prof. Kessler’in değerlendirmelerinden yola çıkarak tüm dünyada yaşayan tek bir toplum tipi ya da toplum içinde tek bir sınıf, zümre, güç olmadığına dikkati vermek gerekmektedir. Peki, farklı toplum tipleri için farklı ahlâk kavramları mı gündeme gelmelidir? Kessler, bu soru bazında da görüşlerini ifade etmektedir. Kessler’e göre “gayeleri birbirleri ile çarpışan muhtelif içtimai bağıllıklara tâbi olduğumuz takdirde ahlâki kararımız için büyük güçlükler çıkacaktır. O zaman ahlâki vazifelerin ihtilafı karşısında kalırız. (...) Benim devletim başkalarının mülkiyetine el uzatmaktan beni meneder. Fakat yine bu devlet, harp zamanında düşmanlara ait mülkiyetleri almaklığı mı veya imha etmekliğini ister. (...) Başka yerlerde ahlâki rabıta yalnız sınıftaşlar, yahut kendi halkına veya devletine mensup olanlar için mevzuu bahistir. Bir insanın bağlı olduğunu bildiği hayat çevresi ne kadar geniş ise, ahlâki vazife şuuru da o kadar o nispette genişler.”¹²³ Nitekim Kessler, ahlâk boyutunda insanın bilincini, yine insanın hayat çevresi ile açıklamaktadır.

Prof. Kessler, ahlâk kavramının evrenselliği konusuna Aydınlanma Çağı felsefesini temel alarak değinmektedir. “On sekizinci asırda aydınlık felsefesi Garbi Avrupa’da insanın yer üzerindeki bütün insanlarla ahlâki bağın lüzumunu ileri sürdü ve bu suretle bu yol insanlık esasına vasıl oldu. 19 uncu ve 20 inci asırlarda asıl olunan bu ahlâki yükselişten kısmen inildi. On sekizinci asrın hemcinsinden başka bir şey addetmediği ve başka dinden, başka ırktan, Başka devlet veya sınıftan olan kimselere karşı ahlâki bir vazife sahibim olduğumuz artık kabul edilmiyor. Bu suretle bir mesela devlet içinde çokluğun azlığı dil ve din hususunda zorlamak hakkını taşıdığı ileri sürülüyor; keza eline kuvvet geçtiği yerde amelenin borjuvaziyi imha edeceği ileri

¹²² Kessler (1938), a.g.e., s. 46 – 47

¹²³ Kessler (1938), a.g.e., s. 44

sürülüyor; keza bir devlet içindeki milli azınlıkların ellerinden devlet tebaası olmak hakkının gasbedilmesi lazım geldiği ileri sürülüyor.”¹²⁴

Prof. Kessler, bu suretle ahlâk kavramının bir toplum içinde her sınıfta, tabakada, zümrede ya da devletler arasında her devlet için ayrı ayrı alınmasına karşı çıkmaktadır. Nitekim ahlâk kavramı Kessler’ e göre evrensel bir nitelik taşımalıdır. “Bu suretle ahlâki vazifelerin münferid zümreler veya halklara inhisar ettirilmesi, akli bakımdan bir hamakat, tarihi bakımdan ise on sekizinci asra nispetle bir gerileme, bir barbarlaşmadır. (...) Kant’ın* Comte’un ahlâki felsefelerinde aynı şekilde devlet dil ve ırk farklarını tanımaz”¹²⁵

Prof. Kessler, düşünce olarak kendisini Kantçı ahlâka yakın görmektedir. Kant’ın ahlâk felsefesinde insan, yararcı, faydacı ve ya zararcı bir düşünce ile ahlâklı davranışlarda bulunmamalıdır. Ahlâki davranışın temelinde insana yaraşır hareket meselesi Kant’ın ahlak felsefesinin temelini oluşturmaktadır. Bu düşüncelerle Kant, evrensel bir ahlak yasasından bahseder. “Kant için ahlakın temelini herkes için aynı olan ve bütün insanlık için “değişmeyen bir şey” oluşturmalıdır. Kant’a göre herkes için aynı kalan ve değişmez temel “iyiyi isteme - iyi niyet” ve “ahlak kanunu”dur. İnsanda temel olan “iyiyi isteme”dir. Hatta onun hedefinin gerçekleşip gerçekleşmemesi bile çok önemli değildir. Böyle bir ahlak kanununda insan şahsî bir amaç gütmekten hareket

¹²⁴ Kessler (1938), a.g.e., s. 44 – 45

¹²⁵ Kessler (1938), a.g.e., s. 45

* Alman filozof ve bilim adamı klasik Alman idealizminin ve eleştirel idealizminin kurucusudur. Kant’a göre etik keskin buyruğu yasa olarak kabul etmektir. Kant’ın ahlak anlayışı şu tarz telakkilerin daima karşısındadır: Alçak gönüllü olmalıyız, zira ancak bu şekilde dostlarımız olabilir. Dostlarımız olmalı, zira sadık dost insan için en büyük yardımdır. Toplum işlerine karışmalıyız, zira bütünün iyiliği tek tek bireylere de iyilik getirir. Yalan söylememeliyiz; zira, bize kimse güvenmediği için, işimizi ve ticari kredimizi kaybederiz. Kant bu şekilde yararcı ahlaka karşı mücadele bayrağı açar. Ona göre bir davranış kalıbı sadece ve sadece özünde iyi olduğu, insana yaraştığı için yapılmalı ya da yapılmamalıdır; tam bir tutarlılık için ilkelere hiç bir şekilde istisna tanınmamalıdır. Öyle ki, bir adam telaşla önündeki ilk eve sığınsa, ardından silahlı başka bir adam ev sahibine bu adamı görüp görmediğini sorsa, ahlaklılığın bir gereği olarak kendisinden bir cevap beklenen adam, arananın kendi evine sığındığını söylemelidir. Bu bilgiler ışığında Kant’ın uyulmasını istediği “ahlak” düşüncesini, “bilerek isteyerek yani taammüden bir gayeyi gerçekleştirme amacına yönelik yarar-amaçlı olmayan bir fazilet arayışı” olarak tanımlamak mümkündür. Detaylı bilgi için bkz. Frolov, İvan, Felsefe Sözlüğü, çev : Aziz Çalışlar, 1. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991, s.7

Ayrıca bkz. <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=23>

etmekte ve böylece ahlakî davranış kendi dışında herhangi bir şeye değil kendisine dayanmış olmaktadır.”¹²⁶

Prof. Kessler’in özellikle evrensel bir ahlâk düşüncesi ve bu ahlâk düşüncesinin temeline akıllı oturtması, onun, Kant’ın ahlâk felsefesinden etkilendiği göstermektedir. Kessler’in Kant’çı ahlak ahlâk görüşü ile ilgili etkileşimi siyaset ve ahlâk konusunda vermiş olduğu bir konferansında daha net görülmektedir. “ ... Bazı çevreler, siyasetin ahlâkla hiçbir münasebeti olmadığını söylemekte, gerek devlet adamı, gerek bunun tarafından yürütülen politikanın isabetli, azimli ve muvaffak olması şarttır. Bu arada ahlâkın rolü bahis konusu değildir, zira ahlâk kaidelerine uygun olarak hareket etmek isteyen kimse, vâiz yahut profesör olmalıdır, iddiasındadırlar. Halbuki ben bizzat Kant’ın telâkkisine inanıyorum ve bundan dolayı siyaset ve ahlâk arasındaki anlaşamamazlık bütün çetin çetrefil taraflarıyla karşımda durmaktadır. Bana vicdanım emretmektedir: sözünü tut, yalan söyleme. Fakat politikada hemen her gün yalanlar ve sözden dönmelerle karşılaşmaktayız. Bu yalan ve desiseler bazı hallerde, riyakâr cümlelerle örtülmekte ve bazen de küstah bir açıklık ile faydalı olduğundan ve başarı vaat ettiğinden dolayı öğütlemektedir. Dini ve Kantçı ahlâka inanmayan kimseler bile, hiç şüphesiz ahlâkın siyasete nazaran daha eski tarihe malik olduğunu tasdik zorundadırlar... Gerçekten bazı hallerde Devletin, ahlâk kaidelerine asla riayet etmeyen bir takım kriminal insanların eline düştüğü görülmektedir. Bu insanlar devlete hâkimdirler ve hukuku kendi dilediklerine göre değiştirmekte ve ayaklar altına almakta ve bütün iktidar vasıtalarını kendi maksatlarına varabilmek için açıkça kötüye kullanmaktadırlar. Bunların elinde bulunan devlet, dolandırıcılığı cezalandırmaktadır. Anca bu adamların siyasetlerinde hile, yalan ve desise hâkim bir rol oynamaktadır... Tabiatın ahlâk tanımamasına, tabiatte büyüme ve çökmenin zaruri bulunmasına karşı, iyi veya kötü olan daima insandır. Kötü beşeri irade, her iktidar vasıtasını iyi maksatlar uğrunda kullanabilir... Şu halde siyaset ve ahlâk meselelerini mekân ve tabiat bakımından değil, halk ve hukuk bakımından düşünmek lâzımdır. Bu itibarla uyuşuk ve korkak insanlar kendi siyasi kayıtsızlık ve uyuşukluklarını mazur göstermek

¹²⁶ Kemerli, Ahmet, “Ahlâkın Temelleri ve Çağımızda Evrensel Ahlâk İhtiyacı”, 26.20.1996, <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=19168>

maksadiyle, siyasetin karakteri bozduğunu iddia etmektedirler. Halbuki kanaatimca doğru olan, bu sözün tam aksidir: Ancak karakterlere siyaseti kirletmektedir. Siyasi iktidar ahlâken düşük ve suç işlemeğe istidarlı olan insanların eline geçtiği takdirde, düzgün işleyen bir politikadan bahsetmeğe elbette imkan yoktur. Bu insanlar kendi memleketlerini, hattâ komşu devletleri büyük tehlikelere düşürebilirler... hülâsa yalancılığın, hoyratlığın, yahut vicdansızlığın siyasetin mahiyeti icabı olduğunu sanmak büyük bir hatadır. Kötü bir seçim ve düzensiz bir kontrol sonunda, sahtekâr bir banka memuru da kendi müessesini büyük felaketlere sürükleyebilir. Bununla beraber hilekârlığın, banka muamelelerinin mahiyeti icabı olduğunu söylemek tabiatıyla gülünç olur... Filhakika Kant'ın bahsettiği ahlâk kanunun edebi iktidarı, nihayet tarhite daima muzaffer olmuştur. Muzaffer olmuştur, çünkü binlerce mert insan, bu uğurda aç kalmaya, kanlarını dökmeğe ve ölmeğe hazır idiler. Eğer bizler vicdanımızdan gelen sesi erkekçe takip edersek, zafer gününü görmesek bile, nihayet ahlâka aykırı bütün siyasetlerin yıkılıp perişan olacaklarından asla şüpheyi düşmemekliğimiz lâzımdır.”¹²⁷

Prof. Kessler'in siyaset ve ahlâk temelinde ki bu konuşmasında da Kant üzerine yaptığı vurgular, onun Kantçı ahlâka olan yakınlığını göstermektedir. Kessler, bir diğer eleştiri yazısında yine siyaset ve ahlak konusunda fikirlerini beyan etmektedir. Kessler'e göre siyaset ve ahlak meselesi kendi döneminin önemli sosyal krizlerindendir. “Zamanımızın mazur kaldığı ikinci çeşit içtimai buhran, yani siyasi ahlâk buhranı fikrimce daha ciddidir. Devlet deyince aklımıza, hudutları belli coğrafi mekân üzerinde üç unsurun topluluğu geliyor: nüfus, siyasi iktidar ve hukuk nizamı. Fakat bunların üçü de ahlâki bir temele dayanmadan yaşayamaz. Tarihte bu ahlâk dayanağını terk ettikleri için birçok devletlerin batıp gittikleri görülmüştür. Halkın ahlâki tereddidi, siyasi iktidarın ahlâksızlıkla kötü yollar üzerinde kullanılması, hukukun gayrı ahlâki bir tarzda çiğnenmesi hep malûm olan akibeti doğurmuştur... Mevcut hukuk kaidelerinin kötü olduklarına, eskidiklerine, içtimai hayatın değişmelerini takip edemediklerine tarihte

¹²⁷ Tuna, a.g.m., s. 11 – 12

binlerce misal göstermek mümkündür. Ancak bir hukuk düzeni ne kadar kötü olursa olsun, hukuk ve ahlâk kaidelerine aldırış etmemekten ve haksızlıklardan daha iyidir”¹²⁸

Kessler ahlak meselesinde Aydınlanma Çağının felsefesini benimsemektedir. “Beşer ve Tabiat” adlı makalesinde de bu dönemin ahlak kavramını öne sürmektedir. Öte yandan ahlak kavramının önemini de şu cümlelerle ifade etmektedir:” insanlara ve hayvanlara karşı “insani olma”nın, on sekizinci, asra medyun olduğumuz, ahlâki idealini kaybetmiyelim! Unutmıyalım ki, insan camiasının hayat ve istikbali için vicdan irfandan daha mühimdir”¹²⁹

2.5. Kessler’in Sosyal Adalet* Yaklaşımı

Prof. Kessler’in sosyal adalet yaklaşımını tanımlayabilmek için öncelikle Kessler’in eşitlik ve özgürlük kavramlarına olan bakışını incelemek gerekmektedir.

Prof. Kessler, eşitlik konusunda insanları doğa gereği eşit olmadıkları görüşünden hareket eder. “ bu müsavatsızlık (eşitsizlik) cinste, yaşta, beden ve fikir vaziyetlerinde, iştiyaklarda görülür”¹³⁰ Bu eşitsizlik halinin mutlak bir eşitliğe dönüştürülmesi Kessler’e göre mümkün olmamaktadır. Ancak “ makul bir müsavat (eşitlik) içtimai adalet bakımından talep edildiği ve peşinde koşulduğu zaman yalnız izafi bir müsavileşme mevzuu bahs olmaktadır ki başlıca üç istikameti vardır”¹³¹

¹²⁸ Tuna, a.g.m., s. 13

¹²⁹ Kessler (1937a), a.g.m., s. 4

*Sosyal adalet kavramı birçok tanıma sahiptir. En kısa tanımıyla toplum içinde sosyal sınıflar arası farklılıkları azaltmayı içerir. Bu çerçevede temel amaç sosyal sınıflar arası farklılıkları mümkün olduğunca azaltarak sosyal sınıflar arası dengelemeyi sağlamaktır. Bir diğer yaklaşımla sosyal adalet kavramı sosyal sınıflar arası iktisadi dengesizliklerin giderilmesi ve iktisadi anlamda zayıf konumda olan sınıfların diğer sınıflara karşı korunması olarak da tanımlanabilir. Ancak bu tanımlama iktisadi ekonomik açıdan bakıldığında geçerli olacaktır. Sosyal adalet kavramına daha geniş bir perspektiften bakmak gerekmektedir. Geniş anlamda sosyal adalet iki temel ilke üzerine kuruludur. Bunlardan ilki hak etme ve değerdir yani toplum üyelerinin herhangi bir ayrıma tabi tutulmadan fırsat eşitliğini elde etmeleridir. İkinci ilke ise gereksinim ve eşitlik ilkesidir. Bu ilke gereği devlet düzenleyicidir ve toplumsal olanakların sağlanmasında bütün toplum bireylerine eşit muamele yapması söz konusudur. Bu nedenle eşit fırsat veren ve bu fırsatları düzenleyen bir devlet anlayışı gerektirir. Buna göre sosyal adalet eşitlik ve özgürlük arasında bir dengeyi öngörmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Kaya, Pir Ali, “Sosyal Adaletin Teorik Çerçevesi Üzerine Bir Değerlendirme”, <http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/armaganlar/nusretekin/1/17.pdf>

¹³⁰ Kessler, (1938) a.g.e., s. 169

¹³¹ Kessler, (1938) a.g.e., s. 169

Kessler ifade ettiği bu üç türü “bütün insanlar için aynı esas haklar”, “bütün vatandaşlar için aynı medeni hukuk” ve sınıfsız cemiyette sosyal siyaset eşitliği” olarak tanımlamaktadır.

Prof. Kessler bu ayrımıyla birlikte eşitlik meselesini liberalizmin getirmiş olduğu temel haklar, devlet karşısında eşit olma durumu ve Sosyalist düzendeki eşitlik durumu olarak tanımlamaktadır. Sosyal adalet açısından bakılacak olursa bu ayırım dahilindeki üç konu da incelemeye değerdir.

Prof. Kessler, liberalizmle birlikte oluşmuş olan özgürlük meselesini hukuk sistemiyle güvence altına alınması noktasında konumlandırmaktadır. Bu haliyle 19. ve 20. yüzyılda yaşanan gelişmeler sonucu devletlerce tanınmış haklardan bahsetmektedir. Kessler, temel hak ve özgürlüklere ilişkin yaptığı değerlendirmelerinde bu yüzyıllarda tüm ülkelerce tanınmış olan hakları ve bazı ülkelerde tanınan hakları ifade etmektedir. Bahsetmiş olduğu temel haklar içerisinde altı hakkı (hayat hakkı – özgürlük hakkı – mülkiyet hakkı – ifade özgürlüğü – devlet karşısında rica ve isteme hakkı – serbest dini ibadet hakkı) tanıyan ülkeleri de hukuk devleti olarak tanımlamaktadır. Bu haliyle Kessler, sosyal adalet kavramı içerisinde özellikle hak etme ve değer ilkelerine değinmektedir. Bu haliyle hukuk devleti vatandaşlarına bu temel hakları sağlamalı ve bu hakların uygulanmasında her hangi bir statü, zümre ya da sınıf ayrımı yapmamalıdır. Ancak Kessler, liberalizmin gelişimi sürecinde bu temel yaklaşımın özellikle ilerleyen dönemlerde zayıfladığını belirtmekten geri kalmamıştır. Bu temel haklar içerisinde öne çıkan husus mülkiyet hakkı olmuştur. Diğer hakların gelişimi ve uygulanışı mülkiyet hakkına nazaran daha geç gerçekleşmiştir.

Kessler eşitlik meselesine ilişkin bir diğer açılımını ise devlet nezdinde vatandaş olma kavramı üzerinden yürütmektedir. Kessler’e göre “bütün devlet unsurları için “hemşerilik hakkı telakkisidir. Burada mesele “insanlık” ve “umumi beşer hakları” olmayıp, devlet hemşerileri ve onların umumi hemşerilik hukukudur. (...) Her vatandaş aynı medeni vazifelere (askerlik, vergi), aynı sivil haklara (aynı intihap hakkı, mektebe gitmede aynı hak, mesleğini ifada ve memuriyet kazanmada aynı hak...), aynı

mukadderata (amme hizmetinde orduda... aynı şekilde terakki etmek hakkı) malik olmalıdır.”¹³²

Prof. Kessler yukarıda belirtilen düşünceleri ile sosyal adalet kavramına bakışını daha da netleştirmektedir. Bu çerçevede Kessler sosyal adaletin temelinde yer alan fırsat eşitliği ile gereksinim ve eşitlik ilkelerini devlet karşısında alınan pozisyon ile tanımlamaktadır. Buna göre devlet vatandaşına karşı hak ve borçları düzenlerken eşit mesafede olmalıdır. Bu mesafe sadece hak tanıma açısından olmamalıdır. Bu mesafe eşitlik boyutuyla devletin vatandaşına sağladığı fırsat eşitliğinde de kendisini göstermelidir.

Prof. Kessler’in üçüncü tür eşitlik olarak gösterdiği Sosyalist sisteme ilişkin görüşleri onun eşitlik ve özgürlük arasındaki bağa ilişkin görüşlerini anlamak açısından önem arz etmektedir. Kessler, Sosyalist sistemin temelini sosyal düzen içerisinde görülen tüm eşitsizliğin kalkması olarak niteler. Buna göre “zenginlik ve fakirlik ortadan kalkmalı, gelirler ve hayat tarzı bütün cemiyet uzuvları için aynı olmalıdır. Hatta hayat felsefelerinin de bundan sonra birbirinin aynı olacağı farzedilmektedir.”¹³³ Kessler Sosyalist sistemin bu fikrine karşı çıkmaktadır. Öncelikli olarak işbölümü başlı başına bir itiraz noktasıdır. Nitekim Kessler’e göre uzmanlaşmadan dolayı oluşan teknik bilgi ve yönetimin eşitsizliği Sosyalist sistem de dahi bertaraf edilemez. “Sosyalistvari müsavat isteyen herkes hürriyet fikrini reddetmek ve onu ortadan kaldırmak için savaşmak mecburiyetindedir.”¹³⁴ Bu görüşleriyle Kessler, özgürlük ve eşitlik kavramlarının birbirine bağımlılığını net olarak ifade etmektedir. Kesin bir eşitlik anlayışı için özgürlük fikrini reddetmek gerekmektedir. Bu organik bağ tma tersi durum içinde söz konusudur. Tam bir özgürlük demek Kessler’e göre anarşizme giden bir olguyu ortaya çıkarmaktadır. Kessler bu meyanda sınırsız bir özgürlük anlayışına da karşı çıkmaktadır.

Prof. Kessler, özgürlük ve eşitlik temelinde sosyal adaletle ilişkin fikirlerini sosyal denge kavramıyla açıklamaktadır. Kessler’e göre “içtimai muvazeneden anlaşılan

¹³² Kessler, (1938) a.g.e., s. 174 – 175

¹³³ Kessler, (1938) a.g.e., s. 176

¹³⁴ Kessler, (1938) a.g.e., s. 177

şey, zümrelerin sınıfların ve mesleklerin birbirile çarpışmadan yan yana yaşadığı bir cemiyettin heyeti umumiye vaziyetidir”¹³⁵ Kessler, sosyal adalete ilişkin bölüşüm ve fırsat eşitliği halinin olmaması halinde olabilecekleri şu sözlerle ifade etmektedir. “Esir kütlelerle, fakirleşen köylülerle, ehemmiyetten düşen artizanlarla vaziyetleri vahimleşen proleterlerle, işsiz amele sürülerle dolu olan cemiyetler daima huzursuzluk içindedirler., onlarda içtimai müvazene yoktur.”¹³⁶ Görülmektedir ki Kessler’e göre sosyal adalet temelinde sosyal eşitlikten yoksun bir toplum daima gerginlik ve huzursuzluk içinde olacaktır.

Prof. Kessler sosyal siyaset kavramının tanımını yaparken de özellikle sosyal adalet kavramında değerlendirilebilecek noktalara vurgu yapmıştır. “Şu halde içtimai siyaset sosyal sınıfların hareketleri ve tezatları ve mücadeleleri karşısında devlet ve hukuk nizamını ayakta tutmağa ve idame matuf bir siyaset olarak tarif edilebilir. Bu meyanda içtimai siyaset bir sınıfı (ekseriya zayıf ve cemiyet ehramının aşağısında bulunan bir sınıfı) iltizam ve himaye eder, terfih ve takkiye eyler, buna mükabil başka bir sınıfa (ekseriya kuvvetli ve yüksek bir sınıfa) yükler tahmil eder ve onu zayıflatmaya çalışabilir”¹³⁷ Kessler, sosyal siyaseti, sınıflar arası bir dengeleme aracı olarak görmektedir. Bu dengeleme işlevi özellikle güçlü sınıflardan zayıf sınıflara doğru bir akışı içerir. Bir dengeleme aracı olarak sosyal siyaset bu göreviyle birlikte devlet ve hukuk düzeninin de güvencesi olup sistemin devamlılığını sağlamaktadır. Kessler’in devlete biçtiği görev ise taraf olma durumu değildir. Devlet bu durumda fırsat eşitliği, gereksinim ve eşitlik ilkelerini sağlamaktır. Bu haliyle Kessler sosyal siyaset kavramının sosyal muvazene (eşitlik) kavramı olarak açıklanabileceğini de belirtmektedir.

2.6. Kessler’in Sınıf ve İşçi Sınıfı Yaklaşımı

2.6.1. Kessler’in Sınıf* Yaklaşımı

¹³⁵ Kessler, (1938) a.g.e., s. 189

¹³⁶ Kessler, (1938) a.g.e., s. 190

¹³⁷ Kessler, (1945) a.g.e., s. 4

Prof. Kessler, sınıf kavramını sosyal topluluklar ve örgütler temelinde incelemektedir. Kessler, sosyal topluluklar ve örgütler konusunu, enformel topluluklar ve formel topluluklar olarak ikiye ayırmaktadır. Enformel toplulukların hukuksal anlamda sınırları belli olmamakla birlikte, bu toplulukları belirleyen herhangi bir yasa, tüzük, ya da sözleşme bulunmamaktadır. Enformel toplulukların “hukuk nazarında mevcudiyetleri yoktur. Ne hâkim, ne de idare makamı, şekilsiz bir grubu sorguya çekemez, cezalandıramaz ve hukuki bakımdan sorguya çekemez.”¹³⁸ Öte yandan Enformel topluluklarda bireylerin herhangi bir kaydı olmamakla birlikte, bir görevleri veya bu gruplara bir bağlılıkları da yoktur.

Formel topluluklar ise, bir hukuki temele dayanırlar ve hukuki anlamda sınırları mevcuttur. Bu toplulukların kendilerine uygun bir tüzüğü ve üyeleri vardır. Bu tür örgütler, “Mahkemeye suçlu olarak çıkar, hâkim veya sivil idare tarafından dağıtılabılır yahut yasak edilebilirler. Her dernek, her siyasi fırka, her iktisadi teşkilât bu şekilde ortadan kaldırılabilir (...) Şekilsiz zümrede “fertçilik – individualismus”, şekilli zümrede ise “içtimai prensip” daha çok hâkimdir. Şekilsiz zümre bir yığına çok benzer. Şekilli zümre ise bir “Teşkilat – Organisation” olarak şuurlu bir şekle kendisinin modeli olan “Uzviyet – Organismus” a yaklaşır”¹³⁹

Prof. Kessler, enformel toplulukları iki tür olarak ayırmaktadır. Bunlardan ilki enformel ve devamlılığı olmayan topluluklardır. Sokak yürüyüşleri, sokak toplanmaları, sinema seyircileri, gibi tesadüfen bir araya gelen yığınlardır. İkinci tür enformel topluluklar ise enformel ve devamlılığı olan topluluklardır. Kessler, bu tür toplulukları kendi içinde ikiye ayırmaktadır. Bunlar; küçük miktarda devam eden topluluklar ve büyük miktarda devam eden topluluklardır. Büyük miktarda devamlı topluluklar Kessler’e göre hareketler (İman, Hristiyanlık, Müslümanlık, Sosyalizm, Nasyonalizm,

* Fransızca’ya 14. ve İngilizce’ye 16. yüzyılda giren sınıf kelimesi, Latince kökenli olup, ilk başlarda hem kişiler hem de şeyleri sıralamada – düzenlemede kullanılmaktaydı. 18. e 19. yüzyıldan sonra vatandaşları, sahip oldukları servete göre ayıran sınıf terimi, gittikçe sosyal boyut kazanmış ve toplumsal ayırım ve ilişkileri düzenleyen bir anlama kavuşmuştur. Toplum içinde birbirinden farklı sosyal konumlarda olan ve geçmişten bugüne kadar değişik varyasyonlarda devam eden bir çok sınıf vardır. Detaylı bilgi için bkz Seyyar, Ali, Davranış Bilimleri Terimleri Ansiklopedik Sözlük, 1. Baskı, Beta Basım, İstanbul, 2004,

¹³⁸ Kessler (1938), a.g.e., s. 123

¹³⁹ Kessler (1938), a.g.e., s. 124

Faşizm, Rönesans, Hümanizm) ve sosyal sınıflardır. Kessler, sınıf kavramını bu noktada konumlandırmakta ve toplumsal sınıfları şekilsiz topluluklar içerisinde değerlendirmektedir.

Prof. Kessler, sınıfı şu şekilde tanımlamaktadır : “Sınıf*, bir halkın şekilsiz tâli zümresidir. Sınıfı tutan bağ, 1) aynı (Gelir – Einkommen), 2) aynı (Hayat vaziyeti – Lebensstel), 3) aynı hayat davranışı, 4) aynı (Hayat görüşü – Lebensanhang) ne sahip olmaktadır.”¹⁴⁰ Kessler sınıfı oluşturan bu dört unsuru şu şekilde açıklamaktadır:

“I – Aynı Gelir Meslesi: Yukarı sınıflar (bunlar papaslar, şövalyeler olabildiği gibi, tüccarlar, Devlet memurları yahut sanayi mensupları, büyük arazi sahipleri olabilir.) daima nisbi şekilde zengindir. Halbuki aşağı sınıflar(bunlar ziraat işlerinde kullanılan esirler, yahut köylüler, fabrika ameleleri, yahut bu gibiler olabilir) daima fakirdirler. Orta sınıflar her yerde mütevazî bir refah sahibidirler. (Yukarı sınıf – Oberklasse) den birisi fakirleşince aşağı inmeğe mecburdur. (Aşağı sınıf – Unterklasse) den zengin olan birisi de yukarı sınıfa hülûl eder. (...) Hulâsa, gelir müsavâtı, sınıf teşkil edici, gelir farkı ise sınıf tefrik edici bir rol oynamaktadır.

II – Yaklaştırıcı ve aynı olan hayat vaziyeti: Hayatta müstakil olanlar bir sınıf içinde gayet kolay toplanırlar, hâlbuki sabit suretle bağlı olan memurlar ikinci, ücretli ameleler bir üçüncü nihayet köylüler bir dördüncü sınıf teşkil ederler. Müteşebbislerde, büyük bir gelir farkı gösterdikleri takdirde bir başka sınıf içinde birleşebilirler.

III – Aynı hayat davranışı: Aynı kıyafet âdetleri, yemek âdetleri, istirahat etmek, bayramlara iştirak eylemek, çocuk terbiye etmek, hatta defin olunmak gibi hususlarda tarzları aynı olanlar, bir sınıf teşkil ederler. Bir sınıfın azaları, bir tiyatronun ya loncalarında yahut parkenlerinde yer alırlar aksi takdirde gitmemeği tercih ederler. (...) Yakasız yahut eldivensiz sokakta dolaşmamalıdır. (...) Çocukları yüksek mekteplere devam etmeli yahut eve muallim getirtmelidirler (...) Halbuki başka sınıf azaları başka

¹⁴⁰ Kessler (1938), a.g.e., s. 128

* Weber sınıf meselesini ve kavramını tamamen ekonomik çıkara, yani piyasa çıkarlarına bağlamaktadır. Bu çıkara sınıf çıkarı adı veren Weber, belirli bir hayat tarzına sahip olmayı ise statü onuruna ve statü tabakalaşmasına bağlamaktadır. Sınıf tabakalaşmaları üretim ve mülkiyet ilişkilerine dayanırken statü tabakalaşması ise özel hayat tarzlarının temsil ettiği tüketim biçimlerine göre belirlenir. Detaylı bilgi için bkz Weber, Max, Sosyoloji Yazıları, çev: Taha Parla, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004 s. 270 – 286

kılık, başka âdet sahibidirler, yemeklerini bıçakla yerler ve mendilsiz yaşarlar. Eğer, yakasız, kıravatsız birinci sınıfın bekleme salonuna gelirlerse hemen çıkarılırlar. Böylece sınıflar başkalaştıkça, hayat davranışları, takınılan vaziyetlerde başkalaşır.

IV – Aynı hayat görüşü: Burada mesele, iman, hurafe, şeref telâkkisi, ahlâki esaslar, hayata verilen istikamet ve beklenen ümitlerdir. Yukarı sınıf münevver, okumuş, aşağı sınıf dindardır. (...) Kısası aynı hayat görüşü insanları beraberce sevk ve idare etmektedir. Aynı hayat görüşüne malik olmıyanların bir sınıf içinde bulunmasına tahammül edilemez”¹⁴¹

Prof. Kessler, sınıf üzerindeki bu tahlillerinde, toplumdaki bireylerin gelirleri, benzer yaşam durumları, benzer hayat davranışları ve benzer hayat görüşlerini baz almaktadır. Kessler, bu sınıf tutumu ile Weber’in sınıf yorumuna yaklaşmaktadır. Ancak Kessler, Weber’den farklı olarak, Weber’in statü kavramını sınıf kavramı ile çok ilişkilendirmez. Kessler, sınıf kavramının temeline gelir ilişkilerini yani ekonomik unsurları koyarken, diğer yandan bu oluşuma hayat görüşü ve hayat davranışını esas olarak eklemektedir.

Prof. Kessler, sınıf kavramıyla ilgili dönem içerisinde oluşan diğer görüşlere de değinmektedir. Bu görüşlerden ilki, sınıf meselesinin ırkla olan alâkasıdır. Kessler, tarih içerisinde bu tip bir sınıf yorumunun yapıldığını belirtmekle birlikte bu görüşe karşı çıkmaktadır. “ İctimai sınıfların tabii olarak birbirinden ayrı muhtelif insan ırklarından çıkarılması tecrübe edildi. Hakikatte de tarih, ekseriya yabancı fatihlerin büyük arazi sahibi yahut asilzade olduğunu ve kendilerine tabi kıldıkları köylülerin de içtimai bir alt tabaka teşkil eylediğini gösteriyor. (...) Bu gibi tarihi hadiselerden yanlış olarak şu netice çıkarıldı. Her tarafta ve her cemiyette yukarı tabaka tabiat itibari ile, ırk bakımından, aşağı tabakalardan ayrılır. (...) Fakat yüzlerce tarihi vakıa buna karşı geliyor”¹⁴²

Sınıfla ilgili olarak değinilen bir diğer görüş ise mesleki sınıf esasıdır. Kessler, bu görüşü savunan, dönemin Alman iktisatçısı Gustav Schomoller’e karşı çıkmaktadır. “Ona (Gustv Schomoller’e) göre bir halk içinde meslekler irsi tevhit eder. İşte sınıflar

¹⁴¹ Kessler (1938), a.g.e., s. 128 – 130

¹⁴² Kessler (1938), a.g.e., s. 131

bunun neticesidir. (...) 17 ve 18 inci asırlarda Garbi Avrupa’da ekser el sanayi, hatta ekseriya yüksek memuriyetler ve zabıtlık, profesörlük, papaslık, adliyecilik ve doktorluk ırsı idi. (...) Fakat bugünkü biyoloji kazanılış hassaların tevarüsü nazariyesini müsbet olarak kabul etmiyor. Tevarüs edilen şeyler, istidatlar ve temayüllerdir. Fakat mesleki beceriklilikler ve tecrübeler ırsı olarak geçmiyor. Zeki bir hukukçu, kaide olarak, zeki çocuk sahibi olur. Fakat bundan bu hukukçu ve oğullarının hususi bir hukukçu insan tipi teşkil ettiği neticesini çıkaramayız.”¹⁴³ Bu fikirleriyle Kessler, meslek ya da statü sürekliliği düşüncesine karşı çıkmakta ve fırsat eşitiği ve açık toplum sistemine yaklaşmaktadır.

Prof. Kessler, sınıf kavramı üzerine yapmış olduğu bu çözümlemelerin üzerine şu sonuca varmaktadır, “ O halde içtimai sınıfları münhasıran, tabiat yahut ilâhi nizam yahut ırk, yahut ataların ırsı meslekleri ile izah etmek imkânsızdır. Sınıflar daha ziyade şuuri ve makul olan uyma ve ayrılmalar neticesinde ortaya çıkarlar. Bu esnada, günümüz bakımından, gelir münasebetleri birinci derecede rol oynamaktadır. Fakat sınıfın diğer iki seciyesi olan hayat davranışı ile hayat görüşü de birlikte müessir olurlar.”¹⁴⁴

Prof. Kessler’in sınıf yorumunu, Marx’ın sınıf tutumuna göre incelemek gerekirse, Kessler, Marx’ın sınıf görüşünü de kabul etmemektedir. Kessler’e göre ” Marx kapitalist memleketlerde en nihayet borjuve ve amele olmak üzere iki sınıfın kalacağına kanaat getirmişti. En sonunda proleter sınıf, borjuva sınıfı imha edecek, amele sınıfı yalnız kalınca sınıfsız cemiyet mefkûresi gerçekleşecektir.

Bu düşünce; büyük bir hatadır. Bugünkü kapitalist Avrupa devletlerinde en az sekiz sınıf vardır:

- 1 – Eski büyük arazi sahiplerinin bakayası;
- 2 – Büyük müteşebbisler;
- 3 – Memurlar: A) Birinci ve ikinci sınıf memurlar. B) Üçüncü sınıf ve tamamı ile madûn memurlar;
- 4 – Küçük müteşebbisler ve eski elişçiliğinden kalma zanaatkârlar;

¹⁴³ Kessler (1938), a.g.e. s. 132

¹⁴⁴ Kessler (1938), a.g.e. s. 133

5 – Kapitalist hususi memurlar;

6 – Kapitalist sanayi amelesi;

7 – Köylüler;

8 – Ziraat amelesi ,”¹⁴⁵

Bu şekilde görüşlerini sunan Kessler, yaşadığı dönem içerisinde Avrupa’da bu sekiz sınıftan bahsederken, yine sınıf ayrımlarını ekonomik temele dayandırmakta ancak hayat görüşü ve hayat davranışı fikirlerini de sınıf kavramının içine katmaktadır. Bu sınıf tespitleri ile Kessler, Weberyen sınıf yorumuna yaklaşmaktadır.

Marx’ın üretim araçlarının mülkiyeti düşüncesine dayalı sınıf ayrımını reddeden Kessler, sınıfsız bir toplum düşüncesinin de başarısız olduğu kanaatindedir. Kessler’e göre, “Rusya’da tatbik edilen komünizm de sınıfları ortadan kaldırmağa muvaffak olamamıştır. Köyde köylüler ve ziraat amelesi karşı karşıyadırlar. Şehirlerde eski borjuvazi bakayası olanlar, emekçi denen sınıf ile yan yanadırlar. Emekçi proleter zümresi içinde de sınıf haline girebilecek olan yeni zümreler teşekkül etmektedir. Bir sahanın ihtisasını edinmiş amele ile çıraklar arasında, idare edici amele ile idare edilen amele arasında, kömür havzalarında, demir havzalarındaki ağır denen sanayi ile, elden ele devam eden ve birkaç türlü sanayiye ihtiyaç gösteren sanayi amelesi arasında (...) ihtilâflar ortaya çıkacaktır.”¹⁴⁶

Prof. Kessler Marx’ın sınıf yaklaşımını bu şekilde reddederken acaba sınıfların oluşumunun temelini nereye bağlamaktadır? Kessler’e göre, sınıf kavramı çok eski bir kavramdır ve sınıf kavramının temelinde eşitsizlik esası bulunmaktadır.

“Her içtimai zümreleşme gibi sınıfın doğuşu da insanlar arasındaki tabii müsavatsızlık fikrine müstenittir.

İnsanların tabiatçe gayri müsavi olduklarını görmekten müteessir olan cihan ıslahatçıları vardır: İnsanları sonradan birbirine müsavi şekle sokmak isterler. Her içtimai ayrılma bu tabii müsavatsızlıklara şuuri olarak bağlı bulunmaktır. (...) Sınıfların teşekkülü de tabii müsavatsızlığın bulunduğunu önceden farzeder ve onunla birleşir.

¹⁴⁵ Kessler (1938), a.g.e., s. 136 – 137

¹⁴⁶ Kessler (1938), a.g.e., s. 137

(...) Her içtimai sınıf bir şekil olmayıp beşeri düşünce ve idarenin şuuri bir surette vücade getirdiği bir yapıdır. Fakat sınıfın bulunması vakıası, bizim yarattığımız ve ortadan kaldıramayacağımız insanların tabi müsavatsızlığına istinat eder.”¹⁴⁷ Kessler sınıfların oluşumuna, insanlar arasında olan doğal eşitsizliğin yol açtığı fikrine açıkça sahiptir.

Sınıf bilinci kavramıyla ilgi olarak, Kessler’e göre güçlü cemiyetlerin olduğu yerlerde, tek bir ırktan ya da kandan gelme fikirlerinin olduğu yerlerde, ortak din kuvveti, devlet fikirlerinin olduğu, ya da zenginlerin de mecburi olarak fakirler gibi yaşadığı yerlerde bir sınıf bilincinin oluşması zordur. Keza Kessler’e göre bir sınıf bilincinden bahsedilebilmesi için toplum içinde önemli farkların oluşması gerekmektedir. Örneğin “ kuvvetli ırk farklarının, meselâ her tarafta beyaz ve siyah ırkların yan yana bulunduğu yerde, umumiyetle sınıf şuuru kuvvetli olacaktır. İngiliz büyük arazi sahiplerinin İrlanda toprak kiracılarına hâkim oldukları İrlanda’da, keza Alman baronlarının Letonya’lı küçük köylere üstün oldukları Letonya’da keyfiyet böyledir.

(...) Sınıf farklarının din farklarından ibaret olduğu yerlerde de aynı hal görülür, Müşterek bir siyasi mefkûrenin, umumiyetle müşterek bir idealin hüküm sürmediği yerlerde de hal böyledir. (...) Keza muhtelif hayat davranışlarının çarpıştığı, mesela lüksün dilenciliğin yan yana bulunduğu yerlerde de keskin sınıf kinleri doğmaktadır. Bu gibi ifratlı farklardan sonra içtimai ihtilâller vücade gelir: esirlerin isyanı, köylü isyanı, el işçilerinin isyanı gibi.”¹⁴⁸

Bu görüşler ışığında Kessler’e göre, bir sınıf bilincinin oluşabilmesi için toplumsal hayatta ve toplum içinde büyük gelir farklılıklarının, din farklılıklarının ve ırk farklılıklarının olması gerekmektedir. Ancak Kessler bu tasvirlerini tarihsel gelişmenin ışığında yapmaktadır. Kessler, din ve ırk kökenli sınıf anlayışına karşı çıkmakla birlikte tarih içinde bu görüşlere dayanılarak toplumlar arasında ya da içinde farkların ve mücadelelerinin olduğu görüşünü reddetmemektedir. Kessler, sınıf bilinci görüşünü bu şekilde öne sürerken tarihin bir sınıf mücadelesi olduğu fikrine de karşı çıkmaktadır.

¹⁴⁷ Kessler (1938), a.g.e., s. 130 – 131

¹⁴⁸ Kessler (1938), a.g.e., s. 134 – 135

“Fakat Marx’ın “bütün tarih sınıf mücadelesi tarihinden ibarettir” iddiası yanlıştır. Tarihte başka gayeler için de mücadele edilmiştir: Halklar halklara, dinler dinlere, aristokrasiler demokrasilere, prensler prenslere, halklar prenslere karşı mücadele etmişlerdir.”¹⁴⁹ Dolayısı ile Kessler ırk temelli, din temelli ya da iktidar temelli her türlü mücadeleyi sınıf mücadelesi olarak değerlendirmemektedir.

2.6.2.Kessler’in İşçi Sınıfı Yaklaşımı

Prof. Kessler işçi sınıfının doğuşunu sanayi kapitalizmine bağlar. Sanayi kapitalizmi Kessler’in düşüncesinde iki aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Bunlar ev sanayisi ve fabrika sanayisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Esasen, Kessler’e göre işçi sınıfı da bu ev sanayisiyle başlayan süreçte fabrika sanayisinin oluşumuyla gerçekleşmiştir.

Ev sanayisinde istihdam edilen ve çalıştırılan bu kişiler, ilk işçi sınıfını oluşturmaktadırlar. “Ev sanayinde çalışan ve ekseriyetle mensucat işleriyle uğraşan bu köylü ve şehirli işçiler kapitalizmin ve kapitalist işçi sınıflarının ilk ecirleridir. Henüz bunlar, bugünkü işçilerden büyük bir kısmının mensub olduğu fabrika işçileri değildir; malum olduğu üzere bunlar kendi köy evlerinde veya şehirlerde eski küçük sanayi imalathanelerinde çalışıyorlar ve kendilerine hala usta diyorlar ve dedirtiyorlar, bazen da kalfa ve çırak kullanmakta devam ediyorlardı. (...) Fakat bunların hesaplarına çalıştıkları tek müteşebbis, ücretleri indirmeğe ve bunları takatlarının fevkinde çalışmaya icbara başladıktan sonra, bunlar kendilerini iş verenlerine karşı müdafaadan aciz vaziyette bulunuyorlardı.”¹⁵⁰

Bu ev sanayi işçileri Prof. Kessler’e göre kapitalizmin ilk işçi sefaletini çeken gruptur. Özellikle tek işverene bağlı çalışmaları ve ücretlerinin işverenlerin dilediği şekilde ayarlanan bu işçiler ciddi sefaletler yaşamışlardır. Bu dönemde aynı zamanda Avrupa’da kadın işçilerin sömürüsü de söz konusudur. Özellikle iplik makinesini bu dönemde kullanılmaya başlanmasıyla kadınların yapmış olduğu iplik işleri ortadan

¹⁴⁹ Kessler (1938), a.g.e., s. 135

¹⁵⁰ Kessler (1945), a.g.e., s. 22

kalkmıştır. Bu yüzden “ yüz binlerce kadın artık kendilerine yeni işler mecburiyetinde kalıyorlar ve bunlar, bu zamana kadar yalnız erkeklerin çalışmakta oldukları sanayi ve ticaret sahalarındaki yepyeni mesleklere akın etmeğe başlıyorlardı. Bu meyanda kadınlar erkeklere nazaran daha cüzi ücretlerle iktifa ediyorlar ve böylece erkeklere ödenmekte olan ücret hadlerinin daha aşağı seviyelere inmesine sebebiyet veriyorlardı.”¹⁵¹

Prof. Kessler’e göre kapitalizmin bu ilk çağlarında ise sosyal siyasetten bahsedilemez. O dönem itibari ile ticareti sağlayan “tacire hürmete şayan bir hemşehri nazarile bakılır, o ekseriya belediye meclisine âza seçilir ve kilise idare heyetine dâhil bulunurdu. Ve hiç kimse ona, insanları istismar ettiğinden dolayı sitemde bulunmazdı. Bunun için kapitalizmin ilk çağlarında devrimizin sosyal meselesi henüz bahis mevzuu değildi ve bu çağlarda on dokuzuncu ve yirminci asırdaki sınıf mücadelesin hiçbir eser yoktur.”¹⁵²

İlk sefalet dönemi bu şekilde geçirilirken, fabrika kapitalizmine geçiş te kolay olmamıştır. Bu dönemde kapitalizmin ilk oluşumu sürecinde ev sanayi hüküm sürerken zamanla fabrika sanayi ev sanayini bertaraf etmiştir.

“Vaziyet bu merkezde iken sanayi kapitalizminin meydana gelmesi ile işer büsbütün başka şekil almıştır. Bir çok teşebbüsler ticari sahalardan adım adım münferit küçük san’at şubelerine nüfuz ve müdahale etmeğe başlamışlar ve ilk olarak kapitalist ev sanayini vücade gelmiş. Bunu kapitalist fabrika sanayi takip etmiştir. Aynı suretle bu zamana kadar kısmen kooperatifçi ve kısmen toprak hakimiyeti esasına göre ve tabi köylüler marifeti ile işletilen maden ocakları tedricen kapitalist müteşebbislerin ellerine geçmeğe başlamıştır. Şimdi ticari hayatta hiçbir zaman lüzum ve zaruret hissedilmeyen miktarda iş güçlerine ihtiyaç hasıl oluyordu. Bu devir başladıktan sonra tek bir müteşebbis bazen miktarı yüzlere varan iplikçi, dokumacı, dantelâcı ve çorapçı çalıştırdığına ve bundan maada yine yüzlerce işçiyi, kendisine ait bulunan fabrika veya maden ocağı dökümlerinde meşgul ettiğine şahit olmaktayız. İşte yavaş yavaş sınıf

¹⁵¹ Kessler (1945), a.g.e., s. 22

¹⁵² Kessler (1945), a.g.e., s. 20

şuuru iktisap etmeğe başlayan, kendilerini organize eden ve kendi vaziyetlerini islâh için mücadeleye tevessül eden işçi kütleleri bu suretle meydana gelmiştir.”¹⁵³

Prof. Kessler, sosyal siyasetin ilk başlangıcını kapitalizm sonucu oluşan işçi sınıfının sayesinde olduğundan bahsetmektedir. Zira “ sosyal hayatın arzettiği bin bir müşküller ve yepyeni vazifelerle birlikte fabrika şehirleri ne sanayi mntıkaları doğmuştur. Nihayet kapitalizmin içtimai meseleleri bütün heybeti ile insanlığın karşısına dikilmiş ve halledilmeleri için ayak diremeğe başlamışlardı; artık kapitalist çağların içtimai siyaseti başlıyordu.”¹⁵⁴

Prof. Kessler bu dönem itibari ile modern sosyal siyasetin kaynağını da yine bu fabrika sanayine ve işçilerine bağlamaktadır. Kessler’e göre “ Kapitalist çağlarda modern içtimai siyasetin hakiki inkişafını, fabrika sanayinin ve fabrika işçilerinin gelişip serpilmesinde aramak lâzımdır.”¹⁵⁵

2.7. Kessler’in Örgütlenme Özgürlüğü ve Sendikal Yaklaşımı

Prof. Kessler, toplanma, örgütlenme ve dernek kurma hakkını temel insan hakları çerçevesinde değerlendirmektedir. Sanayi kapitalizminin oluşmasıyla oluşan işçi sınıfının da bu anlamda örgütlenme hakkı vardır. Kessler, sosyal siyaset kavramını açıklarken iki yöntemden bahseder. Bunlar; kendi kendine yardım ve devlet yardımlarıdır. İşçi örgütlenmeleri ve sendikalar bu grupta içerisinde her iki alana da girmektedir. Burada sendikalar, kendi kendine yardım merkezleridir. Öte yandan örgütlenme ve sendika kurma hakkı devletçe de bir hak olarak garanti altına alınmalıdır. Keza Kessler, emek kavramını açıklarken örgütlenmenin öneminden bahseder. “İnsan ekonomisi, mal ve meta ekonomisine nazaran mahiyet itibarile çok farklıdır ve insanın bir madde ve piyasa malı haline getirilmesi hiçbir zaman doğru olamaz. Aradaki büyük mahiyet farkı idrak edilmediği takdirde insanın şeref ve haysiyeti rencide edilmiş ve beşer lâıyk olduğu muameleyi görmemiş olur. Bunun içindir ki zayıflar kuvvetli birlik

¹⁵³ Kessler (1945), a.g.e., s. 20 – 21

¹⁵⁴ Kessler (1945), a.g.e., s. 21

¹⁵⁵ Kessler (1945), a.g.e., s. 29

ve teşekküller dahilinde toplanmalıdırlar: Ancak bu suretle, tam bir sosyal ahenk meydana gelmese dahi, sosyal muvazenenin tesisi imkân dahiline girmiş olur.”¹⁵⁶ Kessler, örgütlenme ve sendika kurma haklarının zayıf olan gruplar için bir sosyal denge imkânı sağlanması açısından gerekli olduğunu ifade etmektedir. Nitekim Kessler’e göre, işçi sınıfının sadece emeği vardır. Koalisyon* ve özgür sendikacılık hakkı işçiler için, onları koruyacak bir çok yasadan daha değerlidir. Bu şekilde işçi sınıfı kendi kendine yardım mekanizması oluşturabilecek hale gelmektedir. Kessler, bu hakların bir çok devletin de yararına olacağı görüşündedir. Bu özgürlüklerle birlikte özellikle sınıf çatışmalarının oluşumunu önleyici bir yarar görülmektedir. Serbest toplanma ve örgütlenme hakkı Kessler’e göre sosyal barış için de önem arz etmektedir. “Emekçi sınıf uyuduğu zaman her şeyin en iyi düzen içinde bulunduğu zannedilir. Fakat bir defa emekçi sınıf uyanırsa, bu uyanış belki de içtimai bir sarsıntı getirir. Çalışkan ferdlerin yükselme imkânlarına serbestçe malik oldukları bir yerde müvazene, her şeyin sınıflar ve ştandlar içinde bütün hayat uzunluğunca zincirlendiği yerden daha emniyetli gözüktüyor. Serbest içtimai zümrelerin hareketinin imkanının içtimai sulha ştandlar içinde kemikleşmeden daha iyi hizmet ettiği anlaşılıyor.”¹⁵⁷ Ayrıca “işçi hareketlerini asla huzursuzluk ve ihtilâllere meydan bırakmaksızın muslihane bir şekilde klâsik ve anenevi cemiyet hayatına intibak ettirmek ve bir asır kadar evvel sık sık ilan ve beyan edilen Marxist manadaki sosyal ihtilâlden kaçınmak mümkün olabilmişse, bunu resmi içtimai politikanın yanında her halde işçi sendikalarının terbiyevi çalışmalarında ve bunların basiretle sevk ve idare ettikleri kendi kendine yardımda aramaklığımız lâzım gelir”¹⁵⁸

Kapitalizmin hüküm sürdüğü dönemde mevcut hukuk sistemi sözleşme serbestliğine dayanmaktadır. Kessler, sözleşme serbestliği ilkesinin işçiyi güçsüz ve güç

¹⁵⁶ Kessler(1945), a.g.e., s. 189

* Koalition denilen ve asıl Latince ola bu terim, ücret mukabili çalışan kimselere ait mesleki cemiyetler manasına gelmekle beraber, bidayette ve ilk sırada işçilere ve bugünkü söyleyiş tarzına göre müstahdemlerle memurlara da şamil olan meslek teşekkülleri ve birlikleri manasında delâlet etmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Kessler, Gerhard, İçtimai Siyaset, Çev: Orhan Tuna, I. Basım, Gençlik Kitabevi Neşriyatı, İstanbul, 1945, s. 38

¹⁵⁷ Kessler(1938), a.g.e., s. 193

¹⁵⁸ Kessler (1946 – 1949), a.g.m., s. 12

durumda bıraktığından bahsetmektedir. “Malum olduğu üzere, işçilerin ve bunların ailelerinin bütün varlıkları, tekmil hayatları boyunca, iş akdinin ihtiva ettiği şartlara bağlı bulunmaktadır.; şayet devlet, işçilerin kendi meslek arkadaşları ile hareket etmelerine mani olursa, pek tabi olarak bunların iş şartlarına tesir etmelerine ve bu şartların ıslahına matuf hareketlerde bulunmalarına imkân yoktur. (...) ancak ve ancak bir koalition hakkı yani birleşme ve hareket serbestisi bu biçare işçilere bir himaye ve yardım temin edebilirdi.”¹⁵⁹

Prof. Kessler, “Koalisyon Hukuku” adlı makalesinde sendikaların kurulması ve faaliyetleri ile ilgili ilkeleri net ifadelerle anlatmaktadır. Kessler, sendikaların kuruluşunda, sendikalara üye olmada ve üyelikten ayrılmada serbestlik ilkesine özel bir önem göstermiştir. Kessler’e göre: “hiçbir işçinin dışınca kalamıyacağı mecburi birlikler koalisyon değildirler; aynı suretle devlet tarafından teşkil edilmiş bulunan ticaret odaları sanayi odaları hastalık kasaları kaza sigorta kooperatifleri vesaire gibi mecburi mahiyeti haiz içtimai sigorta teşekkülleri dahi birer koalisyon sayılamaz. (...) birleşmede hürriyet ve irade serbestîsi, koalisyonun asli mahiyeti icabıdır”¹⁶⁰ Kessler’in bireysel sendika özgürlüğü ilkesini önemle vurguladığı görülmektedir. Öte yandan Kessler ilgili makalesinde sendikaların faaliyet alanlarını da önemle belirtmektedir. Bu meyanda Kessler, sendikalar için temel faaliyeti iş sözleşmeleri akdetmek olarak niteler. Öte yandan temel faaliyetlerin kapsamını şu şekilde tanımlar : “iş şartlarıyla, iş akitleriyle ve iş hukuku ile iştigal etmek, koalisyonun ruh ve mahiyetini teşkil eder.”¹⁶¹

Prof. Kessler sendikaların temel faaliyet alanları dışında sosyal amaçlı faaliyetlerde de bulunabileceğinden bahsetmektedir. Kessler’e göre “koalisyonların talî mahiyette olmak üzere sair maksatları da hedef tutabilecekleri aşikârdır. Mesela bazı işverenler koalisyonları asli maksatları yanında, iktisat siyasetine ait meselelerle meşgul olabilirler; bazı işçi ve müstahdemler koalisyonları ise kendi azaları için sigorta teşkilatını andırır büyük yardım müesseseleri vücuda getirmişler ve azalarının gerek mesleki gerek umumi talim ve terbiyeleri çok muvaffakiyetli neticeler veren gayretler

¹⁵⁹ Kessler (1945), a.g.e., s. 39

¹⁶⁰ Kessler, Gerhard, “Koalisyon Hukuku”, Ebül’ula Mardin’e Armağan”, çev: Orhan Tuna , İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Kenan Matbaası, İstanbul, 1944, s. 264

¹⁶¹ Kessler (1944), a.g.e., s. 264

sarfetmişlerdir”¹⁶² Kessler sendikaların faaliyet alanlarını bu şekilde geniş tutmuş olsa da özellikle bir kuruluşun sendika (koalisyon) sayılabilmesi için temel faaliyet alanının iş hukuku ve iş sözleşmeleri olması gerekliliğini özellikle vurgulamaktadır.

Prof. Kessler’e göre işçi örgütlenmeleri olan sendikaların tarihsel süreçte karşılaştıkları büyük zorluklar da olmuştur. “İlk zamanlarda bunlar hemen hemen her tarafta yasak edilmişlerdi. İngiltere’de 1825 de ve Almanya’da 1892 da bu türlü serbest cemiyetlerin teşkili memnundu. Fakat amme vicdanı bu memnuniyetleri haksız görüyordu. Çünkü iktisaden gayet iyi ve kuvvetli bir vaziyette olan müteşebbisler bilâ ceza birbirleri ile anlaşıyorlar ve buna istinaden iş şartlarını dikte ediyor ve kabul ettirebiliyorlardı. Vaktai (Koalisyon) lara müsaade edildi. Artık amele ve hususi memurlar da bu sayede iş mukavelesinde müsavi hakka malik vaziyetlerini elde etmeğe başladılar.”¹⁶³

Prof. Kessler, işçi sendikalarının karşılaştıkları zorlukları bir başka söyleminde şu şekilde ifade etmektedir : “Bu birlikler yeni iş hukuku için, yeni sendika hukuku için, bir kooperatif hukukunun meydana gelmesi için, eski mahkemelere nazaran daha çabuk, daha ucuz ve daha kompetan olarak haklarının elde edilmesine yardım edecek iş mahkemelerinin kurulması için yani kendilerine ve çocuklarına yeni ve daha iyi bir hukuk nizamının sağlanması uğruna savaşıyorlar. Keza bunlar, içtimai sigorta hukuku için, serbest matbuatta serbestçe ifade edebilmek için mücadele ediyorlar.”¹⁶⁴ Öte yandan Kessler bu mücadelenin hukuk dışı olmasına karşıdır. “Bunlar yeni ve daha iyi bir hukuk uğruna bütün genç sınıf organizasyonlarının yaptıkları gibi, mücadele edebilirler, ve etmelidirler. (...) Yeni ve daha iyi bir hukuk uğruna mücadele, yaşama kabiliyetini haiz her cemiyet için lüzumlu ve faydalıdır ; ancak gayrı kanuni vasıtalarla veya aşağıdan ve yukarıdan kullanılan cebir ile girişilen acı sınıf mücadeleleri her millet için bir talihsizliktir.”¹⁶⁵

¹⁶² Kessler (1944), a.g.e., s. 264 – 265

¹⁶³ Kessler, Gerhard, “Sanayi Amelesi Meselesi(g)”, çev: Hikmet Sadık , İktisat ve Ticaret Mecmuası, S.6, İstanbul, 1934, ss. 1 – 2 s. 2

¹⁶⁴ Kessler (1948a), a.g.m., s. 8

¹⁶⁵ Kessler (1948b), a.g.e., s. 9

İşçi sendikalarının bu mücadelelerini anlamlı kılan en önemli olay ise toplu iş sözleşmesi yapma özgürlüğüdür. Sözleşme özgürlüğüyle beraber sendikalar üyelerine bir yaşam güvencesi, bir diğer deyişle gelecek güvencesi de sağlayabilmektedirler. Kessler'e göre, "kolektif tarife mukavelelerinin akdiyle bütün sanayi şubelerindeki iş şartları yeknesak olarak tanzim edilmiş ve artık bundan böyle işçi ve müstahdemler 1848 senesinde Karl Marx'ın tarifi ile zencirlerinden başka kaybedecek bir şeyleri olmayan proleterler olmaktan çıkmışlardır. (...) yeter derecedeki ücretler ve kısaltılmış iş müddetleri vasıtasıyla, Pazar tatili ve ücreti ödenilen haftalık tatiller sayesinde nizamlı emniyet; iyi bir iş hukuku vasıtasıyla ve kolektif tarife mukaveleleri sayesinde nizamlı emniyet, yani gerek kendine yardım vasıtasıyla, gerekse de vazih kanunun itham edici yardımları sayesinde nizamlı emniyet."¹⁶⁶

Toplu iş sözleşmesi özgürlüğü bağlamında Kessler, grev hakkına da değinmektedir. "Liberal 19 uncu asır grev yapma hakkının, işçilerin kendilerine yardım edebilmeleri, ücretlerini çoğaltabilmeleri, iş müddetini kısaltabilmeleri, kendi alâka ve menfaatlerinin icap ettirdiği terakki hamleleri yapabilmeleri için, işçilerin elinde bulunan en kıymetli ve en müessir vasıtayı teşkil ettiğine kani idi. Gerçekten grevler ve hattâ grev tehditleri hemen de bütün kapitalist memleketlerde işçi ve müstahdemlere çok büyük faydalar temin etmişlerdir."¹⁶⁷ "Bu arada bütün garp memleketlerinde daha iyi kolektif tarife mukaveleleri elde edebilmek için işçi ve müstahdemlerin işlerini toplu olarak terk etme halleri de nadir değildir. Hiçbir sanayi, hiçbir devlet nizamı bu kâbil toplu mukavele fesihleri yani grevler yüzünden yıkılmamıştır."¹⁶⁸

Prof. Kessler grev hakkı ve grevin işçilerine olan yararlarını belirtmekle birlikte bu tür iş mücadelelerinin toplum zararına olabileceğini de belirtmektedir. " Bir elektrik müessesesi lokavt ilan yapacak ve işletmeyi durduracak olursa, böyle bir hareketten zarar görecekt yalnız işçiler olmayıp belki daha büyük zararı ışıktan, tramvaylardan, elektrik ceryanından mahrum kalmış bulunan yüzbinlerce insan görür. Bu misallerden de

¹⁶⁶ Kessler (1948b), a.g.e., s. 10 – 11

¹⁶⁷ Kessler (1945), a.g.e., s. 67

¹⁶⁸ Kessler (1948a), a.g.m., s. 11

anlaşılacağı üzere gerek grev ve gerek lokavt, sırf bunlara iştirak eden müteşebbis, müstahdem ve işçileri âlakadar eden basit ve hususi meseleler değildir.”¹⁶⁹

Prof. Kessler, grev ve lokavtın toplumsal yaşamda önemli aksamalara yol açmaması için bazı önlemler alınabileceğini belirtmektedir. “Şöyle ki, devlet elektrik, gaz, su ve kömür istihsal eden müesseselerle, demiryolu ve tramvay işletmesi gibi amme menfaatine hadim iktisadi branşlarda çalışan bütün iş güçlerine, resmi memurların imtiyazlı ve rüçhanlı hukuki mevkilerini vermek suretiyle grevleri gerçekten imkansız kılabilir. Ayrıca devlet bütün iktisat şubeleri hakkında iş ihtilafları zuhur ettiği vakit, müzakere mecburiyeti vaz ve hattâ icabı hale göre, uzlaşma ve tahkim mecburiyeti dahi koyabilir.”¹⁷⁰ Bu görüşler ışığında Kessler, grev halinin olabileceği dönemi ise toplu iş sözleşmesinin yenilenmesi süreci olarak değerlendirmektedir. “ Bu kolektif mukaveleler meriyette kaldıkları müddetçe, iş mücadelelerinin başlaması kabil değildir. Ancak kolektif mukavelenin yenilenmesi sırasında bazen grev ve lokavt hareketlerine teşebbüs edildiği de vakidir”¹⁷¹

2.8. Kessler’in Ücret ve Gelir Dağılımı Yaklaşımı

Prof. Kessler, ücret ve gelir dağılımı meselesini toplumsal üretime bağlamaktadır. Ücret teorileri içerisinde kapitalizmin ilk yıllarında uygulanan doğal ücret teorisine karşı çıkmaktadır. Doğal ücret teorisi bir işçinin sadece yaşamını devam ettirebilmesi için ona en çok gereken tüketim mallarını karşılamaya yetecek miktarda aynı ya da nakdi ödemedir. Öte yandan Kessler, ücret fonu teorisine de karşı çıkmaktadır. “ Eski liberal ekonomi siyasetinin telakkisine göre, ulus ekonomisi içerisinde tek büyük bir ücret fonds’u mevcuttur. Bir işçi zümresi için ücretlerin yükseltilmesi netice itibariyle diğer yerlerde ücretlerin aynı nisbette düşmesine

¹⁶⁹ Kessler (1945), a.g.e., s. 67

¹⁷⁰ Kessler (1946 - 1949), a.g.m., s. 12

¹⁷¹ Kessler (1946 - 1949), a.g.m., s. 11

sebebiyet verir. Bu telakki hiç şüphesiz yanlıştı; bütün ücret ve maaşların esasını teşkil edecek böyle bir ücret fonds'unu bize sarıh bir şekilde kimse ispat edemez.”¹⁷²

Prof. Kessler adil ücret kavramının net bir şekilde belirlenmeyeceği görüşündedir. “Şayet sırf nazari mülâhaza ve münakaşalar neticesinde, adil ücretin tesbiti mümkün bulunsaydı, şüphesiz etrafında birçok münakaşa ve hattâ mücadelelerin ceryan eylediği ücret meselesi ebediyen halledilmiş olurdu. Fakat tıpkı adil fiyat gibi adil ücretin de mücerret nazari bakımdan hesaplanması meselesi maalesef imkan haricindedir. (...) fakat fiiliyatta çok zaman ücretler sırf geçim masraflarının fevkinde yükselirler. Bittabi bu da bir taraftan arzedilen iş güçlerinin miktarına ve diğer taraftan da teşebbüs erbabı tarafından vaki talebin şiddetine bağlıdır.”¹⁷³

Prof. Kessler, piyasada mevcut ücretlerin emek piyasasında ki arz ve talebe göre belirlendiğini belirtmektedir. Diğer yandan ücretlerin temel geçim masraflarının biraz üstünde belirlendiğini vurgulamaktadır. Kessler, ücretlerin artışında özellikle sendikaların etkilerinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ancak bu artışı sadece sendikaların etkisiyle değil; aynı zamanda ekonominin konjonktürel durumuyla da açıklamaktadır. “Kuvvetli işçi sendikaları ücret mücadelelerinde ekseriya iş güçlerinin arzını tevkif ve tahdit etmeğe çalışırlar. Konjonktürün yükselmeğe müteayyil olduğu devirlerde, süratli sanayileşme hareketlerinde ve keza harp devirlerinde teşebbüs erbabının işçiye olan ihtiyacı artar ve çok müstacel mahiyet alır. (...) İşte bu suretle eski kapitalist memleketlerde işçi sendikalarının da yardımıyla reel ücret hadleri, bilhassa kalkınma devre ve safhalarında kuvvetle yükselbilmiştir. (...) Yüksek evsafa sanayie malik memleketlerde işçilere ödenen yüksek ücretlere, iktisaden devamlı olarak katlanılabildiğini tecrübeler göstermektedir. Bununla beraber umumi ücret seviyesinin mutedil ve ölçülü bir şekilde indirilmesinde de iktisadi depresyonun muhtemel olarak çabuk atlatılmasına yardım ettiği malûmdur”¹⁷⁴

Prof. Kessler ücret artış ve azalışlarında bir sınır konması gerekliliğinden bahsetmektedir. Burada Kessler, sınır kelimesi, ile ani ücret artışlarını ve düşüşlerini

¹⁷² Kessler, Gerhard, “Sosyal Siyaset ve Ekonomi Siyaseti”. Çev: Sabri F. Ülgener, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, S. 9, İstanbul, 1937c, ss. 1 – 5, s. 3

¹⁷³ Kessler (1945), a.g.e. s. 213 - 214

¹⁷⁴ Kessler (1945), a.g.e. s. 214

kastetmektedir. Kessler bu tip ücret artış ya da düşüşlerinin olumsuzluklara yol açabileceğini ifade etmektedir. Kessler'e göre her birey kendi ücretini arttırmak telaşındadır. Ancak “ Bununla beraber şayet başkaları böyle bir arttırmayı kendileri için talep edecek olursa bu takdirde meselenin mahiyeti değişmekte, bundan endişe duyulmakta, hattâ böyle bir talep şiddetle reddedilmektedir. Bazı alâkalı mahfillerde iddia olunduğuna göre , umumi ücret yükselmeleri, umumi fiyat tereffülerine yol açmakta ve bu da iktisadi muvazenenin sarsılmasına, ihracat imkanlarının tahdidine yol açmakta, geçimin zorlaşmasına.... ilâh, müncer olmaktadır. Nihayet fiyatların yükselmesi tekrardan yeni ücret taleplerine sebep teşkil edecek belki bu da alâkadarları ücretlerin yeniden yükseltmesine zorlayacaktır: bu suretle fasit bir daire içine girilmiş olacaktır”¹⁷⁵

Prof. Kessler, ücretlerin yükseltilebilmesi imkanını toplumsal üretime bağlamaktadır. Kessler, toplumsal üretim meselesini aynı zamanda gelir dağılımını açıklamak içinde kullanmaktadır. “ Müşterek ekonomik faaliyetlerimizin, sosyal mahsul adını verdiğimiz umumi bir neticesi vardır. Nihayet aramızda bölünen servet te bu sosyal mahsulden başka bir şey değildir. Ulus ekonomimizin ücretleri, faizleri, rantları, maaş ve kazançları hep bu mahsulden meydana gelir. Bu mahsulden fazlasını tevzi ve taksim etmeğe imkân yoktur. Sosyal mahsul küçükse, aldığımız gelir de tabiatile mahdud olacaktır. Para da nihayet sosyal mahsul üzerine yapılan bir havaleden başka değildir. Yarından itibaren bütün ücretleri ve maaşları on misli arttıracak olsak sosyal mahsul yine olduğu gibi kalır. Bu suretle talep fazlalaşacağı için para cephesinden bütün fiatların yükselmesine sebebiyet verilmiş olur, binaenaleyh gündelikle geçinenlerin de vaziyeti her hangi bir şekilde düzelmiş olmaz”¹⁷⁶

Toplumsal üretimin artmamış olması ücretlerde ki artışları anlamlı kılmayacağı gibi Prof. Kessler'e göre, yeni bir bölüşüm sorunu da ortaya çıkarmaktadır. “Ücret mukabili çalışanların ücretlerinde vaki tezayüt birdenbire bütün iştira kuvvetinin bilfarz %50 den % 75ini bunlara maledecek olursa, diğer sınıfların gösterecekleri mukavemetin pek fazla olacağına şüphe yoktur. Yine bu takdirde tek mil emtia bayileri

¹⁷⁵ Kessler (1945), a.g.e. s. 214

¹⁷⁶ Kessler (1946 – 1949), a.g.m., s. 3

daha yüksek satış fiyatları ikame etmeğe çalışacaklar ve bunu, ekseriya ücretlerin yükselmesi hesabına temin ve tedarik masraflarının artmış bulunmasına işaret etmek suretile yapacaklardır. Neticede şöyle bir vaziyetle karşılaşmaklığımız pek muhtemeldir: Fiyatlar ücretlere nazaran daha fazla artar ve bu suretile reel ücretin yükselebilmesi maksadı temin etmiş olmaz.”¹⁷⁷

Bu görüşler ışığında Prof. Kessler, ücretlerin artışının ani artışlar olmadan yavaş yavaş yükseltme ile birlikte mümkün olduğunu belirtmektedir. Keza, Kessler’e göre toplumsal üretimden % 50 alan işçiler bu payı % 75 yerine % 55 e çıkaracak bir ücret artışı ile ücretlerini daha rahat arttırabileceklerdir. “O vakit faizlerin, rantların ve kazançların hesabına olmak üzere ücretler de bir miktar genişleyebilir; böylelikle sosyal mahsulün bölünmesinde bir değişime yol açılmış olur, gündelik alan kimselerin sırtından bir parça yükselmeğe ve kalkınmağa muvaffak olabilirler.”¹⁷⁸

Prof. Kessler, ücret yükselmeleri ile toplumsal üretimin artışını ilişkilendirirken konuya işçinin verimliliği açısından da yaklaşmaktadır. Toplumsal üretimin ilk artışıyla ücretler de artacak ve bununla birlikte işçinin verimliliği de artacaktır. “Zira ücretlerin yükselmesi veya yükseltilmesiyle birlikte aynı zamanda daha iyi gıda alan ve daha mükemmel geçim şartlarına kavuşan işçi ve müstahdemlerin verimleriyle günlük istihsal miktarının artması ihtimal dâhilindedir. Bu takdirde artan reel nakdi ücretle beraber sosyal hasıla da artar ve yüne mümkündür ki, ecirlerin reel ücretleri, diğer sınıfların gelirleri asla azalmaksızın yükselebilir.”¹⁷⁹ Sosyal mahsulü arttırmanın bir diğer yolu ise ücret artışına karşılık işverenlerin teknolojik yatırımları olacaktır. “Şöyle ki, teşebbüs erbabı vaki ücret yükselmeleri neticesinde kendi temettülerinin azalmasına katlanmıyarak, işletmelerini gerek teknik gerek ekonomik bakımdan ıslâha karar verirler ve işletmeyi, modern makineler tedarik etmek suretile rasyonelize ederler, satış organizasyonlarını modernize etmek isterler, ham madde alımlarını ucuzlatmağa çalışırlar yahut bunlara benzer tedbirlere başvururlar. Şayet bu tedbirler müsbet bir şekilde neticelenirse, bu takdirde hem ecirler daha iyi şartlar altında yaşarlar hem de

¹⁷⁷ Kessler (1945), a.g.e., s. 210 – 211

¹⁷⁸ Kessler (1946 – 1949), a.g.m., s. 4

¹⁷⁹ Kessler (1945), a.g.e., s. 211

teşebbüs erbabı gelirinden fedakârlıkta bulunmaz ve nihayet milli iktisat gerek organizasyon, gerek teknik bakımdan ilerlemeler kaydetmiş olur. Keza işlerin böyle bir mahiyet alması da iktisaden arzu ve temenni edilir.”¹⁸⁰

Prof. Kessler, ücret yükselmelerini bu şekilde açıklarken, yüksek ücretlerin toplum için bir sakınca olduğu görüşünü paylaşmamaktadır. Zira Kessler’e göre yüksek ücretler gelir dağılımını eşitleyici bir rol üstlenirler. “Diğer taraftan münferit işletmelerin temettülerini bir miktar tahdit eden ücret yükselmeleri hem milli ekonomi, hem cemiyet itibarile temenniye değer, çünkü bu suretle zenginlerle fakirler arasındaki büyük mesafe cüz’i dahi olsa kısalmış olur. En yüksek reel ücretler tediye eden memleketler olduğunu, bu işlerden anlıyan hiç kimse inkâr edemez. Buna mukabil reel ücretlerin düşü olduğu yerlerde iktisadi kuvvetlerin büyük bir gelişme kaydetmemiş bulunduğu da bir hakikattir. Buna nazaran, yüksek reel ücretlerle umumi ekonomik inkişaf arasında çok sıkı bir alâkanın mevcut olduğu gayet aşikâr bir surette göze çarpmaktadır.”¹⁸¹

2.9. Kessler’in Sosyal Güvenlik Yaklaşımı

Prof. Kessler, sosyal sigortayı “mülksüzlerin çalışma kabiliyetinin azalması veya yok olması halinde, onların çalışma kabiliyetini emniyet altına almayı planlı bir şekilde istihdaf eden sigorta”¹⁸² olarak tanımlamaktadır. Kessler bu tanımlı yaptıktan sonra devleti bu tanımın içine katmayı uygun görmektedir. “İçtimai sigorta mülksüz veya kısmen mülksüz olan halk tabakalarının çalışmak kabiliyetinin azalması veya ortadan kalkması halinde onların yaşamalarını temin eden, Devlet tarafından organize edilmiş planlı ve mecburi bir sigortadır.”¹⁸³ Tanımda dikkat edilmesi gereken husus, sigortanın zorunluluk ilkesini içeriyor olmasıdır. Zira Kessler, emeğinden başka bir şeyi olmayanlar için sosyal sigortayı zorunluluk esasına bağlamaktadır.

¹⁸⁰ Kessler (1945), a.g.e. s. 212

¹⁸¹ Kessler (1945), a.g.e. s. 213

¹⁸² Kessler, Gerhard, İçtimai Sigorta, çev: Ekmel Zamil, M.T.T.B. İktisat Derneği Yayını No : 2, İstanbul, 1950b, s. 12

¹⁸³ Kessler (1950b), a.g.e., s. 12

Sigortalılığın zorunlu olması, Kessler'ine göre, sosyal sigortaya ilişkin öne sürdüğü beş prensibinden biridir. Kessler'in bahsettiği bu beş prensip şöyledir:

- “1 – Sigortalanmanın devlet zoruna dayanması
- 2 – Organizasyon mecburiyeti (muayyen bir yere sigortalanmak mecburiyeti)
- 3 – Gerekli malzemenin bizzat sigortalılar tarafından temin edilmesi
- 4 – Sigorta organizasyonlarının muhtar idare ile idaresi. (devlet tarafından olmayıp sigortalılar ve sigorta edenlerce idaresi)
- 5 – Kabahat halinin tetkikine hacet kalmaksızın sigorta ivazlarının talep edilebilecek olması”¹⁸⁴

Dolayısıyla Kessler, günümüz sosyal sigortalarının temel ilkeleri sayılabilecek olan zorunluluk ilkesi ve kendi kendine yardım ilkelerinden bahsetmektedir.

Prof. Kessler, sosyal sigorta meselesine bir gider unsuru olarak bakılmasına karşı çıkmaktadır. “Sosyal sigorta deyince esasen mevcut olan bir takım iktisadi yüklerin bir şekilde ve bu yeni teşkilâtın kanalı tevzive taksimi hatra gelir. Yoksa aslında cemiyet ve milli iktisada yeni yükler tahmili aslâ bahis mevzuu değildir. Nitekim hastalara, analara, sakatlara, ihtiyarlara, malûllere, dullara, yetimlere ve işsizlere bu yeni teşkilatın ihdasına kadar nasıl olsa yardım edilmekte, ölen yoksulların teçhiz ve tekfin masrafları herhangi bir şekilde temin olunmaktadır. Bununla beraber sosyal sigortalar kanalı ile yapılmayan yardımların ekseriye gayet kötü, dağınık ve beceriksizce yapıldığını, maksadı teminden uzak bulunduğunu, bunun için de gayri iktisadi olduğunu, bazı ailelere veya aile âzasına çok ağır yükler tahmil ettiğini tecrübeler göstermektedir. Bunun haricinde, komünlerin veya muavenet cemiyetlerinin, dini cemaatlerin yahut hayırperver bazı insanların mütevazı yardımlarile, dilencilik ve sadaka tarikile yapılan gayri kâfi yardımların hiçbir zaman meseleyi esasından halledilemeyeceğine işaret edelim.”¹⁸⁵

Prof. Kessler, burada sosyal yardımları, sosyal sigortalardan ayırmaktadır. Bu vesile ile sosyal yardımların, toplumun muhtaç kesimine asla yeterli yardımı ve desteği sağlayamadığını belirtmektedir. Öte yandan sosyal yardımların sosyal sigortaların

¹⁸⁴ Kessler (1950b), a.g.e., s. 24

¹⁸⁵ Kessler (1945), a.g.e., s. 202 – 203

sağladığı bazı etkinlikleri sağlayamadığını da belirtmektedir. Sosyal yardımların kişinin isteğine bağlı olduğu, miktarını yardım yapan kişinin belirlediği, bu yardımların belirli bir düzen ve nizam içinde olmadığı gibi süreklilik arz etmemesi ve dağınık olması Kessler’in üzerinde durduğu eksikliklerdir. Kessler, sosyal sigorta uygulamasından önceki dönemleri değerlendirirken, sosyal sigortanın başka bir özelliğine daha dikkati çekmektedir. “Gerçi bu devre zarfında sokaklarda açlıktan kimsenin öldüğü vakı değilse de, buna rağmen iptidai bakım ve yardım şekli, heyeti umumiyesi nazara alındığı takdirde çok kötü ve milli ekonomi bakımından da o nisbette pahalı ve masraflı oluyordu, çünkü hayır işleyen hiç kimse, kaybolan iş kuvvetinin yeniden tesis ve teminini, iş güçlerinin tekrar çalışabilir hale getirilmelerini ve bunların yeniden iş hayatına alınıp yerleştirilmelerini hiçbir zaman düşünmemektedir.”¹⁸⁶

Prof. Kessler, sosyal sigortaların bir başka özelliği olan kişiyi mümkün olduğunca çabuk iş hayatına (tekrar) yerleştirme amacını vurgulamaktadır.

Sosyal yardımlarla süregelen bu alanda Kessler’e göre sosyal sigortalar büyük değişiklikler getirmiştir. “Çünkü sigorta teşkilatının mevcut olduğu yerlerde yoksulluğa düşmüş bulunanların sadece maiyetlerini teminle iktifa esilemez, ayrıca bu kâbil kimselerin hayatları sistemli bir şekilde ve devamlı olarak tanzim ve ıslâh edilir ve bunlar cemiyetin kıymetli ve faydalı uzuvları haline getirilir veya bu vaziyetlerinin idamesi için lüzumlu görülen tedbirler alınır. Bu modern bakım ve yardım şeklinin istilzam ettiği masrafları bir plan dairesinde, işçi ve müstahdemlerin say’lerinden faydalanan müteşebbisle bir işyerinde bizzat çalışmakta olan sıhhati işçi ve müstahdemlere yükletilir.”¹⁸⁷

Prof. Kessler, bu görüşleri ile oluşturulacak bir sosyal sigorta sisteminin finansman kaynağını işçiler ve işverenlere bağlamaktadır. Finansmanın bu şekilde sağlanması her iki tarafa da bazı yükler getirmektedir. Ancak işçiler açısından bakılacak olursa “ sigorta diğer iktisadi faaliyetler gibi ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Fakat istikbaldeki ihtiyaçların karşılanmasıdır. (...) O halde sigorta müstakbel ihtiyaçlar için

¹⁸⁶ Kessler (1945), a.g.e, s. 203

¹⁸⁷ Kessler (1945), a.g.e., s. 203 – 204

müşterek tasarruf olarak ta gösterilebilir”¹⁸⁸ Bu halde işçiler gelecekte duyacakları ihtiyaçları için bugünkü gelirlerden vazgeçmektedirler. “Sosyal sigortalar yüzünden münferit işletmeler bazı fedakârlıklara katlansalar bile, mili iktisadın bu teşkilatın mevcudiyetinden büyük kazançlar elde edeceğine şüphe yoktur. Öyle ki, sosyal sigortaların yükleri gerçekten kaldırıp taşıyabilecek omuzlara tahmil edilir ve milli camia da fizik ve moral bakımdan sıhhatli unsurlardan terekküp ve teşekkül eder.”¹⁸⁹

Prof. Kessler’e göre sosyal sigorta kolları baz alındığında yedi adet sosyal riskten ve bunlara bağlı sigorta kolundan* bahsetmektedir. Kessler’ e göre bu sosyal riskler ;

- “1 – Ölüm hali;
- 2 – Kaza halleri;
- 3 – Hastalık hali;
- 4 – Doğum hali;
- 5 – İhtiyarlık halî
- 6 – Dulluk ve yetimlik hali;
- 7 – İşsizlik hali”¹⁹⁰ dir.

Öte yandan Prof. Kessler, Türkiye’de ki sosyal sigorta meselelerine dair kaleme aldığı bir makalesinde eksiksiz ve tam bir sosyal sigorta müessesinin kurulması istendiği takdirde çalışma yaşamında yer alanların karşılaştığı dokuz adet sosyal riskten bahsetmektedir. Bunlar;

- “1 – İşçilerin ve bunların aileleri efradında hastalık halleri ;
- 2 – İşçi kadının veya bir işçinin karısının hastalık hali;
- 3 – İşçinin kendisinin veya ailesi efradından birisinin ölümü halinde teçhiz ve tekfin masrafları;

¹⁸⁸ Kessler (1950b), a.g.e., s. 24

¹⁸⁹ Kessler (1945), a.g.e., s. 204

* 102 sayılı ILO sözleşmesi 1952 yılında 35. konferansında kabul edilmiş olup sosyal güvenliğin asgari normlarına ilişkin bir sözleşmedir. Bu sözleşmeye göre tane sosyal sigorta kolundan bahsedilmiştir. Bunlar; hastalıkta tıbbi yardım, hastalıkta parasal yardım, işsizlik, yaşlılık, iş kazası ve meslek hastalığı, malullük, ölüm, analık, ve aile yardımlarıdır. 1952 yılında onaylanan bu belge ile, bu belgeyi onaylayan ülkelere, sayılan bu dokuz riskten en az üçünü yerine getirmeleri yükümlülüğü verilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/sozlesme/soz102.htm>

¹⁹⁰ Kessler (1934), a.g.m., s. 4

- 4 – İşçinin iş yerinde veya iş yerine gidip gelirken kazaya düşer olması hali;
- 5 – İşçinin ihtiyarlık hali;
- 6 – Her yaştaki işçinin malûliyet hali
- 7 – Erkek veya kadın işçiden irinin ölümü üzerine bunların husule gelen dulluk hali
- 8 – Erkek ve kadın işçiden birinin ölümü üzerine bunların bakmakla mükellef oldukları çocukların yetimlik hali
- 9 – Çalışabilecek vaziyette bulunan işçinin kendi sunu taksirinden mütevellit olmayan işsizlik hali”¹⁹¹dir.

2.10. Kessler’in Kooperatif Yaklaşımı

Prof. Kessler, kooperatifin ortaya çıkışını 19. yy.ın ekonomik liberalizm gelişmelerine bağlamaktadır. Kessler kooperatif kelimesinin anlamı olan “birlikte çalışma”nın 19. yy.dan önce de var olduğunu belirtmektedir. Öte yandan Kessler’in dönem itibari ile tanımlamış olduğu kooperatif kavramı Kessler’e göre “birlikte çalışma”dan fazla bir şeydir. Nitekim Kessler’e göre kooperatif “âzâsına istihsâle, yahud istihlâke müteveccih hususlarda yardım etmek maksadıyla, kendi zati müşterek işletmeleri etrafında çalışmak için insanların serbestçe iktisaden birleşmeleri, bir araya gelmeleridir”¹⁹² Kessler, bu tanımıyla birlikte kooperatifler için temel ilkeleri de bir nebze sıralamıştır. Buna göre kooperatifler üretim ya da tüketim amaçlarıyla kurulan kuruluşlardır. Öte yandan bu üretim ve tüketim kooperatifleri ile amaçlanan kooperatifin üyelerine yardımcı olmaktır. Diğer bir ilke olarak üyelerin bu birliklere serbestçe katılmalarıdır. Serbestçe katılım dışında üyeler kooperatiflere ekonomik bir faaliyette bulunmak için katılmalıdırlar.

Prof. Kessler, kooperatife ilişkin bu temel tanımı ile kooperatifleri belli başlı benzer örgütlenmelerden ayırmaktadır. Kessler bu ayrımı şu şekilde ifade etmektedir:

¹⁹¹ Kessler, Gerhard, “İçtimai Sigorta Meseleleri”, Çev: Orhan Tunaoglu, İş Dergisi, S.29, İstanbul, 1934 - 1952, ss. 23 – 29, s. 23 – 24

¹⁹² Gerhard Kessler, “Kooperatifin Tarifi”, Ülkü-Halkevleri Dergisi, S.91, Ankara , 1940, ss. 9 – 16, s.9

“Burada esas olan nokta, sermayelerin değil, iktisadî bir iş gören insanların birleşmesidir. Kooperatiflerle sermayeye müstenid diğer şirketler, mesela komandit ve anonim şirketler arasındaki temel fark burada aranmalıdır.”¹⁹³ Dolayısı ile Kessler’e göre kooperatifler insanların özgür iradeleriyle bir araya gelmeleri ve ekonomik faaliyette bulunmaları nedeniyle bir çok kuruluştan ayrılır. Kessler bu ayrımı daha da netleştirerek sermayeye dayalı kuruluşlarda asıl önemli olanın sermayenin sahibi değil sermayenin kendisi olduğunu vurgulamaktadır. Oysa Kessler’e göre kooperatifler için üyeler hayati unsurlardır. Kessler’in kooperatif üyelerini bu derece önemli bulması boşuna değildir. Kessler’e göre kooperatiflerin etkinliği ve faaliyeti üyelerinin çokluğuna bağlıdır. “Kooperatif azasının kooperatif ile iş beraberliği ne kadar aktif ise, kooperatif de o nisbette genişler. Bununla beraber azanın kooperatif sermayesine iştirak nisbeti asgari derecede küçük olabilir”¹⁹⁴ Kessler, bu görüşlerini tüketim kooperatiflerin ilişkin yazmış olduğu “İstihlak Kooperatifçiliğinin Hayatî Meseleleri” adlı makalesinde de yinelemektedir. Nitekim Kessler’e göre: “istihlak kooperatiflerinin aza sayısı imkanın el verdiği nisbette fazla miktarlara baliğ olmalıdır. Ortak sayısı ne kadar fazla olursa, kooperatif dahilinde yapılacak tasarrufların ve elde edilecek karların yegane kaynağı mahiyetinde olan toptan mübayanda o nisbette kooperatif için faydalı ve istifadeli olur”¹⁹⁵

Prof. Kessler kooperatif tanımında özgür iradeyle bir araya gelmeyi de önemle vurgulamaktadır. Bu vurgusunda Kessler, kooperatifleri devlet eli ya da başka bir kanal ile zorla kurulmuş kuruluşlardan ayırmaktadır. Kessler, kooperatiflerin kuruluşunda aradığı bu özgürlüğü, kooperatif yönetimlerinde de aramaktadır. Kessler, serbestlik ilkesinin önemini şu cümleleriyle vurgulamaktadır: “Birliğe girme ve çıkma hürriyeti, hakiki kooperatifin ana bünyesine dahildir. (...) Bundan başka kooperatifin idare heyeti intihâbının hür olması idaresinde hürriyet, kooperatifin mahiyeti icabıdır”¹⁹⁶

¹⁹³ Kessler (1940), a.g.m., s. 10

¹⁹⁴ Kessler (1940), a.g.m., s. 11

¹⁹⁵ Gerhard Kessler, “İstihlak Kooperatifçiliğinin Hayatî Meseleleri”, İş Dergisi, çev: M. O., 1934-1952, S.46, ss. 12 – 18, s.13

¹⁹⁶ Kessler (1940), a.g.m., s. 11

Prof. Kessler, yapmış olduğu kooperatif tanımında kooperatifin bir önemli ilkesini daha açıklar. Bu ilke kooperatiflerin ekonomik faaliyette bulunmak üzere kurulan kuruluşlardır. Dolayısı ile üyelerine üretim, tüketim, yapı işleri, satın alma, kredi verme ya da alma gibi hizmetlerde bulunurlar. Bu özelliklerin üzerinde duran Kessler, kooperatifleri yardım ve hayır kuruluşları ve derneklerden ayırmaktadır: “kooperatifler ise daima işletme teşebbüsü olarak görünürler, âdetâ bir tüccar gibi hareket eder ve bu itibarla tıpkı tüccar gibi hesap defteri tutmaya, zarar ve kazancı göz önünde bulundurmaya ve yıllık bilanço tanzim etmeye mecburdurlar.”¹⁹⁷ Bu özellikleriyle kooperatifler ekonomik faaliyet gösteren işletmeler olarak değerlendirilmektedir. Kessler, kooperatiflere ilişkin beş temel ilkeyi ortaya koymaktadır. Bunlar, kooperatiflerin ekonomik amaçlı birleşmeler olması, kooperatiflerin insanların birleşmesiyle oluşması, kooperatiflerin insanların özgür iradeleriyle bir araya gelerek oluşması, kooperatifleri bir araya getiren üyelerin beraberce bir işletmeye sahip olmaları ve kooperatiflerin birer işletme olarak görülmeleri hususudur.

Günümüzde kooperatiflere ilişkin temel ilkeler olarak, açık kapı ilkesi, anamala sınırlı faiz verilmesi ve risturn ilkeleri gibi ilkeler sayılabilir. Kessler, bu ilkelere çeşitli makale ve yayınlarında özellikle de değinmiştir. Nitekim kooperatifçiliğin beş temel ilkesi olarak tanımladığı ilkeler içerisinde açık kapı ilkesi ve demokratik yönetim ilkelerine rastlamak mümkündür. Öte yandan Kessler, ana mala sınırlı faiz verilmesi ilkesini önemle vurgular. Bir işletme gibi davranması gereken kooperatifler Kessler’e göre katılım hisselerine pay ödememelidirler. Nitekim özellikle tüketim kooperatiflerinde “kooperatif ortaklarının iştirak hisselerine asla faiz ödenmemeli fakat hesap senesi sonunda bunlara alış verişleri nispetinde temettü tevzi eylemelidir.”¹⁹⁸ Kessler bu görüşleri doğrultusunda kooperatif için en yararlı üyeyi en çok sermaye koyan değil kooperatif içerisinde en çok faaliyette olan üye olarak değerlendirmektedir. Kessler, bu tip dağıtım yerine kooperatifin bir işletme olduğu düşüncesiyle hareket

¹⁹⁷ Kessler (1940), a.g.m., s. 12

¹⁹⁸ Kessler (1934 – 1952), a.g.m., s. 16

ederek yıl içerisinde elde edilen karın yatırım olarak kullanılması gerektiğinden bahseder.

Kessler, bulunduğ u çağ içerisinde kooperatifçilikle ilgili ortaya çıkan bazı görüşlere şiddetle karşı çıkmıştır. Kessler ilk olarak kooperatiflerin ekonomik olarak güçsüz insanların bir araya gelerek kurulmaları görüşüne karşı çıkmaktadır. “Hakikaten de kooperatif âzâları arasında iktisâden zayıf olanlar kemiyetçe hemen her yerde üstündür.Biz, kooperatiflerde köylüleri, küçük dükkan sahiplerini, hususi işletme memurlarını, amele yi fazla miktarda görmekdeyiz. Fakat müreffeh olanların kooperatife iştirâki hemen hiçbir yerde yasak edilmiş değildir”¹⁹⁹ Kessler, maddi durumu iyi olanların kooperatiflere katılmaları yönünde bir yasak olmadığını vurgulamaktadır. Öte yandan Kessler kooperatifçiliğ e ilişkin görüşlerinde kooperatiflerin büyümeleri ve gelişmeleri için önemli olanın üye sayısı olduğunu belirtmektedir. Ve buna bağli olarak ekonomik durumu iyi olan üyelerle birlikte kooperatiflerin daha güçlü olacağı görüşünü savunmaktadır. Kessler bu görüşü doğrultusunda dönem içerisinde etkin olan kooperatiflerin sadece belirli sınıflara ait kuruluşlar olması fikrine de karşı çıkmıştır. Kessler’e göre kooperatiflerle ilgili konulabilecek tek sınır kooperatiflerin yerleri ile ilgili olabilir. Kooperatif üyeliğ i özellikle tüketim kooperatiflerinde hiçbir şekilde bir mesleki sınıfa ya da sosyal sınıfa tabi olmamalıdır. “Bu kâbil sun’î tahditlerle istihlak kooperatifinin inkişafı imkânlarına daha bidayetden sed çekilmiş olur.Bu, aşağı yukarı, çalışan biri insanın kollarını bağlamak demektir”²⁰⁰

Prof. Kessler’in karşı çıkmış olduğ u bir diğ er konu ise kooperatif üyelerinin her koşulda eşit hak ve sorumluga tabi tutulmasıdır. Kessler bu görüş e şu şekilde karşı çıkmaktadır: “Kooperatif iştirak sermayelerini tamamen te’diye etmiş bulunan, yahud kendisine uzun zamandan beri mensub olan âzâyı imtiyazlı adlededebilir. Yapı kooperatifleri, mesela, elverişli evleri daha dün girmiş âzâlara değil, ekseriyâ faaliyet göstermiş âzâlara ayırırlar. (...) Aynı sûretde idare hey’etine mensub olan âzânın mes’ûliyeti daima, idare hey’eti haricindeki âzânın mes’ûliyetinden büyüktür”²⁰¹ Bu

¹⁹⁹ Kessler (1940), a.g.m., s. 13

²⁰⁰ Kessler (1934 – 1952), a.g.m., s. 13

²⁰¹ Kessler (1940), a.g.m., s. 13-14

bağlamda Kessler'in yapı kooperatiflerinin uygulamalarına ilişkin başka bir itirazına değinmek gerekmektedir. Yapı kooperatifleri, Kessler için ayrıca bir ilgi alanı olmuştur. Kessler'in yapı kooperatiflerine ilişkin en önemli yaklaşımı, nu kooperatifçilik türüyle ilgili her aşamanın müşterek olmasıdır. Daha da açmak gerekirse Kessler'e göre "Yapı kooperatifler, sadece plânları ve inşaatı müştereken yapılan değil, aynı zamanda mülkiyet ve idaresi de müşterek olan kooperatiflerdir"²⁰² Kessler, bu ifadelerle birlikte yapı kooperatiflerinin oluşturduğu konutların satılması fikrine karşı çıkmaktadır. Kessler, bu tip bir satış işleminin kooperatifçiliğin ruhuna ters olduğunu belirtmektedir. "Yapı kooperatifleri yeni ferdi ev sahipleri yaratmak istemezler ve istememelidirler. Bu kooperatiflerin gayesi kooperatifçi yani müşterek mülkiyetin kurulmasıdır. Burada ferdiyetçilik, yerini kooperatifçi müşterek (topluluk) fikirlerine terk etmelidir."²⁰³ Nitekim Kessler'e göre yapı kooperatiflerinin yapmış oldukları konutların mülkiyeti kooperatife ait olmalıdır. Kooperatif üyeleri bu konutlarda ancak kiracı olmalıdırlar.

Prof. Kessler kooperatiflerin temel ilkeleri arasında kooperatiflerin birer işletme olması gerekliliğinden bahsetmektedir. Bu görüşüyle Kessler, kooperatiflerin anti-kapitalist kuruluşlar olduğu fikrine karşı çıkmaktadır. Bu değerlendirmeye birlikte Kessler kooperatifleri kapitalist bir işletme olarak değerlendirmektedir. "Kooperatifler zamanımızın kapitalist iktisadi nizamına dâhil müesseselerdir. Hattâ gayet şuurlu Sosyalistler tarafından ve hususi teşebbüsleri ortadan kaldırmak maksadıyla kurulan elverişli işlerin te'min ettiği muvaffakiyetler sâyesinde, meselâ çalıştırdıkları ücretli ameleye karşı olan münasebetlerinde, kapitalist bir seciye taşıyabilirler."²⁰⁴ Kessler kooperatiflerin Sosyalist düşünce doğrultusunda ücretli çalıştırmalarından dolayı bile bir kapitalist işletme niteliği taşıdıklarını ifade etmektedir.

Bu itirazlarıyla birlikte Kessler, kooperatifçiliğin temel ilkeleri ışığında önemli noktalar değinmektedir. Öte yandan Kessler, öne sürdüğü temel kooperatifçilik ilkeleri ışığında tutarlı olarak kooperatifçiliğe ilişkin bazı görüşleri de hatalı bulmaktadır. Bu

²⁰² Gerhard Kessler, "Yapı Kooperatiflerinin Tatbikatı", Türk Ekonomisi Dergisi, çev: Ekmel Zamil, 1948c, S.61, ss:175 – 180, s.175

²⁰³ Kessler (1948c), a.g.m., s. 175

²⁰⁴ Kessler (1940), a.g.m., s. 15

iddiaları ile kooperatifçilik anlayışında farklı bir bakışı ve vizyonu da ortaya koymaktadır.

III. BOLÜM

KESSLER'İN TÜRKİYE'DE SOSYAL SİYASETE YAPTIĞI KATKILAR

3.1. Kessler'in İstihdam Politikalarına Yaptığı Katkılar

Prof. Kessler, istihdam alanında yaptığı teorik katkı ve pratik uygulamalarıyla Türkiye''de istihdam kavramının yerleşmesinde ve kurumsallaşmasında önemli katkılarda bulunmuştur. Kessler, teorik kavramsallaştırmasında istihdam kavramını çalışma kavramı ile ilişkilendirmektedir. Kessler, istihdam kavramını şu şekilde açıklamaktadır: “Kapitalizmin iş ve çalışma esası, tamamen hür sâye dayanmaktadır: Müteşebbis gerek işçiler ve gerek müstahdemler ile hür iş akitleri yapar ve bu suretle mukavele hükümleri gereğince tayin ve tespit edilmiş olunan muayyen saatler, günler, haftalar, ve aylar için bunların iş güçleri üzerinde tasarruf hakkına malik olur; müteşebbis buna mukabil işçi ve müstahdemlere ücret yahut maaş tediye eder. Ecirler şahsan hürdürler ve hür olarak kalırlar. Fakat bunlar iktisaden serbest değildirler ve ecir olarak çalıştıkları müddetçe de iktisadi serbestliklerini elde edemezler : Bunların

mukadderatını tayin eden iş akdidir.”²⁰⁵ Yukarıdaki paragrafta da anlaşıldığı üzere Kessler, Kapitalist toplumdaki çalışma durumuyla iş sözleşmesi arasındaki ilişkiyi somut olarak ortaya koymaktadır. Modern toplumun çalışma durumunu bağımlılık ilişkisi, hür iradeyle yapılmış bir akit, yapılan bir iş ve nihayetinde bu iş karşılığında ödenen bir ücret. Kessler’e göre emek sahibi sözleşme yapma hususunda serbest olmakla beraber işin başkası tarafından veriliyor olmasından dolayı başkasının yanında çalışmak zorundadır. Böyle olunca çalışmanın biçiminde esas itibariyle sözleşmenin içeriği ve niteliği belirleyici olmaktadır. Daha açık bir ifadeyle çalışma konusunda işçinin özgür iradeye sahip olduğu kabul edilmekle beraber bu özgür irade çalışmak durumunda olma zorunda olduğundan dolayı o kadar da bir serbestîye sahip değildir. Yani işçiyi sözleşmeyle yanında çalıştığı işverenin tespit etmiş olduğu saatler günler haftalar aylar veya başka türlü tespit edilmiş bir zaman dilimi içinde işverenin malik olarak tasarruf hakkına tabi olmak durumundadır.

Öte yandan Kessler kapitalizm öncesi dönemdeki çalışma ilişkilerini şu şekilde açıklamaktadır; “...Diğer insanların sayî (emeği) olmadan asla bir efendiler tabakası (hakim sınıf) meydana gelemez ve mevcudiyetini idame edemez. Ancak diğer insanlar benim için ve benim hesabıma çalıştıkları taktirde ben efendi olurum. Bununla beraber efendilerin emir ve hizmetlerinde çalışan şahısların hukuki vaziyetlerinin de çok çeşitli olduğuna şüphe yoktur. Bunlar; köle veya yarı hür (tâbi, efendinin şahsına bağlı kimseler) olabilecekleri gibi, hür ve serbest ecirler de olabilirler...”²⁰⁶ Kessler’e göre ayrıcalıklı konumları yaratan çalışma durumu bizzati tabi olma kültürünün sonucudur. Efendileri ya da hakim sınıfı yaratan ona tabi olanların mevcudiyetine bağlıdır. Şayet böyle bir tabi olma durumu olmaz ise efendiler sınıfı ya da hakim sınıfın varlığı da söz konusu olamaz. Kessler’e göre kapitalizm öncesi dönemde egemen sınıflara tabi çalışma biçiminde çalışanların hukuki durumlarına bağlı olarak çok çeşitli bir durum söz konusudur. Bunlar köle ya da yarı hür bir çalışma olabileceği gibi hür ve serbest çalışanlar şeklinde de olabilmektedir. Dolayısı ile kapitalizm öncesi çalışma

²⁰⁵ Kessler, Gerhard, İçtimai Siyaset, Çev: Orhan Tuna, I. Basım, Gençlik Kitabevi Neşriyatı, İstanbul, 1945, s. 14

²⁰⁶ Kessler (1945), a.g.e., s.14

ilişkilerinde her ne kadar egemen sınıfların belirlediği bir çalışma biçimi söz konusu ise de bu dönemde kapitalizm sonrası zamanlarda da ortaya çıkan çalışma ilişkilerinin varlığını da ortaya koymaktadır. Kessler, çalışma ilişkilerini irdelerken kapitalizm öncesi ya da sonrası toptancı bir yaklaşımla ele almamaktadır. Esas itibarıyla hür iradeyle yapılan bir akdi ve bu akde bağlı yapılan çalışma biçimini kendi düşüncesinin merkezine almakla beraber değişiklik zamanlarda ve çalışma durumlarının tarihsel bağlamlarından farklı olarak tezahür edebileceğini belirtmektedir. Örneğin kapitalizm öncesi zamanlarda tezahür eden kölelik durumunu bütün çalışma ilişkilerine teşmil etmemektedir. Aynı dönemde başka türlü çalışma ilişkilerinin varlığını da ortaya koymaktadır..

Prof. Kessler Türkiye’de bulunduğu yıllar itibarı ile istihdama ilişkin bu teorik tanımlamaları oluşturan ilk kişi olmuştur. Kessler, istihdam konusu ile ilgili direkt bir yazılı yayında bulunmamıştır. Ancak yazmış olduğu kitaplar ve makalelerinde istihdama ilişkin önemli görüşler belirtmiş ve önerilerde bulunmuştur.

Prof. Kessler dönem itibarı ile Türkiye’de sanayileşmenin henüz yeni oluştuğunu birçok makalesinde belirtmiştir. Örneğin; Kessler Zonguldak bölgesinde yapmış olduğu bir inceleme gezisi ile ilgili olarak kaleme aldığı makalesinde bu durumu şöyle açıklamaktadır; “Modern büyük sanayi Türkiye’de çok yenidir. Memleketimizde henüz, garbi Avrupa ve şimali Amerika’da görülen, büyük sanayi şehirleri ve mıntıkları mevcut değildir.”²⁰⁷ Bu sebeple yeni oluşan çalışma ilişkileri Kessler’in özellikle değindiği alanlar arasında olmuştur.

Prof. Kessler, çalışma ilişkileri ile ilgili olarak kimi çalışmalarına doğrudan emek piyasasının düzenlenmesi ile ilgilenmiştir. Özellikle iş ve işçi bulma hizmetinin devletin eliyle düzenlenmesi hususunda önemli açılımlar getirmiştir. Örneğin Zonguldak ve Karabük’te yaptığı bir incelemeyi 1947’de Çalışma Bakanlığı’nın teşkilatlanması hakkında belirttiği düşüncelerinde şöyle ifade etmektedir; “İşe talip olan işçilerin köylerinden nasıl toplandıklarını maalesef mahallinde bizzat tetkik edemedim; bana anlatılanları itimat mecburiyetindeyim. Buna nazaran Zonguldak Maden İşletme

²⁰⁷ Kessler, Gerhard, “Zonguldak ve Karabükteki Çalışma Şartları ”, Çev: Orhan Tuna., İ.Ü.İktisat Fakültesi Mecmuası, c.9, İstanbul, 1940 – 1948a, ss. 173 – 196, s. 173

İdaresi bugün dahi muayyen kazalardan muayyen nispette gönüllü işçilerin talip olmasını beklemektedir. Arzu edilen işçi miktarı bu muayyen mıntikalara bildirilir ve buraların muhtarları da gönüllü işçilerin yollanmasını temin eder. Anlatılan bu işçi toplama tarzı, üzerinde çok düşünülecek bir şekildir. Türk Devleti, memleketin her tarafında resmi iş ve işçi bulma kurulları vücade getirdiğine göre, Ereğli Kömür İşletmesi gibi bir devlet işletmesinin iş güçlerini doğrudan doğruya buralardan temin etmesi lazım gelirdi. İdare memurları ve muhtarlar hiçbir vakit iş veya işçi tavassutunda kullanılamaz.” Bu dönem itibari ile Ereğli Kömür İşletmesi görülmektedir ki işçi ihtiyacını gönüllülük esasına dayalı olarak kasaba ve köylerden gidermektedir. Kessler, bu duruma karşı çıkmaktadır. Kessler yine aynı makalesinde zorla çalıştırma kavramına girecek olan askerlerin maden ocaklarında çalışması ve mahkumların bu iş yerlerinde istihdam edilmesi konusuna değinmektedir.²⁰⁸ Bu hali ile Kessler kurulan istihdam ilişkisinin istihdam kavramı içerisinde değerlendirilemeyeceğine vurgu yapmaktadır.

Prof. Kessler’in emek piyasasının kurumsallaşması ile ilgili çabalarını başka çalışmalarında da görmek mümkündür. Nitekim “Çalışma Bakanlığımızın Teşkilatı Hakkındaki Düşünceler” adlı konferansında bu görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir. “Türk iş piyasasının vaziyeti bugün bir hercümerç manzarası arz etmektedir. Hiç kimse münhal işyerlerinin nerde, hangi müessesede mevcut olduğunu bilmediği gibi hiçbir işletme de muhtaç bulunduğu elverişli iş güçlerini nasıl ve nereden temin edeceğini kestirememektedir”²⁰⁹ Kessler’e göre iş piyasasındaki bu bilgi eksikliğinin sebebi “İş ve İşçi Bulma Kurumu”nun henüz kurulmamış olmasıdır. Kessler bu eleştirisinin ardından kurulacak olan İş ve İşçi Bulma Kurumunun nasıl bir örgütlenme içerisinde olması gerektiğine dair önerilerde de bulunmaktadır. Kessler’e göre “ resmi mahiyeti haiz iş ve işçi bulmak teşkilatı, vilayette sırf mahalli olarak kurulmalı ve ilkönce memleketin üç büyük vilayetle, bunların dışında ağılebi ihtimal Adana ve diğer birkaç mümasil sanayi şehrinde işe başlanmalıdır.”²¹⁰ Kessler, bu önerilerinin ardından kurulacak olan böyle

²⁰⁸ Kessler (1940 – 1948a), a.g.m., s. 179 – 180

²⁰⁹ Kessler, Gerhard, “Çalışma Bakanlığımızın Teşkilatı Hakkındaki Düşünceler”, Çev: Orhan Tuna., Türk Ekonomisi, S.50, İstanbul, 1947, ss. 235 – 241, s. 237

²¹⁰ Kessler (1947), a.g.m., s. 238

bir teşkilatın çalışma sistemine* dair önerilerde de bulunmaktan geri kalmamıştır. Kessler bu düşünceler içerisinde “İş ve İşçi Bulma Bürosu veya Şubesi iyi işliyecek olursa, işsizlerin esasen buraya hiçbir mecburiyete lüzum kalmadan kendiliklerinden koşup geleceklerine”²¹¹ şüphe olmadığını savunmaktadır. Kessler son tahlilde böyle bir kuruluşla ilgili olarak iş ve işçi bulmayla ilgili yaptırımların da sınırını belirtmektedir. Kessler’e göre “hiç kimse muayyen bir işi kabul etmeğe veya herhangi bir işçiyi işine almağa zorlanmamalıdır. Sadece açık işyerlerinin büroya ihbar edilmesi mecburiyeti haricinde, bütün işler iradi ve ihtiyari şekilde cereyan etmelidir. İş ve işçi bulma teşkilâtı ücret münasebetlerine asla müdahale etmemeli, ancak işsizlerin talep ettiği ücret miktarı ile işletmenin vereceği ücret miktarını taraflara teklif ve iktifa eylemelidir.”²¹² Kessler’in iş piyasasının düzenlenmesi ve iş piyasasının düzenlenmesi alanında işçi ve iş bulma kurumuna yüklediği görevler bunlardır. Hiç şüphesiz bu öneriler Türkiye’de o dönem için henüz kurulmamış olan bir kuruma yöneliktir. Bu özelliğiyle Kessler, Türkiye’de iş piyasasının kurumsallaşması alanında öncü girişimlerde bulunmuş ve Türkiye’de henüz bilinmeyen bu alana ışık tutmuştur.

Prof. Kessler, istihdamla ilgili olarak iş sözleşmesinin düzenlenmesi hususunda işçi sendikalarına önemli görevler düştüğünü belirtmektedir. Kessler’e göre sözleşme serbestisi sonucunda işçiler “hukuki bakımdan nev’ama serbest iş mukaveleri namı altında dikte ettirilen iş şartlarını kabullenmek zorunda kalıyorlar ve hastalık, kaza, işsizlik ve ihtiyarlık anlarında aileleri ile birlikte kendileri de en feci sefaletle sürükleniyorlardı.”²¹³ Serbest sözleşme özgürlüğü işçilerin istihdam şartlarını oluşturmalarında Kessler’in de belirttiği gibi yetersiz kalabilmektedir. Bu noktada

*Kessler’in İş ve işçi bulma kurumunun örgütlenmesi ve çalışma sistemine ilişkin önerileri şu şekilde özetlenebilir: İş ve işçi bulma bürosu içerisinde işkolları diyebileceğimi uzmanlıklara göre ayrı büroların oluşturulması, her servis için bir oda bir telefon ve indeks kartları düzeninin oluşturulması, bürolarda çalışacak memurların işleri iyi tanımaları işsizlere iyi davranmaları ve kırtasiyecilikten iyi anlamaları, işçilerin müracaatları esnasında varsa sertifika bilgilerini vermeleri, büro masraflarının belediye ve devlet bütçesi arasında paylaştırılması olarak sıralanabilir. Detaylı bilgi için bkz Kessler, Gerhard, “Çalışma Bakanlığımızın Teşkilatı Hakkındaki Düşünceler”, Çev: Orhan Tuna., Türk Ekonomisi, S.50, İstanbul, 1947, ss. 235 – 241

²¹¹ Kessler (1947), a.g.m., s. 238

²¹² Kessler (1947), a.g.m., s. 238

²¹³ Kessler, Gerhard, “İşçi Sendikalarının Vazifeleri ve Karşılaştıkları Güçlükler”, çev: Ekmel Zamil, İktimai Siyaset Konferansları Birinci Kitap, İ.Ü. İktisat ve İktimaiyat Enstitüsü Neşriyatı No:9 İstanbul , 1948a, s.s. 7 – 15, s.10

Kessler sendikaların öneminden bahsetmektedir. “Bu birlikler; yeni bir iş hukuku için, bir kooperatif hukukunun meydana gelebilmesi için, eski mahkemelere nazaran daha çabuk, daha ucuz ve daha kompetan olarak haklarının elde edilmesine yardım edecek iş mahkemelerinin kurulması için yani kendilerine ve çocuklarına yeni ve daha iyi bir hukuk nizamının sağlanması uğruna savaşıyorlar.”²¹⁴ Kessler, bu cümleleri ile özellikle istihdam ilişkisinin kurulması ve istihdam şartlarının oluşturulması konusunda sendikaların öneminden ve üstlenmeleri gereken görevlerden bahsetmektedir. Bu meyanda Kessler, sendikaları daha iyi bir iş hukuku, kooperatif hukuku ve iş mahkemeleri konularında taraf olarak görmektedir. Bu makalenin yazıldığı tarih itibari ile henüz Türkiye’de sendikalarla ilgili herhangi bir hukuksal düzenleme bulunmamaktadır. Dolayısı ile bu dönem içerisinde sendikaların kurulmaları faaliyetleri ve toplu pazarlık hakları ile ilgili herhangi bir hakları yoktur. Daha henüz sendikaların olmadığı ve herhangi bir hukuksal düzenlemeye dayanmadığı bu dönemde bile sendikaların bu denli önemli görevler üstlenmesi gerektiğini ileri sürmesi Kessler’in aktivist yönünü göstermektedir.

Prof. Kessler, işçilerin istihdamın kurulması sürecinde etkinliklerinin artması için eğitim meselesinin işçiler için ne denli önemli olduğunu vurgulamıştır. Nitekim bu konu ile ilgili olarak “Türkiye’nin İktisadi Siyaset Meseleleri”, “Zonguldak ve Karabükteki Çalışma Şartları”, “Türkiye’nin İktisadi Siyaset Meselelerine Dair Mülâhazalar”, “Sanayi Müfettişliği Teşkilatı ve İcraatı” adlı makalelerinde işçilerin ve çalışanların eğitimi üzerinde önemle durmuştur. İşçilerin vasıf seviyelerinin arttırılması konusunda işçilerin uzmanlıkları ile ilgili eğitimlerin arttırılmasını önermiştir. Öte yandan Zonguldak ve Ereğli bölgesindeki incelemelerinde işçilerin boş zamanlarında işletme yönetiminde sürekli eğitime okuma yazma bilmeyenlerin okur yazar hale getirilmesine yönelik telkinleri olmuştur.

²¹⁴ Kessler (1948a), a.g.m., s. 8

3. 2. Kessler'in Kooperatifçilik Politikalarına Yaptığı Katkılar

Prof. Kessler kooperatifçilik meselesine teorik anlamda çok önem vermiştir. Sosyal siyaset kavramını açıklarken önemle üzerinde durduğu kendi kendine yardım ilkesi kooperatifçilik kavramıyla birebir örtüşmektedir. Bu sebeptendir ki Kessler, Türkiye’de kooperatifçilik ile ilgili önemli çalışmalarda bulunmuştur. Özellikle bu alanda değerli bir yazın bıraktığını söylemek yanlış olmayacaktır.

İstanbul Üniversitesi’nde sosyal siyaset kürsüsü altında kooperatifçilik derslerini yürütmüştür. 1940 tarihinde kooperatifçilik adlı kitabını yayınlamıştır. Bu konu ile ilgili olarak birçok makale yazmıştır. Türkiye’de kooperatifçilik ile ilgili önemli bir iz bıraktığı bu çalışmalarına bakarak görülebilmektedir.

Prof. Kessler, kooperatifçilik ile ilgili görüşlerinde yaşadığı dönem içerisinde oluşan bazı fikirlere karşı çıkmıştır. Bunlar, kooperatiflerin maddi bakımdan zayıf olan insanlarca kurulabileceği, kooperatiflerin üyelerine sürekli olarak aynı hak ve sorumlulukların sunması, kooperatiflerin devlet eli ile kurulması, kooperatiflerin anti-kapitalist olarak görülmesi gibi görüşlerdir.

Prof. Kessler Türkiye’de görev yaptığı süreçte özellikle kooperatiflerin devlet eli ile kurulması fikrine uygulamada da karşı çıkmıştır. Kessler’in bu konu ile ilgili fikirleri şu şekildedir; “ Bizim zirai kooperatiflerimiz henüz kendi mevcudiyetlerini ziraatle uğraşan halkın inisiyatifine borçlu olmayıp, daha ziyade yukarıdan aşağıya doğru yapılmış tesisler mahiyetindedirler ve idaresi olmadan, henüz işlerini yürütebilecek ve faaliyette bulunabilecek vaziyette de değildirler. Türkiye’de ziraatle uğraşan halkın içinde bulunduğu bu hal ve vaziyetler karşısında Ziraat Bankasının ve mevzuatının tuttuğu bu yolun, yegane doğru yol olduğunu kabul etmekle beraber herhalde istikbal içinde takibinde ısrar ve devam edilmesi lazım gelen bir tarık olmadığını da söyleyebiliriz. Kanaatimizce bu hususta kati ve nihai çare hal ancak köylülerin zati teşebbüsleri ile kendi köylerinde kooperatif kurmaları ve bu müesseseleri bizzat ve harici müdahalesi olmaksızın müstakilen sevk ve idare etmeleridir.”²¹⁵

²¹⁵ Kessler, Gerhard, “Türkiye’nin İçtimai Siyaset Meselelerine Dair Mülâhazalar”, çev: Orhan Tuna, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası C.II, İstanbul , 1940 – 1948b, s.s. 441 – 470, s.453

Prof. Kessler, bu yorumu ile kooperatiflerin yukarıdan aşağıya kurulması ve idarelerinin sürekli olarak devlet elinde bulunmasına karşı çıkmaktadır. Bununla birlikte uygulamada ilk kooperatiflerin yukarıdan aşağıya kurulmasında bir mahsur görmemektedir. Bunun sebebi köylülerin kooperatif ile ilgili herhangi bir bilgiye sahip olmamalarıdır. Kessler, bu konuda devletin üstlenmesi gereken görevi şöyle ifade etmektedir; “şayet maarif siyasetimiz köy ve kasabalarda okuma yazma bilmeyen hiçbir vatandaş bırakmaz ve bu suretle her köyde okuyup yazmaya muktedir ve hesap ve kitabı kuvvetli köylüler kendi kooperatiflerinde her türlü işi yapacak vaziyet ve mevkie geçmiş bulunurlarsa yukarıda zikrettiğimiz idealin tahakkuk ettiğini müşahede ile bahtiyar olabiliriz. Bu husustaki tavsiyelerimizi daha ileri götürmek lazım gelirse diyebiliriz ki, halen mutat olduğu veçhde aynı köyde bir zirai kredi ve birde zirai satış kooperatifi tesisi gibi muhtelif neviden kooperatifler kurmak usulüne nihayet vererek, bugünkü zirai kredi kooperatiflerini, idare masraflarına büyük mikyasta azaltmak maksadı ile, köyün mubayaa, satış ve kredi işleri için müşterek bir kooperatif haline getirmek lazımdır. Hakiki ve kendisini bizzat idare edebilecek müşterek köy kooperatifleri, bilahare hususi mubayaa ve satış müesseseleri ve hususi mıntika bankaları kurup inkişaf ettirebilecek olan kuvvetli ve sağlam mıntika kooperatif birlikleri de teşkiline muvaffak olurlar. Bu vaziyet hasıl olduktan sonra Ziraat Bankası, Zirai kooperatiflerin ana bankası mahiyetini alır. Bununla beraber pekala taktir ederiz ki bugün için yukarıdaki vaziyet istikbale ait bir terane olmak mahiyetini geçemez; kooperatifçilik sahasında mütehasıs kimseler olmak itibarile bizler, Türkiye’de zirai kredi meselesini ele almak istiyorsak, bu sahadaki müstakbel mesainin umumi veçhe ve istikametlerini tetkik ve müzakere ve nihayet bir karara bağlamanın bil hassa müstacel ve lüzumlu olduğuna kanaat getirmeklğimiz lazımdır.”²¹⁶ Görülmektedir ki Kessler, devlete bu konuda eğitim görevini yüklemektedir.

Öte yandan Kessler, kooperatifçilik hususunda çözüm önerisi olarak kabul edilebilecek olan bir görüş daha ortaya koymaktadır. Keza Kessler’e göre dönem içerisinde köylerde devletçe ayrı ayrı kurulan kredi ve satış kooperatifleri tek çatı

²¹⁶ Kessler (1940 – 1948b), a.g.m., s. 453 – 454

altında toplanmalı, bu kooperatiflerin yönetimleri zamanla eğitilmiş olan köylülere bırakılmalıdır. Kessler, bu görüşlerinin devamında Ziraat Bankasına ise bir nevi merkez kasa görevi yüklemektedir. Kessler, tek çatı altında toplanmasını önerdiği kooperatiflerin zamanla birer banka vaziyeti dahi alabileceklerini belirtmektedir. Kessler'in konu ile ilgili bu görüşlerine bir bütün olarak bakıldığında yukarıda Kessler'in karşı çıktığı kooperatif fikirlerinden izler görülmektedir. Kessler, köy kooperatifleri ile ilgili bu yorumlarında açıkça dönem içerisinde yapılan yukarıdan aşağıya kurulum ve kooperatiflerin anti-kapitalist olması fikirlerine karşı görüşler sunmaktadır.

Prof. Kessler kooperatifçiliği Türkiye'de toplumun her kesimi için bir kendi kendine yardım mekanizması olarak önermiştir. Kessler, Türkiye'nin içtimai siyaset meseleleri adlı makalesinde köy kooperatiflerinin köylerde üretilen ürünlerin pazarlanması ve satışı için önemli bir araç olduğunu vurgulamaktadır. "köy kooperatifleri, köylünün bu hususta muhtaç olduğu parayı Ziraat Bankasından istikraz edecekleri için başlangıç zor olacaktır. Bununla beraber süt satışlarından elde olunacak varidat faizlerin derhal tediyesine kifayet edeceği gibi, resülmalin de tedricen iadesini mümkün kılacaktır. Köylü, köy mualliminin yardımı ile, kooperatifin mahiyetini ve bu nevi teşekküllerin gerek kredi işlerinde gerekse mal alım ve satımlarında oynamağa muktedir rolleri öğrenip taktir ettikten sonra bütün bu hususatın nazariyattan tatbikat sahasına isali mümkün ve kolay olur."²¹⁷ Kessler bu ifadeleri ile Türkiye'nin önemli bir meselesi olan köylü üretiminin oluşabilmesi ve elde edilen ürünlerin pazarlanabilmesi için kooperatifçiliği bir çözüm önerisi olarak sunmaktadır. Bunun dışında Kessler köylerde eğitim veren öğretmenlerin köy halkını kooperatifçilik konusunda bilgilendirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu önerisiyle zaman içinde köylülerin kooperatifçiliği bizzat uygular hale getireceklerini düşünmektedir.

Prof. Kessler, daha sonraki zamanlarda yaptığı çalışmalar da kooperatifleri işçi sendikalarının bir kendi kendine yardım mekanizması olarak önermiştir. Özellikle tüketim (istihlak) ve üretim kooperatiflerinin işçiler için önemli bir araç olduğundan

²¹⁷ Kessler, Gerhard, "Türkiye'nin İçtimai Siyaset Meseleleri", çev: Orhan Tuna İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası C.I, İstanbul , 1940 – 1948c, s.s. 137 – 166, s.145

bahsetmektedir. Ancak Kessler, kooperatifçiliğin anti-kapitalist örgütler anlayışına karşı çıkarak tüketim kooperatiflerinin kâr elde etmeleri gerektiğini savunmuştur. Buna karşın Kessler, yapı kooperatiflerinde tüketim kooperatiflerinin aksine yapı kooperatiflerinin mülkiyetinin tapu yoluyla üyelerine geçmesine karşı çıkmıştır.

Prof. Z. Fahri FINDIKOĞLU, Kessler’e ilişkin bir makalesinde Kessler’in Türkiye’de kooperatifçiliğe ilişkin yaptığı katkıları şöyle ifade etmektedir: “Prof. Kessler’in Türk Kooperatifçiliğinde ki yeri belki çığır açıcılıktan yana mühim değildir. Zira bu sahada adım atmış yerli mütefekkirlerimiz mevcuttur. Fakat gerçek kooperatifçiliğin hem teoride, hem tedrisatta, hem de kooperatif hareketlerinin göz önüne alınması yolunda açtığı heyecanlı mücadeleler, bazen resmi teşkilatların kooperatifleri takip ile mükellef organlarının ihmalkar davranışlarını acı acı tenkide kadar varmış, kendisine açık veya sinsi serzenişler yapılmış fakat o, yabancı bir memlekete adeta sığınmış bir ilim adamı olmasına rağmen bu serzenişlere asla boyun eğmemiş tenkit ve mücadelelerine yinede devam etmiştir. Bu arada nazariye bakımından en ziyade hücum ettiği husus yapı kooperatifçiliğimizin tuttuğu yoldur. İnşaatın bitiminden sonra evlerin fertlere tapulanması, ona göre kooperatifçilik değil, alelade inşaat şirketçiliği olabilirdi. İstanbul Üniversitesi’ne gelmeden önce kooperatifçilik dersini verdiği Jena’da ki yapı kooperatiflerini daime misal olarak zikreden Prof. Kessler, evlerin kooperatiflerin mülkü olarak kalması gerektiği üzerinde ısrarla durmuş fakat bu ısrar sadece “Haklısın ama ...” ile başlayan, mütebessim mülahazalarla karşılanmıştır. Kooperatifçiliğin diğer sahalarında da aynı ilmi tenkitleri yapan Profesör, sosyal adaletin yollarından biri olan kooperatifçiliğin Türkiye’de istihsal, istihlak, kredi ve yapı sahalarındaki kötü tatbikatından daima şikayet etmiştir. Bu şikayete bugünkü cılız ve fersiz Türk kooperatifçiliğinin de hala meydan verdiği inkar edilemez. Kıymetli profesörün bu sahadaki hizmeti yerli elemanlarca ele alınmaya ve idame edilmeye son derece muhtaçtır.”²¹⁸

²¹⁸ Fındıkoğlu, Z. Fahri, “Türk Sosyolojisinde İki Alman Sosyologu, Prof. Kessler ve Prof. Rüstov”, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası C.23, İstanbul, 1963, s.s. 33 – 50, s.48

3.3. Kessler'in Sendikal Örgütlenme Alanında Yaptığı Katkılar

Prof. Kessler, örgütlenme özgürlüğü konusunda yaşadığı dönem içerisinde keskin fikirlere sahip olmuştur. Kessler, bu özgürlüğü temel insan hakları ve özgürlükleri ile ilişkilendirmiştir. Örgütlenme kavramı Kessler için sosyal düzen ve ahengin oluşmasında sınıf tezatlarını, çıkarlarını ve çatışmalarını önleyici bir uygulamanın ilk adımıdır.

Prof. Kessler'in, Türkiye'de bulunduğu 1933 ve 1951 tarihleri arasında Türkiye'de örgütlenme özgürlüğü ve sendikaların kurulması ve toplu pazarlıklarla ilgili herhangi bir yasal düzenleme olmadığı gibi bu örgütlerin kurulmaları ve faaliyetleri belirli dönemlerde yasaklanmıştır. 1946 tarihinde Cemiyetler Kanununda yapılan bir düzenleme ile işçi sendikalarının kurulmalarına hukuk nezdinde izin verilmiştir.

Bu hukuksal kısıtlamalar düzleminde Kessler'in sendikalara ve pazarlık sistemlerine ilişkin görüşleri ciddi önem arz etmektedir. Keza Türkiye'de ilk sendika faaliyetlerinin oluşması ve ilk sendikal örgütlerin kurulması sürecinde Kessler'in Türkiye'de bulunduğu sırada göstermiş olduğu aktivist tavırlar onu bu alanda bir kilometre taşı yapmıştır.

Prof. Kessler'in Türk Sendikacılığının gelişimindeki temel nüveyi oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Kessler, 1948 yılında kaleme almış olduğu “İşçi Sendikalarının Vazifeleri ve Karşılaştıkları Güçlükler” adlı makalesinde Avrupa da sendikacılığın gelişimini anlattığı görülmektedir. Kessler, aynı makalesinde Türkiye'de yeni kurulan işçi sendikalarının kat etmesi gereken yolları işaret ettiği söylenebilir. “Yeni Türk işçi sendikalarının da sözü geçen bu taktire şayan numuneleri takip edeceklerini tahmin ve temenni ediyorum. Bunlar yeni ve daha iyi hukuk uğruna bütün genç sınıf organizasyonlarının yaptıkları gibi, mücadele edebilirler ve etmelidirler. Ancak bunun sadece kanuni vasıtalarla yapılmasına, ve aynı zamanda eski sınıfların, millet meclisinin ve devlet idaresinin kendilerine bu hususta anlayışla ve ileri görüşlülükle daima müzahir olmalarını temenni edelim. Yeni ve daha iyi bir hukuk uğruna mücadele, yaşama kabiliyetini haiz her cemiyet için lüzumlu ve faydalıdır; ancak gayri kanuni vasıtalarla veya aşağıdan ve yukarıdan kullanılan cebir ile girişilen acı sınıf mücadeleleri her millet için talihsizliktir. İyi bir iş hukuku; iyi bir içtimai sigorta, serbest bir seçim hukuku ve matbuat hukuku temin etmek uğruna girdiğimizi

mücadelelerden dolayı birbirimizden nefret etmeye ve birbirimize ateş etmeye hacet yoktur. Türk işçi ve müstahdemleri davalarının dürüstlüğüne itimat etmelidirler. Kendileri bütün diğer devletlerdeki arkadaşları gibi hukukun terakkisini temin ediyorlar; buna mukabil diğer sınıflarda bunlara itimat etmeli ve karşılıklarına polis, ceza kanunu ve savcılarla çıkmamalıdır.”²¹⁹ Kessler, Türkiye’de oluşmakta olan işçi sendikası hareketlerinin hedeflerini daha iyi bir hukuk ve çalışma sisteminin kurulması olarak belirtmektedir. Bu çerçevede Avrupa’da yaşanan gelişmelerin Türk sendikal hareketine örnek teşkil edeceğine önemle vurgulamaktadır. Kessler’e göre, Türk işçi sendikası hareketi bu hedeflerini gerçekleştirirken Avrupa’da düşülen hatalara düşmemelidir. Özellikle ilgili hedeflerin gerçekleştirilmesi esnasında asla hukuk dışılığına yer verilmemelidir. Kessler bu konuda işveren ve devlet tarafına da önemli görevler düştüğünü belirtmektedir. Bu görevler, sendikaların faaliyetleri için oluşturulacak olan hukuksal düzenlemeler dışında tarafların birbirlerine olan bakış açılarını daha sağlıklı hale getirmeleridir. Görülmektedir ki Kessler Türk sendikal hareketinin gelişiminde hiçbir şekilde çatışmacı ve kanun dışı yöntemleri ve yolları önermemektedir. Kessler’in Türkiye’de işçi sendikalarına öğütlediği görevler şu cümlelerinde daha iyi anlaşılmamaktadır. ”Bugün Türk işçi sendikaları azalarına nizamlı emniyeti temin gibi büyük bir vazife ile karşılaşmaktadırlar: Yeter derecede ki ücretler ve kısaltılmış iş müddetleri vasıtası ile, Pazar tatili ve ücreti ödenilen haftalık tatiller sayesinde nizamlı emniyet; kusursuz içtimai sigorta sayesinde nizamlı emniyet; iyi bir iş hukuku vasıtası ile ve kolektif tarife mukaveleleri sayesinde nizamlı emniyet, yani gerek kendi kendine yardım vasıtası ile gerekse de vazih kanunun itmam edici yardımları sayesinde nizamlı emniyet”²²⁰

Öte yandan Prof. Kessler, Türkiye’de oluşacak olan sendikal hareketlerin Avrupa’da yaşanan deneyimlerden bağımsız gelişmemesi gerektiği yönünde fikirleri şu şekilde belirtmektedir; “Yakın şart memleketleri bu tecrübelerden ders almak mecburiyetindedirler. Yeni ve genç kapitalist sınıfların gelişip serpilmesi hadisesini, bu memleketlerin sanayileşmelerinin zaruri ve mütemmim bir tezahürü olarak prensip

²¹⁹ Kessler (1948a), a.g.m., s.9

²²⁰ Kessler (1948a), a.g.m., s.11

itibari ile kabul etmek zorundadırlar. Bununla beraber yakın şart memleketleri, son 150 yıl içinde gardta yapılmış bulunan bazı hatalardan, uzağı gören ve basiretle idare edilen bir sosyal politika vasıtası ile sakınmak yollarını da aramalıdırlar.”²²¹

Prof. Kessler, Türkiye’de işçi sendikalarının hedeflerini hukuksal temele dayalı iş yaşamında ve sosyal yaşamda güvenlik ilkesi olarak belirtmektedir. Dolayısı ile işçi sendikalarının Türkiye’de önemle üzerinde durması gereken konular, işçilere ödenen ücretler, işçilerin hafta tatilleri, sağlıklı bir sosyal sigorta sisteminin oluşturulması ve iyi bir iş hukuku ve toplu pazarlık hukuku ile çalışanların temel haklarının güvenceye alınması konularıdır.

Prof. Kessler, sendikaların çalışma yaşamı dışında faaliyet göstermeleri konusunda belirli sınırlar çizmekte ve ilkeler önermektedir. Bunlardan en önemlisi tarafsızlık ilkesidir. Kessler’e göre “hakiki ve doğru sendika bitaraftır, ve gerek dini akidede ve gerekse de siyasi parti cereyanlarında bitaraf olmalıdır. Siyasi parti seçimlerinde her sendika azası arzu ettiğine reyini verebilir yeter ki serbest seçim hakkı mevcut olsun. Her aza hoşuna giden gazeteyi okur yeter ki herkes okuma yazma bilsin; beklenen budur. Sendika hareketinin ilk zamanlarında devlet erkânı sendikalarda ne yapıldığından çok az alakadardırlar, ve bütün gayretleri sadece idare heyetinin toplantılarını veya umumi toplantıları gizli ve aleni şekilde kontrol ve tasarrut etmekten ibaretti. (...) Fakat işçi sendikaları müstakil kalabilmek için kendileri de yorulmak bilmez bir gayret sarfetmektedirler; kendilerini hiçbir vakit herhangi bir siyasi partinin aleti yapmamalıdırlar, hatta azalarının büyük bir ekseriyeti şu veya bu partiye dahil olsa bile.”²²² Kessler, sendikaların tarafsızlığı noktasına hem siyasi irade ile ilişkilerinde hem dini otoritelerle ilişkilerinde olması gerektiğini vurgulamaktadır. Sendika üyelerinin istedikleri partilere üye olma hakları ya da diledikleri gazete veya yazını okumaları konularında Kessler’in yapmış olduğu vurgu önem arz etmektedir. Keza Kessler, bu cümleleri ile sendika içi özgürlüğü ve demokrasi konularına değinmektedir.

²²¹ Kessler, Gerhard, “İşçi Hareketinin Hedefleri ve Yolları”, çev: Orhan Tuna, Çalışma Dergisi, Sayı 16, 1946 – 1949, İstanbul, s.s. 4 – 13, s. 5

²²² Kessler (1948a), a.g.m., s.13 – 14

Prof. Kessler, Türkiye’de sendikal örgütlenmeye ilişkin bakış açılarına yönelik eleştirilerini çeşitli makalelerinde belirtmiştir. “Zonguldak ve Karabük’teki Çalışma Şartları” adlı makalesinde bu bölgedeki çalışma koşullarını incelemiş ve belirli tahlillerde bulunmuştur. Bu tahlillerinden birisinde bölgede çalışan işçilerin şikayet haklarını incelemiş ve konuyu işverenlerin sendikaya bakış açıları ile değerlendirmiştir. Kessler’e göre “işletme aynî zamanda şikayetlerin grup halinde değil, ancak münferiden yapılmasını müsaade etmektedir, ki, bu tarz işçi sendikaları ve sendika menfaatlerinin korunması hakkında henüz hiçbir fikre sahip olmayan müteşebbislerin tipik misalidir.”²²³ Kessler’in 1945 yılında yayınlamış olduğu “İçtimai Siyaset” adlı kitabında Türkiye’de ki sınıf ve işçi sendikalarına ilişkin gözlemleri şunlardır; “bugün işçi ve müstahdemlerimiz henüz sınıf şuuruna ermiş değildirler; bunun haricinde halen Türk işçileri sendikalara malik olmadıkları gibi, kooperatiflere siyasi organizasyonlara hususi matbuata ve parlamentoda mesleki mümessillere de malik bulunmamaktadırlar.”²²⁴ Kessler’in dönem itibari ile Türkiye’de işçi sendikaları örgütlenmelerine yönelik izlenimleri bu şekildedir.

Prof. Kessler’in sendikal çalışmalarda ki aktivist rolünü ise küçümsemek gerekmektedir. Kessler’in sendikacılık ve örgütlenme üzerine yaptığı aktivist çalışmaları asistanı Orhan TUNA şu cümlelerle ifade etmektedir; “Kessler hoca memleketimizde tek parti ve tek şef rejiminde ve gerçekten otoriter bir siyasi sistem içinde dahi derslerinde, konferanslarında, seminerlerinde ve neşriyatında daima insan haklarına hür sendikacılık ve kendi kendine yardım fikirlerini müdafaa etmiş, Türkiye’nin şartlar müsaade eder etmez bu yola gideceğini ve gitmek zorunda olacağını telkine çalışmıştır. (...) diğer taraftan Kessler hoca, henüz ortada sendikacılık hareketleri ve bu hareketlere temel teşkil eden mevzuat ve müesseseler yokken, sendika hürriyetine ait fikirleri yorulmak bilmez bir gayretler yaymış, neşriyat ve konuşmaları ile müsait bir zeminin hazırlanmasında amil olmuştur. (...) Hususiyle 1946 – 1947 tarihlerinde koalisyon yasaklarının tedricen kaldırılmasından sonra, hocamız için engin bir faaliyet sahası açılmış, hemen her hafta yeni yeni doğmakta olan sendikacıların

²²³ Kessler (1940 – 1948a), a.g.m., s. 186

²²⁴ Kessler (1945) a.g.e., s.135

idarecileri ile toplantılar düzenleyerek, modern işçi sendikalarının kuruluş ve mahiyeti ile cemiyet hayatındaki fonksiyonları hakkında, bu sahada hemen tamamiyle habersiz olan Cumhuriyet Devri'nin ilk genç sendika idarecileri aydınlatılmıştır. İşte o tarihlerde toplantılara katılmak suretiyle sendikacılığı ilk kez hocamızdan öğrenen ve ilk derslerini ondan alan işçilerimiz, müteakip devrede Türk sendikalarını ehliyet ve liyakatla sevk ve idare etmiş ve etmekte bulunmuşlardır. Bunlar arasında Zühtü TETAY, Seyfi DEMİRİSOY, Bahir ERİSOY ve daha birçokları sayılabilir”²²⁵ Kessler, sendikacılık ve örgütlenme üzerine Türkiye’de ki faaliyetlerinde yayınları, konferansları ve gezileri ile aktivist bir yön çizmiştir ve henüz Türkiye’de sendikacılık konusunda herhangi bir hukuksal zemin ve çalışma anlamında da bir oluşum olmamasına rağmen bu konularda ki faaliyetleri ile de ileride oluşacak olan sendikacılık hareketinin temellerini oluşturmuştur.

Prof. Kessler’in Türk sendikal hareketinde ki yerini daha iyi kavramak için Kessler’in vermiş olduğu konferanslara katılan ve Orhan TUNA’nın da bahsetmiş olduğu Seyfi DEMİRİSOY* ve Bahir ERİSOY’un görüşlerine başvurmak önem arz etmektedir. Seyfi DEMİRİSOY, “Ord. Prof. Dr. G. Kessler” adlı makalesinde Kessler’in Türk Sendikacılığına ilişkin önemini şu sözlerle belirtmektedir; “Hareketli olduğu kadar sosyal davalara inanmış ilim adamı Kessler’i İstanbul Basın Teknisyenleri Sendikasının tertiplediği hafta sonu sohbetlerinde tanıştım. Toplantılar bir nevi eğitim seminerleri şeklindeydi (...) Toplantılar geç saatlere kadar devam ederdi. İtiraf ederim ki, o tarihlerde sendika yöneticilerinin kültür seviyeleri arzulanan seviyede değildi. Hocaya çok sual sorardık. Öğrenmek istiyorduk sendikacılığı. Mesuliyet almıştık. Onun için başarmalıydık. Heyecanlıydık hepimiz. (...) büyük insan (Kessler) bu günleri görmüş olacak ki, sendikalar ileride güçlenecek, toplulukta söz sahibi olacaksınız, ama bu gün

²²⁵ Tuna, Orhan, “Prof. Gerhard Kessler, Şahsiyeti ve Eserleri” İ.Ü.İktisat Fakültesi Mecmuası, C.23, İstanbul, 1963, s.s. 5 – 23, s.17 – 19 – 20

* Seyfi DEMİRİSOY ve Bahir ERİSOY Kessler’in 1948 yılında ve takip eden yıllarda sendikacılıkla ilgili vermiş olduğu seminerlere katılan sendika yöneticileridir. Seyfi DEMİRİSOY bir dönem Türk - İş Başkanlığı, Bahir ERİSOY ise Teksif Başkanlığını yürütmüştür.

bebek denecek kadar zayıfsınız, taleplerinizde sert gitmeyin, işverenlerin boyunları altına girmeye bakın ve işçiye faideli olun derdi. (...) Hocanın peşini bırakmıyorduk. Sohbetinden daha çok şeyler öğrenmek için Üniversite de kendisini arar bulurduk. Bir gün dahi bizi bir takım bahanelerle geriye çevirdiğini hatırlamıyorum. İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Enstitüsü'nün tertiplediği konferansları takip edenleri çeşitli konularda tenvir için bütün gücünü sarf ederdi hocam. Bazen kara tahtaya geçer üstü başı tebeşirlenerek konusunda hava payı bırakmamaya itina ederdi.”²²⁶ Görülmektedir ki, Prof. Kessler, Türk Sendikal hareketinin ilk kadrolarının yetiştiricisidir. Türkiye’de işçi sendikalarına ilişkin ilk fikirlerin ve eylemlerin oluşmasında Kessler’in bu önemli payı yadsınamaz. Kessler’in sendikacılıkla ilgili konferanslarına katılan Bahir ERSOY, Kessler için “Evet o biz sendikacılara fikir kaynağı olmuştu”²²⁷ cümlesiyle Kessler’in Türkiye’de sendikacılık fikrinin gelişiminde ki önemini bizzat göstermektedir.

3.4 Kessler’in Çalışma Hukuku Alanında Yaptığı Katkılar

3.4.1 Bireysel İş Hukuku Alanında Yaptığı Katkılar

Prof. Kessler, Türkiye’de bireysel iş hukuku alanında yapılan ilerlemede önemli pay sahibidir. Kessler’in bu konuda ki fikirleri özellikle Türkiye’de 1936 tarihli İş Kanunu’nun kabulünden sonra ortaya çıkmaktadır. Kessler, Türkiye’nin ilk İş Kanununa yönelik ilk eleştiri makalesini yazan akademisyendir.

Prof. Kessler, 1936 tarihli İş Kanununun kabulünü çok olumlu karşılamakla birlikte, bunun yanında ek öneriler ve çözümlerde de bulunmuştur. Kessler, 1936 tarihli İş Kanununa ilişkin çeşitli değerlendirmelerde ve yorumlarda bulunmuştur. Bu yorumların en başında bu kanunu memnuniyetle karşıladığı görülmektedir. Nitekim Kessler’e göre, “Devletimiz eski Avrupa kapitalizminin hatalarına düşmekten sakınıyor ve kütlenin sefaletleşmesine, siyasetçe radikal olmasına mani olmak, sanayide çalışan

²²⁶ Demirsoy, Seyfi, “Ord. Prof. Dr. G. Kessler”, Sosyal Siyaset Konferansları, 15. Kitap, İstanbul, 1964, s.s. 25 – 26, s. 25 – 26

²²⁷ Ersoy, Bahir, “İlham Kaynağım Kessler Hoca”, Sosyal Siyaset Konferansları, 15. Kitap, İstanbul, 1964, s.s. 27 – 29, s. 29

ameleyi salim ve insani bir hayata kavuşturmak istiyor: yeni neşredilen ve tatbikine başlanılan Türk İş Kanununun manası da buradadır. Bu kanun siyasi basiretin ve içtimai mülahazanın doğurduğu bir kanundur. Kanun emekleri ve alın terleri, milli iktisat için zaruri ve semeredar olan alelade insanlara karşı derin bir sevgi beslemektedir.”²²⁸ Kessler, bu ifadelerinin ardından sözü geçen iş kanunu kapsamını şu sözlerle ifade eder, “kanunun önsözü, kanunun tatbikatına dahil olan sahanın hududunu tespit ediyor; amele adedi 10 kişiden az olan iş yerlerine bu kanun tatbik edilmiyor, demek oluyor ki içinde henüz usta çırak münasebetleri bulunan patriarkal küçük işyerleri kanunun mevzuu değildir.”²²⁹ Kessler, daha sonra İş Kanununun kapsamı konusunda çerçevenin daha da genişletilmesini önermektedir. “Küçük sanayi ve kapitalist ev sanayi gibi mühim sanayi iktisat grupları henüz iş kanununun şümül sahasına ithal edilmemişlerdir; madencilik, büyük demir sanayi, seyrisefain ve ziraat gibi şubeler için hususi mevzuatın ısdarı lazımdır.”²³⁰ Bu meyanda Kessler, İş Kanununun kabulü ve uygulamaya konmasına olumlu bulmasına karşın mevcut İş Kanununun kapsamının daha da genişletilmesini önermektedir.

Prof Kessler, İş Kanununun kabulünü çok olumlu bulmakla birlikte zaman içerisinde eleştirilerde yöneltmiştir. Nitekim bu eleştirileri, 1948 tarihli “Türk İş Kanunu” adlı makalesinde görülmektedir. Bu eleştirilerin özünü İş Kanunun uygulamaya bir türlü geçirilememesi ve kanunun kağıt üstünde kalması oluşturmaktadır. “İş Kanunumuz çok mükemmel bir kanundu, ancak bu kanunun bir çok hükümleri, aradan on bir senelik bir müddetin geçmiş olmasına rağmen, bugün sadece kâğıt üzerinde kalmış bir vaziyettir.”²³¹ Kessler, İş Kanununun bu şekilde

²²⁸ Kessler, Gerhard, “Türkiye İş Kanunu”, Çev: Ziyaeddin Fahri. Hukuk Gazetesi, Sayı 31 – 32, 1934 – 1945a, İstanbul, s.8

²²⁹ Kessler (1934 – 1945a), a.g.m., s. 8

²³⁰ Kessler (1940 – 1948b), a.g.m., s. 464

²³¹ Kessler, Gerhard, “Türk İş Kanunu”, Çev: Orhan Tuna . Türk Ekonomisi, Sayı 58, 1948b, İstanbul, ss. 99 – 102, s.99

* Milli Korunma Kanunu 1940 yılında çıkarılmış bir kanundur. İlgili kanun II. Dünya Savaşı’nın yarattığı koşullara dayanılarak çıkarılmıştır. Bu kanunla çıkarılan kararnameler ilgili dönemin temel ekonomi politikalarını ve kurallarını oluşturmaktadır. Bu kanunla birlikte çalışma yaşamına ilişkin önemli haklarda kısıtlamaya gidilmiştir. Bunlar; çalışma sürelerinin uzatılması, hafta tatili kanununun geçici olarak kaldırılması kadın ve çocuk işgücüne yönelik koruyucu düzenlemelerin kaldırılması ve zorunlu

kalmasını 1940 tarihli Milli Korunma Kanununa* bağlamaktadır. “1940 yılında milli korunma kanunun meriyete konulmuştur. Mezkûr kanun dokuz saatlik iş gününün üç saat temdidi imkânlarını vermiş, kadın ve gençlerin geceleri de çalıştırılabilmesine müsaade eylemiş be nihayet hafta tatili kanununa aykırı olarak, hafta tatili, geçici olmakla beraber meriyetten kaldırılmıştır. (...) Hülâsa 1936 tarihli mükemmel İş Kanunumuz, bir muharebe meydanında mermilerle delik deşik edilen ve hareketsiz hâle getirilmiş bulunan bir tank manzarası arz etmektedir”²³² Kessler, İş Kanununa yönelik müdahalelere değinmektedir. Bu meyanda Kessler, İş Kanununun uygulamasına yönelik bu müdahalelerin genelilikle gecikmesini tamamıyla Milli Korunma Kanununa bağlamamaktadır.

Prof. Kessler’in İş Kanununun uygulanmasına yönelttiği bir diğer eleştirisi ise İş Kanununun işçi ve işverenler tarafından yeterince tanınmaması ya da bilinmemesi hususudur. Bir mensucat fabrikasına yaptığı inceleme neticesinde Kessler şu eleştirileri şu şekildedir. “Bu Türk mensucat fabrikası teknik bakımdan en ileride gelen müesseselerden biridir. Fakat fabrika müdürü ile konuşmalarımız, İş Kanunu hükümlerine intikal ettiği vakit, bu koca müessesede bir tek İş Kanununun mevcut olmadığı ve bizzat fabrika müdürünün kadın işçiler hakkındaki kanun hükümlerine asla vakıf bulunmadığını hayretle gördüm. Hulâsa modern ve devlete ait olan bu fabrikada 1944 yılında, 1936 tarihli İş Kanunumuzun asla yer etmemiş bulunduğu meydana çıktı. Şu halde Çalışma Bakanlığının en mühim vazifesi, iş hukuku ve saiyin (emeğin) korunması sahasında tekâsüf etmelidir.”²³³ İş Hukukunun anlaşılması ya da bilinmesi hususunda Kessler, Çalışma Bakanlığına önemli görevler yüklemektedir. Kessler’in bir diğer eleştiri noktası ise İş Kanununa ilişkin yönetmeliklerin dönem içerisinde henüz oluşturulmamış olmasıdır.

Prof. Kessler’in İş Kanunu uygulamasıyla ilgili eleştirileri yazdığı makalelerle sınırlı kalmamıştır. Nitekim 1948 tarihli “Türk İş Kanunu” adlı konferansında yapmış

çalıştırmaya izin vermesi olarak sıralanabilir. Detaylı bilgi için bkz. Makal, Ahmet, “65. Yılında Korunma Kanunu, Çalışma İlişkileri ve İş Mükellefiyeti, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri, 2004, Ankara, http://www.politics.ankara.edu.tr/dosyalar/tm/SBF_WP_76.pdf

²³² Kessler (1948b), a.g.m., s. 99

²³³ Kessler (1948b), a.g.m., s. 100

olduğu eleştirilerin temeli İş Kanununun henüz tam anlamıyla uygulamaya geçmediğini eleştirmiştir.

Öte yandan Kessler, İş Kanununun bazı konularda değişikliğe gitmesi gerektiğini yine aynı konferansın sunumunda özenle belirtmiştir. Özellikle bu değişikliğin İş Kanunu kapsamının küçük sanayiye de kapsayacak şekilde genişletilmesidir. Kessler bu tür bir genişlemenin küçük sanayiye kapsayan ayrı bir kanunla da sağlanabileceğini vurgulamaktadır. Kessler bir diğer değişikliğin de hafta tatili kanunu ve yıllık ücretli izinler konusunda yapılması gerektiğini önemle belirtmektedir. Bu çerçevede Kessler’e göre hafta tatili uygulaması il, ilçe ve kasaba ayırımına bakılmaksızın genişletilmelidir. Ayrıca haftanın yedi günü çalışılması gereken işyerleri için, hafta tatilinin pazar günü dışında ki günlerde kullandırılarak uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Öte yandan yıllık ücretli izin hakkının da İş Kanununun kapsamına alınması gerekliliğini belirtmektedir. Nitekim Kessler’e göre “ ücretli ve mecburi tatil hususunu derpiş eden hükümler de katılacak olursa bu cidden memnuniyetle selamlanmağa değer bir hareket olur. Bilindiği üzere bütün dünyada memurlara bahşedilen ücretli tatil hakkından (...) son yirmi yıl içinde bir çok memleketlerde işçi ve müstahdemler de istifade ettirilmişlerdir. Bunun memleketimize de büyük faydalar temin edeceğine inanıyorum”²³⁴

Prof. Kessler, İş Kanununun kapsamı üzerinde düşüncelerini ifade ederken özellikle çocuk ve kadınların korunması üzerinde de durmuştur. Prof. Kessler’in kadın

²³⁴ Kessler (1948b), a.g.m., s. 101 – 102

* 3008 sayılı İş Kanunu kadın ve çocuk işçilere ilişkin düzenlemelerin şu şekilde sıralanabilir: On altı yaşından aşağıdaki çocukların en çok çalışma süresi sekiz saattir. Okula giden çocukların ders saatleri çalışma süresinden sayılır. Öte yandan on sekiz yaşın altındaki çocuklarla her yaştan kadın işçinin maden işleri vb ağır işlerde çalıştırılmaları yasaktır. Aynı zamanda on sekiz yaşından küçüklerle kadın işçiler için gece çalıştırılması yasaklanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Kessler, Gerhard, “Türkiye İş Kanunu”, Çev: Ziyaeddin Fahri. Hukuk Gazetesi, Sayı 31 – 32, 33 – 34, 1934 – 1945b, İstanbul, Ayrıca bkz. Talas, Cahit, “Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi” Birinci Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992, s.106 – 119

ve çocuklar ile ilgili yaptığı değerlendirmeleri 1936 tarihli İş Kanununa yönelik yorum ve eleştirilerinde görmek mümkündür. Kessler, 1936 tarihli İş Kanununun özellikle çalışma sürelerine* ilişkin hususlarda kadın ve çocuklara yönelik ilgili düzenlemeleri genel itibari ile olumlu olarak değerlendirmektedir. Kessler çalışma süreleri ile ilgili kanun maddesini şu şekilde yorumlamaktadır: “ Bütün bu gibi maddeler, amelenin lüzumundan fazla çalışmalarla sıhhatinin bozulmasına mani olmaktır. Çocukların ve kadınların himayesi bilhassa mühimdir. Fabrikalarda çocuk çalışması ne kadar fazla tahdid edilirse halkın istifadesi için o kadar iyi hareket edilmiş olur. Bir çocuk öğrenmeli, oynamalı ve neşesini muhafaza etmelidir. Fabrika yalnız yetişmişlere mahsustur.”²³⁵

Öte yandan Kessler, 1936 tarihli İş Kanununun çocuk işçilere yönelik düzenlemeleri olumlu bulmakla beraber yetersiz de bulmaktadır. Bu noktada Kessler’e göre, “çocukları himayeye matuf bir kanun ne kadar çabuk neşredilirse memleketin istikbali için o kadar iyi ve faydalı olur.”²³⁶ Kessler, 1948 yılında vermiş olduğu “Türk İş Kanunu” adlı konferanslarında İş Kanununda çocuklara yönelik düzenlemelerde değişiklik yapılması ve kapsamın genişletilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede Kessler ilk değişikliğin çocuklara yönelik uygulanan çalıştırma yaşında yapılması gerektiğini savunur. Nitekim kanunda belirtilen 12 yaş Kessler’e göre çok düşüktür. Bu yaştaki çocuklar eğitimlerine devam etmelidir. Kessler’e göre bu yaştaki bir çocuğu çalıştırmak, “yaşlı nesillerin müdafaasız genç nesillere karşı işlediği bir suçtur.”²³⁷ Kessler, çocuk çalıştırmayı nesiller arası bir suç olarak değerlendirirken aynı zamanda çocuk çalıştırmanın yasaklanmasıyla ilgili önerilerde bulunmaktadır. Bu konuda Çalışma Bakanlığı’nın “ Türkiye’de çalışan bilimum çocuklara mahsus hususi bir kanun projesi hazırlanmasını”²³⁸ tavsiye etmiştir. Böylece Kessler 1948 yılında doğrudan çocukların özel bir kanunla korunmasını somut bir proje olarak ortaya koymuştur. Aynı konferansta Kessler, Türkiye de çalışan 14 – 18 yaşları arasındaki

²³⁵ Kessler, Gerhard, “Türkiye İş Kanunu”, Çev: Ziyaeddin Fahri. Hukuk Gazetesi, Sayı 33 – 34, 1934 – 1945b, İstanbul, s.6

²³⁶ Kessler (1940 – 1948b), a.g.m., s. 464

²³⁷ Kessler (1948a), a.g.m., s. 102

²³⁸ Kessler (1948a), a.g.m., s. 102

çocuk işçiler için haftalık çalışma süresinin en çok 40 saat olarak belirlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu yaklaşımından çıkarak Kessler’in en küçük çalıştırma yaşı ile ilgili olarak 14 yaşı baz aldığı değerlendirilmektedir. Buna asgari çalıştırma yaşını 14e yaşına dayandırıldığını söylemek mümkündür. Kessler’e göre “sınai işlerde çalışan çocukların asgari yaş hadleri ile aynı zamanda bunların mecburi tahsil çağlarının hitamı olan azami yaş haddinin de on ikiden on dörde iblağ edilmesi şayanı arzu ve temennidir.”²³⁹ Kessler’in çocuk işçilerin korunmasına yönelik bir diğer önerisi çocuk işçilerinin zorunlu sağlık kontrolleri konusundadır. İş Kanununda yer alan sağlık kontrolleriyle ilgili maddenin “Türkiye’de bütün genç işçilerin her altı ayda bir mecburi muayeneye tabi tutulmaları suretiyle genişletilmesi muvafık olur. Aynı şeyi 59uncu madde iktizasınca, ağır ve tehlikeli işlerde çalışanların sıhhi muayeneleri hakkında bir variddir”²⁴⁰ diyerek uygulama alanının çocuk işçileri ağır ve tehlikeli işlerde çalışanları kapsayacak şekilde genişletilmesini önermiştir.

Prof. Kessler, Çalışma Bakanlığı’na iş hukuku alanında belirli görevler yüklemektedir. Buna göre Çalışma Bakanlığında “İşin Korunması” adı altında bir birim önermektedir. Bu birim “say’ın (emeğin) korunması ve işletme hıfzısıhhası; bilhassa tehlikeli tabir olunan işletmelerde ve iktisat şubelerinde çalışanların himayesi, hafta tatili, umumi tatilde bayramlar iş müddeti ve munzam mesai, çocukların korunması, gençlerin korunması ve kadınların korunması”²⁴¹ konularında çalışmalıdır. Böylelikle işletmelerde korunma altına alınması gereken işçi kitlelerine ilişkin düzenlemelerin Çalışma Bakanlığı’na bağlı olarak yapılmasını önermektedir.

Prof. Kessler, iş kanununun kabulünden sonra bu kanunun eklentileri sayılabilecek alanlarda çeşitli önerilerde bulunmuştur. Özellikle sanayi müfettişliğinin Türkiye’de kurulması noktasında önemli değerlendirmeler yapmıştır. Nitekim Kessler, 1936 Tarihli İş Kanununa yönelik en önemli eleştirisini bu kanunun uygulamaya bir türlü geçirilememesi olarak yapmıştır. Kessler bu eleştirisini şu şekilde temellendirmektedir: “İşletmeler müessir bir şekilde mürakabe edilmedikleri takdirde,

²³⁹ Kessler (1940 – 1948c), a.g.m., s. 159

²⁴⁰ Kessler (1948a), a.g.m., s. 102

²⁴¹ Kessler (1947), a.g.m., s. 236

sain (emeğin) korunmasını istihdaf eden hükümlerden ekserisinin mücerred kâğıt üzerinde kalacağına önceden inanmak lazımdır (...) Mürakabenin gerçekten müessir olabilmesi için, her şeyden evvel mürakabe vazifesiyle muvazzaf memurların her şeyden evvel teknik, sosyal politika ve içtimai hıfzısıhha sahalarında yetiştirilmiş, tamamen müstakil, münhasıran vicdanlarına karşı mesul şahsiyetler olması şarttır.”²⁴² Kessler, oluşturulacak olan müfettişlik mekanizmasında en önemli noktayı da burada tavin etmektedir. Buna göre müfettişlerin özellikle teknik sağlık ve sosyal politikaya ilişkin konularda iyi eğitilmiş ve yetiştirilmiş olmaları gerekmektedir. Böylece müfettişlerin alanlarında uzman birer şahıs olarak işletmelerde ciddiye alınacaklarını belirtmektedir.

Müfettişlerin eğitimlerinin Çalışma Bakanlığı’na üstlenmesi gerektiğini Kessler vurgulamıştır. Kessler müfettişlik sisteminin işleyişi ve çalışma şartlarına ilişkin olarak ta kimi önerilerde bulunmuştur. Buna göre iş müfettişleri sorumlu oldukları alanda her işletmeyi yılda en az bir kere ziyaret etmelidirler. Bu ziyaretler işletmelere haber verilmeden yapılmalıdır. Yapılan bu denetimlerde müfettişler, İş Kanununun tüm alanlarında eksiksiz incelemelerde ve denetimlerde bulunmalıdırlar. Aynı zamanda çalışan işçilerin de diledikleri zaman iş müfettişleri ziyaret etmelerinin sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Ve bu ziyaretlerin işverenlerce yasaklanmasının ya da yapılan ziyaretler sonucu işverenlerin işçileri cezalandırmasının önüne geçilmelidir.

Kessler, müfettişlerin işyerlerinde yapmış oldukları denetimlerde hassas olmaları gerektiği konusuna da değinmektedir. Müfettişler gittikleri işletmelerde “amir” ya da “polis” gibi davranmamalıdırlar. “Bu suretle iyi bir işletme müfettişi, iş mukavelesinin her iki tarafının da yani gerek iş verenlerin gerek ecirlerin geniş ölçüde itimadını kazanır”²⁴³ Bu şekliyle “işletme müfettişlerinin kalitesi, iş hukukunun ve saiyin (emeğin) korunmasına matuf mevzuatın yürüyüp yürümemesinde biricik amildir.”²⁴⁴

²⁴² Kessler, Gerhard, “Türk İş Kanunu”, Çev: Orhan Tuna . Türk Ekonomisi, Sayı 59, 1948c, İstanbul, ss. 126 – 129, s.126

²⁴³ Kessler (1948c), a.g.m., s. 126

²⁴⁴ Kessler (1948c), a.g.m., s. 126

Prof. Kessler, bireysel iş hukuku alanında bu faaliyetleriyle Türkiye’de önemli bir mihenk taşı olmuştur. İlk İş Kanununa yönelik ilk eleştiri yazısı kendisine aittir. Kessler, bu alanda yaptığı çalışmalarında ve eleştirilerinde hep yapıcı üslup kullanmıştır. Özellikle İş Kanununun uygulama alanının genişlemesi ve kapsamının arttırılması, İş Kanununun eksiklerinin giderilmesi ve İş Kanununun değişen şartlara göre ilgili maddelerinin yenilenmesi konusunda ki görüşleri katkı yapacak niteliktedir. İş hukukuyla ilgili olarak özellikle kadın ve çocuk işçilere yönelik yapmış olduğu eleştiriler ve değerlendirmeler bulunduğu döneme göre oldukça ilerici düzenlemeleri içermektedir. Bu çerçevede Prof. Kessler’in Türkiye’de bireysel iş hukuku alanında gerek yazmış olduğu eserlerinde gerekse vermiş olduğu konferanslarında ve sunumlarında önemli bir yer tuttuğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

3.4.2 Toplu İş Hukuku Alanında Yaptığı Katkılar

Prof. Kessler’in Türkiye’de bulunduğu süre zarfında çalışma yaşamına yapmış olduğu en önemli katkılardan birisi toplu iş hukuku alanındaki çalışmalarıdır. Kessler, bu alanda özellikle “pozitif koalisyon hakkının tanınması ve toplu sözleşme yolunun açılması yolunda görüşlerini dile getirmiştir. 1945 yılında çalışma bakanlığının kuruluşu sebebiyle vermiş olduğu tebliğinde Kessler, koalisyon özgürlüğünün önemini vurgulamıştı. Kessler’in görüşlerini koalisyon yasaklarının kaldırılmasında ve 1947 tarihinde kısıtlayıcı da olsa 5018* sayılı Sendikalar Kanununun kabul edilmesinde rol oynadığı tahmin edilmektedir.”²⁴⁵ Kessler, Türkiye’de sendikacılık fikrinin oluşmasında

* 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Yasa 1947 tarihinde kabul edilmiştir. İlgili yasanın çıkmasından önce 1946 yılında Cemiyetler Kanununun ilgili maddesi değiştirilerek sınıf esasına göre cemiyet kurma yasağı kaldırılmıştır. 5018 sayılı yasa ile Türkiye’de ilke kez sendikaların kurulmalarına izin verilmiştir. Yasaya göre sendikaların kuruluş ilkeleri Cemiyetler Kanununa göre düzenlenmiştir. 5018 sayılı Yasanın temel özellikleri şunlardır. Sendika çokluğu ilkesi ile aynı iş kolunda birden çok sendika kurulması söz konusu olmuştur. Sendikaları kimlerin kurulabileceği ve sendikalara kimlerin üye olabileceği konusunda kapsam 1936 tarihli İş Kanunundaki işçi ve işveren tanımları ile sınırlanmıştır. Yasa örgütlenme de serbestlik ve gönüllülük şartını benimsemiştir. Sendikalar ilişkin üst örgütlenme modeli olarak Birlikleri öngörmüştür. Sendikaların uluslar arası kuruluşlara üyeliği yasa ile Bakanlar Kurulunun iznine bağlanmıştır. 5018 sayılı yasaya göre sendikaların faaliyetleri olarak üyeleri adına genel sözleşme yapma, işçi ve işverenler arası uyuşmazlıklarda ilgili hakem kurullarına başvurmak, işsizlik malullük ve ölüm halleri için yardımlaşma sandıkları kurmak tanımlanmıştır. Öte

ciddi katkılarda bulunmuştur. Bilinmektedir ki ilk sendikacılık kadroları Kessler'in bu konu ile ilgili bir çok konferansına katılmış ve onun fikirlerinden etkilenmiştir.

Kessler, Türkiye'de toplu iş hukuku alanında ilk çalışmalarını koalisyon ve örgütlenme fikrinin gelişmesi alanında vermiştir. Bilinmelidir ki Kessler, Türkiye'de örgütlenme konusunda ciddi bir fikri mücadele vermiştir. Yapmış olduğu yayınlarında ve konferanslarında özellikle örgütlenme fikrinin Türkiye'de kabul görmesi yönünde fikirlerini belirtmiştir. Bu alanda yaptığı her yayın ya da konferansın ilk bölümünü örgütlenme fikrinin temel bir hak olduğu üzerine ve ayrıca örgütlenme ve toplu sözleşme hakkının toplumsal bir denge aracı olduğunu belirtmiştir. Nitekim Kessler'e göre "memlekette bu kabil meslek derneklerinden korkan geri fikirli ve bu işin mahiyetine pek de vakıf olmayan bazı kimseler bulunabilir. Bunların, mensup oldukları halkın basiret ve morâl iktidarına, itimatları yoktur ve nihayet bu düşüncede olan insanlar, mesleki cemiyetlerin diğer memleketlerde işçi ve müstahdemlerin kendi kendini terbiye ve yetiştirmek hususundaki büyük hizmetlerinden hiç de haberdar olmadıkları muhakkaktır."²⁴⁶ Görüldüğü üzere Kessler, örgütlenme özgürlüğü fikri ve sendikalar üzerine sert ve keskin bir şekilde taviz vermeksizin savunmaktadır. Zira bu makalenin yayınlandığı yılın 1948 olduğu düşünülürse, Kessler dönem itibarı ile sendikalara ilişkin hala bu tip kısıtlayıcı fikirlerin sürmesini şiddetle eleştirmektedir.

Prof. Kessler, özellikle 1936 tarihli İş Kanununun kabulünden sonra Türkiye'nin toplu iş hukuku alanında bir kanuna ihtiyaç duyacağını belirtmiştir. Kessler'e göre; "aynı suretle gerek koalisyon hukukunun ve gerek umumi mukavelelere (tarife mukavelelerine) ait hukukun müspet bir şekilde nizama raptına ihtiyaç hissedilecektir."²⁴⁷

Prof. Kessler sendikalar ve toplu iş sözleşmesi konuları ile ilgili Türkiye'de oluşturulması gereken hukuki sistemle ilgili temel ilkeler olarak tanımlanabilecek

yandan grev ya da lokavt konusu ilgili yasa da yer almamıştır. Sendikaların gelirlerini kanuni amaç ve faaliyet dışı harcamaları yasaklanmıştır. Sendikaların denetimi ise idari makamlara ve Çalışma Bakanlığına bırakılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Tokol, Aysen, Türk Endüstri İlişkileri Sistemi, 1. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1997, s. 61 – 66

²⁴⁵ Hanlein, Andreas, a.g.m., <http://www.calismatoplum.org/sayi9/hanlein.doc> 2007

²⁴⁶ Kessler (1948c), a.g.m., s. 127

²⁴⁷ Kessler (1940 – 1948b), a.g.m., s. 464

önerilerde bulunmuştur. Buna göre “Hiç şüphesiz Türkiye’de sanayi, ticaret ve münakalâtın inkişafı ile birlikte zamanla koalisyonlar da meydana gelecektir; fakat bu müstakbel koalisyonlar henüz vücut bulmadan, bunların istinat edecekleri hukuki esasların hazırlanması, hem milli iktisadın ve hem de sosyal sulhun menfaati icabıdır”²⁴⁸

Kessler’e göre modern devletlerde bu tip bir hukuk sistemi dört şekilde oluşmaktadır. Bunlar:

“1 – Devlet tarafından tahdit edilmiş bulunan koalisyon hürriyeti (resmi müsaade ve murakabe), Macaristan’da olduğu gibi;

2 – Devletin müsbet veya menfi hiçbir vaziyet almadığı koalisyon hürriyeti; Hollanda ve İskandinav memleketlerinde olduğu gibi;

3 – Devletler tarafından açıkça tanınan ve garanti edilen koalisyon hürriyeti, Büyük Britanya’da olduğu gibi;

4 – Devlet tarafından bir takım hukuki imtiyazlar tanınmış olan koalisyon hürriyeti, (temsil ve idareye iştirak hakları) 1933 senesinden önce Almanya’da olduğu gibi.”²⁴⁹

Prof. Kessler bu açıklamasından sonra da Türkiye’ de yapılacak olan hukuki düzenleme için önerilerde bulunmaktadır. Nitekim Kessler’e göre “önceleri Türkiye’ye ikinci hukuk sistemini yani Devlet tarafından hiçbir mâni ihdas edilmeden ve keza hiçbir kolaylık da gösterilmeden koalisyonların serbest bir şekilde teşekküllerine müsaade etmek şeklini tavsiye etmek yerinde olur. Bilâhare, şayet koalisyonlar alâkadarlar tarafından dirayetle idare edildikleri taktirde ve iktisadi hayat için faydalı bir şekilde çalıştıkları taktirde üçüncü hukuk sistemi olan Britanya’daki sistem örnek tutulmak suretiyle, Devlet tarafından koalisyonların resmen tanınması ve garanti edilmesi mümkün ve muvaffık olabilir”²⁵⁰ Kessler, bu haliyle öncelikli olarak Türkiye’de devletin hiçbir şekilde müdahil olmadığı bir örgütlenme modeli önermektedir. Diğer taraftan sendikaların kanuna ve ekonomik faaliyetin ruhuna uygun

²⁴⁸ Kessler, Gerhard, “Koalisyon Hukuku”, Ebül’ula Mardin’e Armağan”, çev: Orhan Tuna , İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Kenan Matbaası, İstanbul, 1944, s. 263

²⁴⁹ Kessler (1944), a.g.e., s. 268 – 269

²⁵⁰ Kessler (1944), a.g.e., s. 269

alışmaları halinde sendikal örgütlenmenin devlet tarafından hukuksal zeminde tanınmasını öngören sistemi önermektedir. Kessler bu açılımla sendikal örgütlenmeler için yukarıda verilen 2. ve 3. rgtlenme modelini karma olarak önermektedir. Kessler'in bu önerisinde ki bakışı sendikaların serbest kurulma esası ve devlet tarafından tanınan bir koalisyon esasıdır.

Sendikaların Türkiye'de ki kuruluş biçimleri ile ilgili hukuki sistemi bu şekilde öneren Prof. Kessler, Türkiye'de sendikal örgütlenmenin ne şekilde ilerlemesi gerektiği yönünde de önemli fikirler sunmaktadır. Bu konuda "Ebul'la Mardine Armağan" adlı eserde yayınlanan "Koalisyon Hürriyeti" adlı makalesi önemli bir eser niteliğindedir. Kessler bu eserinde Türkiye'de koalisyon hukukunun nasıl olabileceğini tartışmaya çalışmıştır. Buna göre Kessler bir sendikanın ana faaliyetinin toplu iş sözleşmeleri aracılığıyla iş hukuku konularının irdelenmesi olarak tanımlamaktadır. Bunun dışında diğer faaliyetler olarak sendikaların yeleri için yardımlaşma sandıkları ya da sigorta sandıkları mesleki ya da genel eğitimlerin düzenlenmesi gibi konuları da belirtmektedir. Kessler, bu çalışmasında özellikle cebir kavramı üzerinde önemle durmaktadır. Kessler'e göre "koalisyonlarda hem kendi azasına ve hem de akitlere karşı cebir*" Kessler bu eserinde kullanmış olduğu cebir kavramını hangi hallerde hukuka aykırı olabileceğini dört temel başlık altında toplamaktadır. Bunlar 1) zor kullanmanın hukuka aykırı hizmet ettiği haller, 2) zor kullanmanın hukuka aykırı vasıtaların kullanımıyla sağlandığı haller, 3) zor kullanmanın kuruluşun sürekliliği ve devamını tehdit ettiği haller, ve 4) zor kullanma yöntemi ile zor kullanmanın hedefi arasında her hangi bir bağın olmadığı hallerdir. Kessler'in koalisyon hukuku ile ilgili yaptığı değerlendirmede önemle üzerinde durduğu husus sendikaların bir g rgt olmaları gerektiği yaklaşımıdır. Daha açık bir ifadeyle Kessler koalisyon hürriyeti kavramını somutlaştırırken sendikaların çalışma ilişkilerindeki dengeleyici glerinden yararlanmaktadır.

Prof. Kessler'in karma örgütlenme özgürlüğü yanlayışının bir diğer yansıması ise kanun koyucunun yani devletin bireysel sendika özgürlüklerini garanti etmesi gerektiğini savunduğu görüşüdür. "Kanun vzını her mteşebbinin ve ücret mukabili çalışan herkesin bir koalisyona dahil olmasına ve bu koalisyon dahilinde meşru bir şekilde faaliyette bulunmasına müsaade eder; fakat yine kanun vzını, bir koalisyona

dahil olmak istemiyen veya dahil olduktan sonra çıkmak isteyen kimseleri de himaye eder.”²⁵¹ Kessler’e göre “hukuk sistemi bireylere bir koalisyonun içine girme ve çıkma hakkını yani olumlu ve olumsuz sendika özgürlüğünü garanti etmelidir”

Prof. Kessler, sendikal örgütlenmelerle ilgili temel sınırları çizerken kanuna aykırı faaliyet halinde sendikalarla ilgili yapılabilecek hukuki işlemleri de belirtmektedir. Nitekim bu konuda hukuka aykırı eylemlerin hapis veya tazminat bir cezaı yaptırıma bağlanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Prof. Kessler iş mücadelelerinde kolluk kuvvetlerinin rollerinin ne olması gerektiği hususunda da fikirler beyan etmiştir. Kessler’e göre “Zabıta iş müdahalelerine ne kadar az müdahale ederse bu mücadeleler o kadar sakın bir tarzda seyrederek; zira polisin işe müdahalesi, ekseriya işçiler nazarında umumiyetle Devletin müteşebbisler lehine tarafgirlik ettiği şeklinde tefsir edilmektedir.”²⁵² Özellikle kolluk kuvvetlerinin iş mücadelelerine müdahalesini işçilerin gözünde devletin işverenin lehine bir taraftarlık olarak değerlendirilebileceğini vurgulamaktadır.

Kessler, iş mücadelelerinin uzaması hallerinde özellikle arabuluculuk sistemlerinin ve gönüllü ya da zorunlu hakem usullerinin de kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Kessler’e göre arabuluculuk mekanizması ile iş mücadelelerinin daha kısa bir süre de halledilebilecektir.

Öte yandan Kessler grev ve lokavtların yasaklanması ile ilgili keskin ayrımlara girmiştir. Kessler’e göre “iş mücadelelerinin (grev ve lokavt yasağı) mutlak şekilde men edilmesi halinin hakiki ve fiili neticeleri, ümit edilen tesirin tamamıyla aksini husule getirir; cemiyette sulh ve sükûnun yerine memnuniyetsizlik ve huzursuzluk baş gösterir.”²⁵³ Bu hususta Kessler, bu tip yasakların işçileri kanuni olmayan yollara sevk edebileceğinden bahsetmektedir. Dolayısıyla iş mücadelelerinin yasaklanması umut edilenin aksine daha kötü sonuçlara da sebebiyet verebilecektir. Bu ifadeleriyle Kessler iş mücadelelerinin yasaklanmasına karşı sert bir tutum göstermektedir.

²⁵¹ Kessler (1944), a.g.e., s. 278

²⁵² Kessler (1944), a.g.e., s. 280

²⁵³ Kessler (1944), a.g.e., s. 282

Prof. Kessler toplum hayatı ve devamı için özel şartlar taşıyan bazı işlerde grev ve lokavtların da yasaklanabileceğini belirtmektedir. Buna göre “umumi menfaate hizmet eden işletmeler ve branşlar ; su müesseseleri, elektrik fabrikaları, gaz fabrikaları, demiryolları, posta, telgraf, telefon ve hastane gibi bir takım müesseseler” de bu tip yasaklara gidilebilir. Ancak bu yasaklamalar Kessler’e göre bir süre sonra çalışan işçiler üzerinde baskı yaratacaktır. Buna göre bu gibi işletmelerde çalışanlara diğer işletmelerde çalışan işçilere göre daha geniş haklar tanınmalıdır. Kessler’e göre “bu gibi müessese ve branşlarda çalışan işçi ve müstahdemlere resmi memurların kanunen teminat altına alınmış ve tanzim edilmiş mevkinin bahsetmek yahut da en az bunların vaziyetlerini memurlara müşabih bir şekilde emniyet altına almak lazımdır.”²⁵⁴ Böylece Kessler, grevin yasak olduğu işlerde çalışanların iş mücadelesi araçlarını kullanamadıkları için mahrum edildikleri bu haklarının yasal güvencelerle teminat altına alınması gerektiğini belirtmektedir.

Prof. Kessler, Türkiye’de oluşturulacak olan sendikal sistemle ilgili olarak Çalışma Bakanlığı’na belirli görevler yüklemektedir. Kessler toplu iş hukuku alanında Çalışma Bakanlığı’nın bir görev alanının da “yardımlaşma” alanında olması gerektiğini savunmaktadır. Nitekim Kessler’e göre Çalışma Bakanlığı “mesleki cemiyetler ve kooperatifler yolu ile ecirlerin yardımlaşmaları yani koalisyon hakkı, grev hakkı, lokavt hakkı ve boykot hakkı, asgari ücretler ve mer’i ücret hadlerinin tebdili. Kütlevi ihtilafların tahkimi iş normlarının tayin ve tanzim eden mukaveleler akdi”²⁵⁵ gibi toplu iş hukukunun önemli konularda bir birim oluşturmalı ve bu birim bu konular üzerinde çalışmalıdır.

Prof. Kessler, Toplu iş hukukunun en temel alanlarından biri olan grev ve lokavt alanında da çalışmalarda bulunmuştur. 1936 tarihli İş Kanununu yorumlarken bu kanun hükümlerine göre etraflı bir grev ve lokavt kavramı tanımlı yapmıştır. “İş Kanunumuza Göre Grev ve Lokavtlar” adlı makalesinde Kessler, şu sonuca ulaşmaktadır; “iş kanununda ki, grev ve lokavta müteallik hükümlerin tahlili ile şu neticeye varıyoruz: memleketimizde iş hukuku sahasında, gayri meşru grevlerle, meşru

²⁵⁴ Kessler (1944), a.g.e., s. 284

²⁵⁵ Kessler (1947), a.g.m., s. 237

– gayri her türlü lokavtlar yasaktır ve cezalandırılır. Bu noktada işçiler, işverenlere nazaran daha fazla korunmuş durumdadırlar. Bununla beraber, tatbikatta şu garip vaziyet hasıl olmuştur: yasak olmadığı halde işçiler meşru grev yapmazlar; zira aralarında sınıf şuuru, içtimai taazzuv ve teşkilatlanma henüz gelişmemiştir. Grev esnasında üyelerine işsizlik rantı dağıtacak kapitale sahip birliklerden mahrumdurlar. Grevin tahripkar tesirlerinden ve işverenlerin mukabil lokavt yapmalarından çekinmektedirler. Buna karşın, meşru lokavt denilebilecek hallere, yasak olmasına rağmen rastlanmaktadır. Esasen bunun yasak edilmemesi gerektiğini yukarıda izah eylemiş bulunuyoruz.”²⁵⁶

Kessler, yukarıda bahsi geçen makalesinde Türkiye’de toplu pazarlık ve örgütlenme sisteminin gerekliliğine ilişkin görüşleri şu şekildedir; “Yekdiğerine zıt müfrit kutup halinde, kominizim grevi men, liberalizm ise tecviz eylemektedir. Bu iki ekstrem arasında mutedil ve telif edici yollarda vardır. Memleketimiz iktisaden garbın kapitalist memleketleri tarzında teşkilatlanmıştır. Binaenaleyh grev ve lokavt münasebetlerini tanzim hususunda, Sovyet mevzuatından mülhem bir sistem, böyle bir içtimai vasatta işleyemez. Rus İş Kanunundan nazarları çevirip, garp mevzuatı ile müşabehet tesisine girişilmeli, örnek alınılacak hükümleri orada aramalıyız. Hür iş akdi, içtimai münasebetlerin temeli olan çalışmanın esası sayılınca, şahsiyet ve akid hürriyetlerinin zaruri bir neticesi olarak, icabında iş yerlerini top yekün terfi veya işçilere toptan yol verme gibi hareketlere kanun dairesinde müsaade prensibine kabul etmekte beis olmasa gerektir. Ancak amme menfaatine hadim veya amme hizmeti gören işletmeler bundan istisna edilmelidir. Bu gibi işletmelerin işçi ve müstahdemini, memuriyet statüsüne müşabih bir rejime tabi tutulabilir.”²⁵⁷

Bu görüşleri çerçevesinde Prof. Kessler Türkiye’de kurulabilecek olan sendikalar ve toplu iş sözleşmesine ilişkin bir hukuk sisteminin temel ilkelerini ortaya koymaktadır. Temel ilkeler dışında dönem itibari ile henüz Türkiye’de tanınmayan ve çok anlaşılamayan toplu iş hukukunun temelini oluşturan koalisyon hürriyeti, toplu

²⁵⁶ Kessler, Gerhard, “İş Kanunumuza Göre Görev ve Lokavtlar”, Çev: Safa Ş. Erkün, İstanbul Barosu Dergisi, Cilt 27, 1953, ss. 521 – 529 s.528

²⁵⁷ Kessler (1953), a.g.m. s.529

pazarlık, grev, lokavt, grev ve lokavtın yasak olması gerektiği haller konusunda çok önemli bir izahat yapmıştır ve bu kavramların teorik arka planını tanıtmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Kessler'in Türkiye'de toplu iş hukukuyla ilgili yaptığı katkı tartışma götürmeyecek niteliktedir.

3.4.3 Sosyal Güvenlik Hukuku Alanında Yaptığı Katkılar

Kessler, sosyal güvenlik hukuku alanında Türkiye'de bulunduğu müddette hem teorik olarak hem de uygulamalı alanlarda önemli katkılarda bulunmuştur. Özellikle sosyal sigortacılığın temel ilkelerinin anlaşılmasında ve ilk sigorta kollarının oluşturulmasında önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Kessler, sosyal güvenlik alanında çeşitli makalelerinin yanında 1950 tarihinde İctimai Sigorta adlı bir kitap ta yayınlamıştır.

1936 tarihli İş Kanununda öngörülen sosyal sigorta ile ilgili düzenlemeler Kessler'in ilgisini çekmiş ve Kessler bu düzenlemelerden memnun olmuştur. Kessler'e göre "İş Kanununda teşkil olunacağı haber verilen içtimai sigorta müessesesi ne kadar çabuk ve kuvveden fiile çıkarılırsa memlekette grev ve lokavtları bertaraf etmeye matuf gayretlerde o nispette müsmir olur; zira ancak içtimai sigorta sayesinde işçiler ve müstahdemler ümitsizliğe düşmekten ve dolayısı ile ihtilalci fikirler besleyen proleterler olmaktan kurtulabilirler."²⁵⁸ Kessler 1936 tarihli İş Kanununun öngördüğü İşçi Sigortaları Kurumunun kuruluşunu olumlu karşılamaktadır. Ancak Kessler daha sonradan vermiş olduğu "Çalışma Bakanlığımızın Teşkilatı Hakkındaki Düşünceler" adlı konferansında 1936 tarihli İş Kanununda öngörülmüş olmasına rağmen ilgili kurumun bir türlü kurulamamış olmasını* eleştirmektedir. "Kanunen tesbit ve tayin edilmiş olan bulunan bu mükellefiyetler ifa edilememiş ve nihayet 1945 senesi yaz mevsiminde iş kazası, mesleki hastalıklar ve analık sigortasına ait bir kanun

²⁵⁸ Kessler (1940 – 1948c), a.g.m., s. 160

neşredilmiştir.”²⁵⁹ Kessler ilgili konferansında 1936 tarihli İş Kanununun öngördüğü bu düzenlemelerin gerçekleştirilmesi için yapılması gereken uygulamaların Çalışma Bakanlığının öncelikli işi olması gerekliliğini de vurgulamıştır. Buna göre Kessler, Çalışma Bakanlığı altında sosyal sigorta meseleleri için bir birimin de sadece oluşturulması gerektiği görüşünü belirtmektedir.

Prof. Kessler’in Çalışma Bakanlığının sorumluluğunda olması gerektiğini düşündüğü bir diğer uygulama ise sigorta meselelerini çözümü için oluşturulması gereken mahkemelerdir. Nitekim Kessler’e göre “içtimai sigorta meselelerinden doğacak olan ihtilaflar mümkün olan süratle hal ve fasledilmesi lazımdır. Çünkü bu kabil ihtilaflar nihayet işçi ailelerinin maişet ve mevcudiyetleriyle alakalı bulunmaktadır (...) bir sosyal sigorta kanunu isdar etmiş olan memleketimizin, sosyal sigorta mahkemelerine de ihtiyacı olduğunu bir defa daha hatırlatalım”²⁶⁰ Kessler oluşturulacak olan mahkemelerle ilgili detay bilgiler vermekte ve önerilerde de bulunmaktadır. Kessler’e göre oluşturulacak mahkemelerde herhangi bir harç ve masraf taraflardan alınmamalıdır. Ayrıca bu tür mahkemelerde avukatlara temsil hakkı da verilmemelidir. Burada Kessler’in güttüğü amaç mahkemenin masrafsız olarak işlemesi ve bunun dışında mahkemenin hızlı bir şekilde sonuçlandırılması gayesidir.

Prof. Kessler, iş kazaları ile analık sigortalarının Türkiye’de kurulmasından önce ve sonrasın da bu sigorta kolları için bazı temel ilkelerle birlikte ayrıca uygulanacak olan prim sistemleri konusunda da önemli önerilerde bulunmuştur. Kessler sosyal sigortalara yönelik önerilerinden ilkinin sigortaların tek çatı altında idare edilmesi olarak sunmaktadır. Nitekim Kessler’e göre (...) garpta olduğu gibi Türkiye’de de içtimai sigorta teşkilatının dağınık ve müteferrik bir şekilde tesis edilmesi şayana tavsiye değildir. Bilakis iş kanununda olduğu gibi, amele ve müstahdeminin kaffesine şamil

* 1936 tarihli İş Kanunu mevzuatında İş ve İşçi Bulma Kurumu, İşçi Sigortaları Kurumu ve İş kazası ile Analık sigortalarının kurulmasına ilişkin belirli tarihler verilmiştir. Buna göre iş kazaları ile analık sigortalarının 15 Aralık 1936 tarihine kadar Türkiye Büyük Millet Meclisine ve 15 Haziran 1937 tarihine kadar da işsizlik , ölüm ve ihtiyarlık sigortalarını kapsayan İşçi Sigortaları Kurumunun kurulması öngörülmüştür. Detaylı bilgi için bkz. Kessler, Gerhard, “Çalışma Bakanlığımızın Teşkilatı Hakkındaki Düşünceler”, Çev: Orhan Tuna., Türk Ekonomisi, S.50, İstanbul, 1947, ss. 235 – 241, s. 239

²⁵⁹ Kessler (1947), a.g.m., s. 239

²⁶⁰ Kessler (1947), a.g.m., s. 240

olmak üzere hastalık, ihtiyarlık, maliyet ve eytam ve erami sigorta şubelerini ihtiva eden yeknesak ve müttehit bir sigorta müessesesi vücuda getirmek lazımdır.”²⁶¹ Dolayısıyla Kessler, oluşturulacak olan sosyal güvenlik sisteminin ilk özelliğini tek çatı altında bir sigorta yönetimi olarak belirler.

Kessler 1936 tarihli İş Kanunun öngördüğü iş kazaları ve analık sigortalarının kurulmasını sigorta kolu tercihi açısından eleştirmektedir. Kessler iş kazaları sigortasına ilişkin herhangi bir itirazda bulunmazken analık sigortasına öncelik verilmesini eleştirmiştir. Buna göre “Biz şimdi kaza sigorta teşkilatına dayanan ve bunun altında bulunan bir analık sigortası kurmak istiyoruz. Bununla beraber analık sigortasının kaza sigortası ile hiçbir organik münasebeti yoktur. Bu analık sigortası dünyanın her yerinde umumi hastalık sigortalarıyla en yakın bir alaka ve münasebet kurulmak suretiyle vücuda getirilmektedir. Bizde, umumi hastalık sigortalarının tesisi şimdilik derpiş edilmediği için, istikbalde analık sigortasının idare masrafları diğer memleketlere göre maalesef oldukça mühim bir baliğ olacaktır. (...) küçük kazalar her yerde hastalık sigortası tarafından tazmin olunur. Yeni sosyal sigorta kanunu hazırlanırken fikrimiz sorulsa idi, bittabi bugünkü şeklin mahzuruna işaret ederdik, ve neticede bu hatadan sakınmak mümkün olurdu. (...) Yapılacak iş, derakap bir hastalık sigortası kurmak kanun projesi hazırlamaktadır.”²⁶² Bu şekilde Kessler Türkiye’de birbiri ile herhangi bir bağı olmayan iki sigorta kolunun aynı anda kurulmasını öncelikle eleştirmiştir. Ancak Kessler temel eleştirisini analık sigortalarının ayrı bir dal olarak kurulması noktasına odaklar. Buna göre öncelikle kurulması gereken sigorta kolu hastalık sigortasıdır. Kessler bu meyanda henüz bir analık sigortası kurulmamış olsa bile ilgili tedavilerin ve masrafların hastalık sigortasından sağlanabileceği yönünde görüş bildirmektedir.

Öte andan Kessler, Türkiye için işsizlik sigortasının kurulması gerekliliğinin diğer sigorta kollarına nazaran daha az aciliyet gerektirdiğini düşünmektedir. Kessler’e göre “Türkiye’de muvakkat bir zaman için işsizliğe karşı sigorta teşkilatı vücade

²⁶¹ Kessler (1940 – 1948c), a.g.m., s. 160

²⁶² Kessler (1947), a.g.m., s. 240

getirmekten tamamen sarfinazar etmek mümkündür”²⁶³ Kessler dönem içerisinde işsizlik sigortası yerine “işsizlere kanuni ve mecburi bir şekilde bakım ve yardım fikrini”²⁶⁴ önermektedir. Bu tip bir bakımın da mali yükümlülüğünün sigorta primleri yerine işletmelerden alınacak özel vergilerle karşılanabileceğini de belirtmektedir.

Prof. Kessler, kurulacak olan sigorta sisteminin finansmanı açısından modern yöntemleri önermektedir. Sigorta kurumunun masrafları için işçi ve işverenlerden sigorta kolları için primler alınmasını ve bu primlerin işçi ve işverenler arasında eşit paylara bölünerek alınmasını önermektedir. Buna göre “Müttehit ve yeknesak şekilde ihdas olunacak olan bu sigorta müessesesinin primleri en basit bir tarzda olmak üzere, ecirler ve müteşebbisler tarafından yarı yarıya tediye edilir (...) bunun yanında masarifini, işletmeden mütevellit masarifat olarak, tamamen müteşebbisin ödemeğe mecbur olduğu kaza sigortasının da mevcudiyeti lazımdır. Fazla tehlikelerin melhuz olduğu işletmelerde fazla ve diğerlerinde daha az olmak üzer, tediye edilen ücretin vasati olarak %1.5 ‘ine baliğ olur. Şu hale nazaran içtimai sigorta primlerinin heyeti mecmuası, ücret yekûnunun takriben %15 ‘ine tekabül etmektedir; şayet bu nispet başlangıç için bir parça yüksek görülecek olursa, daha cüzi primlerle işe başlamak ve dolayısı ile hastalık sigortası sahasına daha az ehemmiyet vermekte kabildir.”²⁶⁵ Görülmektedir ki Prof. Kessler her sigorta kolu için ayrı ayrı prim almak yerine tüm sigorta kolları için tek prim alınmasını önermektedir. Kessler’e göre bu şekilde uygulanacak olan prim sisteminin hesabı ve derlenmesi daha kolay olacaktır. Öte yandan Kessler, iş kazalarını bu kategoriden ayrı tutmaktadır. Bu sigorta kolu için prim ödeme zorunluluğunun sadece işverenlere ait olduğunu ayrıca belirtmektedir.

Prof. Kessler’in sosyal güvenliğe ilişkin Türkiye’deki faaliyetleri sadece sosyal sigortalar alanında değildir. Kessler sosyal yardımlar meselesine de ayrıca bir önem vermiştir. Prof. Kessler, bu meyanda özellikle yoksulluk meselesini ele almıştır. Kessler’in bu konuda Türkiye’ye ilişkin gözlemleri şu şekildedir: “Fakirlere yardım sahasında biz bilhassa çok geri kalmış vaziyetteyiz. Şehirlerimizin cadde ve

²⁶³ Kessler (1940 – 1948c), a.g.m., s. 161

²⁶⁴ Kessler (1947), a.g.m., s. 240

²⁶⁵ Kessler (1940 – 1948c), a.g.m., s. 160

sokaklarında yüzlerce dilenciye pejmürde ve perişan insanlara, serseri çocuklara ve açlıktan kıvranan ak saçlı ihtiyarlara tesadüf olunmakta ve bütün bunlar vicdanlı insanları müteessir etmektedir.”²⁶⁶ Kessler’in sosyal yardımların yaygınlaştırılmasına ilişkin önerileri iki ayaklı bir sistemdir. Kessler burada devlete görev biçtiği gibi sivil toplum kuruluşları ve hayır kuruluşlarına da belirli görevlerin düştüğünü belirtmektedir. Bu meyanda “her komün fakirler ve fakirlikle uğraşmak üzere bir teşekkül ihdas etmeli ve bu teşekkülün, şehirlerin muhtelif kısımlarında organları ve fahri şekilde çalışan unsurları olmalıdır. (...) Fakirlere yardım sahasında gerek amme müesseselerinin gerek hususi hayır teşekküllerinin her halde el ele çalışması lazımdır. Nihayet her vilayet ve her belediye, umumi mahiyette bir tasarruf sandığı vücutte getirmekle mükellef tutulmalıdır”²⁶⁷ Kessler sosyal yardım mekanizmasına ilişkin ilk görevi devlete yüklemektedir. Ancak ilk başta böyle bir hizmet için sosyal sigorta kurumlarını önermemektedir. Nitekim dönem içerisinde öncelikli olarak ilgilenilmesi gereken konu Kessler’e göre bir sosyal güvenlik sisteminin oluşturulmasıdır. Kessler bu görüşleri ışığında sosyal yardımların zamanla sosyal güvenlik kuruluşlarının kapsamına girmesini önermektedir. Bu çerçevede “İyi işleyen bir sosyal sigorta teşkilatının ihdasından sonra, umumi sosyal muavenet hasasına dahil bazı işlerin zamanla sigorta teşkilatına devredilmesi kabildir.”²⁶⁸

Kessler sosyal yardımlarla ilgili Çalışma Bakanlığı’na da belirli sorumluluklar yüklemektedir. Çalışma Bakanlığının öncelikli görevi sosyal yardım mekanizmasının işleyebilmesi için büyük işletmeler içerisinde birer sosyal yardım teşkilatının kurulmasıdır. Kessler bu önerileriyle dağınık bir sosyal yardım mekanizması önermiş gibi gözükse de, Dönem içerisinde Türkiye’nin sosyal sigortalara ilişkin durumu değerlendirildiğinde bu önerisi gayet kapsayıcı bir kendi kendine yardım mekanizması içermektedir. Bu yönüyle Kessler’in sosyal yardımlara ilişkin tutumu, bu tutumun dönem içerisinde içinde bulunulan durumun iyi çözümlendiğini ve ileriye dönük bir öneri olduğunu göstermektedir.

²⁶⁶ Kessler (1947), a.g.m., s. 241

²⁶⁷ Kessler (1947), a.g.m., s. 241

²⁶⁸ Kessler (1947), a.g.m., s. 241

Prof. Kessler, Türkiye’de 1936 tarihli ve 3008 sayılı İş Kanunu’ndan beri sosyal sigortalara ilişkin yapılan uygulamaları tasvip etmektedir. Kessler’in Türkiye’de sosyal sigorta alanına ilişkin yaptığı katkılar teorik altyapının oluşturulmasın da ötesindedir. Özellikle sigortalara ilişkin uygulamalara etkin katılımı ve bu konuda çeşitli konferanslar vermesi takdire şayandır. Bu hususta sosyal sigortalarla ilgili olarak “Türkiye’nin İktimai Siyaset Meseleleri” adlı makalesi dışında, sosyal sigortaya ilişkin sosyal sigortanın yönetim şekilleri, sosyal sigortaların finansmanında tarafların katılım oranları gibi konularda hatırı sayılır çalışmalar bırakmıştır.*

Kessler’in Türkiye’de bulunduğu süreçte sosyal güvenliğe ilişkin katkılarını şu şekilde özetlemek yanlış olmayacaktır ; “Kessler, 1936 iş kanununda ifade bulmuş olan bir sosyal güvenlik sisteminin kuruluşunu tavsiye etmiştir. Bağımsız bir kaza sigortasının kuruluşunu ve de kazayı önleyici tedbirlerin uygulamaya alınması tavsiyeleri arasında yer almaktadır. Ona göre hastalık, malullük ve yaşlılık sigortası kolları tek bir sigorta çatısı altında oluşturulmalıydı. Batı’da yaygın olan dağınık sigortalılık uygulamasının Türkiye’de de uygulanmasının uygun olmayacağını belirtmiştir. İşsizlik sigortası uygulamasına geçilmesi konusunu ise o dönemler için bir zorunluluk olarak görmemekteydi. İşsizlerin ihtiyaç duydukları şeyin iyi organize olmuş işe aracılık faaliyetinin yürütülmesi ve kamusal iş projelerinin geliştirilmesi olduğunu belirtmiştir. Kessler, ortaya attığı görüşler doğrultusunda 1945 yılında İşçi Sigortaları Kurumunun ve İş İle İşçi Bulma Kurumunun kuruluşunda görev almıştır. Sosyal sigortaların kuruluşunun yanında genç Türkiye’nin en önemli sosyal politika görevi olarak yoksulların haklarının korunması yönünde modern bir yasal düzenlemenin getirilmesi gerektiği yönünde telkinlerde bulunmuştur.”²⁶⁹

3.5 Kessler’in Eğitim Politikalarına Yaptığı Katkılar

* Prof. Kessler’in bu alandaki çalışmaları olarak şu yayınları sayılabilir. “Türk Kaza ve Analık Sigortası Primlerinin Miktarları Hakkında Teklifler”, “Analık Sigortası”, “Tıbbi Bakım Sistemleri I”, “Tıbbi Bakım Sistemleri II”,

²⁶⁹ Hanlein, Andreas, a.g.m., <http://www.calismatoplum.org/sayi9/hanlein.doc> 2007

Kessler, Türkiye’de bulunduğu süre içerisinde eğitim meselesine ayrı bir önem vermiştir. Kessler’in nerede ise tüm makalelerinde eğitimle ilgili konulara değindiğini görmek mümkündür. Kessler bu meyanda sosyal siyasetin, kooperatifçiliğin, işçi hareketinin, sendikaların ve sonuç itibari ile toplumun gelişimini eğitime bağlamaktadır. Özellikle “Ümmilik tamamiyle bertaraf edilmeden hakiki sendikacılık, hakiki kooperatifçilik ve hakiki siyaset hayatı mümkün olamaz. Okuma yazma bilmeyenler ile demokraside olmaz”²⁷⁰ ifadesi onun eğitime verdiği önemi vurgulamaya yetecek derecededir. Kessler Türkiye için okuma yazma meselesini öncelikli bir sosyal siyaset meselesi olarak görmektedir. “Maamahih bizde okuyup yazma bilmiyenlerin sayısını sitemli bir şekilde azaltmak bugün için çok daha acil bir vazife olarak gözükmektedir.”²⁷¹

Prof. Kessler, eğitim alanında kendini daha çok aktivist yönü ile göstermektedir. Zonguldak bölgesine yapmış olduğu geziler sırasında edindiği görüşlerde eğitim konusuna ayrıca önem arz etmiştir. Zonguldak bölgesinde ki madem işçilerinin boş vakitlerinde kendilerine verilen eğitimle ilgili Kessler’in görüşleri şu şekildedir; “İhtiyari okuma yazma derslerinden maada bütün maden işçileri için maden kazaları ve sıhhi bilgiler hakkında mecburi dersler vardır. Kanaatimce, okuma yazma derslerinin, okuyup yazma bilmeyenler için mecburi olması daha iyi olurdu (hoş bu vaziyet yalnız Zonguldak için mevzu bahis değildir). Bu şekil hareket sayesinde okuma yazma bilmeyenlerin miktarlarını asgari hadde indirebiliriz.”²⁷² Kessler, Zonguldak’ta ki bu şartlara ilişkin keyfe bağlı konulan okuma yazma derslerinin durumunu eleştirmektedir. Kessler’e göre Zonguldak bölgesinde işçilerin boş vakitlerinde okuma yazma derslerine katılımlarının gönüllülük esasına bağlanması bir hatadır. Nitekim Kessler, ilgili makalesinde bu uygulamanın mecburi hale getirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Prof. Kessler, Zonguldak’ta ki işletme idaresinin eğitimsizlik ve cahillikle mücadeleyi çözülmesi gereken konular başlığında ilk sıralara alması gerektiğini

²⁷⁰ Kessler (1940 – 1948a), a.g.m., s. 183

²⁷¹ Kessler (1947), a.g.m., s. 241

²⁷² Kessler (1940 – 1948a), a.g.m., s. 183

vurgulamaktadır. "İşletme idaresi kendi mıntıkası dahilinde ümmiliği tamamiyle tasvi edebilirse, bütün Türkiye'ye çok övünülecek bir nümune teşkil edebilir. Ümmilik bertaraf edildiği zaman kimsenin boş zamanlarını atıl bir halde geçirdiği de görülmeyecektir."²⁷³ Kessler, bu ifade ile Zonguldak bölgesinde çalışan işçilerin eğitim seviyelerinin arttırılması sonucu bu durumdan elde edilecek faydanın hem işletmeye yararlı olacağını hem de Türkiye açısından önemli bir örnek olacağını vurgulamaktadır.

Kessler, okuma yazma kursları ile ilgili olarak mecburiyet şartını önermekle birlikte bölgede iş kazaları ile ilgili yapılan eğitimlerin mecburi tutulmasını da olumlu bulmaktadır. Hatta bu sebeple yapılan uygulamaların modern olduğunu belirtmektedir. "maden kazalarında vazife görmek için iyi kurtarma ekipleri meydana getirilmiştir; kurtarma alet ve vasıtaları son derece modern olup ihtimamla bakılmaktadır."²⁷⁴

Kessler, Zonguldak bölgesinde ki bu gezilerinde bölgenin istihdam yapısını incelemiştir. Bu incelemelerinde Kessler, sürekli çalışan işçilerle birlikte belirli dönemlerde çalışan işçilerin var olduğunu görmüştür. Kessler, yaptığı incelemeler sonucunda bu işçilerin muhtarlar tarafından işletmenin talebi ile seçildiğini belirtmiştir. Kessler, bu dönemlik işçilerin köylerinde çalışan çiftçiler olup, boş kaldıkları aylarda Zonguldak maden işletmelerine çalışmaya geldiklerini belirtmiştir. Kessler'e göre bu işçiler boş zamanlarında yine eğitime tabi tutulmalıdırlar. "Seyyar işçilerin büyük ekseriyetini küçük toprak sahibi köylüler teşkil ettiğine göre, bunlara nümune ziraat hakkında zirai derslerin verilmesi ve bunların küçük nümune bahçelerinde ameli olarak gösterilmesi çok faydalı olabilirdi. Bu hususu Zonguldak'ta henüz kimsenin düşünmemiş olduğu anlaşılıyor."²⁷⁵ Kessler, önermiş olduğu bu eğitim tarzı ile köyden gelen bu işçilerin dönemsel çalışmalarını tamamladıktan sonra tekrar köylerine geri dönüş yaptıklarında aldıkları bu eğitimler ile daha etkin tarımsal faaliyet gösterebileceklerini vurgulamıştır.

Kessler, "Türkiye'nin içtimai siyaset meseleleri" adlı makalesinde kırsal kesimde yaşayanların ekonomik durumlarını incelemiştir. Kessler, bu makalesinde

²⁷³ Kessler (1940 – 1948a), a.g.m., s. 183

²⁷⁴ Kessler (1940 – 1948a), a.g.m., s. 183

²⁷⁵ Kessler (1940 – 1948a), a.g.m., s. 183

özellikle kırsal kesimdeki eğitimsizlik meselesine değinmiştir. “Malûm olduğu üzere bugün Türk köylüsü umumiyetle okuyup yazma bilmez; fakat bu husus, hükümetin maarif siyaseti sayesinde tedricen bertaraf edilmektedir. Seve seve köylere giderek okuyup yazma ile birlikte, daha ziyade teksifi ziraatin esas kaidelerini de öğretecek olan muallimler (Bugün Romanya da büyük muvaffakiyetle çalışan ve semere veren köy muallimleri gibi) evvel emirde köy ve kasaba hayatı için sistemli bir talimle terbiyeye muhtaçtırlar; bundan dolayıdır ki, memlekette mümkün olduğu kadar fazla muallim mekteplerinin tesis edilmesi lazım ve zaruridir. Memlekette okuyup yazma bilmeyen vatandaş bırakmamak için, vâki cehd ve gayretlerin tarihi Avrupa’da dahi çok eski değildir. Garbi Avrupa’nın köy mektepleri ancak 18. ve 19. asırlar içinde vücade getirilmiştir. Avrupa’da ki köy muallimleri ekseriya köy kooperatiflerinin de idarecileri ve rehberleri olmuşlardır. Bunun için Türk muallim mektepleri kooperatifçiliği de tedrisat meyânına ithal ederlerse bu hususta iyi bir zemin hazırlamış olurlar.”²⁷⁶ Kessler, dönem içerisinde ki Türk köylüsünün durumunu bu şekilde tespit etmiştir. “Türk çiftçilerinin ekonomik açıdan desteklenmesi kapsamında özellikle hükümetin hayata geçirdiği okuma yama kampanyalarını desteklemiş ve köy öğretmenlerinin, tarım kooperatifleri kurulması yönünde, katkı sağlamaları yönünde tavsiyelerde bulunmuştur.”²⁷⁷ Bu nedenledir ki köylerde eğitim verecek olan öğretmenlerin ayrıca bu görevlerine uygun olarak eğitim görmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Kessler, eğitimsiz sosyal siyasetin ve demokrasinin icra edilemeyeceği görüşünden yola çıkarak bu öğretmenlerin özellikle kooperatifçilik alanında eğitim görmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. “Köylü köy mualliminin yardımı ile, kooperatifin mahiyetini ve bu nevi teşekkürlerin gerek kredi işlerinde ve gerekse mal alım ve satımlarında oynamağa muktedir oldukları rolleri öğrenip taktir ettikten sonra bütün bu hususatin nazariyattan tatbikat sahasına isali mümkün ve kolay olur. Köy mektebi muallimi, bütün bilgileri tedrise muktedir olmamakla beraber şüphesiz köy kooperatifinin defterlerini tutup, lüzumlu mektupları yazabilir.”²⁷⁸ Görüldüğü gibi Kessler, köy öğretmenlerinin aldıkları

²⁷⁶ Kessler (1940 – 1948c), a.g.m., s. 142

²⁷⁷ Hanlein, a.e. <http://www.calismatoplum.org/sayi9/hanlein.doc> 2007

²⁷⁸ Kessler (1940 – 1948c), a.g.m., s. 144

kooperatifçilik eğitimi ile hangi işlerde önderlik edeceklerini ifade etmektedir. Buna göre köy öğretmenleri ilk iş olarak köylüyü okuma yazma dışında kooperatifçilik konusunda bilgilendirecek daha sonra kurulan kooperatiflerde en azından gelir gider alanındaki bilgileri ile destek vereceklerdir.

Kessler, yine aynı makalesinde köylülerin ekonomik faaliyetlerinin geliştirilebilmesi adına köylülerin eğitilmesi için ziraat okulları ve halk mekteplerinin kurulmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir. “Her vilayet dahilinde asgari birer tane olmak üzere genç köylü çocuklar için kışın faaliyette bulunan ziraat mekteplerine dahi ihtiyaç vardır ve bilâistisna bütün Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü mezunları bu ziraat mekteplerine giderek enstitüde nazari olarak öğrendiklerini bu amali mekteplerde tatbik etmeye mecbur tutulmalıdırlar. Vilayetler dahilindeki köylerde çalışan bu ziraat muallimlerinin zamanla her köyde bir şakird ve mutemedi bulunacak ve bu mutemed, diğer köy halkına numunei intisal olacak ve vilayetin münevver zürrai ile teşriki mesai ederek yeni ziraat usullerinin tatbikinde ön ayak olabilmekten dolayı iftihar duyacaktır. Şu halde Anadolu köylüsünün ve ziraatinin evvel emirde yol ve köprüye ve her köy çocuğunu çatısı altına alabilecek halk mekteplerine ve çalışkan köy gençleri için her köyde nümune işletmeleri bulunan kışlık ziraat mekteplerine ihtiyaçları vardır. Ziraat mekteplerinin her köyde bulunmasının lazım gelen nümune işletmeleri, hayvan bakımında ve süt istihsalinde ve bilhassa tarlalarda gübre kullanılması hususlarında ve münavebe ile yapılan ziraat usullerinde köylülere rehber ve hakiki bir nümune olacaktır.”²⁷⁹ Kessler, görüldüğü gibi köylünün zirai ve dolayısı ile ekonomik olarak gelişimini eğitim meselesine bağlamaktadır. Bu önerileri bir eğitim reformunu çağrıştırmaktadır. Özellikle köy öğretmenlerine ve daha sonra devlete yüklemiş olduğu bazı görevler yaşadığı dönem içerisinde gayet ilerici önerilerdir. Her ilde bir ziraat okulunun ve halk okullarının açılması önerisi sadece kuru bir sözden ibaret değildir. Kessler, nihayetinde açılan bu okullarda Ankara Ziraat Fakültesinden mezun olan kişilerin istihdam edilmesinin gerektiğini söylemekte ve bu hali ile yapmış olduğu önerinin uygulanış biçimini de izah etmektedir. Kessler, bu önerilerinden sonra

²⁷⁹ Kessler (1940 – 1948c), a.g.m., s. 145 – 146

uygulanacak olan eğitimin içeriğini teorik bir anlatımdan ziyade uygulamalı bir eğitimi içermesi gerektiğini söylemektedir. Özellikle her köyde kurulmasını önerdiği örnek zirai işletmelerde hayvan bakımı süt üretimi ve gübre kullanımı gibi konularda modern usullerin uygulamalı olarak köylüye aktarılması gerektiğini ifade etmiştir.

Kessler, bu önerileri sunarken kendi pozisyonunu ve durumunu ise şu cümlelerle ifade etmektedir; “bizim burada ziraat siyaseti sahasında mevzubahs ettiğim bu basit hakikatler, muallim mekteplerinde, halk evlerinde ve Halk Fırkası içtimalarında verilecek konferanslar ve yapılacak müzakereler için en güzel mevzuları teşkil ederler. Türk köylüsü nasihat ve tahsile susamıştır; ve müellif (yazar) yaşının ilerlemiş olmasına rağmen pek güzel Türkçe konuşabilseydi, içtimai siyasete müteallik yukarıda serdettiğim bu pratik hakikatleri bütün bir sene, Türkiye’nin bilumum vilayetlerini dolaşmak suretile Anadolu köylüsüne gücü yettiği kadar öğretmeğe çalışırdı. Müellif, meslek ve yetişme tarzı itibari ile ameli meselelerin tatbikatile uğraşan bir şahıs olmaktan ziyade nazari ve tarihi tedrisat ve araştırmalarla meşgul bir ilim adamı olduğu halde umumiyetle ehemmiyetsiz gözüken bu nevi küçük ameli tedbirlerin memleketteki refah ve hayat seviyesinin yükseltilmesi için büyük bir kıymeti olduğunu taktir eder. Filhakika Türkiye için bugün yolların ve ahırların inşası, gübrelerin tarlalarda kullanılması, bütün memlekete şamil bir teşcir ameliyesi imkanlarının hazırlanması, sütçülüğün teşkilatlandırılıp bir nizam ve intizama sokulması, büyük bir ehemmiyet arz etmektedir. Aynı surette Türk köylüsünün içtimai meselelerini memleketin en mühim meseleleri olarak kabul ve telakki etmek de lazım gelir.”²⁸⁰ Kessler, köylünün eğitimi ile ilgili düşüncelerinde köylüye verilecek konferansların önemini belirtmektedir. Öte yandan köylüye verilecek eğitimler de bulunmak istemesine rağmen Türkçe’yi bilmemesi dolayısıyla bu tür faaliyetlere katılamayacağından üzüntüyle bahsetmektedir.

Prof. Kessler, köylünün ziraat meselesinin diğer meselelere nazaran küçük bir yer işgal ettiği düşüncesine de şiddetle karşı çıkmaktadır. Kessler’e göre köylünün eğitimiyle birlikte sağlanacak olan köylünün kalkınması meselesi yaşadığı dönemde Türkiye’nin en önemli meseleleri arasındadır. Kessler’in sadece köylünün eğitimi

²⁸⁰ Kessler (1940 – 1948c), a.g.m., s. 146

meselesine bakışı, mevcut sorunları tahlil edişı ve sunduğu çözüm önerileri onun eğitim meselesine ve eğitim meselesinin toplumdaki demokrasinin oluşumu ve ekonomik refahın artması meselesine olan bakış açısının genişliğini göstermeye yetecek derecededir.

Kessler, eğitim konusuna Türkiye’deki küçük sanayi erbabının durumu açısından da değinmiştir. “Şayet küçük sanayi erbabı mesleki bakımdan sistemli bir surette yetiştirilecek olursa, Anadolu’nun ziraat bölgelerinde kâin şehirlerde halen mevcut bulunan küçük san’atlar daha uzun zaman idamei mevcudiyet edebilirler. (...) Bu sahada çalışacak gençler üç dört sene devam edecek çıraklık mukavelelerine muntazam bir talim ve terbiyeye tâbi tutulmadıkları takdirde küçük sanayinin istikbali karanlıktır; usta ve kalfalara teknik sahada vukua gelen terakkiyatı mümkün olduğu kadar süratle tanıtabilmek için, hiç olmazsa en mühim küçük sanayi şubelerine mahsus olmak üzere atölyelere malik mesleki mekteplerin tesis ve ihdası zaruridir.”²⁸¹ Kessler, küçük sanayi örgütlenmesinin gelişimi için yine eğitim meselesini öncelikli olarak gündeme getirmektedir. Küçük sanayi erbabının çıraklık sisteminden başlayarak ciddi bir eğitime tabi tutulması halinde, küçük sanayi sisteminin geleceğinin karanlık olmayacağını da ileri sürmektedir. Bu ifadeleriyle Kessler, köylü eğitiminde önermiş olduğu sistemi yine küçük sanayi sistemi için de önermektedir. Bu sistem temelde uygulamalı eğitimidir. Küçük sanayi sisteminde Kessler, atölyeleri olan ve uygulamalı eğitimin yapılabileceği meslek okullarının oluşturulmasını önermektedir. Nitekim Kessler, bu tip bir eğitim faaliyetinin gerçekleştirilmemesi halinde küçük sanayinin geleceğinin hiç de iç acıcı olmayacağını üzerinde durmaktadır. Kessler’e göre “Halen Türkiye, gerek çıraklık ve gerekse tahsilleri sona ermiş mütehassıs işçilerle ustaların imtihan usul ve kavaidini yeknesak bir surette tanzim ve derpiş eden modern küçük san’atlar hukukundan mahrumdur.”²⁸² Bu haliyle Kessler sorunun çözümü için Çalışma Bakanlığının girişimlerde bulunması gerektiğini önermektedir. Bu meyanda “Gençliğin yetiştirilmesi ve bakımı sahasında da, 18 yaşına kadar çocuklara mahsus mecburi

²⁸¹ Kessler (1940 – 1948c), a.g.m., s. 147 – 148

²⁸² Kessler (1940 – 1948c), a.g.m., s. 148

meslek mektepleri ve gençlere mahsus yurtlar ve misafirhaneler vasıtasıyla sıhhatli ve ahlâklı bir gençlik yetiştirmek mecburiyetindeyiz”²⁸³

Kessler, eğitim konusunun Türkiye’nin kalkınmasındaki bu önemli rollerine yönelik açıklamalarıyla birlikte, eğitim meselesinin, insanın toplum tarafından algılanması konusunda getirdiği farklılıkları da açıklamıştır. Kessler’e göre eğitim, bireylerin toplum içinde yaptıkları işlerde ya da sosyal hayatta saygıyla karşılanmaları ya da dikkate alınmaları hususunda ciddi önem arz etmektedir. Bu konuyla ilgili “Sanayi Müfettişliğinin Teşkilatı ve İcraatı” adlı makalesinde ifadelerini görmekteyiz. Kessler, ilgili makalesinde sanayi müfettişliği sisteminin oturtulurken, sanayi müfettişlerinin aldıkları eğitimin öneminden bahseder. Kessler’e göre “ Umumi iş hukukunu murakaba edecek kontrol memurlarının iş hukuku ve sosyal siyasette esaslı surette yetiştirilmiş olmaları, hususi say’ın korunmasını murakaba edebilmek için ise bu bilgilerden maada teknik ve sosyal hijyen mevzulariyle de esaslı surette ünsiyet peyda etmeleri gerekmektedir. Sanayi müfettişleri eğer yüksek mühendislerin bütün teknik bilgi ile yetişmeleri yanı başında, sistematik bir tarzda iş hukuku, sosyal siyaset ve sosyal hijyen bahisleriyle de ilmen teçhiz edilebilirse, müesseselere hakiki bir otorite halinde gider ve say’ın korunması ile işletme hijyenine ait bütün meselelerde işletme amirlerini tam manasile tenvir edebilirler”²⁸⁴

Kessler, yukarıdaki ifadeleri ile sanayi müfettişlerinin eğitimi meselesini üç temel noktadan bakmaktadır. Bunlardan ilki müfettişlerinin alanlarında yeterli bilgiye sahip olup uzmanlaşmalarıdır. Dolayısı ile sanayi müfettişleri Kessler’e göre, temel iş hukuku alanında eğitimin yanında uygulamalı olarak işletmelerde işçi sağlığı ve güvenliğine ilişkin teknik ve temizlikle ilgili meselelerde de eğitim almalıdırlar. Buna bağlı olarak ikinci nokta, sanayi müfettişlerinin teftişlerini sağlıklı bir şekilde herhangi bir eksik olmadan tam anlamıyla gerçekleştirebilmeleridir. Böylece bu müfettişler işletmelerde emeğin korunması ile ilgili olarak her konuya hakim olduklarından, işletmelerinin teftişini her noktada ve konuda yapabileceklerdir. Kessler’in değindiği

²⁸³ Kessler (1947), a.g.m., s. 240 – 241

²⁸⁴ Kessler, Gerhard, “Sanayi Müfettişliğinin Teşkilat ve İcraatı”, çev: Ekmel Zedil, Çalışma Dergisi, Sayı 27, 1946 – 1949, İstanbul, s.s. 4 – 9, s. 5

üçüncü nokta ise konuya farklı bir yerden baktığını göstermektedir. Bu yön sanayi müfettişlerinin bu eğitimle birlikte işletmelerdeki teftişleri esnasında bir otorite olarak görülmeleridir. Diğer bir deyişle Kessler, sanayi müfettişlerinin teftişe gittikleri işletmelerde saygıyla karşılanacakları ve ciddiye alınacaklarından bahsetmektedir. Kessler'in bu meyanda görüşleri şu şekildedir; “Sanayi müfettişliği, cidden faydalı olmak ve say'ın korunması ile işletme hıfzısıhhası sahalarında muvakkafiyetle iş görebilmek için hukuki bakımdan iş görebilmek için hukuki bakımdan kudretli, iktisaden müstakil ve teknik ve sosyal hijyen bakımlarından da son derece vukuf ve ehliyet sahibi kimselerden tereküp etmiş bulunmak zaruretindedir. (...) Sanayi müfettişliği ne zaman ki bütün teftiş elemanları maden mühendisi, kimya mühendisi v.s. gibi teftiş sahalarındaki ihtiyaç branşlarına göre, yetişmiş yüksek mühendislerdir ve bu yüksek tahsilin hitamından sonra birkaç sene müddetle sonra birkaç sene müddetle evvela iş hukuku, sosyal siyaset ve sosyal hijyen sahalarında nazari bakımdan bilahare de teftiş işlerinde ameli çalışmak suretile hususi bilgilerle teçhiz edilmişlerdir. İşte bu ahval karşısında teknik ve sosyal hijyen bakımlarından vukuf ve ehliyet sahibi kimselerden tereküp etmiştir denilir. (...) Ancak bu kalitedeki sanayi müfettişleridir ki, işletmelere sözlerini geçirir ve say'ın korunmasile işletme hıfzısıhhası kanunun arzuladığı şekilde emniyet altına alabilirler”²⁸⁵ Kessler, sanayi müfettişlerinin alması gereken eğitimleri detaylarıyla işaret etmektedir. Bunun yanında sanayi müfettişlerinin aldıkları bu eğitimle işverenler tarafından ciddiye alınacakları görüşündedir. Kessler'e göre bu şekilde eğitilen sanayi müfettişleri, işlerini emeğin korunması açısından daha iyi yapacaklardır. .

Kessler, eğitimle ilgili olarak bu görüşleri ile konuya olan bakış açısını net olarak ifade etmektedir. Zira Kessler, eğitim meselesinin toplumun ekonomik, sosyal ve demokrasi yönünden gelişmesi konusunda çok ciddi bir yerde konumlandırmıştır. Türkiye’de bulunduğu sırada getirmiş olduğu bu görüş ve öneriler, daha sonradan Türkiye’de eğitim sisteminin örgütlenmesi ve gelişmesinde önemli bir yer edinmiştir. Öte yandan eğitim meselesine getirdiği bu geniş bakış açısı Kessler’in Türkiye’de

²⁸⁵ Kessler (1946 – 1949b), a.g.m., s.7

eğitim meselesini niçin, köylünün kalkınması, sanayideki işçilerin daha iyi şartlara kavuşması ve birey olarak toplum içerisinde işgal edilen yerlere verilen değerler konusunda önemle konumlandığının anlaşılmasında bir kanıt olarak gösterilebilecek mahiyettedir.

3.6. Kessler'in Kentleşme ve Çevre Politikalarına Yaptığı Katkılar

Prof. Kessler, kentleşme, şehircilik konusunda Türkiye'de bulunduğu süre içerisinde önemli çalışmalar yapmış ciddi katkılarda bulunmuştur. İstanbul Üniversitesi'nde Sosyal Siyaset Kürsüsünde verdiği derslerden biri de Şehircilik dersi olmuştur. Kessler teorik ve akademik olan bu katkıları dışında aktivist yönünün ve dışa dönüklüğünün etkisiyle bu alanda hatırı sayılır çalışmalar yapmıştır. Kessler'in özellikle Anadolu'da yaptığı geziler ve incelemeler esnasında gittiği bölgelerdeki şehircilik faaliyetlerine ilişkin ileri sürdüğü öneriler dikkate değerdir. Bunun dışında Kessler İstanbul'da bulunduğu sürede İstanbul'un kentleşme ve çevre politikalarına ilişkin tahlilleri ve öne sürdüğü çözüm önerileri de bulunmaktadır.

Kessler, Zonguldak bölgesindeki çalışan maden işçilerine ilişkin yapmış olduğu gezilerinde bu bölgedeki işçilerin barınma ve mesken problemlerini ayrı bir başlık olarak incelemiştir. Kessler'in Zonguldak'ta çalışan işçilere sağlanan barınma imkanları ile ilgili görüş ve izlenimleri şu şekildedir: “E.K.İ. (Ereğli Kömür İşletmesi) idaresi bu maksatlı yapma ve oturma odalarını havi 119 ikamet kışlası inşa etmiştir. Bu kışlavari ikametgahlarda bulunan 23.000 yatak asıl kahir ekseriyetin hariçten geldiğini ve havzada mukim ve yerleşmiş olanların miktarlarının çok az olduğunu göstermektedir. Bu ikametgahlardaki yatakhaneler yatakların biri altta diğeri üstte ve karyolaların bir kısmı demirden, daha büyük kısmı da tahtadan yapılmış olmak üzere vasati olarak 200 yatak ihtiva etmektedir. (...) Yatak odalarının hiç birinde ne manzara resimlerinin asıldığını ne de seyyar işçilerin hemen hepsinin evli bulunmalarına rağmen aile resimlerine rastladım.”²⁸⁶ Kessler, bu izlenimlerinin ardından bölgede yaşanan mesken

²⁸⁶ Kessler (1940 – 1948a), a.g.m., s. 181

sorununu ve bu sorunun yol açtığı sorunları şu cümlelerle ifade etmektedir. “Ocaklarda çalışan, çavuşlardan yüksek tahsilli mühendislere kadar müstahdemler için işletme bütün bölgelerde mesken inşa etmiştir. Bu meskenler ucuza kiralanmakta ve küçük gruplar yahut seri halindeki aile evleridir. Yani yüksek personel için mesken meselesi Zonguldak Havzasındaki bu açık yara asalsı surette halledilmiştir. Evli olan bazı daimi işçiler için işletme tarafından inşa edilmiş evler vardır, fakat bunların adedi çok azdır. Bir kısım daimi işçiler ocakların yakınındaki dağ etelerinin güzel mevkilerinde kendilerine aid mahdut miktarda küçük evcikler inşa etmişlerdir. Hakikaten mesken meselesi, Ereğli- Zonguldak Havzasının en başta gelen meselesidir. Bozuk münavebeli (seyyar) işçi sisteminin bertaraf edilmesi iyi mesleki bilgilere ve sağlam meslek gururuna sahip bir maden işçisi zümresinin meydana gelmesi ancak havzada asgari 15. 000 iyi işçi evinin inşa edilmesi ile mümkün olabilir. Tabîi bu şayed istihsal iki, üç misline çıkarılmak isteniyorsa yapılacaktır. Bunu yapmak mümkündür, yoksa ebedyen mümkün değildir de çürük bir mahiyet arzeden seyyar işçi usulü ilanihaye devam mı edecektir? “²⁸⁷ Kessler’e göre Zonguldak bölgesinde vasıflı işçiler için herhangi bir barınma problemi yok denecek kadar azdır. Öte yandan bölgede uygulanan dönemsel işçi alımlar sebebiyle sabit ve devamlı bir işçi kadrosu oluşmamaktadır. Nihayetinde Kessler bu durumu eleştirmektedir. Kessler’e göre bu tip istihdamın yapılamama nedeni bölgede düzenli bir barınma sisteminin ve imkanın olmamasıdır. Bu nedenle Kessler barınma sorununu bölgenin en önemli problemleri arasında göstermektedir. Kessler, sağlıklı bir maden işçisi sınıfının oluşabilmesi için öncelikli olarak barınma sorunu halledilmesini önermektedir. Görülmektedir ki Kessler dönemin en önemli iktisadi girişimlerinden olan Ereğli Kömür İşletmesi’nin tam bir verime ulaşması için mesken sorunun halledilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Nitekim Kessler’e göre “Bu mesken meselesinin halli görülüyor ki, başarılmayacak bir iş değildir, yeter ki ciddi olarak bunun üzerinde durulsun ve gerekli enerji ile işe sarılınılsın. Zonguldak’taki mesken meselesinin halli aynı zamanda en mühim iktisadi meselelerimizden birinin de halli demektir: Maden havzasındaki tatmin edilmiş ve cidden verimli hakiki maden işçileri

²⁸⁷ Kessler (1940 – 1948a), a.g.m., s. 187 – 188

bize o kadar fazla kömür istihsal edeceklerdir ki, bu günlerde çektiğimiz kömür sıkıntısı orta çağlara aid korkunç bir masalmış gibi kaybolacaktır.”²⁸⁸

Kessler, Zonguldak’taki bu izlenimlerinden sonra Karabük’teki demir çelik fabrikasına yapmış olduğu gezisinde her iki bölgenin mesken durumlarını da karşılaştırmıştır ve izlenimlerini şöyle aktarmıştır: “ İşletme idaresi kuruluşunun ilk gününden itibaren daimi bir sabit işçi ve müstahdem zümresi elde etmek için gayret sarfetmiştir. Bunu temin etmenin en iyi vasıtası iyi meskenlerin inşasıydı ve inşasıdır. Zonguldak’ta dar görüşlülük neticesi olarak 10 yıllardan beri ihmal edilen bu cihet, Karabük’te en esaslı bir vazife olarak ele alınmıştır. Halihazırda Karabük’te işletme tarafından inşa edilip personele gayet ucuz olarak kiraya verilen evlerin adedi 3.000’e baliğ olur. (...) Tek katlı müstakil sıra evler ekseriyeti teşkil ediyor, az miktarda da müstahdemlere mahsus iki katlı bitişik evler de vardır. Her evin küçük bahçeleri de mevcuttur. Müessese bütün evlere meccanen elektrik, su ve yakacak veriyor – insanın hakikaten derhal Karabük’e göç edeceği geliyor. Bekar personel için tesis edilmiş küçük, sevimli bekar yurtları vardır. Bunlar hiçbir vakit kitle karargahları değildirler.”²⁸⁹ Kessler’in mesken meselesini sabit bir işçi istihdamı ile ilişkilendirmesi, bu cümleleri ile daha iyi anlaşılmaktadır. Bu durum Kessler’e göre işletmeye daha bağlı bir işçi sınıfı ortaya çıkarmaktadır. “ Müessesenin evlerinde ikamet eden bir işçi ve müstahdem firmasına karşı muhakkak ki iki misli bağlanmış duruma gelecektir.”²⁹⁰ Kessler işçilerin bu yolla işletmeye daha bağlı hale gelmesini ifade etse de Avrupa’da yaşanan deneyimlerden yola çıkarak bu durumun sakıncalarını dikkate almıştır. Bu sakıncalar işletmelerin işçiler üzerinde mesken yoluyla elde ettiği gücü sendika kurulmasına engel olmak gibi amaçlar güdülmesidir.

Prof. Kessler, meskenlerin büyük sanayi işletmeleri tarafından oluşturulmasına karşı çıkmaktadır. “Ben şahsen büyük sanayi müesseseleri tarafından meskenler inşa edilmesini en iyi hal şekli olarak kabul etmiyorum. Meskenlerin şehir komünleri tarafından inşa edilmeleri çok daha iyidir. İnşa ettiği meskenleri azalarına kiraya verecek

²⁸⁸ Kessler (1940 – 1948a), a.g.m., s. 189

²⁸⁹ Kessler (1940 – 1948a), a.g.m., s. 190

²⁹⁰ Kessler (1940 – 1948a), a.g.m., s. 190

olan yapı kooperatifleri tarafından mesken inşası ise en ideal şekildir. Fakat bu iki tarz da Türkiye'nin henüz meçhulüdür. ²⁹¹ Görülmektedir ki Kessler mesken politikasına ilişkin olarak Karabük'teki işletmenin çabalarını takdir etmekle birlikte mesken sorunun en iyi belediyelerle ve yapı kooperatifleriyle çözüleceğini düşünmektedir. Kessler'in bu düşüncesine rağmen Karabük'teki işletmenin izlediği mesken politikasına destekliyor olması Kessler'in bir tezada düştüğünü göstermez. Kessler'in işletmenin bu politikasını takdir etme sebebi, o dönem için Türkiye'de mesken politikalarının uygulanmasında ne belediyelerce ne de kooperatiflerce, herhangi bir girişimi olmamasıdır. Nitekim Kessler aynı makalesinde Karabük'teki işletmenin zamanla elinde bulundurduğu meskenleri Karabük Belediyesine ya da yapı kooperatiflerine satması gerektiği telkininde bulunmaktadır.

Kessler'in mesken meselelerine ilişkin bakış açısı elbette sadece işçilere ait mesken sorunlarıyla sınırlanamaz. Kessler'in Türkiye'de bulunan mesken sorunlarına bakışı daha geniş bir perspektif içermektedir. Nitekim Kessler'in içinde bulunduğu dönemde Türkiye'de mesken meselesine bakışı şu şekildedir. “ Türkiye'de birçok sermayedarlar, ikametgah inşaatı için sermaye yatırımlarını, diğer bütün sermaye yatırımlarına tercih etmektedirler; bundan dolayı memleketimizde sermaye fıkdanı neticesinde yeni binalar inşaatı durmamış, yani sermayenin azlığı yeni binaların inşaatı üzerinde müessir olmamıştır”²⁹² Kessler her ne kadar mesken inşaatı alanında yeterli sermaye yatırımının varlığından bahsetmiş olsa da, Türkiye'de o dönem içersindeki uygulamaları taktir ettiği söylenemez. Nitekim Kessler'e göre “mesken darlığının husule getirdiği büyük zaruretlere rağmen İstanbul ve Ankara belediyeleri bile henüz mesken inşaatine başlayamamışlardır. Azalarına kiralamak için mesken inşa eden hakiki yapı kooperatifleri de Türkiye'de mevcut değildir”²⁹³ Kessler bu görüşler ışığında sermayenin inşaat sektörüne kayması meselesine sıcak bakmamaktadır. Kessler'e göre mesken sorunu keyfi şekilde örgütlenmiş müteahhitlere bırakılamaz. Buralarda sorumluluk belediyelere ve yapı kooperatiflerinde bulunmalıdır.

²⁹¹ Kessler (1940 – 1948a), a.g.m., s. 191 – 192

²⁹² Kessler (1940 – 1948b), a.g.m., s. 466

²⁹³ Kessler (1940 – 1948a), a.g.m., s. 192

Kessler, şehirlerde oluşan mesken sorunlarını da etraflıca incelemiştir. Özellikle bu konuda İstanbul'u karış karış gezmesi ve İstanbul yerleşimini incelemesi örnek olarak verilebilir. Kessler'in İstanbul'a ait izlenimleri ve sunduğu çözüm önerileri onun Türkiye'de ki mesken sorunlarına yönelik kazandırdığı görüşleri anlamak açısından önemlidir. "İstanbul şimdiye kadar bir mesken siyaseti takip edilmemiş yahut buna dair bazı tedbirler alınmışsa da semere vermemiştir. Bu şehirdeki meskenler büyük tezat arz etmektedir. (...) Kısmen iyi ve kısmen oldukça iyi olan bu evlerin yanında binlerce harap olmağa yüz tutmuş, yıkılmağa ve yanmağa mahkum bir çok değersiz ev bulunuyor. (...) En acıklı bir manzara arzeden şehir kısmı Beyoğlu ve imtidadıdır. Burada Avrupa spekülasyonu ve hamakati birleşmiş, mesken hususundaki lakaydi ve ihmalden istifade etmiş ve Avrupa şehirlerinde tesadüf edilen bütün hatalı inşa tarzları burada üst üste yığılmıştır."²⁹⁴ Kessler, İstanbul'a ait bu izlenimlerine ek olarak İstanbul'da bulunan binaların yangın ve depreme karşı dayanıksız olduklarını da vurgulamaktadır. Öte yandan Kessler, istanbula ilişkin gözlemlerinde binaların sıkışık ve bitişik olması sonucunda binalarda ve evlerde bahçe olmaması gibi bu binaların arasında parkların da olmadığını belirtmiştir. Bu durumlar Kessler'e göre ciddi sorunlardır. Kessler'in önemle üzerinde durduğu mesele çocukların oyun ve sosyal gelişimlerini sağlayacakları diğer alanların u kalabalık bina yığınları içerisinde yer edinmemiş olmasıdır. Ayrıca Kessler, İstanbul boğazı çevresindeki yapılaşmada da şikayet etmiştir. Bu tür yapılaşma boğazın güzelliğini halktan gizlemekte ve halkın görmesini engellemektedir. Kessler, bu haldeki tespitleriyle İstanbul'da ve genelinde Türkiye'de ciddi bir mesken politikasının eksikliğini ileri sürmektedir.

Kessler, bu tespitlerinin ardından önemli çözüm önerilerinde de bulunmuştur. Bu çözüm önerilerinden ilki tek aile evlerinin kurulmasıdır. Kessler tek aileye yönelik kurulacak bu evlerden sonra ihtiyaç halinde apartmanların kurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Böylece yüksek binalardan kaçınılmış olunacaktır. Kessler öte yandan evlerin uzunluğunun cadde genişliğini geçmemelidir önerisinde bulunmuştur. Nitekim

²⁹⁴ Kessler, Gerhard, "Mesken Siyasetine Ait Ekonomik ve Teknik Meseleler", çev: Muhlis Ete, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Sayı. 4, 1935 – 1938, İstanbul, ss. 436 – 444, s.440

Kessler'e göre bu büyüklükteki binalar sayesinde cadde ya da sokak üzerindeki tüm evler hava güneş alabileceklerdir. Kessler, ikinci bir çözüm önerisi olarak inşaat ve yapı kanunlarının oluşturulmasını şart koşmaktadır. Böylelikle yapılan her türlü inşaat ve yapı denetim altında tutulabilecek ve kanuna uygun şekilde yapımı tamamlanacaktır. Kessler'in bir diğer önerisi yeni inşaat merkezlerinin iktisadi ve ekonomik faaliyetlerin yapıldığı yani sanayi bölgelerinin olduğu yönündedir. Böylelikle bu yeni yapılan meskenlere elektrik su doğalgaz gibi unsurları taşımanın maliyeti azalacak ve etkinlik arttırılacaktır. Bunun dışında Kessler inşaat alanları ile ilgili olarak yer darlığını da fark etmiştir. Kessler'e göre İstanbul'da yeni bir iskan politikası başlatılmalıdır. Bu şekilde eski ve deforme olmuş yapılar imal planları ile daha düzenli hale getirilebileceklerdir. Kessler, tüm bu önerilerinin ardından finansman meselesini de gündeme getirmiştir. Nitekim bu tip bir mesken politikası ciddi masraflara sebep olabilecektir. Kessler, bu konu ile ilgili olarak Türkiye'de finansman sıkıntısının olduğunun farkındadır. Ancak Kessler, bu sıkıntının şöyle aşılabileceğini ifade etmektedir; "tavsiye ettiğimiz münferit evlerin (bir aileye mahsus) ipotek sureti ile finansmanı dünyanın her tarafında güçtür, fakat devletin, şehrin veya inşaat kooperatiflerinin bir araya gelip blok halinde inşaata geçtikleri ve bunları kiraladıkları vakidir. Türkiye'de de böyle müşterek teşebbüslere girişildiği taktirde dahilden ve hariçten sermaye bulmak mümkündür."²⁹⁵

Kessler, Türkiye'ye ait mesken sorunları konusunda genel çözümlemeler getirmiştir. Tespitlerinde Türkiye'nin henüz sağlıklı bir mesken politikasına sahip olmadığını belirtmiştir. Bunun üzerine gerek teoride gerek uygulamada mesken politikalarına dair faaliyetlerde bulunmuştur. Getirmiş olduğu çözüm önerileri yaşadığı dönem içerisinde ilerici görüşler içermektedir. Bunların arasında tek ailenin yaşayabileceği müstakil evlerin yapılması ve bundan sonra eğer gerek duyulursa apartman tipi uygulamaların yapılması çözüm önerileri bulunmaktadır. Bunun dışında Kessler, olaya detay noktalardan da yaklaşabilmiştir. Henüz Türkiye'de belediye ve kooperatif hizmetleri ile bir mesken politikası yürütülmemesi ve henüz bu konuda bir hukuki düzenlemenin olmamasına rağmen Zonguldak bölgesinde ki işçilere işletmece

²⁹⁵ Kessler (1935 – 1938) a.g.m., s.444

sağlanmış konut hizmetlerini taktir etmiş ve benimsemiştir. Ancak her ne olursa olsun bu halin devamı Kessler'in önermeleri arasında yer almaz. Keza Kessler'e göre iyi bir mesken politikası devletin güdümünde belediyelerce ya da yapı kooperatiflerince uygulanmalıdır.

3.6 Kessler'in Sağlık Politikalarına Yaptığı Katkılar

Kessler, Türkiye'de bulunduğu süreçte sağlık meselesini önemli addetmiştir. Kessler'e göre Avrupa'da iktisadi işlerin yüksek verimliliği dört unsura bağlıdır. Bunlar; "1- Halkın iyi bir umumi bilgiye sahip olması, 2- Sanatkar işçiler ile müstahdemlerin mesleki öğretimimin esaslı oluşu, 3- Müteşebbislerle ücretlilerin yüksek meslek ahlakına sahip bulunuşu, 4- Halk sağlığının korunması ve hasta bakımının düzenlenmiş olması, gibi dört esaslı noktaya dayanır"²⁹⁶ Bu görüşler ışığında Kessler'in sağlık meselesini toplumun kalkınması konusunda önemli saydığını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Kessler, Türkiye'de bulunduğu sırada vermiş olduğu yazınlarında bu konuya önemle değinmiştir.

Kessler, sağlık meselesi konusunda iki ana sistemden bahseder; bunlar, "liberal sistem, doktorların serbestçe rekabet etmeleri sistemi ile doktor hizmetlerinin devletleştirilmesi sistemi"²⁹⁷dir. Kessler, her iki sistemi de belirli yönlerden eleştirmektedir. Liberal sistem Kessler'in tasviri ile serbest rekabete dayalı sırf kazanmak için çalışan doktorlar sistemidir. Kessler'e göre bu sistemin sakıncaları şunlardır; "Liberal sistemde birçok değerli doktorların şöhret ve refahlarını hakiki ile kazanmış oldukları aşıkardır. Fakat, en fazla muvaffak olanlar ekseriya meslek sanatı gerçekten en yüksek olanlar değildir. Bu sistemde büyük doktorların kapıları fakir hastalara umumiyetle kapalıdır. Onlar bu doktorların yüksek vizite ücretlerini de ödeyemezler. Bundan başka liberal sistemde yüksek sınıflı doktorların ekserisi büyük

²⁹⁶ Kessler, Gerhard, "Tıbbi Bakım Sistemleri I", Çalışma Dergisi, Sayı 5, 1946 – 1949c, İstanbul, ss. 7 – 9, s. 7

²⁹⁷ Kessler (1946 – 1949c), a.g.m., s.8

şehirlerde toplanmaktadır. Böylece taşra halkının doktor ihtiyacı iyi bir şekilde karşılanmamaktadır. (...) Büyük şehirler halkı ile zenginler her türlü ihtiyaçlarını kolayca temin edebilirler. Taşralılar ve fakirler ise doktorun ani ve tesirli yardımından da mahrum kalırlar.²⁹⁸

Prof. Kessler'in dönem itibari ile bahsettiği diğer sistem sağlık hizmetlerinin baştan aşağı devletleştirildiği sistemdir. Bu sistemde doktorlar sağlık bakanlığının emri ile hiçbir fikirleri sorulmadan çalışma yerleri ve alanları gösterilen birer devlet memuru haline gelirler. Yine Kessler'e göre bu sisteminde bazı sorunları vardır. Bunlar; "Tıpkı bugün buraya, yarın oraya nakledilen bir jandarma veya adliye memuru gibi doktorda istesin istemesin inkiyada mecburdur. Fakat doktorlar ne jandarma nede adliye memurudur. Eğer onların vazifelerini hakiki ile başarmaları isteniyorsa yalnız kafaları ile elleri ile değil, aynı zamanda kalpleri ile de çalışmaları lazımdır. Onlar bulundukları şehir veya çalıştıkları saha halkını gerçekten sevmeli, onlarla iyice kaynaşmalıdır. Bir bölge'de kumanda altında çalışan bir doktor ekseriya fena bir doktor olur. Ve halk sağlığı da istemeyerek yapılan bir çalışmadan çok az faydalanır. (...) Tıbbi hizmetlerin tamamen devletleştirildiği bu sistemde bir sağlık jandarma ordusu vücuda gelir. Fakat bu ordunun halkın tıbbi bakımını en iyi bir şekilde sağlayamayacağı da şüphesizdir."²⁹⁹

Kessler, bu iki sistemin tasvirinden sonra üçüncü bir sistem önerisi olarak karma bir sistemin Türkiye'de uygulanması gerekliliğini ileri sürmüştür. Kessler'in, Türkiye'de uygulanmasını önerdiği bu sistemde hem devlet kadrosunda görevli (hastane ve sağlık kuruluşu doktorları, adli doktorlar, askeri doktorlar) hem de liberal sistemin önerdiği yüksek eğitilmiş ve ün yapmış doktorlar bir arada bulunmalıdır. "Bu yüksek çaplı doktorların vizite ücretini kim ödeyebilirse veya ödemek isterse bu pahalı mütehassıslara gidebilir ve tedavi ettirebilir. Biz burada bu yüksek çaplı doktorlardan daha da fazla bahsedecek değiliz. Onlar tamamiyle haklıdırlar ve kendi refahlarını temin etmeye her an muktedirler. Ancak parası az olan büyük bir hasta kitlesini tedavi etmeğe hazır bulunması gereken büyük bir doktor kitlesi için ne serbest tüccar doktor durumu ve ne de oraya buraya diye kumanda edilen devlet sağlık memurluğu temenni

²⁹⁸ Kessler (1946 – 1949c), a.g.m., s.8 – 9

²⁹⁹ Kessler, Gerhard, (1946 – 1949c), a.g.m., s.9

edilebilir. Özel idareli halk teşekkülleri tarafından yani belediyeler, küçük idari bölgeler, (vilayet, kaymakamlık) tarafından veya yakında kurulması memleketimiz için şayanı temenni olan serbest idareli hastalık kasaları tarafından intihap edilen, tayin edilen ve tediye edilen büyük devlet kitlesini halkın itimat ettiği insanlar olması lazımdır.”³⁰⁰ Kessler, bu önerileri ile karma yapıda bir sağlık sistemi oluşturulmasını öngörmüştür. Buna göre, öngördüğü sağlık sistemi içerisinde özel doktorlar kendi kazançları için devlet dışında çalışabileceklerdir. Ancak Kessler’in önermesinde önemle üzerinde durulması gereken nokta, devlet eli ile oluşturulacak olan sağlık sistemidir. Kessler, Türkiye için daha önce sağlık jandarma ordusu olarak adlandırdığı tamamiyle devletleştirilmiş bir sağlık sistemi önermemektedir. Nitekim Kessler’e göre bu konuda belediyeler kaymakamlık ve vilayete bağlı, hatta özel idareli halk kuruluşlarını içeren bir sistem daha faydalı olacaktır.

Kessler, bu önerilerinden sonra bu doktorların çalışmaları ile ilgili bazı temel şartlarda önermiştir. Bunlardan ilki, doktorlara verilecek ücret konusudur. Kessler’e göre doktorlar için asgari bir ücret belirlenmeli ve bu ücret her doktora iyi bir yaşamı ve çocuklarını iyi şekilde yetiştirme imkanı sağlamalıdır. Kessler’in bir diğer önerisi doktorların ilgili alanlarında sürekli olarak gelişmeleri takip etmeleri yönündedir. Kessler’in bu konudaki görüşü ve önerisi şu şekildedir; “halkın tıbbi bakımı için büyük önemi olan diğer bir noktada doktorların pratik çalışmaları sırasında ilmi ilerlemelerle daima temas halinde bulunabilmeleridir. Onun içindir ki; yukarıda onlara birkaç ilmi raiseye abone olmaları (yabancı mecmualara da) ve her sene birkaç yeni tıbbi kitap almaları hususunun doktorluk kanunu ile sağlanmasını teklif etmiştim. Şimdi de mütemmim olarak her 3 ila 5 senede bir 4 ila 6 hafta devam eden bir doktorluk inşikaf kursuna devama kanunen mecbur tutulmalarını ve bunun için gereken masraflarında devlet tarafından ödenmesini teklif ediyorum.”³⁰¹

Prof. Kessler, doktorların bulundukları bölgelerde halk sağlığına yönelik çalışmalarda bulunmaları gerektiğini de ileri sürmüştür. “Doktorların tedavi edici

³⁰⁰ Kessler, Gerhard, “Tıbbi Bakım Sistemleri II”, Çalışma Dergisi, Sayı 6, 1946 – 1949d, İstanbul, ss. 7 – 9, s. 7

³⁰¹ Kessler (1946 – 1949d), a.g.m., s.8

ödevlerinin yanında halkın tıbbi hijyenik bakımdan aydınlatılması da ayrıca halk sağlığı bakımından büyük bir öneme sahiptir. Bu hususun sağlanması için doktorlar kanunu özel idareli teşekküllere (vilayet, kaza, belediye ve hasta sandıkları) bağlı bütün doktorları kendi bölgelerinde her yıl asgari sayıda tıbbi ve hijyenik meseleler hakkında halkı aydınlatacak konferanslar vermeye mecbur tutulmalıdır. Sağlık bakanlığı bütün doktorlara bu tür konferanslar için lüzumlu olan matbu tavsiye ve tekliflerden başka ayrıca projeksiyon resimleri, duvar resimleri, istatistiki resimler ve ilaç gibi materyali kolayca temin edebilir.”³⁰² Kessler, bu önerisinin ardından halk sağlığı ile ilgili başarılı faaliyetlerde bulunan doktorlara ek primler verilmesini de önermiştir. Kessler’e göre bu ek primler şu şartları sağlayan doktorlara verilmelidir. Süt çocukları vefiyat, umumi vefiyat ve endemik hastalıkları ile (...) kuvvetli bir gerileme gösterdiği tıbbi istatistiklerle kesin olarak tahakkuk eden bölgelerde çalışan bütün doktorlara devlet kasasından zata mahsus tazminat verilmelidir. Halkın sıhhati ile ilgili meselelerde tasarruf katiyen doğru değildir. Doktorların gösterecekleri olağan üstü tıbbi çalışmalar için verilecek primler halkın sağlık durumunun düzelmesi ve onun neticesi olarak halkın iktisadi verimliliğinin artmasıyla fazlasıyla karşılanacaktır.”³⁰³ Kessler’in bu cümlelerinden sağlık meselesine ne kadar önem verdiğini özellikle halkın sağlığı ile ilgili meselelerde tasarruf katiyen doğru değildir cümlesinden anlaşılmaktadır.

Kessler, Türkiye için önermiş olduğu bu sistemin faydaları ile ilgili olarak şu ifadelerde bulunmuştur; “Tıbbi bakımın teklif edildiği şekilde düzenlenmesinden Türkiye için ne gibi faydalar umulabilir. Onun bütün memlekete çalışma hevesi olan memnun ve kendini mesleğine vakfederek doktorlar sağlayacağı akla gelir. 1945 yılının ortasında ilk adımı atılmış olan sosyal sigorta ile birlikte halkın sağlık durumunu memleketin her tarafında bariz bir şekilde ıslah edeceği, süt çocukları vefiyatını azaltacağı, salgın hastalıkları önleyeceği, tıbbi hurafeleri ortadan kaldıracığı umulabilir. Vasati ömrü birkaç yıl yükseltecek ve böylece halk iktisadiyatı işlerinin verimliliğini arttıracak ve onu da yavaş yavaş garptaki örneklerine yaklaştıracaktır.”³⁰⁴

³⁰² Kessler (1946 – 1949d), a.g.m., s.9

³⁰³ Kessler (1946 – 1949d), a.g.m., s.9

³⁰⁴ Kessler (1946 – 1949d), a.g.m., s.9

Kessler, sağlık alanında yapmış olduğu bu tahlil ve önermeleri ile sağlık meselesine geniş bir açıdan bakmıştır. Özellikle Türkiye’de henüz tam şekillenmemiş olan sağlık politikaları ve uygulamaları ile ilgili önerileri yaptığı en önemli katkı olarak değeriendirilebilir. Bu sistem önerisinde her türlü sağlık hizmetinin, koruyucu sağlık hizmetlerinin ve bilgilendirmelerinin bulunduğu görölmektedir. Öte yandan bu sağlık sistemi içerisinde çalışacak olan doktorlar için önerdiği sistem gayet ileridir.

SONUÇ

Prof. Gerhard Kessler, 1933 Üniversite Reformu çerçevesinde Türkiye'ye davet edilen yabancı bilim adamlarından birisidir. Prof. Kessler Türkiye'de kaldığı 1933 – 1951 yılları arasında Sosyal Siyasete ilişkin her alanda faaliyette bulunmuştur. Türkiye'de geçirdiği ilk yıllarda bir akademisyen olarak uzmanlaştığı alanın dışında olan sosyoloji alanında çalışmıştır.

Prof. Gerhard Kessler 1937 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nin açılmasıyla Sosyal Siyaset alanında çalışmalarına başlamıştır. Bu süreçle birlikte üniversite içerisinde sosyal siyasete ilişkin dersleri yürütmüş ve bu alanda Türkiye'de ilk sayılabilecek kitaplarını yayınlamıştır. Yapmış olduğu bu yayınlar sosyal siyaset konusunun özüne dair teorik çerçeveyi açıklayan ve bu alanda Avrupa'da liberalizmden bu yana süregelen gelişmeleri açıklayan yayınlar olmuştur. Prof. Kessler'in yazınları Türkiye'de dönem içerisinde sosyal siyaset gibi daha yeni olan bir alana yönelik ilk yayınlar olmaları nedeniyle önem taşır. Prof. Kessler Türkiye'de görev yaptığı süreçte 1934 yılında “Sosyoloji”, 1938 yılında “İçtimaiyata Başlangıç”, 1940 yılında “İktisat Tarihi”, yine 1940 yılında “Kooperatifçilik”, 1945 yılında “İçtimai Siyaset”, 1950 yılında da “Komün Politikası, Sosyal Sigorta ve Kooperatifçilik” kitaplarını yayınlamıştır. Bu yayın listesi Prof. Kessler'in sosyal siyasete ilişkin geniş bir bilgiye sahip olduğunu gösterir niteliktedir.

Prof. Kessler'in Türkiye'de bulunduğu sırada yaptığı yayınların bir diğer önemli tarafı ise bu yayınların çeşitliliğidir. Prof. Kessler, yayınlarının çeşitliliğini ders kitaplarının dışında, makalelerinde de sürdürmüştür. Prof. Kessler, bu yayın özelliğiyle Türkiye'de sosyal siyasete ilişkin eşsiz bir kaynak bırakmıştır. Prof. Kessler'in yayınları bir çok süreli yayında ve Armağanlarda yayınlanmıştır. Nitekim Prof. Kessler'in bibliyografisi ve yapmış olduğu yayın dizisi incelendiğinde görülmektedir ki sosyal siyasetin her alanında yayın vermiştir.

Prof. Kessler, üniversite içerisinde ki etkinliği sadece akademisyenlik faaliyetlerine bakılarak değerlendirilemez. İktisat Fakültesi Kütüphanesinin kuruluşunda gösterdiği çaba eşsizdir. Prof. Kessler'in Türkiye'ye gelmeden önce çalıştığı Jena Üniversitesi'nin kütüphanesine yaptığı övgü hatırlanacak olursa onun kütüphaneciliğe

olan bu ilgisi daha kolay anlaşılabilir. Prof. Kessler'in İktisat Fakültesi Kütüphanesinde bir çok akşamını geçirdiği bilinmektedir. Bugün Prof. Kessler'in yayınları bu kütüphanede de bulunabilmektedir.

Prof. Kessler, Türkiye'ye davet edilme amacını aşmış ender akademisyenlerden birisidir. Türk Devleti, Türkiye'ye davet edilen akademisyenlerden üniversite bünyesinde atandıkları görevlerde ders kitapları hazırlama, uzman oldukları alanlarda eğitim faaliyetini sürdürme ve bu alanlarda öğretim görevlisi yetiştirme faaliyetlerini gerçekleştirmeleri istemiştir. Prof. Kessler ise bu isteklerin dışına çıkmış ve özellikle aktivist yönünü ortaya koyarak bir çok çalışmada bulunmuştur.

Prof. Kessler, aktivist bir sosyal politikacı olarak Türkiye'de bir çok inceleme gezisinde bulunmuştur. Bu gezilerinde özellikle çalışma ilişkilerini ve işçiler ve işverenler arasında çalışma durumunun nasıl gerçekleştiğini incelemiştir. Yapmış olduğu gezilerinde birçok işletmeyi gezmiş ve bu işletmelerde görmüş olduğu problemlerin çözümüne yönelik fikirler sunmuştur. Bu inceleme gezilerinden birisini kaleme aldığı "Zonguldak ve Karabük'teki Çalışma Koşulları" adlı makalesinde bir çok önemli tespitte değinmiştir ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmuştur.

Prof. Kessler'in yapmış olduğu incelemelerle ilgili önemli bir noktayı atlamamak gerekmektedir. Prof. Kessler'in üniversite dışına çıkarak yapmış olduğu bu gezilerle Türkiye'de sosyal siyaset alanında dönem içinde yer alan problemleri bizzat görme fırsatını elde etmiştir. Nitekim, Prof. Kessler bu inceleme gezileriyle birlikte görmüş olduğu problemlere ilişkin yayınlamış olduğu "Türkiye'nin İktisai Siyasetleri" ve "Türkiye'nin İktisai Siyaset Meselelerine Dair Mülâhazalar" adlı makaleleri önemli bir kaynaktır. Bu makalelerinde çalışma ilişkileri, Türk köylüsünün geçim biçimlerinden hayvancılık ve süt üretimi, tarım alandaki üretim biçimleri ve verimlilik, kadınların çalışma yaşamındaki durumları, memur kesiminin durumu, küçük sanayi erbabı, işçi ve işveren sınıfı, konut sorunları ile ilgili önemli tespitlerde bulunmuştur. Prof. Kessler, tespitlerinin dışında ilgili makalelerinde çözüm önerilerini de sıralamıştır. Örneğin; süt üreticiliğiyle ilgili satışların arttırılması için kooperatiflerin kurulması, satış birliklerinin oluşturulması, tarım kesiminin zirai kredilerle desteklenmesi ve tarım kesiminde eğitimin öğretmenler aracılığıyla ya da ilgili kooperatiflerle geliştirilmesi, köylerde halıcılıkla uğraşan kadın işçilerin ürettikleri halıların değerine uygun biçimde

satılması ve elde edilen kazançlarla bunların geliştirilmesi, gibi çözüm önerilerinde bulunmuştur.

Prof. Kessler'in sosyal siyasete ilişkin öncelikli faaliyetlerinden birisi çalışma kavramının ve çalışma ilişkilerinin kurumsallaşmasına yöneliktir. Özellikle İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun kurulması konusundaki tutumu önemlidir. Bu tutum dışında Prof. Kessler, bu kurumun çalışma biçimleri ve örgütlenme biçimi üzerine önerileri önemlidir.

Türkiye'de bir diğer faaliyet alanı olarak Prof. Kessler kooperatifçilik alanında önemli çalışmalar yapmıştır. Prof. Kessler'in bu alandaki çalışmaları özellikle teoride ve uygulamada kooperatifçiliğin anlaşılması hususunda önemlidir. Kooperatifçilik alanında genel ilkelerin benimsenmesinin yanında dönem itibari ile bazı ilkelere de karşı çıkmıştır. Kooperatifçilik alanında yapılan yanlışları detaylı olarak açıklamış ve bunlara ilişkin çözüm önerilerinde bulunmuştur. Prof. Kessler, Türkiye'de yapı kooperatifinin uygulamalarına özellikle karşı çıkmıştır.

Prof. Kessler'in Türkiye'de yapmış olduğu sosyal siyasete ilişkin en önemli faaliyetlerden birisi de özgür sendikacılık fikrinin gelişmesi yönünde olmuştur. Prof. Kessler'in Türkiye'de bulunduğu süre içerisinde yayınlarında ve vermiş olduğu konferanslarında örgütlenme kavramının ve sendikacılığın önemine değinmiştir. Prof. Kessler örgütlenme ve özgür sendikal harekete ilişkin bir diğer katkıyı ise sendikal faaliyetin sınırlarının belirginleşmesi ile grev ve lokavta ilişkin fikirlerin oluşmasında yapmıştır. Prof. Kessler, Türkiye'de henüz sendikacılık fikrinin gelişmediği hatta sendikal örgütlerin yasak olduğu dönemlerde gerçekleştirdiği bu faaliyetlerle, bu alanda önemli bir kilometre taşı olmuştur. Bu çalışmalarıyla Prof. Kessler'in 1947 yılında kısıtlayıcı bir kanun da olsa sendikaların kurulmasını izin verilen 5018 sayılı kanunun kabul edilmesinde önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Ayrıca yapmış olduğu konferans ve sunumlarıyla Türkiye'de ilk sendikacılık hareketinde yer alan kadroları yetiştirilmesinde önemli bir pay sahibi olmuştur.

Bireysel iş hukuku alanında Prof. Kessler 1936 tarihli İş Kanunu'nu olumlu karşılamıştır. Öte yandan bu kanuna ilişkin ilk eleştiri ve yorum yazısı Prof. Kessler'e aittir. Genel olarak ilgili kanunu olumlu bulmakla birlikte ilerleyen zamanda İş Kanununun uygulanmaması ile ilgili eleştirilerini belirtmiştir. Bu çerçevede sunmuş

olduğu yaklaşımlarla ilgili kanunun yetersiz kaldığı alanları belirtmekle birlikte bazı maddelerin de değiştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bireysel iş hukuku alanında özellikle çocuk ve kadın işgücünün korunmasına yönelik düşüncelerini açıklamaktan geri kalmamıştır. 1936 tarihli İş Kanununa yönelik eleştirileri içerisinde bu konuya da yer vermiştir. Ayrıca çocukların korunmasına ilişkin ayrı bir kanunun da çıkarılabileceğini önemle belirtmiştir. Bu görüşler içerisinde İş Kanununun kapsamının genişletilmesini de önermiştir.

1936 tarihli İş Kanununu olumlu karşılayan Prof. Kessler, ayrı bir kanunun da örgütlenme özgürlüğü ve toplu pazarlık mekanizması için de çıkarılması gerekliliğini vurgulamıştır. Buna dayalı olarak Çalışma Bakanlığının kurulmasına yönelik yaptığı konferansında Çalışma Bakanlığına bu konuda belirli görevleri yüklemiştir. İş Kanunun bir türlü uygulamaya geçirilememesi probleminin çözümünde yine Çalışma Bakanlığına özellikle işyerlerinin denetimi görevini yüklemiştir. Aynı konferansında Prof. Kessler çalışma bakanlığının örgütlenmesi ve yapısına ilişkin de önerilerde bulunmuştur.

Prof. Kessler Türkiye’de sosyal sigorta alanındaki çalışmalarıyla ayrı bir öneme sahiptir. Sosyal sigortaya ilişkin Avrupa’da tarihten bu yana gelen dağınık sisteme karşı Türkiye’de uygulanmaması gerektiğini savunmuştur. 1936 tarihli İş Kanununda öngörülen iş kazası sigortası ile analık sigortalarının kuruluşunu olumlu karşılamakla zaman içerisinde bu konuya ilişkin önemli eleştiriler de bulunmuştur. Bu eleştiriler arasında 1936 tarihli İş Kanununda öngörülen bu sigorta kollarının kurulmalarının gecikmesi önemli bir yer tutar. Öte yandan analık sigortasının hastalık sigortasından önce kurulmasını da eleştirmiştir. İşçi sigortaları kuruluşunun gecikmiş olması Prof. Kessler için ayrı bir eleştiri noktası olmuştur. Sosyal sigortaya ilişkin Prof. Kessler önemli bir yazın bırakmıştır. Analık sigortaları, kaza sigortaları ve diğer sigorta kolları için prim oranları ve finansman yöntemlerine ilişkin bir çok makalesinde önerilerde bulunmuştur. Bu görüşleri doğrultusunda, Çalışma bakanlığına önemli görevler yüklemiştir. Özellikle sosyal sigortaya ilişkin düşüncesinde Türkiye’de öncelikle sağlıklı bir sigorta sisteminin kurulması gerektiğini belirtmiştir. Sosyal yardımlarla ilgili olarak Çalışma bakanlığına görevler yüklemiş ve bu konuda bir yasal düzenleme getirilmesini tavsiye etmiştir. Aynı zamanda sosyal yardımla ilgili bir örgütlenme

modeli önermiş ve bu model çerçevesinde sosyal yardımlarla ilgili işlemlerin öncelikle Çalışma Bakanlığına bağlı olarak gerçekleşmesi gerektiğini savunmuştur.

Bu katkılarıyla Prof. Kessler Türkiye’de çalışma ilişkilerinin kurumsallaşmasında önemli bir yer tutmaktadır. Çalışma Bakanlığı, İş ve İşçi Bulma Kurumu ve İşçi Sigortaları Kurumunun kuruluşlarında aktif olarak görev almıştır..

Prof. Kessler Türkiye’de eğitim alanında yapmış olduğu katkılarıyla da ön plana çıkmıştır. Cahilliği en büyük tehlike olarak görmekte ve okuma yazma olmadan demokrasinin olmayacağı görüşünü savunmaktadır. Bu şekliyle dönem içerisinde önemli bir sosyal siyaset alanı olarak okuma ve yazma alanında ki uygulamalara destek vermiştir. Prof. Kessler’in eğitime olan bu bakışı sosyal siyasete ilişkin her faaliyetinde eğitim konusuna vurgu yapmasının da sebebidir. Özellikle işçi sendikaları hakkında düzenlemiş olduğu konferanslar öte yandan tarım kesimi sorunlarının çözümü için önerdiği ziraat okulları, kooperatifçilik eğitimleri ve öğretmen talepleri, aynı zamanda küçük sanayide çalışan işçiler için ve büyük işletmelerde çalışan işçiler için ve sanayi müfettişliği alanında da önemle vurguladığı eğitim meselesi Prof. Kessler’in Türkiye’de eğitim alanındaki katkısını göstermektedir. Prof. Kessler’in bu çabaları değerlendirildiğinde bir eğitim reformunu andırmaktadır. Sosyal siyasete ilişkin her alanında önerdiği bu eğitim anlayışını Prof. Kessler aktivist yönüyle de desteklemiştir. Özellikle işçi sendikaları ile ilgili üniversitede yapmış olduğu konferanslar bu alanda önemli bir katkıdır. Aynı zamanda her daim Türkçe bilgisinin olması halinde bizzat eğitim meselesine her alanda katkı da bulunacağını da belirtmiştir.

Prof. Kessler, konut sorunlarına bakışıyla da Türkiye’de önemli bir yer sahibidir. Bu alanda İstanbul Üniversitesi’nde vermiş olduğu dersler dışında özellikle boş vakitlerinde İstanbul’da yaptığı geziler ve Türkiye’de yaptığı gezilerle konut ve çevre konuları alanında faaliyetler yürütmüştür. Zonguldak ve Ereğli bölgesinde yapmış olduğu inceleme gezilerinde buradaki işletme yöneticilerine barınma sorununun halledilmesini tavsiye etmiştir. Prof. Kessler Türkiye’nin henüz sağlıklı bir konut ve çevre politikası oluşturamadığını dönem içerisinde belirtmiştir. Bu çerçevede getirmiş olduğu çözümlemelerle tek aile evlerini önermiştir ve bundan sonra gerek duyulursa apartman tipi konutlara geçilmesini tavsiye etmiştir. Bu alandaki bir diğer katkısı ise konut ve çevreyle ilgili belediyelere görevlerin verilmesi yönünde olmuştur. Ayrıca

konut sorunuyla ilgili olarak yapı kooperatifçiliği sistemini önermiştir. Konut meselesi ile ilgili olarak uygun bir kanununda çıkarılması Prof. Kessler'in önerileri arasındadır.

Prof. Kessler Türkiye'de sağlıkla ilgili politikalara da değinmekten kaçınmamıştır. Sağlık politikalarıyla ilgili olarak Türkiye'de vermiş olduğu eserler azımsanmayacak derecededir. Prof. Kessler Türkiye'de sağlık politikasına ilişkin karma bir sistem önermiştir. Bu sisteme göre sağlık hizmetleri hem devletçe hem de özel doktorlarca da verilmelidir. Bu sistem içerisinde Prof. Kessler'e göre öncelik devletçe oluşturulmuş bir sağlık politikası ve uygulamasıdır. Bu halde koruyucu sağlık hizmetleri halka sunulması gereken ilk sağlık hizmetleridir. Devlet bu sistem içerisinde doktorların ücretini yüksek tutmalı ve doktorların ihtiyaç duyduğu ekipmanı sağlamakla görevli olmalıdır. Görülmektedir ki Prof. Kessler Türkiye'de sağlık politikalarına ilişkin bütüncül bir bakış açısı sergilemiş ve bu alanlarda tavsiyeler de bulunmuştur.

Prof. Kessler Türkiye'de özellikle sosyal siyasete ilişkin temel anlayışın oluşumunda önemli bir mihenk taşı olmuştur. Bu alana ilişkin Türkiye'de ilk özgün uygulamaların gerçekleştirilmesine önemli bir yer tutmuş ve bu doğrultuda görevler üstlenmiştir. Üniversitedeki akademik rolü de değerlendirildiğinde Türkiye'de hem teorik altyapının oluşumunda hem de pratik uygulamaların gerçekleşmesinde sosyal siyasetin ilk uygulayıcısı olarak Türk Sosyal Siyasetindeki yerini almıştır.

EK – 1 KESSLER’İN BİBLİYOGRAFİSİ ³⁰⁵

I-Eserleri

II-Armağanlardaki ve ortaklaşa eserlerdeki yazıları

- a) Armağanlardaki yazıları
- b) Ortaklaşa eserlerdeki yazıları

III-Dergilerdeki yazıları

IV-Yayınlanmış olan konferansları

- a) Üniversite Konferansları
- b) İctimai Siyaset Konferansları
- c) Dergilerde
- ç) Kitaplarda

V- Bibliyografya yazıları

VI- Kessler ve eserleri hakkında yazılanlar

II

I-ESERLERİ

- 1.Sosyoloji – İstanbul, 1934,140 s. (Çev. Doçent Hikmet Sadık) – İ.Ü.Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Yayını.
- 2.İctimaiyata Başlangıç – İstanbul,1938.272 s. (Çev. Z. F. Fındıkoğlu) – İ. Ü. İktisat Fakültesi Yayını.
- 3.İktisat Tarihi – İstanbul, 1940. 168 s. (Çeviren: O. Tuna – S. Ülgener) – (Ders Notları).
- 4.Kooperatifçilik – İstanbul, 1940. 207s. (Çev. Dr. Z. F. Fındıkoğlu) – İ. Ü. İktisat Fakültesi Yayını.
- 5.İctimai Siyaset – İstanbul, 1945.VIII + 292s. (Çev. Doç. Dr. O. Tuna) – Gençlik Kitapevi Yayını
- 6.Komün Politikası – İstanbul, 1950. 75s. (Çeviren ve “Türkiye kısmını tahrir eden” Dr. E. Zadi) – M.T.T.B. İktisat Derneği Yayını. (Teksir)
- 7.Sosyal Sigorta – İstanbul, 1950. 95s. (Çeviren ve Türkiye kısmını tahrir eden) Dr. E. Zadi) – M.T.T.B. İktisat Derneği Yayını. (Teksir)
- 8.Kooperatifçilik – İstanbul, 1950. 157s. – M.T.T.B. İktisat Derneği Yayını. (Teksir)

³⁰⁵ Bu bibliyografya Cavit O. Tütengil’in “ Ord. Prof. Kessler’in Bibliyografisi” adlı makalesinden alınmıştır. Detaylı Bilgi için bkz. Tütengil, Cav,t O, “Ord. Prof. Kessler’in Bibliyografisi”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, cilt 23, İstanbul, 1963, s.55 – 65

9.Sosyoloji Notları – İstanbul 1933. 160 s. – İ. Ü. Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Yayını. – (Bk. Dr. M. Ete, Yeni Türk Harfleriyle Yazılmış Ekonomik ve Finansal Kitaplar Bibliyografyası, İ.Ü.H.F.M., S. 2, s. 270).

10. Sosyoloji Dersleri – İstanbul 1936. (Çev. R. Ş. Suvla) - İ.Ü.Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Yayını. – (Bk. R.Ş. Suvla,Umumi İktisat Dersleri. İkinci Kitap. Tatbiki İktisat, İstanbul, 1948. s. 5. Prof. R.Ş. Suvla'nın Eserleri veya aynı yazarın Umumi İktisat Dersleri, Birinci Kitap. Nazari İktisat, İstanbul,1949. s. V).

II - ARMAĞANLARDAKİ VE ORTAKLAŞA ESERLERDEKİ YAZILARI

a) ARMAĞANLARDAKİ YAZILARI:

1. Cemil Bilsel'e Armağan – İstanbul, 1939. – s. 225-234. Milli ve Milletler Üstü Hukuk (Çev. Dr. R. Narbandoğlu).
2. Ebül'ula Mardin'e Armağan – İstanbul , 1944. s. 263-285. Koalisyon Hukuku (Çev. Doç. Dr. O. Tuna)
3. Ordinaryüs Profesör İbrahim Fazıl Pelin'in Hatırasına Armağan – İstanbul ,1948. s. 95-113. Grev, Lokavt,Kara Liste ve Boykot Gibi İş Mücadeleleri Hakkında Bazı Mülahazalar.

b) ORTAKLAŞA ESERLERDEKİ YAZILARI:

- İstanbul Üniversitesi Açılış Dersleri – (İstanbul, 1933-1935), s. 295-299. Türkiye'de Sosyolojinin Vazifeleri (Çev. Doçent Hikmet Sadık).
- Yapı Kooperatifleri – Ankara, 1934,s. 57-61. Yapı Kooperatifleri – (20 Haziran 1934 günlü Hakimiyeti Milli'yeden) – Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayını.
- Günün Ekonomik Meseleleri – İstanbul , 1946,s. 55-73. Türkiyede Sosyal Sigorta (Çev.Dr.E.Zadin) , İktisat Mezunları Cemiyeti Yayını.
- Dr. Fındıkoğlu, Türkiye'de İktisat Tedrisatı Tarihçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilatı – İstanbul 1946 s. 118-121. İktisat Fakültesi Kütüphanesi.
- Birinci Dil Kongresi – İstanbul, 1949 (2.b.), s. 45-52. Almanya'da Dil Tasfıyesi (Çev.Dr.E.Zadin) – (Aynı yazının ilk basımı bilgi, S. 20'dendir).
- İktisai Siyaset Konferansları. Üçüncü Kitap – İstanbul, 1950, s. III-IV. – Önsöz.
- İktisat Fakültesi İktisaiyat Enstitüsü Hakkında Kuruluşunun XX.Yılı Münasebetinle Rapor (1934-1954) – İstanbul, 1955, s. 33-36. Ek III.

III – DERGİLERDEKİ YAZILARI

İŞ (1934-1952)

S.2,s. 85-89. Ameli İktisaiyat Bahisleri: Kinderschutz (Yazının sonuna Çocukları Koruma başlıklı bir özet eklidir).

- S.5,s. 2-6. Sociale Klassen in Europa und in Orient (Yazının sonuna Türkiye'de ve Avrupada İktisadi Sınıfları başlıklı bir özet eklidir).
- S.9,s. 17-23. Hegel, Ranke ve Spengler'de Tarih Felsefesi (Çev. Fındıkoğlu Z.F.).
- S.10,s. 35-40. Üç Prensipte Hakkında (Çev. Fındıkoğlu Z.F.).
- S.11-12,s. 75-82. Das türkische Arbeitsgesetz.
- S.13, s. 8-9. Tarih Felsefesi II (Çev. Fındıkoğlu).
- S.23-24, s. 150-154. Geschichtsphilosophie des Underganges.
- S.29,s. 23-29. İktisadi Sigorta Meselesi I (Çev. Dr. Tunaoğlu Orhan).
- S.30-31,s. 99-104. Sigorta Meselesi II (Çev. Dr. Tunaoğlu Orhan).
- S.32, s. 243-253. Türkiye'de İş ve İşçi Bulma Teşkilatı (Çev. Dr. Tunaoğlu Orhan); (Bu yazı aynı derginin 150. sayısında (Şubat 1954) Türkiye'de İş ve İşçi Bulma Teşkilatı başlığı altında yeniden yayınlanmıştır).
- S.34, s. 69-78. Türkiye'de Çocuk Sayı'sı (Çev. Doç. Dr. O. Tuna).
- S.41,s.10-15. Beveridge Planı I.
- S.43-44,s.27-41. Beveridge Planı II. (Çev. O. Tuna).
- S.46, s. 12-18. İhtilak Kooperatifçiliğinin Hayati Meseleleri (Çev. M. O.).
- S.50-51, s.50-52. Talebe Yurtları.
- S.66,s. 11-15. İstanbul Gazeteleri Yardım Sandığı İçin Bir Nizamname Taslağı.
- S.113, s. 6-12. İktisadiyat ve İktisadi Siyaset Dersleri Hakkında Rapor.
- S.113, s. 33-40. Bir Otobiyografi: Kendi Hayata Yolum (Çevirenler: Dr. M. B. – Dr. E.Z.).
- S.136, s. 99-104. İktisadi Sigorta Meseleleri II (bu yazı S. 30-31'de daha önce yayınlanmıştır).

MÜLKİYE (SİYASAL BİLGİLER, SİYASİ İLİMLER, MÜLKİYE, SİYASİ İLİMLER MECMUASI (1934 – 1946)

- S.35, s. 5-8. Türkiye'de Sosyolojinin Vazifeleri (Çev. Doçent H. Sadık).
- S.50, s. 6-10. Sosyal Sigortanın Şartları.
- S.185, s. 228-230. İstanbul'un Mesken Meseleleri I
- S.186,s.272-276. İstanbul'un Mesken Meseleleri II

İKTİSAT ve TİCARET

- S.6,s.1-2.Sanayi Amelesi Meselesi (Çev. Doçent H. Sadık).

HUKUK GAZETESİ (1934 – 1945)

- S.7, s.4. Kapitalizmin Menfaatleri ve Tehlikeleri (Çev. Doç. Dr.Yavuz).
- S.13, s. 4-5. Mülkiyete Dair Bazı Mülahazalar (Çev. Doç. Dr. H. S. Somay);(Fransızcası s.18-19'dadır).
- S.31-32, s. 8. Türkiye İş Kanunu (Çev. Doç. Dr. Z. Fahri).
- S.33-34, s. 5-6 Türkiye İş Kanunu (Çev. Doç. Dr. Z. Fahri);(Fransızcası s.16-17'dedir).
- S.35-36,s.4-5 Türkiye İş Kanunu (Çev. Doç. Dr. Z. Fahri);(Fransızcası s.16-18'dedir).
- S.49-59, s. 8. Türk Kooperatif Hukukuna Dair Meseleler (Çev.Ferruh ince).

S.51-52, s. 8-9 Türk Kooperatif Hukukuna Dair Meseleler (Çev.Ferruh ince).
S.63-64, s. 7-8. Kooperatif Hukuku (Çev. Fahri Hakçobanı);(Fransızcası s. 17'dedir).
S.65-66, s. 9-10. Kooperatif Hukuku (Çev. Fahri Hakçobanı);(Fransızcası s. 19-20'dedir).

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ MECMUASI (1935 – 1938)

S.1, s. 60-66. XVIII. Asırda Prusya Devlet Kapitalizmi ve Teşviki sanayinin Berlin'deki Tesirleri (Çev. Hikmet Somay).
S.4, s. 436-444. Mesken Siyasetine Ait Ekonomik ve Teknik Meseleler (Çev.Dr.M.Ete).
S.10, s. 237-246 Almanya'da Türk Kanı (Çev.Dr.R.Ş.Suvla).
S.16, s. 720-727. Tarih Felsefesi Meseleleri (Çev.Sabri F. Ülgener).

YÜCEL (1937)

S.25,s.2-4.Beşer ve Tabiat (Çev. Doçent H. Veldet).
S.33, s. 83-87. Hürriyet (Çev.Dr.Şinasi Altındağ).

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ MECMUASI (1940 - 1948)

C.I,s.137-166.Türkiye'nin İctimai Siyaset Meseleleri (Çev.Dr.O.Tuna).
C.II,s.441-470. Türkiye'nin İctimai Siyaset Meselelerine Dair Mülahazalar (Çev.Dr.O.Tuna); (Yazının Almanca Aslı C.II.s.353-378'dedir).
C.III,s.71-78 Werner Sombart ve İktisat Tarihi (Çev.Dr.O.Tuna), (Yazının Almanca Aslı C.III.s.71-77'dedir).
C.IV,s.236-254 Türk İş İstatistikleri (Çev.Dr.O.Tuna) (Yazının Almanca Aslı C.IV.s.165-179'dedir).
C.V,s.411-451. Avrupa Ziraat Rejimleri ve Ziraat Reformları (Yazının Almanca Aslı C.IV.s.262-298'dedir).
C.VI,s.3-20. Yabancı Kültür Kıymetlerinin Benimsenmesi Meselesi (Çev.Dr.O.Tuna); (Yazının Almanca Aslı C.VI.s.3-16'dadır).
C.VI,s.259-297. Oyun ve Kültür (Yazının Almanca Aslı C.VI.s.165-192'dedir).
C.IX,s.173-196. Zonguldak ve Karabük'teki Çalışma Şartları (Yazının Almanca Aslı C.IX.s.238-267'dedir). (Aynı yazının son bölümü iş ve düşünce, C. XXVIII,S.237,s.8-12'de İctimai Siyaset Zaviyesinden Zonguldak ve Karabük başlığı altında yeniden yayınlanmıştır), (Çev.Dr.O.Tuna).

İKTİSADİ YÜRÜYÜŞ (1940)

S.15,s.18ve23. Kooperatifin Beşiği.

ÜLKÜ (1940)

S.91,s.9-16. Kooperatifin Tarifi.

ÇALIŞMA (1946 – 1949)

- S.3,s.4-9. Türk Kaza ve Analık Sigortası Primleri Miktarı Hakkında Teklifler I.
S.4, s. 9-12. Analık Sigortası.
S.5,s.7-9.Tıbbı Bakım Sistemleri I.
S.6,s.7-9.Tıbbı Bakım Sistemleri II.
S.16,s.4-13. İşçi Hareketlerinin Hedefleri ve Yolları (Çev.Dr.O.Tuna).
S.27,s.4-9. Sanayi Müfettişliğinin Teşkilat ve İcraatı (Çev.Dr.E.Zadil).

TÜRK EKONOMİSİ(1948)

S.61,s.175-180. Yapı Kooperatiflerinin Tatbikatı (Çev.Dr.E.Zadil).

ARKİTEKT (1949)

Yıl XIX, S.5-6,s131-134. İstanbul'da Mesken Darlığı , Mesken Sefaleti,mesken İnşaatı (Çev.Dr.E.Zadil).

İSTANBUL BAROSU DERGİSİ (1953)

C.XXVII, S.9,s.521-529. İş Kanunumuza Göre Grev ve Lokavtlar (Çev. Safa Ş. Erkün).

IV – YAYINLANMIŞ OLAN KONFERANSLARI

a)ÜNİVERSİTE KONFERANSLARI:

- 1935-1936,İstanbul,1937,s.301-310. Beynelmilel Nü Meseleleri.
- 1936-1937,İstanbul,1937,s.339-343.İktisat Fakültesinde Açılış Dersi.
- 1937-1938, İstanbul,1939,s.281-287.Tarih Felsefesi Meseleleri.
- 1938-1939, İstanbul,1939,s.157-165.Halk Karakterleri.
- 1939-1940, İstanbul,1940,s. 232-241. Devletlerin Bugünkü Tipleri.
- 1940-1941, İstanbul,1941,s. 35-47. Harp ve Ahlak
- 1942-1943, İstanbul,1944,s.137-155. Siyaset ve Ahlak
- 1944-1945, İstanbul,1946,s.125-133. Zamanımızın İctimai Buhranı.

b)İÇTİMAİ SİYASET KONFERANSLARI:

- Birinci Kitap, İstanbul,1948,s.7-15.İşçi Sendikalarının Vazifeleri ve Karşılaştıkları Güçlükler (Çev.Dr.E.Zadil).
- İkinci Kitap, İstanbul,1949,s.7-33. Zonguldak ve Karabük'teki Çalışma Şartları (Çev.Dr.E.Zadil).
- Üçüncü Kitap, İstanbul,1950,s.1-20. Garp Memleketlerinde İşçi Zümresinin Durumu (Çev.Dr.E.Zadil).

c)DERGİLERDE:

Mülkiye (Siyasal Bilgiler)

S.82,s.606-611. Türkiye'de İctimai Siyaset (Nakleden:DR.Z.Fahri).

S.83,s.633-638. Tasarruf Sandıkları (Çev.Sabri F. Ülgener)-(İ.Ü.İktisat Fakültesi İktisat Günü (16Aralık1937) münasebetinle verilen konferans).

İ.Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası

S.4,s.524-534.Şehirin Tarihi ve Sosyal Fonksiyonu (Çev. Doç.Dr. R. Şükrü [suvla])- (Komün bilgileri Konferans Serisi Açılışı).

S.9,s.1-5. Sosyal Siyaset ve Ekonomi Siyaseti (Çev. Sabri F. Ülgener)-(İ.Ü. İktisat Fakültesinin açılması münasebetile 4Şubat1937'de verilen konferans).

İstanbul Baro Mecmuası

C.XI,S.12(1937),s.603-611. Türk İş Kanunu (Çev.Doç.Dr.Z.Fahri)-(İstanbul Halkevinde verilen konferans-Almanca aslı İş,S.11-12,s.75-82'dedir).

Türk Ekonomisi

S.50 (1947),s.235-241.Çalışma Bakanlığımızın Teşkilatı Hakkında Düşünceler (Çev. Doç.Dr.O.Tuna).

S.58 (1948),s.99-102.,Türk İş Kanunu.

S.59, s.126-129. Türk İş Kanunu (Çev. Doç.Dr.O.Tuna)-(Türk Ekonomi Kurumu'nda verilen konferans)

ç)KİTAPLARDA:

- Büyük Şehirlerin İctimai Çehresi ve Zamanımızda Büyük Bir Şehirden Beklenen Vazifeler – İstanbul,1934,28s – (İstanbul Belediye Memurları Kooperatifi'nin ilk yıldönümü münasebetile Halkevinde Prof.Dr.Kessler tarafından verilen konferans).
- Ekonominin Bugünkü Meseleleri – İstanbul, 1934,s.119-131.Kapitalizmin Sosyal Meseleleri (Çev.Doç.Hikmet Somay) – İ.Ü. Hukuk Fakültesi ve İctimaiyat Enstitüsü Yayını.

- Komün Bilgisinin Esas Meseleleri – İstanbul,1936,s.3-15.Şehirin tarihi ve Sosyal fonksiyonu (Çev.Doç.Dr.R.Şükrü),s.35-46.-Şehir Tipleri ve Şehre Mütteallik Meseleler (Çev.Doç. Hikmet Somay) – İ.Ü. Hukuk Fakültesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Yayını.
- Çalışma Bakanlığımızın Teşkilatı Hakkında Düşünceler – Ankara, 1947, 24s. (Çev.O.Tuna) - (Türk Ekonomi Kurumu Konferanslar Serisi).

V – BİBLİYOGRAFYA YAZILARI

İŞ:

- S.18,s.106-109.(Dr. Ş. R. Hatipoğlu'nun Türk İktisadiyatı Hakkında Tetkikler ve Türkiye'de Ziraat Buhranı adlı Almanca kitapları hakkında tanıtma yazısı – Çev. Dr. A. Kemal).
- S.29,s.51-52.(Dr. A.K. Yiğitoğlu'nun Türk İktisadiyatında Ormancılığın Yeri ve Ehemmiyeti adlı kitabı hakkında Almanca Tanıtma yazısı).

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ MECMUASI:

- C.II,s.334-339. Prof. E. Reuter'in Komün Bilgisi (Yazının Almanca aslı C.II,s.249-254'tedir).
- C.III, s.435-440. İsviçre'de Neşredilen Die Haushaltsrechnung hakkında (Yazının Almanca Aslı C.III,s.396-399'dadır).
- C.IV,s. 171-203. Werner Sombart'ın Alman Sosyalizmi (Çev. Doç. Dr. O. Tuna)-(Yazının Almanca aslı C.IV,s.115-142'dedir)
- C.VII,s.137-142.R. Anhegger'in Kitabına Dair (Yazının Almanca aslı C.VII,s.183-187'dedir).

Kessler'in bu bibliyografya yazılarını bazı kitaplarına eklediği aşağıdaki Bibliyografya bölümleri tamamlamaktadır:

- Sosyoloji – İstanbul, 1934,s.125-140. Bibliyografya.
- İçtimaiyata Başlangıç – İstanbul, 1938, s. 249-260. Bibliyografya. – (s. 259-260. Müellifin İçtimaiyata Ait Yazıları).
- Kooperatifçilik – İstanbul, 1940, s. 181-204. Kooperatifçilik Etrafında Kitabiyat – (Yerli-yabancı, çeşitli ülkelere ve konulara göre).
- İçtimai Siyaset – İstanbul, 1945,s.220-246. Kitabiyat – (Ülkelere ve konulara göre).

VI – KESSLER VE ESERLERİ HAKKINDA YAZILANLAR

- Yeni Adam, S. 11 (1934), s. 11. umumi İçtimaiyat Ne Demektir? (İsmail Hakkı) – (İstanbul Üniversitesinden Profesör Kessler'in ilim yanlışlar ile dolu raporu münasebetile).

- Siyasi ilimler (Mülkiye), S. 76, s. 196-199. Alman Yahudileri Nasıl Soyadı Aldılar? (Dr. Z. Fahri). S.77,s. 301-304. Alman Yahudileri Nasıl Soyadı Aldılar? (Dr. Z. Fahri) – (Kessler’in Die Familiennamen der Juden in Deutschland,Leipzig,1935 adlı eserinin incelenmesi). S.179,s. 623-625. İctimai Siyaset (H.R.Ertuğ).
- Ülkü,C. XVI,S.93 (1940), s.287. Kooperatifçilik (K.T.).
- İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecbuası: C. I,s. 277-283. İctimaiyata Başlangıç (Sabri F. Ülgener).
- C.VI,s. 361-368. İctimai Siyaset (S.Ş.ERkün).
- Dr. Fındıkoğlu, Türkiyede İktisat Tedrisatı Tarihçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilatı, İstanbul,1946,s.105-108. Kessler’in Neşriyat’ı.
- İş,C.XVII,S.113, s.1-2. 1933-1951 ve Yabancı İlim Adamlarından Faydalanma (İ.Ş.).
- İş,C.XVII,S.113,s.2-6.Prof. Dr. Gerhard Kessler (Prof. Dr. M. Ete).
- İş,C.XVII,S.113,s.12-14.İnasn Olarak Prof. Kessler (Dr. E. Zadi).
- İş,C.XVII,S.113,s.15-18.Profesör G. Kessler’i Uğurlarken (Fındıklıoğlu Z. Fahri).
- İş,C.XVII,S.113,s. 19-21 Gerhard Kessler, das Beispiel einer starken Persönlichkeit (Gertrud Isaac).
- İş,C.XVII,S.113,s.22.Profesör Kessler’i Uğurlarken (Orhan Erdenen).
- İş,C.XVII,S.113,s.23-27. Perakende Ticaret ve Seyyar Satıcılık (A.S. İloğlu).
- İş,C.XVII,S.113,s.27-29. Gerhard Kessler ve İşletme İktisadı (Prof.Dr. A. Isaac – Çev. Dr. M. K.).
- İş,C.XVII,S.113,s.29-31.Gerhard Kessler ve Yeni Bir Zihniyet (Dr. Orhan Tuna).
- İş,C.XVII,S.113,s.41. Prof. Kessler’e Ait Bibliyografya.
- İktisat Fakültesi İctimaiyat Enstitüsü Hakkında Kuruluşunun XX.yılı Münasebetile Rapor (1934 – 1950). İstanbul,1955,s.20-21. Prof. G. Kessler (Neşriyatı hakkında).
- İş ve Düşünce, C. XXIX,S.242 (Haziran 1963),s.1-3. Prof. Kessler ve Türk Dil Kurumu.
- Milli Kütüphane Haberleri, Yıl 7, S.80 (Eylül 1963), s. 9. Kessler’in Türkçeye Çevrilmiş Eserleri (Teksir).
- Yeni Yayınlar, C.VIII,S.),s.280. Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler – Türkçeye Çevrilmiş Olan Eserleri.
- Cumhuriyet Gazetesi, 14.IX.1963,Prof. Dr. Gerhard Kessler (Orhan Tuna).
- Türk-İş,Ekim 1963,S.8,s.13-15. Kessler Hocanın Ölümü (Orhan Tuna).
- Karınca,Yıl 30,S.323,Kasım 1963,s.21-22. Ord. Prof. Dr. G.Kessler (Muhlis Ete) ; (Aynı yazının yeni bir yayını <<Barış Dünyası,C.II,S.18 – Kasım 1963,s.512-513’tedir).

TERİMLER SÖZLÜĞÜ

ADDETMEK	: Saymak
AKALLİYET	: Azınlık
AKİT	: Sözleşme
AKTİVİST	: Eylemci
ALELEKSER	: Çok defa, çoğu zaman
AMİL	: Etken, etmen, sebep, faktör
ANTİSEMİTİZM	: Yahudi karşıtlığı
AŞIKAR	: Açık, apaçık
BAĞIT	: Sözleşme
BAKAYA	: Kalıntılar.
BALİĞ	: Ergen.
BEİS	: Engel
BİDAYET	:Başlama, başlangıç:
BİLFARZ	: Söz gelişi.
BİNNETİCE	: Sonuç olarak, nihayet
BEŞER	: İnsanoğlu, insan
CEHD	: Çalışma, çabalama
DERPİŞ	: Öngörme
DERAKAP	: Hemen arkasından
DESİSE	: Aldatma, oyun, düzen, hile, entrika
DİĞERKÂMLIK	: Özgecilik
DUN	: Alçak, aşağı, aşağılık.
DÜÇAR	: Uğramış, yakalanmış, tutulmuş.
ECİR	: İşçi, amele, ücretle çalışan kimse

EKSER	: Döğme ya da köşeli büyük çivi.
ETOS	: Bir toplumun kendine özgü kişiliği
FARAZİ	: Varsayımsal
FASİT	: Kötü, bozuk
GARP	: Batı
GERMANİSTİK	: Cermen dillerini konu olan bilim dalı.
HADİM	: Hizmet eden, hizmet edici, yarayan.
HAİZ	: Elinde bulundurma
HAMAKAT	: Ahmaklık
HASIL	: Olan, ortaya çıkan
HASSA	: Özellik, hasiyet
HASRETMEK	: Bir şeyin bütününe birine, bir şeye ayırmak, vermek
HAYIRHAH	: İyilik dileyen, iyilik isteyen, iyicil, hayırsever.
HIFSISSİHHA	: Sağlıklı yaşam için alınan önlemlerin tümü
HİTAM	: Son, bitim
HODKÂMLIK	: Bencillik, egoizm
HULUL	: Gelme, gelip çatma, girme, sinme
HÜLASA	: Kısaca, özetle
İCBAR	: Zorlama, zorunda bırakma
İÇTİMAİ	: Toplumla ilgili, toplumsal, sosyal
İFRAT	: Herhangi bir konuda çok ileri gitme, ölçüyü aşma, aşırı davranma, taşkınlık, tefrit karşıtı
İHDAS	: Ortaya çıkarma
İHTİBAS	: Tutukluluk, hapsedme
İKRAZ	: Borç veya ödünç verme

İKTİFA	: Yetinme
İKTİZA	: Gerekli olma, gerekme.
İLANİHAYE	: Sonsuza kadar
İLLİ	: Nedensel
İMTİZAÇ	: Birbirini tutma, uyum sağlama, uygunluk, karışabilme
İNHİSAR	: Tekel , tek başına sahip olma
İNKİŞAF	: Gelişme, gelişim
İNİSİYATİF	: Öncelik, üstünlük, karar verme yetkisi
İNOVASYON	: Yenilik
İNSİYAK	: İçgüdü
İNTİHAK(İNTİHAB)	: Seçme, seçim
İNTİŞAR	: Yayılma.
İPTİDAİ	: İlkel
İSDAR	: Resmileştirmek
İSTİBDAD	: Baskı
İSTİDAT	: Yaradılıştan gelen veya sonradan edinilmiş yetenek, Yeteneği olan kimse
İSTİHDAF	: Amaçlama, hedef alma.
İSTİHLAK	: Tüketim
İSTİHZA	: Gizli veya ince alay
İSTİHZAL	: Üretim, çıkarma, elde etme
İSTİKRAZ	: Borçlanma
İSTİLZAM	: Gerektirme, gerekme.
İSTİNAT	: Dayanma, yaslanma.
İŞTİRA	: Satın alma.

İŞTİYAK	: Göreceği gelme, özleme, güçlü istek, arzu
İTİKAT	: İnanç, inanma, inan
KABİL	: Kabul
KAFFESİ	: Bütünü, tamamı
KANİ	: İnanmış, kanmış.
KAVAİT	: Kurallar
KEMİYET	: Nicelik
KORPORATION	: (İngilizce) Corporation; Kurum, şirket, dernek
KOMPETAN	: Uzman
KOMÜN	: Beraber çalışıp geliri paylaşmak üzere bir araya gelen topluluk
LİYAKAT	: Layık olma
MAADA	: -den başka, gayri
MAARİF	: Bilgi ve kültür
MADUN	: Alt, ast
MAHDUT	: Çevrilmiş, sınırlanmış
MAHİYET	: Nitelik , vasıf
MAİŞET	: Geçim, geçinme:
MALİK	: Sahip
MÂNİA	: Engel
MASUNİYET	: (Hukuk) Dokunulmazlık
MATBUAT	: Basın
MATUF	: Bir yöne eğilmiş, yöneltilmiş
MECCANEN	: Bedava
MEDYUN	: Verecekli, borçlu.

MEFKÛRE	: Ûlkü, ideal
MELHUZ	: Düşünülen
MERİYET	: Yürürlük
MESNET	: Dayanak, mevki, makam
MEŞ'UL	: Meşgul
MEVHUM	: Gerçekte olmayıp var sanılan, var diye düşünülen, kuruntuya dayanan
MEYAN	: (bu meyanda) bu arada
MEZKÛR	: Adı geçen anılan
MINTIKA	: Bölge
MUARİZ	: Karşı çıkan, karşı koyan
MUAVENET	: Yardım
MUAYEN	: Belirli
MUELLİF	: Yazar
MUGAYİR	: Uymaz, aykırı
MUHARİP	: Savaşçı
MUHASSALA	: Elde edilen sonuç
MUHAVERE	: İki kişi arasında karşılıklı olarak yapılan konuşma
MUHKEM	: Sağlam, sağlamlaştırılmış
MUKABİL	: Bir şeyin karşılığı olan
MUKADDERAT	: Yazgı
MUKAREBE	: Denetleme
MUNZAM	: Eklenmiş
MURAKEBE	: Denetleme
MUSLİHANE	: Barışçı bir yolla.

MUTAD	: Alışılmış, normal
MUTAVASSIT	: Aracı
MUTEBER	: (Hukuk) Geçerli
MUTEDİL	: İlimli
MUVAKKAT	: Geçici
MUVAZZAF	: Bir görevle yükümlü kimse
MUVAZENE	: Denge
MÜBEŞŞİR	: Muştu veren, müjde getiren (kimse)
MÜCERRET	: Yalın durum.
MÜDAVELE	: Devretme, devrolma, çevirme
MÜESSİR	: Dokunaklı, etkili, sonuçlu
MÜFRİT	: Aşırı
MÜLAHAZA	: Düşünce
MÜLHEM	: Esinlenme
MÜMASİL	: Benzeyen
MÜNAKALAT	: Ulaştırma
MÜNAVEBE	: Nöbetleşme
MÜNCER	: Bir yana doğru çekilip sürüklenen
MÜNEKKİT	: Eleştirmen
MÜNEVVER	: Aydın kimse
MÜNHAL	: Boş alan
MÜNHASIRAN	: Yalnız, özellikle
MÜREFFEH	: Refah ve varlık içinde yaşayan, gönençli
MÜREKKEP	: Birleşmiş, birleşik
MÜSAVAT	: Eşitlik, denklik

MÜSAVİ	: Eşit
MÜSMİR	: Verimli
MÜSPET	: Olumlu
MÜSTACEL	: Acele
MÜSTAHDEM kastetmiştir)	: Odacı (Kessler eserlerinde bu kelimeyle vasıflı işçileri
MÜSTAKİL	: Bağımsız.
MÜSTENİT	: Dayanan, yaslanan
MÜŞABİH	: Benzer
MÜŞAHEDE	: Gözlem, görme
MÜTEAKİP	: Ardı sıra gelen
MÜTEALLİK	: İlişkin, ilgi
MÜTEFFERRİK	: Ayrılmış
MÜTEHASSIZ	: Uzman
MÜTEHHİT	: Birleşik, birlik olmuş
MÜTEMMİM	: Tamamlayan, bütünleyen
MÜTEVECCİH	: Yönelik
MÜVAKIF	: Uygun
MÜZAHİR	: Destekleyici, tamamlayıcı
NASYONAL	: Ulusal, milli
NAZARİYE	: Kuram
NEŞRİYAT	: Yayın
NEZ ETMEK	: Ayırmak, çekip almak
NOSYON	: Kavram
RABITA	: Bağlayan şey, bağ, ilgi, ilişki

RAM	: Boyun eğen, kendini başkasının buyruğuna bırakan.
RİSTURN	: Koop-kâr
SAİR	: Diğer, Öteki
SARFINAZAR	: Dikkate almama
SAY	: Çalışma, Emek
SECİYE	: Yaradılış, huy, karakter
SEMERE	: Verim
ŞAKİRT	: Çırak
ŞAMİL	: Kaplayan, kapsayan
ŞENİYET	: Gerçeklik
ŞİMALİ	: Kuzeyle ilgili, kuzeye özgü
ŞÜMUL	: İçine alma, kapsama
TAAMMÜM	: Yayılma, genelleşme
TAHDİT	: Sınırlama, çevreleme, çevresini daraltma
TAHKİR	: Aşağılama, onur kırma, onuruna dokunma
TAHMİL	: Yükleme
TAMİM	: Genelge, sirküler, genelleme
TARİK	: Yol
TASAVVUR	: Hayal etme
TAVASSUT	: Aracılık
TEATİ	: Karşılıklı alıp verme
TECVİZ	: İzin verme
TEÇHİZ	: Donatma, donatım
TEDİYE	: Ödeme
TEDRİCEN	: Azar azar, giderek, gittikçe

TEFEKKÜR	: Düşünme, düşünüş
TEFRİK	: Ayırma, ayırt etme
TEKASÜF	: Bir araya gelme, toplanma
TEKFİN	: Kefenleme
TEKSİF	: Yoğunlaştırma
TENVİR	: Bilgi verme
TEMDİT	: Uzatma, sürdürme
TERAKKİ	: İlerleme, yükselme, gelişme
TEREKKÜP	: Birkaç şeyin bileşmesinden oluşma, bileşme
TESKİL	: Oluşturma, ortaya çıkarma
TEŞRİH kadar	: Bir sorunu veya konuyu ele alıp en ince noktalarına gözden geçirerek anlatma
TEVARÜS	: Mirasa konma
TEVCİH	: Aşama, makam, mevki verme, terfi ettirme
TEVESSÜL	: Başlama, girişme
TEVKİF	: Durdurma
TEVLİT	: Doğurma, doğurtma, sebep olma, oluşturma
TEVZİ	: Dağıtma, üleştirme.
TEZAYÜT	: Çoğalma, artma
ÜNSİYET	: Alışkanlık
VAHDET	: Bir olma, tek olma, birlik, teklik.
VAKİ:	: Olan, olmuş
VARİDAT	: Gelirler
VARİDE	: Gelen evrak

VARİT	: Olabileceği akla gelen
VAZETMEK	: Ortaya koymak
VAZİH	: Açık, aydın, belli.
VEÇHE	: Yön
ZEVAT	: Kişiler, zatlar
ZİKIYMET	: Değerli, kıymetli
ZUHUR	: Görünme, meydana çıkma, baş gösterme.

KAYNAKLAR

- “102 nolu sözleşme sosyal güvenliğin asgari normları hakkında sözleşme”
<http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/sozlesme/soz102.htm>
- Çelik, Aziz, *AB Sosyal Politikası*, 1. Basım, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005,
- Demiray, Muhittin ; İnanç Hüsametdin, “Siyasal İdeoloji Olarak Neo-Liberalizm”
Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , *sbe.dpu.edu.tr/11/163-184.pdf*
- Demirsoy, Seyfi, “Ord. Prof. Dr. G. Kessler”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, 15. Kitap, İstanbul, 1964, s.s. 25 – 26
- Ersoy, Bahir, “İlham Kaynağım Kessler Hoca”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, 15. Kitap, İstanbul, 1964, s.s. 27 – 29
- Ete, Muhlis, “Prof. Gerhard Kessler”, *İş Dergisi*, c.17, s.113, İstanbul, 1951, ss. 2 – 6
- Fındıkoğlu, Z. Fahri, “Türk Sosyolojisinde İki Alman Sosyologu, Prof. Kessler ve Prof. Rüstov”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.23, İstanbul, 1963, s.s. 33 – 50
- Frolov, İvan, *Felsefe Sözlüğü*, çev : Aziz Çalışlar, 1. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991
- Hanlein, Andreas, “ Gerhard Kessler: Türkiye’de Sürgün Bir Alman Sosyal Politikacı”,
Çev: Dr. Alpay Hekimler, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2006 / 2
- Kaya, Pir Ali, “Sosyal Adaletin Teorik Çerçevesi Üzerine Bir Değerlendirme”,
<http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/armaganlar/nusretekin/1/17.pdf>
- Kemerli, Ahmet, “*Ahlâkın Temelleri ve Çağımızda Evrensel Ahlâk İhtiyacı*”,
26.20.1996, <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=19168>
- Kessler, Gerhard, “Beşer ve Tabiat”, Çev: Hıfzı Veldet, *Yücel*, S:25, İstanbul, 1937a, ss. 2 – 4
- Kessler, Gerhard, “Bir Otobiyografi: Kendi Hayat Yolum”, Çev: Dr. M.B. – Dr. E.Z.,
İş Dergisi, c.113, İstanbul, 1951, ss. 33 – 40
- Kessler, Gerhard, “Çalışma Bakanlığımızın Teşkilatı Hakkındaki Düşünceler”, Çev: Orhan Tuna., *Türk Ekonomisi*, S.50, İstanbul, 1947, ss. 235 – 241
- Kessler, Gerhard, “Hürriyet”, Çev: Şinasi Altındağ, *Yücel*, S:33, İstanbul, 1937b, ss. 83 – 87,

- Kessler, Gerhard, *İçtimai Sigorta*, çev: Ekmel Zadil , M.T.T.B. İktisat Derneği Yayını No : 2, İstanbul, 1950
- Kessler, Gerhard, "İçtimai Sigorta Meseleleri", Çev: Orhan Tunaoglu, *İş Dergisi*, S.29, İstanbul, 1934 - 1952, ss. 23 – 29
- Kessler, Gerhard, *İçtimai Siyaset*, Çev: Orhan Tuna, I. Basım, Gençlik Kitabevi Neşriyatı, İstanbul, 1945a, s. 84 – 85
- Kessler, Gerhard, "Türkiye'nin İçtimai Siyaset Meseleleri", çev: Orhan Tuna *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası* C.I, İstanbul , 1940 – 1948c, s.s. 137 – 166, s.145
- Kessler, Gerhard, "Türkiye'nin İçtimai Siyaset Meselelerine Dair Mülahazalar", çev: Orhan Tuna, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası* C.II, İstanbul , 1940 – 1948b, s.s. 441 – 470
- Kessler, Gerhard, *İçtimaiyata Başlangıç*, Çev: Ziyettin Fahri Fındıkoğlu, , İstanbul Üniversitesi Yayını No:71, İstanbul, 1938b
- Kessler, Gerhard, "İstihlak Kooperatifçiliğinin Hayatı Meseleleri", *İş Dergisi*, çev: M. O., 1934-1952, S.46, ss. 12 – 18
- Kessler, Gerhard, "İş Kanunumuza Göre Görev ve Lokavtlar", Çev: Safa Ş. Erkün, *İstanbul Barosu Dergisi*, Cilt 27, 1953, ss. 521 – 529
- Kessler, Gerhard, "İşçi Hareketinin Hedefleri ve Yolları", çev: Orhan Tuna, *Çalışma Dergisi*, Sayı 16, 1946 – 1949, İstanbul, s.s. 4 – 13
- Kessler, Gerhard, "İşçi Sendikalarının Vazifeleri ve Karşılaştıkları Güçlükler", çev: Ekmel Zadil, *İçtimai Siyaset Konferansları Birinci Kitap*, İ.Ü. İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Neşriyatı No:9 İstanbul , 1948, s.s. 7 – 15
- Kessler, Gerhard, "Koalisyon Hukuku", *Ebül'ula Mardin'e Armağan*, çev: Orhan Tuna , İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Kenan Matbaası, İstanbul, 1944
- Kessler, Gerhard, *Komün Politikası*, çev: Ekmel Zadil , M.T.T.B. İktisat Derneği Yayını No : 1, İstanbul, 1950
- Kessler, Gerhard, "Kooperatifin Tarifi", *Ülkü-Halkevleri Dergisi*, S.91, Ankara , 1940, ss. 9 – 16
- Kessler, Gerhard, "Mesken Siyasetine Ait Ekonomik ve Teknik Meseleler", çev: Muhlis Ete, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Sayı. 4, 1935 – 1938, İstanbul, ss. 436 – 444

- Kessler, Gerhard, “Mülkiyete Dair Bazı Mülahazalar”, Çev: Hikmet Sadık Domay., *Hukuk Gazetesi*, s.13, İstanbul, 1934 - 1945, ss.4 – 5
- Kessler, Gerhard, “Sanayi Amelesi Meselesi”, çev: Hikmet Sadık , *İktisat ve Ticaret Mecmuası*, S.6, İstanbul, 1934, ss. 1 – 2
- Kessler, Gerhard, “Sanayi Müfettişliğinin Teşkilat ve İcraatı”, çev: Ekmel Zamil, *Çalışma Dergisi*, Sayı 27, 1946 – 1949, İstanbul, s.s. 4 – 9
- Kessler, Gerhard, “Sosyal Siyaset ve Ekonomi Siyaseti”. Çev: Sabri F. Ülgener, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, S. 9, İstanbul, 1937, ss. 1 – 5, s. 3
- Kessler, Gerhard, “Tıbbi Bakım Sistemleri I”, *Çalışma Dergisi*, Sayı 5, 1946 – 1949, İstanbul, ss. 7 – 9
- Kessler, Gerhard, “Tıbbi Bakım Sistemleri II”, *Çalışma Dergisi*, Sayı 6, 1946 – 1949, İstanbul, ss. 7 – 9
- Kessler, Gerhard, “Türk İş Kanunu”, Çev: Orhan Tuna . *Türk Ekonomisi*, Sayı 58, 1948, İstanbul, ss. 99 – 102
- Kessler, Gerhard, “Türk İş Kanunu”, Çev: Orhan Tuna . *Türk Ekonomisi*, Sayı 59, 1948, İstanbul, ss. 126 – 129
- Kessler, Gerhard, “Türkiye’nin İçtimai Siyaset Meseleleri”, çev: Orhan Tuna, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.I, İstanbul , 1940 – 1948c, s.s. 137 – 166
- Kessler, Gerhard, “Türkiye’nin İçtimai Siyaset Meselelerine Dair Mülahazalar”, çev: Orhan Tuna, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.II, İstanbul , 1940 – 1948b, s.s. 441 – 470
- Kessler, Gerhard, “Türkiye İş Kanunu”, Çev: Ziyaeddin Fahri. *Hukuk Gazetesi*, Sayı 31 – 32, 1934 – 1945, İstanbul, s.8
- Kessler, Gerhard, “Türkiye İş Kanunu”, Çev: Ziyaeddin Fahri. *Hukuk Gazetesi*, Sayı 33 – 34, 1934 – 1945, İstanbul, s.6
- Kessler, Gerhard, “Türkiye’de Sosyolojinin Vazifeleri”, çev: Doç. Hikmet Sadık, *İstanbul Üniversitesi Açılış Dersleri*, İstanbul, 1933 – 1935, s.298
- Kessler, Gerhard, “Yapı Kooperatiflerinin Tatbikatı”, *Türk Ekonomisi Dergisi*, çev: Ekmel Zamil, 1948c, S.61, ss:175 – 180
- Kessler, Gerhard, “Zonguldak ve Karabükteki Çalışma Şartları ”, Çev: Orhan Tuna., *İ.Ü.İktisat Fakültesi Mecmuası*, c.9, İstanbul, 1940 – 1948, ss. 173 – 196

- Kışlalı, Ahmet Taner, *Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, 6. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1999
- Koray, Meryem, *Sosyal Politika*, 2. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005
- Makal, Ahmet, “65. Yılında Korunma Kanunu, Çalışma İlişkileri ve İş Mükellefiyeti, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri*, 2004, Ankara, http://www.politics.ankara.edu.tr/dosyalar/tm/SBF_WP_76.pdf
- Manchester Okulu, <http://www.bilgiportal.com/v1/idx/96/1343/Akmlar-ve-Teoriler/makale/Manchester-Okulu.html>
- Neumark, Fritz, *Boğaziçi’ne Sığınanlar: Türkiye’ye İltica Eden İlim Siyaset ve Sanat Adamları 1933- 1953*, çev: Talip Doğan Karlıbel, Neden Kitap, İstanbul, 2008
- Nişancı, Tarık, “*Bir Bütün Olarak İnsan Gerçeği Açısından 'Kant Ahlakı'nın Pratik Değeri'*” <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=23>
- Seyyar, Ali, *Davranış Bilimleri Terimleri Ansiklopedik Sözlük*, 1. Baskı, Beta Basım, İstanbul, 2004
- Şen, Faruk, *Ayyıldız Altında Sürgün Herbert Scurla’nın Nasyonal Sosyalizm Döneminde Türkiye’de Çalışan Alman Bilim Adamları Hakkında Yazdığı Rapor*, çev: Fatma Artunkal, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2008
- Talas, Cahit, “*Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*” Birinci Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992
- Tokol, Aysen, *Türk Endüstri İlişkileri Sistemi*, 1. Baskı, Ezgi Kitabevi , Bursa, 1997
- Tuna, Orhan, “Prof. Gerhard Kessler, Şahsiyeti, Eserleri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* , c.23 İstanbul, 1963, ss. 5 – 23
- Tütengil, Cavit O, “Ord. Prof.Kessler’in Bibliyografisi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* , c.23 İstanbul, 1963, ss. 51 – 66
- Weber, Max, *Sosyoloji Yazıları*, çev: Taha Parla, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004 s. 270 – 286
- Zaim, Sabahattin, “İ.Ü. İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünün Tarihçesi ve Gelişimi”, <http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/ssk/kitap52/11.doc>

